

รูปแบบการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ

พระมหาคำตัน วิบุตติโก (ทางมัน)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตร์คณะนักบวชประจำชาติ

สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๕

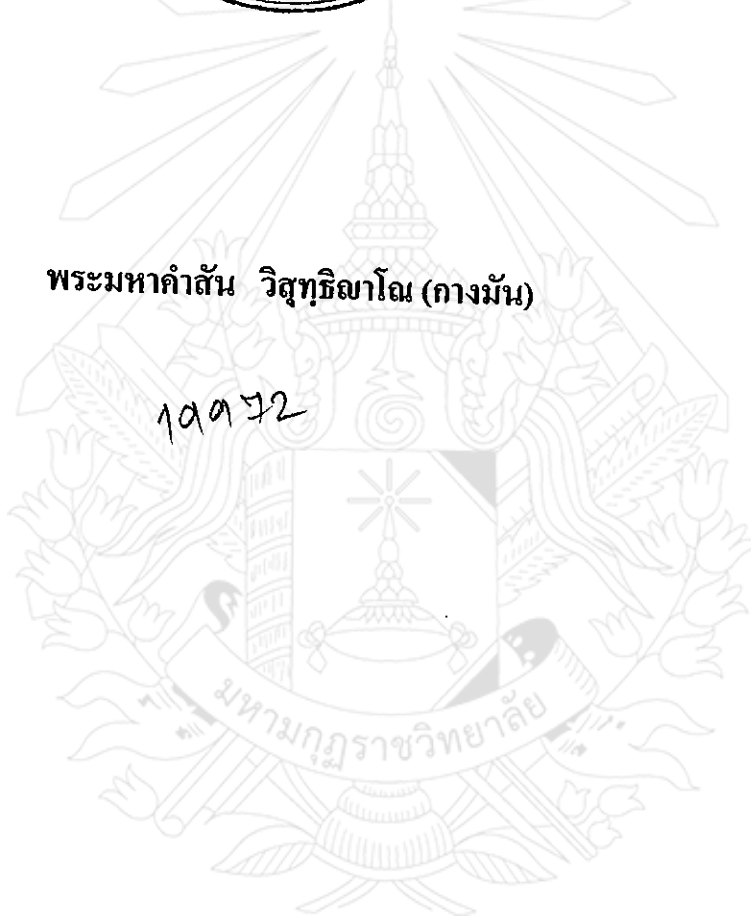

รูปแบบการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ

พระมหาคำสั่ง วิสุทธิธำณ (กางม้น)

1992

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตร์คหฐฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2555

**PATTERNS OF DHAMMASEUKSA ORGANIZATION
FOR GOVERNMENT OFFICERS**

PHRAMAHAKAMSA VISUTTHIYANO (KANGMAN)

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENT

FOR THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY

DEPARTMENT OF BUDDHIST STUDIES

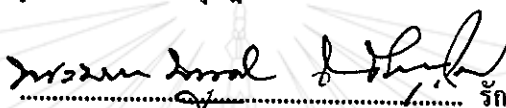
GRADUATE SCHOOL

MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

B.E. 2555(2012)

หัวข้อวิทยานิพนธ์ : รูปแบบการให้การศึกษาธรรมศึกษาสำหรับแก่ข้าราชการ
ชื่อนักศึกษา : พระมหาคำตัน วิสุทธิธำโณ (กางมัน)
สาขาวิชา : พุทธศาสนศึกษา
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
: พระธรรมเมธาภรณ์
: พระเทพวิสุทธิกวี (ดร.)
: พระมหาสายรุ้ง อินทาวุโธ (ดร.)

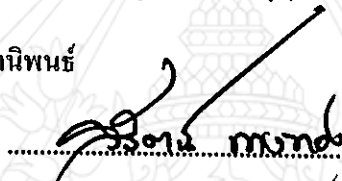
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้นำวิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรบัณฑิต

รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(พระมหาบุญศรี ญาณวฑฺฒโณ (ผศ.ดร.))

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

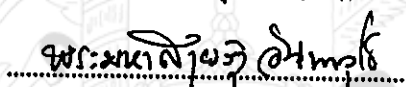
ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์วิรัตน์ กางทอง)

อาจารย์ที่ปรึกษา

(พระเทพวิสุทธิกวี (ดร.))

กรรมการ

(พระมหาสายรุ้ง อินทาวุโธ (ดร.))

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุวิญ รักสัตย์)

กรรมการ

(ดร. สมบูรณ์ วัฒนนะ)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Thesis Title : Patterns of Dhammaseuksa Organization For Government Officers
Student's Name : Phramaha Kamsan Visutthiyano (Kangman)
Department : Buddhist Studies
Thesis Advisory Committee
: Phradhammamedhaporn
: Phratepvisutthikawee (Dr.)
: Phramaha Sairung Indāvudho (Dr.)

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partia
Fulfillment of the Requirements for the Doctor's Degree.

P.S. Nānavuddho
..... Acting Dean of Graduate School
(Phramaha Boonsri Nānavuddho (Asst.Prof.Dr.))

Thesis Committee

V. Kangthong
..... Chairman
(Assoc.Prof.Viratana Kangthong)

Phratepvisutthikawee
..... Advisor
(Phratepvisutthikawee (Dr.))

S. Sairung
..... Member
(Phramaha Sairung Indāvudho (Dr.))

D. Suvin
..... Member
(Asst.Prof.Dr. Suvin Ruksat)

S. Somboon
..... Member
(Dr.Somboon Watana)

หัวข้อวิทยานิพนธ์	: รูปแบบการให้การศึกษาระรมศึกษาสำหรับแก่ข้าราชการ
ชื่อนักศึกษา	: พระมหาคำตัน วิสุทธิธาวโณ (กางมัน)
สาขาวิชา	: พุทธศาสนศึกษา
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	
ประธานกรรมการ	: พระธรรมเมธาภรณ์
อาจารย์ที่ปรึกษา	: พระเทพวิสุทธิกวี (ดร.)
กรรมการ	: พระมหาสายรุ้ง อินทาวุโธ (ดร.)
ปีการศึกษา	: 2555

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการให้การศึกษาระรมศึกษาแก่ข้าราชการ 2) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของข้าราชการที่มีต่อการให้การศึกษาระรมศึกษาแก่ข้าราชการ 3) เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะการให้การศึกษาระรมศึกษาแก่ข้าราชการ 4) เพื่อนำเสนอรูปแบบการให้การศึกษาระรมศึกษาแก่ข้าราชการ

การวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างวิธีวิจัยเชิงปริมาณและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นประเภทของแบบวิจัยและพัฒนา โดยผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามเพื่อนำเสนอข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ข้าราชการ สังกัดสำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร โดยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างใช้สูตรคำนวณของ ทาโร ยามาเน่ ได้จำนวน 61 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลมี 2 ประเภท ได้แก่ 1) สถิติเชิงพรรณนา 2) สถิติเชิงอนุมาน ถ้าพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จะทำการทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการ เชฟเฟ้ (Scheffé) โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติ ส่วนปัญหาและข้อเสนอแนะใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ผลจากข้อมูลวิจัยเชิงปริมาณจะถูกสนับสนุนด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม ผู้บริหาร ครูผู้สอนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาระรมศึกษาแก่ข้าราชการ จำนวน 15 รูป/คน เพื่อเป็นพหุกรณีศึกษา การสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านปัจจัยนำเข้า 2) ด้านกระบวนการ 3) ด้านการควบคุมการเรียนการสอน 4) ด้านผลผลิต 5) ด้านข้อมูลย้อนกลับ

ผลการวิจัยพบว่า

- 1) สภาพการ การให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากสูงไปหาต่ำพบว่า ด้านผลผลิตมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา ได้แก่ด้านปัจจัยนำเข้าและด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ด้านกระบวนการ
- 2) ข้าราชการที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนข้าราชการที่มีอายุและระดับการศึกษาแตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษา โดยรวมไม่แตกต่างกัน
- 3) ปัญหาและข้อเสนอแนะการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ มีดังนี้ 1) ด้านปัจจัยนำเข้า คือ การกำหนดเวลาเรียนไม่สอดคล้องกับเวลาทำงานของผู้เรียนและไม่สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา ดังนั้น ควรจัดเวลาเรียนให้มีความเหมาะสม 2) ด้านกระบวนการ คือ การแนะนำวัตถุประสงค์การเรียนยังไม่ครอบคลุมและขาดการประเมินความรู้พื้นฐานของผู้เรียน ดังนั้น ควรมีการชี้แจงวัตถุประสงค์การเรียนรู้ให้ครอบคลุมและควรมีการประเมินความรู้พื้นฐานของผู้เรียน 3) ด้านการควบคุมการเรียนการสอน คือ ผู้สอนใช้คำถามที่เน้นการวัดความรู้ความจำมากกว่าความเข้าใจ ดังนั้น ผู้สอนควรใช้คำถามที่เน้นวัดความรู้เชิงบูรณาการมากกว่าความจำ 4) ด้านผลผลิต คือ ผู้เรียนขาดความเข้าใจเกี่ยวกับการฝึกสมาธิ ดังนั้น ควรมีการเพิ่มหลักสูตรและกิจกรรมเกี่ยวกับการฝึกสมาธิ 5) ด้านอื่น ๆ คือ ขาดการสนับสนุนงบประมาณในการจัดการศึกษาธรรมศึกษาจากหน่วยงานราชการ ดังนั้น หน่วยงานราชการที่จัดการศึกษาธรรมศึกษาควรสนับสนุนงบประมาณในการจัดการศึกษาธรรมศึกษาให้เพียงพอ
- 4) องค์ความรู้ใหม่ของการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ซึ่งสามารถสร้างเป็นรูปแบบการศึกษา คือ “KTTCM” Model เพื่อนำไปสู่การจัดการศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการเชิงบูรณาการได้

Thesis Title : **Patterns of Dhammasueksa Organization For Government Officers**
Student's Name : **Phramaha Kamsan Visutthiyano (Kangman)**
Department : **Buddhist Studies**
Thesis Advisory Committee
Chairman : **Phradhammedhaporn**
Advisor : **Phratepvisutthikawee (Dr.)**
Member : **Phramaha Sairung Indāvudho (Dr.)**
Academic Year : **B.E. 2555 (2012)**

ABSTRACT

The aims of this thesis were : 1) To study the patterns of Dhammasueksa management for government officials, 2) To compare the opinions of the government officials towards Dhammasueksa management, 3) To study the problems and suggestions in Dhammasueksa management, and 4) To present a model of Dhammasueksa management.

This study was a combination of quantitative and qualitative research methods. The questionnaire was created for collecting the quantitative data. The populations used in the study were 61 government officials working in Bang Plat District Office of Bangkok. The size of sample was calculated through the formula of Taro Yamane. The data were analyzed by descriptive statistics and inferential statistics through computerized program. If statistically significant difference at 0.05 was found, the correlation analysis method of Scheffe was used. The problems and suggestions were analyzed by content analysis. The quantitative research results were supported with qualitative research method through in-depth interviews and group discussion with 15 executives, teachers and educators involving in the religious education. The interview was divided into five areas: 1) input, 2) process, 3) course control, 4) output, and 5) the feedback.

The outcomes of the study were found that :-

1. The level of Dhammasueksa management for the government officials was high in overall. The highest level was in the output and the lowest was in the process in Dhammasueksa management.

2. The officials with different sex had significantly different opinion on Dhammasueksa management at a statistical figure 0.05. Those who had different ages and educational backgrounds showed no significantly different level of their opinion.

3. Problems and suggestions collected from the study were as follows : 1) the input; the timing in teaching and learning did not match with the learners' working hours and course contents. So the teaching and learning schedule should be adjusted according to the time and learners. 2) the process; learning objectives and knowledge assessment were not clear. The learners should be acknowledged with learning objectives and assessment criteria before starting the class, 3) the course control; the learning process was emphasized on the recognition rather than understanding. Integrated questions should be asked in the class and examination, 4) the output; the learners lacked of understanding in meditation practice, so more course contents and practices in meditation should be added, and 5) the other was the lack of fund from educational and public sectors, so the public organization responsible for Dhammasueksa management should subsidize the adequate budget for this kind of education.

4. The new body of knowledge obtained from the study could be concluded in "KTTCM" model in order to manage the Dhammasueksa for government officials effectively and integratedly.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ”นี้สำเร็จลงได้ด้วยดี เพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากหลายท่าน ที่ได้ให้ความกรุณาแนะนำและให้กำลังใจด้วยดี ตลอดมา

ขอกราบขอบพระคุณพระเทพปัญญาภุมนี (ทองดี จิตายุโก) เจ้าอาวาสวัดอ่าวราชวิถีสถิตาราม พระราชดิลก (ประณต กิตติวิฑฒโน) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดอ่าวราชวิถีสถิตาราม ขอเจริญพรขอบคุณ คุณหญิงละมุลศรี โกศิน คุณโยมปรีชาและคุณโยมศรีวรรณอรธตถวิภังค์ รวมถึงคณะศรัทธาญาติโยมทุกท่านที่สนับสนุนทุนการศึกษาจนสำเร็จการศึกษาในครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระธรรมเมธาภรณ์(ระแบบ จิตณาโณ) ประธานคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม สุบุญโต) อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณ ดร.ศุภีพร เสวตพงษ์ ที่ได้เสียสละเวลา แนะนำแนวทางเพื่อการปรับปรุงแก้ไข ในส่วนที่บกพร่องของวิทยานิพนธ์ จนทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จสมบูรณ์

ขอขอบคุณท่านผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการให้ข้อมูลและข้อเสนอแนะต่าง ๆ จนทำให้วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้

คุณงามความดีและประโยชน์อันเกิดจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอใช้เป็นเครื่องสักการบูชา พระพุทธรูป พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ พระคุณของมารดา บิดา ครูอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ที่มีคุณค่ายิ่งและขอแผ่คุณความดีนี้ให้แก่เพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ทุกรูปทุกนาม

พระมหาคำตัน วิสุทธิธนาโณ

สารบัญคำย่อ

พระไตรปิฎกที่ผู้วิจัยใช้เป็นหลักในการศึกษาค้นคว้าเพื่อเขียนวิทยานิพนธ์ มีดังนี้ คือ พระไตรปิฎกฉบับสังคายนาในพระบรมราชูปถัมภ์ พ.ศ.2530 และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2539 ในการอ้างอิง โดยใช้ชื่อย่อของคัมภีร์พระไตรปิฎก ในเชิงอรรถของงานวิจัยซึ่งมีคำย่อและคำเต็มเรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังต่อไปนี้

คำย่อ	คำเต็ม
พระวินัยปิฎก	
วิ.ม.	วินัยปิฎก มหาวิภค
พระสุตตันตปิฎก	
ที.ม.	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวิภค
ที.ปา.	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกถวิภค
ม.ม.	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
ม.อุ.	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณณาสก
ส.สพ.	สุตตันตปิฎก สหายนวรรค สังยุตตนิกาย
อง.ทศ.	สุตตันตปิฎก องคุตตรนิกาย ทศนิปาต
อง.ติก.	สุตตันตปิฎก องคุตตรนิกาย ติกนิปาต
อง.ปลงก.	สุตตันตปิฎก องคุตตรนิกาย ปลงกนิปาต
อง.สตุต.	สุตตันตปิฎก องคุตตรนิกาย สตุตกนิปาต
อง.ทสก.	สุตตันตปิฎก องคุตตรนิกาย ทสกนิปาต
อง.นวก.	สุตตันตปิฎก องคุตตรนิกาย นวกนิปาต
ช.ธ.	สุตตันตปิฎก ชุตตนิกาย ธมมปท

สำหรับตัวเลขที่อยู่หลังชื่อย่อของคัมภีร์พระไตรปิฎก ใช้แบบ 3 ตอน คือเล่ม/ข้อ/หน้า. เช่น อง.ปลงก. 22/177/295. หมายถึง องคุตตรนิกาย ปลงกนิปาต เล่มที่ 22 ข้อที่ 177 หน้าที่ 225.

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญคำย่อ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญแผนภูมิ	ณ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	3
1.4 คำถามการวิจัย	4
1.5 สมมติฐานของการวิจัย	4
1.6 ประโยชน์ที่จะได้รับ	5
1.7 คำนียามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	5
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการศึกษา	7
2.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอน	34
2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม	74
2.4 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับข้าราชการ	83
2.5 สภาพพื้นที่ที่ศึกษา	100
2.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	103
2.7 สรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	111

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	113
3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	113
3.2 เทคนิคการสุ่มตัวอย่าง	115
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	116
3.4 การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย	118
3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล	121
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล	122
3.7 สถิติที่ใช้ในการวิจัย	122
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	125
4.1 วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	125
4.2 การนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูล	126
4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	127
ตอนที่ 1 วิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	127
ตอนที่ 2 วิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ	129
ตอนที่ 3 วิเคราะห์ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ	142
ตอนที่ 4 วิเคราะห์ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ	162
ตอนที่ 5 วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม เกี่ยวกับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ	168
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	186
5.1 สรุปผลการวิจัย	187
5.2 อภิปรายผล	196
5.3 ข้อเสนอแนะ	215
5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	215

5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

218

บรรณานุกรม

219

บุคคลานุกรม

227

ภาคผนวก

229

ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

230

ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์รวบรวมข้อมูลวิจัยเพื่อทำวิทยานิพนธ์

236

ภาคผนวก ค การวิเคราะห์ค่าดัชนี IOC

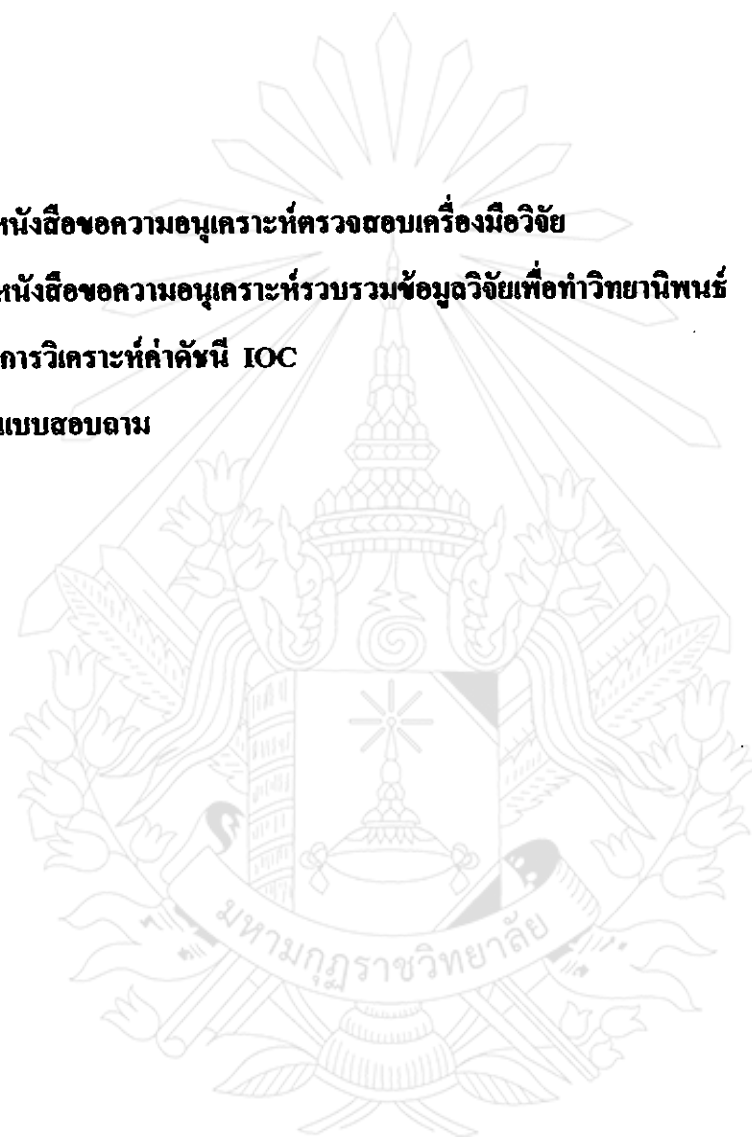
249

ภาคผนวก ง แบบสอบถาม

263

ประวัติผู้วิจัย

279

สารบัญตาราง

	หน้า	
ตารางที่ 4.1	แสดงค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ	127
ตารางที่ 4.2	แสดงค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอายุ	127
ตารางที่ 4.3	แสดงค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามระดับการศึกษา	128
ตารางที่ 4.4	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นที่มีต่อการให้การศึกษาธรรมชาติศึกษาแก่ข้าราชการ โดยรวมทั้ง 5 ด้าน	129
ตารางที่ 4.5	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นที่มีต่อการให้การศึกษาธรรมชาติศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านปัจจัยนำเข้า	130
ตารางที่ 4.6	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นที่มีต่อการให้การศึกษาธรรมชาติศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านกระบวนการ	132
ตารางที่ 4.7	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นที่มีต่อการให้การศึกษาธรรมชาติศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน	134
ตารางที่ 4.8	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นที่มีต่อการให้การศึกษาธรรมชาติศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านผลผลิต	136
ตารางที่ 4.9	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นที่มีต่อการให้การศึกษาธรรมชาติศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านข้อมูลย้อนกลับ	137
ตารางที่ 4.10	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาธรรมชาติศึกษาแก่ข้าราชการ โดยรวม จำแนกตามเพศ	142

ตารางที่ 4.11	แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของข้าราชการการให้การศึกษา ประถมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยรวม จำแนกตามเพศ	143
ตารางที่ 4.12	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความ คิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านปัจจัยนำเข้า จำแนกตามเพศ	143
ตารางที่ 4.13	แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้ การศึกษาระดับมัธยมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านปัจจัยนำเข้า จำแนกตาม เพศ	144
ตารางที่ 4.14	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความ คิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาระดับมัธยมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านกระบวนการ จำแนกตามเพศ	144
ตารางที่ 4.15	แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้ การศึกษาระดับมัธยมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านกระบวนการ จำแนกตาม เพศ	145
ตารางที่ 4.16	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความ คิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาระดับมัธยมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน จำแนกตามเพศ	145
ตารางที่ 4.17	แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้ การศึกษาระดับมัธยมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านการควบคุมการเรียนการ สอน จำแนกตามเพศ	146
ตารางที่ 4.18	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความ คิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาระดับมัธยมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านผลผลิต จำแนกตามเพศ	146
ตารางที่ 4.19	แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้ การศึกษาระดับมัธยมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านผลผลิต จำแนกตามเพศ	146
ตารางที่ 4.20	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความ คิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาระดับมัธยมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านข้อมูลย้อนกลับ จำแนกตามเพศ	147
ตารางที่ 4.21	แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การ ศึกษาระดับมัธยมศึกษาแก่ข้าราชการด้านข้อมูลย้อนกลับจำแนกตามเพศ	147

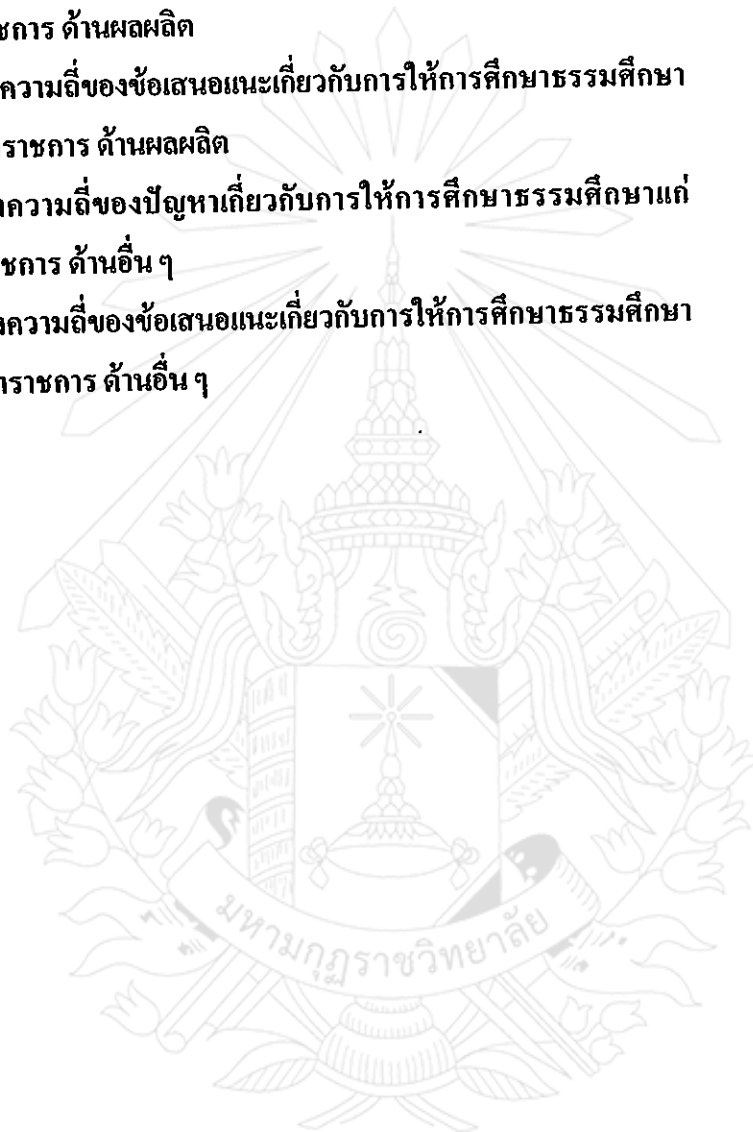
ตารางที่ 4.22	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการโดยรวม จำแนกตามเพศ	148
ตารางที่ 4.23	แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยรวมทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามอายุ	148
ตารางที่ 4.24	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการด้านปัจจัยนำเข้า จำแนกตามอายุ	149
ตารางที่ 4.25	แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านปัจจัยนำเข้า จำแนกตามอายุ	149
ตารางที่ 4.26	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการด้านกระบวนการ จำแนกตามอายุ	150
ตารางที่ 4.27	แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านกระบวนการ จำแนกตามอายุ	150
ตารางที่ 4.28	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการด้านการควบคุมการเรียนการสอน จำแนกตามอายุ	151
ตารางที่ 4.29	แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านกระบวนการ จำแนกตามอายุ	151
ตารางที่ 4.30	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการด้านผลผลิต จำแนกตามอายุ	152
ตารางที่ 4.31	แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านผลผลิต จำแนกตามอายุ	152
ตารางที่ 4.32	แสดงการทดสอบความแตกต่างความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านผลผลิต จำแนกตามอายุ เป็นรายคู่ด้วยวิธี Scheffé	153

ตารางที่ 4.33	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการด้านข้อมูลย้อนกลับ จำแนกตามอายุ	153
ตารางที่ 4.34	แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านข้อมูลย้อนกลับ จำแนกตามอายุ	154
ตารางที่ 4.35	แสดงการทดสอบความแตกต่างความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านข้อมูลย้อนกลับ จำแนกตามอายุ เป็นรายคู่ด้วยวิธี Scheffé	154
ตารางที่ 4.36	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยรวม ทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามระดับการศึกษา	155
ตารางที่ 4.37	แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยรวม ทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามระดับการศึกษา	156
ตารางที่ 4.38	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านปัจจัยนำเข้า จำแนกตามระดับการศึกษา	156
ตารางที่ 4.39	แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านปัจจัยนำเข้า จำแนกตามระดับการศึกษา	157
ตารางที่ 4.40	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านกระบวนการ จำแนกตามระดับการศึกษา	157
ตารางที่ 4.41	แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านกระบวนการ จำแนกตามระดับการศึกษา	158

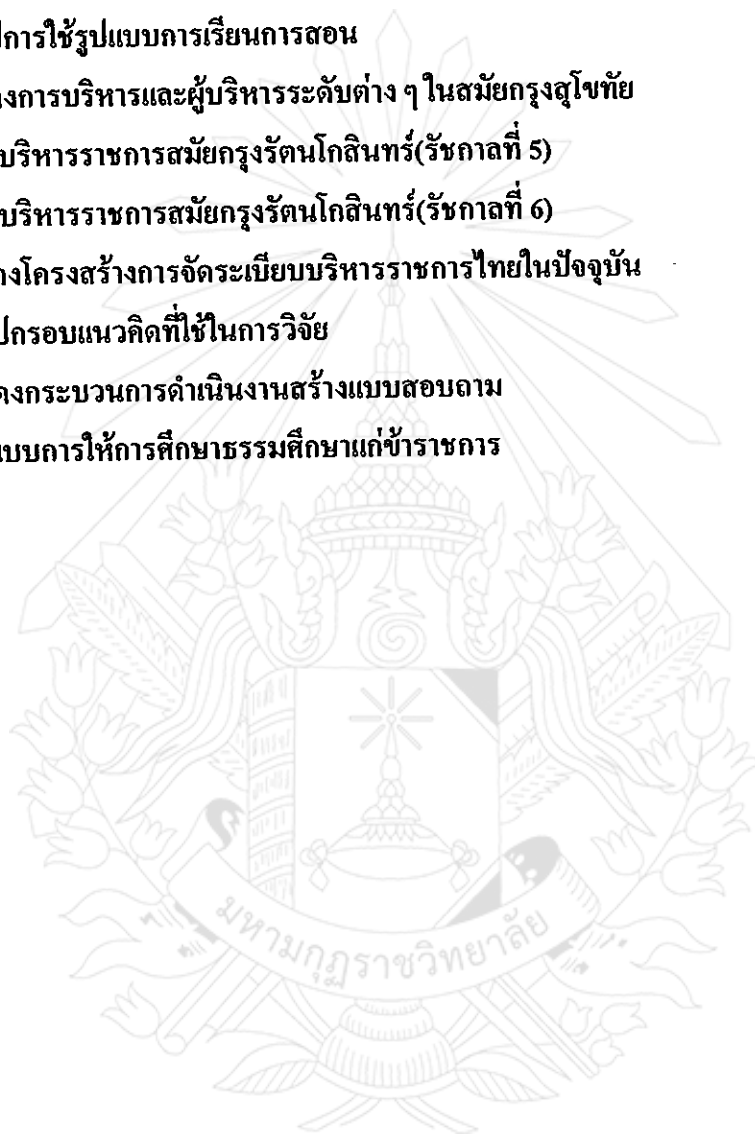
ตารางที่ 4.42	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการด้านการควบคุมการเรียนการสอน จำแนกตามระดับการศึกษา	158
ตารางที่ 4.43	แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน จำแนกตามระดับการศึกษา	159
ตารางที่ 4.44	แสดงการทดสอบความแตกต่างความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน จำแนกตามอายุ เป็นรายคู่ด้วยวิธี Scheffé	159
ตารางที่ 4.45	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการด้านผลผลิต จำแนกตามระดับการศึกษา	160
ตารางที่ 4.46	แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านผลผลิต จำแนกตามระดับการศึกษา	160
ตารางที่ 4.47	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการด้านข้อมูลย้อนกลับ จำแนกตามระดับการศึกษา	161
ตารางที่ 4.48	แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านข้อมูลย้อนกลับ จำแนกตามระดับการศึกษา	161
ตารางที่ 4.49	แสดงความถี่ของปัญหาเกี่ยวกับการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านปัจจัยนำเข้า	162
ตารางที่ 4.50	แสดงความถี่ของข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหา การให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านปัจจัยนำเข้า	163
ตารางที่ 4.51	แสดงความถี่ของปัญหาเกี่ยวกับการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านกระบวนการ	164
ตารางที่ 4.52	แสดงความถี่ของข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านกระบวนการ	164

ตารางที่ 4.53	แสดงความถี่ของปัญหาเกี่ยวกับ การให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ ข้าราชการ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน	165
ตารางที่ 4.54	แสดงความถี่ของข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหา การให้การศึกษาธรรม ศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน	165
ตารางที่ 4.55	แสดงความถี่ของปัญหาเกี่ยวกับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ ข้าราชการ ด้านผลผลิต	166
ตารางที่ 4.56	แสดงความถี่ของข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการให้การศึกษาธรรมศึกษา แก่ข้าราชการ ด้านผลผลิต	166
ตารางที่ 4.57	แสดงความถี่ของปัญหาเกี่ยวกับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ ข้าราชการ ด้านอื่น ๆ	167
ตารางที่ 4.58	แสดงความถี่ของข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการให้การศึกษาธรรมศึกษา แก่ข้าราชการ ด้านอื่น ๆ	167

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่ 2.1	แสดงองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอน 35
แผนภูมิที่ 2.2	แสดงองค์ประกอบของระบบการสอน 40
แผนภูมิที่ 2.3	สรุปการใช้รูปแบบการเรียนการสอน 44
แผนภูมิที่ 2.4	แสดงการบริหารและผู้บริหารระดับต่าง ๆ ในสมัยกรุงสุโขทัย 85
แผนภูมิที่ 2.5	การบริหารราชการสมัยกรุงรัตนโกสินทร์(รัชกาลที่ 5) 92
แผนภูมิที่ 2.6	การบริหารราชการสมัยกรุงรัตนโกสินทร์(รัชกาลที่ 6) 93
แผนภูมิที่ 2.7	แสดงโครงสร้างการจัดระเบียบบริหารราชการไทยในปัจจุบัน 95
แผนภูมิที่ 2.8	สรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย 112
แผนภูมิที่ 3.1	แสดงกระบวนการดำเนินงานสร้างแบบสอบถาม 120
แผนภูมิที่ 5.1	รูปแบบการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ 210

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาสังคมในปัจจุบันมุ่งเน้นความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งทำให้เกิดความเจริญมั่งคั่งทางวัตถุ แต่ความเจริญมั่งคั่งทางจิตใจกลับเสื่อมถอยลดน้อยลง ไม่ได้รับการพัฒนาให้ก้าวหน้าเท่าเทียมกัน จึงทำให้สังคมไทยต้องประสบกับปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความขัดแย้งของคนในสังคม ปัญหาเกี่ยวกับการทุจริต คอร์รัปชันและประพฤติกมิชอบในหน่วยงานราชการต่าง ๆ เป็นต้น โดยเฉพาะปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในหน่วยงานราชการมีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง สาเหตุสำคัญของกรทุจริตคอร์รัปชัน ส่วนหนึ่งมาจากระบบราชการและข้าราชการที่ขาดจริยธรรม คุณธรรม ขาดจิตสำนึก จิตวิญญูณและอุดมการณ์ อันเป็นส่วนสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมหรือการปฏิบัติหน้าที่ราชการ จึงส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ราชการเพื่อประโยชน์ของประชาชนและประเทศชาติ

จริยธรรม คุณธรรม จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างมากสำหรับข้าราชการ ด้วยเหตุที่การบริหารราชการไม่อาจเกิดประสิทธิภาพที่เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อประเทศชาติและประชาชนได้ หากข้าราชการซึ่งเป็นกลไกของรัฐ ขาดจริยธรรมคุณธรรม ขาดจิตสำนึกหรืออุดมการณ์ที่ดีงาม การกระทำหรือผลงานที่ปรากฏออกมาก็จะขาดประสิทธิภาพ หรือไม่มีประสิทธิภาพมากเท่าที่ควร นอกเหนือจากนี้แล้ว คุณค่าของข้าราชการยังเป็นสิ่งสำคัญที่ควรคำนึงถึงด้วย นั่นก็คือ ข้าราชการไม่ควรมีเฉพาะสิ่งจำเป็นด้านวัตถุ เช่น การได้รับปริญญาบัตรจากการศึกษาเล่าเรียน ซึ่งมีส่วนแสดงให้เห็นถึงการเป็นข้าราชการที่มีคุณภาพเท่านั้น แต่ยังคงควรมีสิ่งจำเป็นด้าน จิตใจ ซึ่งได้จากจริยธรรมที่มีส่วนแสดงให้เห็นถึงการเป็นข้าราชการที่มี “คุณธรรม” ควบคู่กันไปด้วย การเป็นข้าราชการที่มีทั้งคุณภาพและคุณธรรม ย่อมเป็นพื้นฐานสำคัญให้แก่ข้าราชการนำไปช่วยสร้าง “คุณค่า” ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัว สังคม ตลอดจนปฏิบัติหน้าที่ราชการเพื่อส่วนรวมได้อย่างมีประสิทธิภาพและลดปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน

การจัดการศึกษาจริยธรรม คุณธรรมสำหรับข้าราชการโดยผ่านกระบวนการเรียนการสอน ธรรมศึกษา มีเป้าหมายหลัก คือ ให้ข้าราชการได้ศึกษาเล่าเรียนธรรมศึกษา ซึ่งจะเป็พื้นฐาน

ในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม โดยผู้เรียนจะได้เริ่มต้นเรียนรู้และเข้าใจ มีทักษะในการคิด และการปฏิบัติตนอย่างถูกต้องตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการทำงานและในชีวิตประจำวันได้ การเรียนการสอนธรรมศึกษา เป็นงานเผยแผ่พุทธธรรม เพื่อสร้างสรรค์คนดีให้มีมากขึ้นในสังคม เป็นหลักสูตรที่คณะสงฆ์กำหนดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในประวัติความเป็นมาและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อันจะทำให้ผู้เรียนนำสิ่งที่เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง สังคมและประเทศชาติ

การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2435 ตามพระคำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ซึ่งเป็นการศึกษาพระธรรมวินัยในภาษาไทย สำหรับสอนพระภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศวิหารเป็นครั้งแรก ต่อมา พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ทรงพิจารณาเห็นว่า การศึกษานักธรรมมิได้เป็นประโยชน์ต่อพระภิกษุสามเณรเท่านั้น แม้ผู้ที่ยังครองฆราวาสวิสัย ก็จะได้รับประโยชน์จากการศึกษานักธรรมด้วย โดยเฉพาะสำหรับข้าราชการครู จึงทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมสำหรับฆราวาสขึ้น เรียกว่า “ธรรมศึกษา” มีครบทั้ง 3 ชั้น คือ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโทและธรรมศึกษาชั้นเอก ซึ่งมีเนื้อหาเช่นเดียวกับหลักสูตรนักธรรมของพระภิกษุสามเณรเว้นแต่วินัยบัญญัติ ที่ทรงกำหนดใช้ เบญจศีลเบญจธรรมและอุโบสถศีลแทนได้เปิดสอบธรรมศึกษาชั้นตรีเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2472 และเปิดสอบครบทุกชั้นในเวลาต่อมา มีฆราวาสทั้งหญิงและชายเข้าสอบเป็นจำนวนมาก นับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น¹ การเรียนการสอนธรรมศึกษา จึงเป็นการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาอีกรูปแบบหนึ่งของคณะสงฆ์โดยมุ่งเน้นให้นักเรียน นิสิตนักศึกษา ข้าราชการ และประชาชนทั่วไป ได้ศึกษาธรรมะ ซึ่งเป็นไปตามนโยบายที่รัฐบาลส่งเสริมเรื่องคุณธรรม จริยธรรม หลักธรรมาภิบาล และการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบในภาครัฐและในปัจจุบันมีผู้ให้ความสนใจในการเรียนธรรมศึกษามากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเด็ก เยาวชน นิสิต นักศึกษา ข้าราชการ พนักงานของรัฐและเอกชนทั้งในและต่างประเทศ

ปัจจุบัน วัดอาวฐวิถิตาราม ได้จัดโครงการศึกษาจริยธรรม คุณธรรมสำหรับข้าราชการ โดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนธรรมศึกษา มีการดำเนินการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง เป็นระยะเวลาหลายปีและมีสถิติข้าราชการผู้สนใจและเข้าสอบธรรมศึกษาเป็นจำนวนมาก ถือเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินการ โครงการเผยแผ่คุณธรรม จริยธรรมแก่ข้าราชการ

¹สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม 2550.

(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2550), หน้า 269-271.

แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจากผู้วิจัยมีประสบการณ์ในการสอนและการทำงานด้านการจัดการเรียนการสอนประถมศึกษามาเป็นเวลาหลายปี ได้ประสบกับปัญหาและอุปสรรคหลายประการ เช่น ความเหมาะสมของเนื้อหา วัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ ค่านิยมของผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนที่ยังมีข้อจำกัดทั้งในด้านผู้สอน ผู้เรียน กระบวนการวัดผลประเมินผล งบประมาณสนับสนุนในการจัดการเรียนการสอน รวมทั้งสถานที่จัดการเรียนการสอนในระดับต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งด้านที่ควรปรับปรุงส่งเสริมและแก้ไข ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาเพื่อให้ทราบรูปแบบการศึกษาศรีธรรมศึกษาที่เหมาะสมแก่ข้าราชการและความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนศรีธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการ เพื่อเสนอเป็นแนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอนศรีธรรมศึกษาให้สอดคล้องกับยุคปฏิรูปการศึกษาต่อไปและเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ในปรับปรุงการเรียนการสอนศรีธรรมศึกษา ให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองให้เป็นคนดีและคนเก่ง ถึงพร้อมด้วยคุณธรรมและจริยธรรม

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาการให้การศึกษาศรีธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ

1.2.2 เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการจัดการศึกษาศรีธรรมศึกษาของข้าราชการที่มี เพศ อายุ และระดับการศึกษาต่างกัน

1.2.3 เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะการให้การศึกษาศรีธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ

1.2.4 เพื่อพัฒนารูปแบบการให้การศึกษาศรีธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการวิจัย ไว้ดังนี้

1.3.1 ขอบเขตการวิจัยเชิงปริมาณ

1) ขอบเขตด้านประชากร

ได้แก่ ข้าราชการ สังกัดสำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ผู้ที่เข้าศึกษาศรีธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโทและชั้นเอก จำนวน 72 คน

2) ขอบเขตด้านเนื้อหา

ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนศรีธรรมศึกษาชั้นตรี-โท-เอก ทุกระดับช่วงชั้น จำนวน 5 ด้าน คือ ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน ด้านผลผลิตและด้านข้อมูลย้อนกลับ

3) ขอบเขตด้านพื้นที่

ได้แก่ สำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร

1.3.2 ขอบเขตการวิจัยเชิงคุณภาพ

1) ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูล

ได้แก่ ผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการ
จำนวน 15 รูป/คน

2) ขอบเขตด้านเนื้อหา

ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาขั้นตรี-โท-เอก ทุกระดับช่วงชั้น จำนวน 5
ด้าน คือ ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน ด้านผลผลิตและด้าน
ข้อมูลย้อนกลับ

3) ขอบเขตด้านพื้นที่

ได้แก่ สำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร

1.4 คำถามการวิจัย

1.4.1 รูปแบบการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการมีความเหมาะสมกับบริบทของ
สังคมไทยในยุคปัจจุบันหรือไม่

1.4.2 ปัญหาและอุปสรรคในการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการมีมากน้อยเพียงใด

1.4.3 ข้าราชการที่มี เพศ อายุและระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการศึกษา
ธรรมศึกษาแตกต่างกันหรือไม่

1.5 สมมุติฐานการวิจัย

1.5.1 ข้าราชการที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาระบบศึกษาแตกต่างกัน

1.5.2 ข้าราชการที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาระบบศึกษาแตกต่างกัน

1.5.3 ข้าราชการที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาระบบศึกษา
แตกต่างกัน

1.6 ประโยชน์ที่จะได้รับ

- 1.6.1 ทำให้ทราบรูปแบบการให้การศึกษาธรรมศึกษาที่เหมาะสมแก่ข้าราชการ
- 1.6.2 ทำให้ทราบผลเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นที่มีต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาของข้าราชการที่มี เพศ อายุและระดับการศึกษาต่างกัน
- 1.6.3 ทำให้ทราบปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ
- 1.6.4 ทำให้สามารถพัฒนารูปแบบการให้การศึกษาธรรมศึกษาที่เหมาะสมแก่ข้าราชการ

1.7 คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การจัดการศึกษา หมายถึง กระบวนการจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อให้บรรลุตามนโยบาย และวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ ประกอบด้วย นโยบายด้านการจัดการศึกษา หลักสูตรการศึกษา การบริหารการศึกษา เป็นต้น

รูปแบบการศึกษา หมายถึง รูปแบบหรือวิธีการที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาแก่ข้าราชการอันประกอบด้วยด้านต่าง คือ ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ด้านกระบวนการ (Process) ด้านการควบคุมการเรียนการสอน (Control) ด้านผลผลิต (Output) และด้านข้อมูลย้อนกลับ (Feedback)

ธรรมศึกษา หมายถึง ระบบการศึกษาความรู้ทางพระพุทธศาสนา เป็นหลักสูตรที่ให้ฆราวาสทั้งชายและหญิงได้ศึกษา มี 3 ระดับ คือ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโทและธรรมศึกษาชั้นเอก

ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึง องค์ประกอบที่มีความสำคัญซึ่งจะทำให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ผู้สอน ผู้เรียน หลักสูตร สื่อการสอนและสภาพแวดล้อมทางการเรียน เป็นต้น

ด้านกระบวนการดำเนินงาน (Process) หมายถึง การดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ประกอบด้วย การเตรียมความพร้อม การดำเนินการสอน การสร้างเสริมทักษะและกิจกรรมสนับสนุนการเรียนการสอนธรรมศึกษา

การควบคุม (Control) หมายถึง วิธีการที่จะทำให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่ง ได้แก่ การใช้คำถามชนิดต่าง ๆ การสร้างเสริมกำลังใจ และการตรวจสอบความรู้ของผู้เรียนในขณะที่กำลังเรียน

ผลผลิต (Output) หมายถึง ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อผู้เรียนในด้านความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถในการแก้ปัญหา ทักษะและเจตคติในการคิดแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน

ด้านข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) หมายถึง การวิเคราะห์ข้อมูลหลังจากที่การเรียนการสอนผ่านไป แล้ว ถ้าหากผลผลิตที่ได้จากการเรียนการสอนผ่านไปแล้วต่ำกว่าจุดหมายที่กำหนดไว้ ต้องวิเคราะห์จุดบกพร่องเพื่อปรับปรุงแก้ไขต่อไป

ผู้สอน หมายถึง พระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการ

ผู้เรียน หมายถึง ข้าราชการผู้เข้าศึกษาธรรมศึกษา ศูนย์ธรรมศึกษาวัดอาวุธวิกสิตาราม

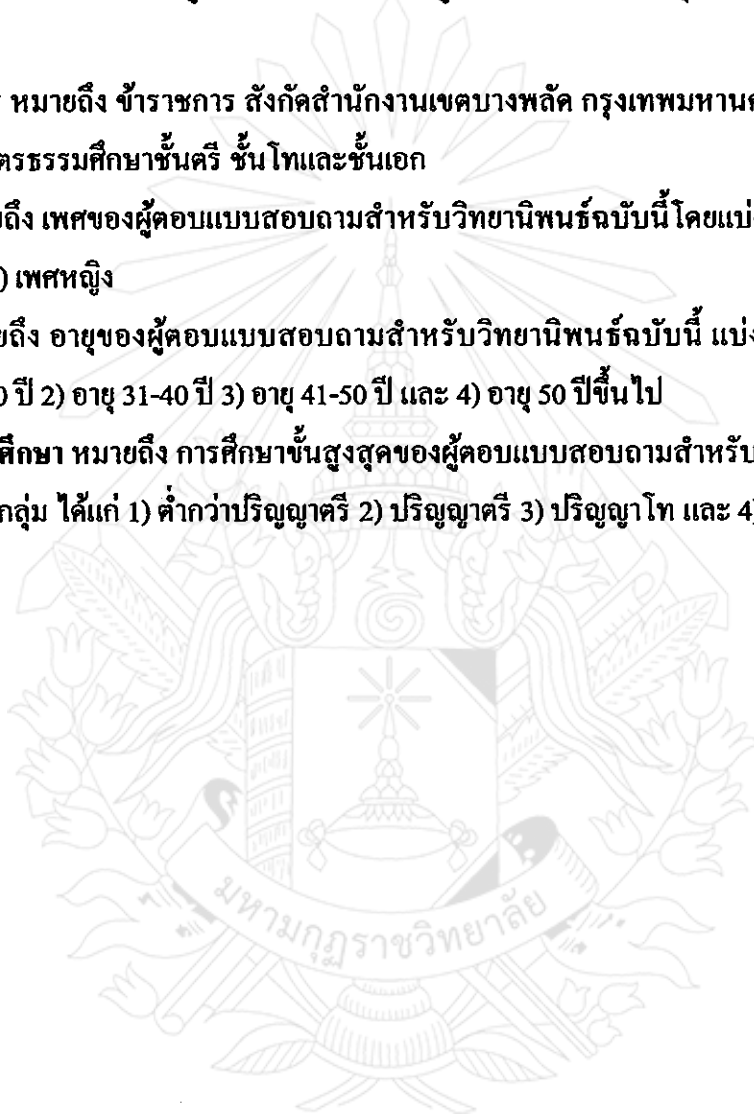
กรุงเทพมหานคร

ข้าราชการ หมายถึง ข้าราชการ สังกัดสำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานครที่ผ่านการอบรมตลอดหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโทและชั้นเอก

เพศ หมายถึง เพศของผู้ตอบแบบสอบถามสำหรับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) เพศชาย 2) เพศหญิง

อายุ หมายถึง อายุของผู้ตอบแบบสอบถามสำหรับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) อายุ 21-30 ปี 2) อายุ 31-40 ปี 3) อายุ 41-50 ปี และ 4) อายุ 50 ปีขึ้นไป

ระดับการศึกษา หมายถึง การศึกษาขั้นสูงสุดของผู้ตอบแบบสอบถามสำหรับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) ต่ำกว่าปริญญาตรี 2) ปริญญาตรี 3) ปริญญาโท และ 4) อื่น ๆ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาวรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบความคิดในการวิจัย ซึ่งมีหัวข้อที่ศึกษา ดังนี้

- 2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการศึกษา
- 2.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอน
- 2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม
- 2.4 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับข้าราชการ
- 2.5 สภาพพื้นที่ที่ศึกษา
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.7 สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการศึกษา

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ของมนุษย์ โดยมีแนวคิดความมนุษย์จะเป็นผู้ประเสริฐหรือเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยการฝึก เป็นการฝึกฝนตนจนประสบผลสำเร็จไปตามลำดับ ตามสติปัญญาและความพร้อมของแต่ละบุคคล¹ การฝึกฝนหรือการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต เพราะมนุษย์ต้องคิดค้อยู่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ หรือเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับโลกในฐานะปัจเจกบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคม ดังนั้น มนุษย์จึงต้อง มีการปรับตัวและพัฒนาตนเองตามสภาพแวดล้อมตามยุค ตามสมัย ตามกาลเวลา เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข

2.1.1 ความหมายของการศึกษา

การศึกษา คือ กระบวนการส่งเสริมให้บุคคลเจริญงอกงาม ทั้งทางปัญญา จิตใจ ร่างกาย และสังคม มีบุคคลสำคัญทางพระพุทธศาสนาและนักการศึกษาได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ ดังนี้

---

¹ พ.ร. 25/322/133.

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้ให้คำนิยามการศึกษาไว้ว่า “คำว่า สิกฺขุ หมายความว่า วิชฺโชปาทาน คือ การถือเอาได้ซึ่งวิชา” และคำว่า วิชา นั้น ไม่ได้มีความหมายตามวิชาที่เข้าใจกัน หากแต่เป็นวิชา ที่มีความหมายทางพระพุทธศาสนา หมายถึง สามารถดับทุกข์ได้ เป็นหัวใจสำคัญและเป็นความหมายที่สูงสุดของการศึกษาคตามแนวพระพุทธศาสนา เรียกว่า เป็นความรู้หรือวิชา ในระดับวิชา 3 หรือญาณ 3 คือ

- 1) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ สามารถระลึกชาติปางหลังได้
- 2) จุคฺคุปปาตญาณ มองเห็นการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ได้
- 3) อาสวักขยญาณ ทำอัสวะให้สิ้นได้

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้แบ่งจำแนกการศึกษาออกเป็น 2 ประเภทตามลักษณะการศึกษาที่มีอยู่ทั่วโลก คือ

1. การศึกษาที่เป็นทาสของกิเลส คือ การศึกษาที่เป็นไปตามอำนาจแห่งกิเลสของคนที่จะจัดการศึกษา หรือคนที่ศึกษาเองก็ศึกษาตามใจชอบ ตามกิเลสของตนเอง บางทีก็กลายเป็นคนเห็นแก่ตัวเพราะการศึกษานั้นเอง เช่น บ้าวุฒิ บ้าสถาบันและบ้าเกียรติยศ เป็นต้น ทำให้เกิดปัญหาตามมามากมาย เป็นต้นว่า ทำให้เกิดการวัดคุณค่าของมนุษย์ด้วยการกิน ด้วยการศึกษาก่อนให้เกิดชนชั้นในสังคม มีการดูถูกเหยียดหยามกัน การศึกษาในลักษณะที่วุ่นๆ จึงเป็นไปเพื่อสร้างปัญหามากกว่าเพื่อแก้ปัญหา หรือเป็นไปเพื่อสร้างปัญหามากกว่าสร้างภูมิปัญญา

2. การศึกษาที่ไม่เป็นทาสของกิเลส คือ การศึกษาที่สอนให้คนรู้จักบังคับกิเลส บังคับตัวเอง ไม่เห็นแก่ตัว เป็นสุภาพบุรุษที่ไม่มีความเลวทรามในการประพฤติปฏิบัติ เป็นการศึกษาเพื่อยกระดับจิตใจของมนุษย์ให้สูงขึ้น คือต้องอยู่ในระดับที่ฝึกแล้ว เป็นระดับที่เป็นมาตรฐานขั้นต่ำสุดของผู้มีจิตใจสูง ไม่อยู่ในระดับการเรียนรู้ที่ถือว่าเป็นระดับธรรมดาและเป็นเพียงการรู้ตามคำร่ำเท่านั้น นอกเหนือจากนั้นต้องพัฒนาจิตใจ ไปสู่ขั้นที่ละความเห็นแก่ตัว เพื่อให้บรรลุเป้าหมายคือ มนุษย์ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดในที่มนุษย์ควรจะได้

ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวอีกว่า “การศึกษา คือ การขจัดเสียซึ่งสัญชาตญาณอย่างสัตว์” (Animal instinct) หมายถึง การทำลายเสียซึ่งความรู้สึกที่เป็นคุณค่าขั้นต่ำ อันได้แก่ กิน กาม และเกียรติ หรือคุณสมบัติร่วมที่คนและสัตว์มีเหมือนกัน คือการกิน การสืบพันธุ์ การป้องกันอันตราย หรือการหนีภัย เป็นต้น พุทธทาสภิกขุ มิได้คัดค้านสิ่งเหล่านี้ แต่ท่านเสนอว่า ในการเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้นนั้น ควรให้ดำเนินไปในลักษณะเป็นทางสายกลาง การศึกษาคตามแนวของท่านก็คือ การศึกษาที่สอนคนให้ทำอะไร ๆ เป็นไปตามธรรมชาติ เช่น กินแต่พอดี (ไม่กักตุน ไม่กินทิ้งกิน

ขว้าง ไม่กินคุณค่าเทียม) สืบพันธุ์แค่พอดี (สืบพันธุ์เพื่อสร้างมนุษย ไม่ใช่สนองตัณหา) เกียรติยศชื่อเสียง ก็ควรให้เกิดในลักษณะที่ดีงามและชอบธรรมและไม่ยึดติดในเกียรติยศชื่อเสียงนั้น เป็นต้น²

สนิท ศรีลำแดง ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า คำว่า “การศึกษา” ในภาษาสันสกฤตใช้คำว่า “ศิกฺษา” ส่วนภาษาบาลีใช้คำว่า “สิกฺษา” แปลว่า ทำให้แห้ง หมายถึง การทำกิเลสมีอวิชชาเป็นค้ำหรือสิ่งชั่วร้ายให้หายไป คำว่า การศึกษาดารุณศัพท์แล้ว อาจแยกออกพิจารณาตามแนวพระพุทธศาสนาได้ 2 ความหมาย คือ

1. การศึกษา หมายถึง เครื่องมือให้มองเห็นตัวเอง (สยฺ เตน อิภฺยตฺติสิ กฺษา : Self evidence) คือการเข้าใจคุณภาพของตัวเอง รู้ว่าตัวเองมีพลัง มีศักยภาพเพียงไร มีความสามารถอย่างไร และควรใช้อย่างไร เป็นต้น ซึ่งก็คือ การรู้ตนเองในทุก ๆ ด้าน เช่น ในการประกอบอาชีพ ต้องรู้ว่าตัวเองมีความรู้ ความถนัด ความสามารถในด้านใดก็ประกอบอาชีพในด้านนั้น เป็นต้น การมองเห็นตัวเองนี้ จะทำให้มนุษย์รู้จักตัวเอง และสามารถนำตัวเองเข้าไปสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม หน้าที่ของการศึกษาดังกล่าวนี้ คือ การช่วยให้ค้นพบตัวเอง

2. การศึกษา หมายถึง เครื่องมือที่ทำให้มองเห็นความจริง (สจฺจํ เตน อิภฺยตฺติสิ กฺษา : Self realization) คือ มีความเข้าใจในสภาพของตนเองและสิ่งต่าง ๆ อย่างแจ่มแจ้งชัดเจนหรือการมองเห็นความจริงตามความเป็นจริง จะเห็นว่า พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์พยายามเข้าใจธรรมชาติให้มากที่สุด ทั้งธรรมชาติที่เกี่ยวกับตัวมนุษย์เองและธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ ที่ล้อมรอบตัวมนุษย์ หรือที่ไปสัมพันธ์เข้า อย่างเช่น คำสอนเรื่อง ยถาภูตญาณ คือ การรู้ตามที่มันเป็น ได้แก่ตัวธรรมชาติจริง ๆ นั่นเอง หรือแม้แต่คำว่า “ตถาคค” ก็แปลว่า ผู้ไปอย่างนั้น คือ การไปตามที่มันเป็นไปหรือตามธรรมชาตินั่นเอง ดังนั้น ชาติแห่งการรู้ (พุทธภาวะ) ก็คือ ธรรมชาตินั่นเอง³

พระราชวรมนี (ป. อ. ปยุตโต) ได้แสดงทัศนะของการศึกษาไว้ว่า การศึกษาคือ “การฝึกฝนพัฒนาตน การฝึกฝนพัฒนาเป็นตัวหลักเป็นตัวของการศึกษา” การศึกษานั้นเป็นทั้งตัวการพัฒนาและเป็นเครื่องมือสำหรับพัฒนา คือ เป็นการพัฒนาตัวบุคคลขึ้น โดยพัฒนาตัวคนทั้งคนหรือชีวิตทั้งชีวิต ตัวคนพัฒนานั้น คือ การศึกษา เมื่อผู้เรียนมีการศึกษาอย่างนี้แล้ว ก็เอาคุณสมบัติที่ควรมีซึ่งเกิดจากการศึกษานี้ไปเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตและสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ การศึกษาก็เลยเป็น

²พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาคืออะไร, (กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, 2527), หน้า 29-30.

³สนิท ศรีลำแดง, พุทธศาสนากับหลักการศึกษ, (กรุงเทพมหานคร : นิลนาราการพิมพ์, 2534), หน้า 153-159.

เครื่องมือของการพัฒนา การพัฒนามนุษย์หรือการพัฒนาชีวิตจะเป็นไปได้ด้วยดี ต้องอิงอาศัยความเชื่อความมั่นใจ และความรู้ความเข้าใจที่เป็นพื้นฐานสำคัญ 2 ประการ คือ

1. ความเชื่อ ความมั่นใจในธรรมชาติของมนุษย์ว่า เป็นสัตว์ที่ฝึกฝนพัฒนาได้ และมีวิสัยแห่งการพัฒนาได้อย่างสูงสุด การพัฒนาคนนั้นมีลักษณะเด่นอันหนึ่ง คือ การดึงศักยภาพที่มีอยู่ในตัวมนุษย์แต่ละคน ออกมาพัฒนาให้งอกงามอย่างเต็มที่ และใช้ให้ได้ผลดีที่สุด

2. การทำให้บุคคลแต่ละคนรู้จักตัวเอง และความพร้อมความสามารถในการที่จะตอบรับสิ่งภายนอก⁴

คาร์เตอร์ วี. กู๊ด (Carter V. Good) ให้ความหมายการศึกษาในพจนานุกรมทางการศึกษาไว้ 4 ประการ คือ

1. การศึกษา หมายถึง กระบวนการที่ทำให้บุคคลพัฒนาความสามารถ เจตคติและพฤติกรรมต่าง ๆ ให้มีคุณค่าต่อสังคมและเป็นที่ยอมรับของสังคมที่ตนอยู่

2. การศึกษา หมายถึง กระบวนการทางสังคมที่ทำให้บุคคลได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นตัวควบคุมให้บุคคลได้รับความรู้ ความสามารถและพัฒนาการอย่างดีที่สุดที่สังคมปรารถนา

3. การศึกษา หมายถึง วิชาชีพสำหรับครูหรืออาชีพทางการศึกษาที่จัดสอนในสถาบันฝึกหัดครูหรือในสถาบันอุดมศึกษาเพื่อเตรียมให้เป็นครู

4. การศึกษา หมายถึง ศิลปะการถ่ายทอดความรู้ซึ่งจัดไว้อย่างมีระเบียบให้แก่บุคคลแต่ละรุ่น⁵

จอห์น คิวอี้ (John Dewey) ชาวอเมริกัน ให้ความหมายการศึกษาว่า

1. การศึกษา คือ ชีวิต (Education is life)

2. การศึกษา คือ การเจริญงอกงาม (Education is growth)

3. การศึกษา คือ การสร้างเสริมประสบการณ์ให้แก่ชีวิต (Education is organizing for experience)

4. การศึกษา คือ กระบวนการทางสังคม (Education is social process)⁶

---

⁴พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การศึกษา : เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก จำกัด, 2541), หน้า 51-52.

⁵Carter V. Good, *Dictionary of Education, Dictionary of Education*. (New York : McGraw-Hill Book Company), 1959, p.191.

⁶Dewey, John. *Democracy and Education*. (New York : The Macmillum company). 1965.

ศาโรช บัวศรี ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า การศึกษา คือ การพัฒนาขั้นห้า เพื่อว่า โลกะ โทสะ โมหะ จะได้ลดน้อยถอยไปหรือว่าหมดไปในที่สุดและได้บรรลุชีวิตที่ดี⁷

วิจิตร ศรีตะอาน ได้ให้ความหมายการศึกษาไว้ว่า การศึกษาไม่ว่าจะนิยามความหมายว่าอย่างไร มีลักษณะอยู่ 3 ประการ คือ

1. การศึกษา เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลให้เข้าไปในแนวทางที่พึงปรารถนา

2. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนี้เองเป็นไปโดยจงใจ โดยมีการกำหนดจุดมุ่งหมายซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่าสูงสุดไว้

3. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนี้กระทำเป็นระบบ มีกระบวนการอันเหมาะสมและผ่านสถาบันทางสังคมที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ด้านการศึกษา⁸

ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้หรือหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนานั้นเรียกว่า สิกขา หรือ ศึกษา วิธีชีวิตคือการศึกษ วิธีชีวิตที่ดีประกอบด้วยระบบการอยู่ร่วมกันที่ดี คือ สีส หมายถึง การอยู่ร่วมกันด้วยความปกติ ระบบการอยู่ร่วมกันของชีวิตควรจะต้องประกอบด้วยการพัฒนาจิตและพัฒนาปัญญาให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปด้วย ทำให้ระบบการอยู่ร่วมกันดียิ่ง ๆ ขึ้น สีสสิกขา จิตสิกขาและปัญญาสิกขาที่เรียกว่า การศึกษาทั้ง 3 หรือไตรสิกขานั้น เพราะเป็นวิธีชีวิตทั้งหมด วิธีชีวิตทั้งหมดคือ การศึกษา⁹

⁷ศาโรช บัวศรี, การศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญผล), 2529, หน้า 31.

⁸วิจิตร ศรีตะอาน, เอกสารการสอนชุดวิชาพื้นฐานการศึกษา เล่ม 2 หน่วยที่ 6-10, (นทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2523), หน้า 18-19.

⁹ประเวศ วะสี, ศาสตราจารย์นายแพทย์, “พุทธธรรมกับอุดมการณ์สำหรับศตวรรษที่ 21”, ในพุทธธรรมกับอุดมการณ์สำหรับศตวรรษที่ 21 : ปาฐกถาครบรอบ 60 ปี พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2542), หน้า 115-116.

ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้เป็น กระบวนการของผู้เรียนที่ประกอบด้วยองค์ความรู้คือ ปรัชญา ปฏิบัติและปฏิเวธ ที่นำไปสู่ความเจริญ อกงามของสติปัญญา¹⁰

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น คำว่า เรียนรู้ ศึกษา ศึกษาและพัฒนาจึงเป็นคำที่ใช้แทนกัน ได้ โดยที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับคำว่า ศึกษา แปลว่า ธรรมชาติอันบุคคลพึงศึกษา ปฏิบัติอันบุคคลพึงศึกษา การพัฒนา การฝึก ฝึกปรือ ฝึกอบรม¹¹ ปฏิบัติอันบุคคลพึงศึกษานี้ ตาม แนวคิดของพระพุทธศาสนามุ่งเน้นไปที่ข้อประพฤติปฏิบัติ 3 อย่าง คือ อริสัจศึกษา อริจิตตศึกษา และอริปัญญาศึกษา หรือเรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งสาระของพระไตรปิฎกก็คือ การฝึกฝนอบรมตนเพื่อ ความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศลเพื่อการดำรงอยู่ด้วยดีหรือความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมไม่ว่า จะเป็นวัตถุหรือสังคัมด้วยกาย วาจาและใจ (อริสัจศึกษา) การฝึกฝนคุณภาพจิตใจให้เกิดความตั้งมั่น แน่วแน่ ไม่หวั่นไหว รวมถึงการฝึกฝนจิตใจให้มีคุณธรรม ส่งเสริมต่อการดำรงชีวิตที่ดีงามและสามารถ ที่จะก้าวสู่การฝึกฝนอบรมด้านปัญญาต่อไป (อริจิตตศึกษา) และการฝึกฝนปัญญาให้รู้เท่าทันระบบ ความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งปวงตามธรรมชาติ (อริปัญญาศึกษา) ซึ่งหมายถึง อายตนะภายใน กับอายตนะภายนอก ได้แก่

1. จักขุ (ตา) กับรูปะ (รูป)
2. โสตะ(หู) กับสัททะ (เสียง)
3. ฆานะ(จมูก) กับคันธะ (กลิ่น)
4. ชิวหา (ลิ้น) กับรสะ (รส)
5. กาย (กาย) กับโผฏฐัพพะ (สิ่งที่ถูกต้องกาย)
6. มโน (ใจ) กับธรรมารมณ (สิ่งที่ใจนึกคิด)¹²

พระพุทธศาสนามีจุดหมายของการเรียนรู้สูงสุดที่ปัญญา กล่าวคือ ปัญญาที่รู้เท่าทันสิ่ง ทั้งปวงตามธรรมชาติ ดังนั้น มนุษย์จึงต้องเรียนรู้ที่จะฝึกฝนควบคุมระมัดระวังตนให้รู้เท่าทันเมื่อตา

¹⁰ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์, “แนวคิดเกี่ยวกับการบูรณาการการศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรม”, ในวิถีการเรียนรู้ของสังคมไทย : ประมวลสาระจากการประชุมและรวมข้อเขียนจาก นักคิด, รวบรวมและจัดพิมพ์โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โครงการวิถีการเรียนรู้ของคนไทย, 2546), หน้า 48.

¹¹พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), “พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ”, พิมพ์ครั้งที่ 11 , (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2549), หน้า 603.

¹²ส.สพ. 18/23/22.

เห็นรูป จมูก ได้กลิ่น หู ได้ยินเสียง ลิ้น ได้ลิ้มรส กายสัมผัส ใจรับรู้อารมณ์ ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง
ภายในขอบเขตของสิ่งที่ได้เรียนรู้นั้น ๆ สามารถที่จะดำเนินชีวิตให้ถูกต้องดีงาม แก้ปัญหาในชีวิต
และดับทุกข์ได้ ดังที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อยังไม่รู้อย่าง ไม่กำหนดรู้ ไม่คลายกำหนด
ไม่ละจกขุ เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์.....โสตะ ฯลฯ ฆานะ ฯลฯ
ชีวหา ฯลฯ กายะ ฯลฯ บุคคลเมื่อยังไม่รู้อย่าง ไม่กำหนดรู้ ไม่คลายกำหนด
ไม่ละมโน เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์

ภิกษุทั้งหลาย ส่วนบุคคลเมื่อรู้อย่าง กำหนดรู้ คลายกำหนด ละจกขุ
ได้ เป็นผู้ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ฯลฯ ชิวหา ฯลฯ กาย ฯลฯ บุคคลเมื่อรู้อย่าง
กำหนดรู้ คลายกำหนด ละมโน ได้ เป็นผู้ควรเพื่อความสิ้นทุกข์¹³

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อยังไม่รู้อย่าง ไม่กำหนดรู้ ไม่คลายกำหนด
ไม่ละรูป เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์.....สัทตะ ฯลฯ คันธะ....รส....
โณภูตัพพะ....บุคคลเมื่อยังไม่รู้อย่าง ไม่กำหนดรู้ ไม่คลายกำหนด ไม่ละ
ธรรมารมณฺ์ เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์

ภิกษุทั้งหลาย ส่วนบุคคลเมื่อรู้อย่าง กำหนดรู้ คลายกำหนด ละรูป
ได้ เป็นผู้ควรเพื่อความสิ้นทุกข์...สัทตะ ฯลฯ คันธะ...รส...โณภูตัพพะ
 ฯลฯ บุคคลเมื่อรู้อย่าง กำหนดรู้ คลายกำหนด ละธรรมารมณฺ์ได้ เป็นผู้ควร
เพื่อความสิ้นทุกข์¹⁴

จากความหมายดังกล่าว การศึกษาดมแนวพระพุทธศาสนาจึงหมายถึง กระบวนการฝึกฝน
พัฒนาตนด้วยอายตนะภายในด้วยมนุษย์หรืออินทรีย์ 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สัมพันธ์กับ
อายตนะภายนอกหรืออารมณ์ 6 ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โณภูตัพพะและธรรมารมณฺ์พร้อมกับการ
ประพฤติปฏิบัติตามกระบวนการของไตรสิกขา ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญา
สิกขา ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้มนุษย์เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเจริญงอกงามของ
ชีวิตและเป็นวิถีชีวิตทั้งหมดของมนุษย์

¹³ ส.สพ. 18/111/125.

¹⁴ ส.สพ. 18/112/125.

สรุปได้ว่า ความหมายของการศึกษาคือ กระบวนการหรือวิธีการพัฒนามนุษย์ให้มีความสามารถ มีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีงาม การศึกษาทำให้มนุษย์มีความเจริญงอกงามทั้งด้านร่างกายและจิตใจ การศึกษาไม่ใช่เพียงการเข้าศึกษาในโรงเรียนหรือในสถาบันการศึกษาเท่านั้น แต่การศึกษายังเป็นกระบวนการที่มนุษย์ได้รับรู้และพัฒนาไปตลอดชีวิตไม่ว่าจะอยู่ในห้องเรียนหรือนอกห้องเรียน การศึกษาทำให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขและช่วยพัฒนาสังคมนั้น ๆ ให้มีความเจริญงอกงาม

2.1.2 กระบวนการศึกษาคตามหลักไตรสิกขา

พุทธศาสนาถือว่าการเป็นอยู่ของมนุษย์นั้น ชีวิตที่ดีคือชีวิตแห่งการศึกษาหรือการฝึกฝนอบรม มนุษย์ต้องศึกษาพัฒนาตนเองไปจนกว่าจะมีชีวิตที่ดีงาม โดยสมบูรณ์จนเป็นชีวิตที่อยู่ด้วยปัญญา คือ กิด พุค และกระทำอย่างสุจริต ซึ่งเรียกว่าชีวิตที่ประเสริฐ หลักสำคัญในการศึกษาฝึกฝนอบรมตน คือ การพัฒนาการดำเนินชีวิตตนเอง 3 ด้านไปพร้อมกัน ได้แก่ พัฒนาพฤติกรรม เรียกว่าศีล พัฒนาทางด้านจิตใจ เรียกว่า สมาธิและพัฒนาด้านปัญญา เรียกว่า ปัญญา¹⁵ ทั้งสามด้านนี้มีความสัมพันธ์อิงอาศัยกัน พฤติกรรมที่ดีเป็นช่องทางให้จิตใจพัฒนาและช่วยให้ปัญญางอกงามจิตใจที่พัฒนาแล้วจะทำให้เกิดปัญญาเห็นถูกต้องตามความจริงและปัญญาที่เห็นถูกต้องจะทำให้เกิดพฤติกรรมที่ดีงามต่อไป ปัญญาจึงเป็นค้ำจับปรับทุกอย่าง ทั้งพฤติกรรมและจิตใจให้ลงตัวพอดี ทำให้มีชีวิตอยู่อย่างรู้เท่าทันสิ่งทั้งหลายและจัดการกับสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง มีชีวิตที่ดีงาม สังคมมีความสุข

ไตรสิกขาเป็นหลักธรรมที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญเป็นอันมาก โดยเฉพาะในปรินิพพานสูตร ทรงเน้นให้ภิกษุเห็นความสำคัญของผลแห่งการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา¹⁶ อันเป็นหลักปฏิบัติเพื่อดับกิเลสในพระพุทธศาสนา

ไตรสิกขา แปลว่า ข้อที่จะต้องศึกษา 3 อย่าง ได้แก่

1. อธิศีลสิกขา หรือสิกขาคือศีลอันยิ่ง หมายถึง ศีล
2. อธิจิตตสิกขา หรือสิกขาคือจิตอันยิ่ง หมายถึง สมาธิ
3. อธิปัญญาสิกขา หรือสิกขาคือปัญญาอันยิ่ง หมายถึง สมาธิ¹⁷

ซึ่งอริยมรรคมีองค์ 8 นำมาจัดลงเป็น 3 หมวด ในไตรสิกขา ได้ดังนี้

¹⁵พระธรรมปิฎก (ป.อ. ประยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิ โคมลคิมทอง, 2539), หน้า 188.

¹⁶ที.ม. 10/143/89.

¹⁷อง.ต.ก. 20/82/308-309.

อธิศีลสิกขา (ศีล) ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ
 อธิจิตตสิกขา (สมาธิ) ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ
 อธิปัญญาสิกขา (ปัญญา) ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ¹⁸

1. อธิศีลสิกขา เป็นขั้นก่อนการฝึกฝนให้มีสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะหรือกล่าวได้ว่า เป็นการฝึกฝนอบรมความประพฤติทางกายและวาจาให้เรียบร้อย ตั้งอยู่ในความคิ่งามมุ่งไปที่การปฏิบัติ 4 ประการ ได้แก่

1) ปาติโมกขสังวรศีล แปลว่า ศีลคือความประพฤติในพระปาฏิโมกข์ เว้นจากข้อห้าม ทำตามข้ออนุญาต ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย ปาติโมกขสังวรศีลนี้เป็นศีลสำหรับพระภิกษุที่เกิดจากวินัยแม่บท คือวินัยแม่บทของชุมชนสงฆ์ สำหรับประพฤติปฏิบัติให้เป็นแบบแผนอย่างเดียวกันประณีตงดงามและกำกับความเป็นอยู่ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการดำเนินชีวิตของสงฆ์ ในกระบวนการศึกษาในพระพุทธศาสนามุ่งหมายไปที่การรักษาปกติตามระเบียบวินัยตามภาวะของคน

2) อิทริยสังวรศีล แปลว่า ความสำรวมอินทรีย์ มีสติรู้เท่าทันระวังไม่ให้กิเลสเข้าครอบงำเมื่อรับรู้อารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ¹⁹

3) อาชีวะปาริสุทธิศีล แปลว่า ความบริสุทธิ์ในอาชีพหรือเลี้ยงชีพโดยทางที่ชอบไม่หลอกลวงผู้อื่นเลี้ยงชีพหรือสัมมาอาชีวะ คือการ ไม่ประกอบอาชีพที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ผิดศีลในข้อสัมมาวาจาและสัมมากัมมันตะ เช่น การโกง หลอกลวง สอพลอ บีบบังคับ ชูเชื้อ ค้าอาวูธ ค้ามนุษย์ ค้าสัตว์เพื่อนำเอาชีวิต ค้ำน้ำเมา ค้ายาพิษ²⁰

4) บัจฉยฉันทินิสิตศีล แปลว่า ศีลที่เกี่ยวกับบัจฉย 4 คือการพิจารณาใช้สอยบัจฉย 4 สำหรับพระภิกษุ ได้แก่ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เกสัช สำหรับบุคคลทั่วไปได้แก่ เครื่องนุ่งห่มอาหาร ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค โดยใช้สิ่งดังกล่าวให้เป็นไปตามความมุ่งหมายหรือประโยชน์ที่แท้จริงของสิ่งนั้น ๆ ไม่บริโภคด้วยศรัทธา²¹

อธิศีลสิกขา จึงเป็นการฝึกหัดพัฒนามนุษย์ในด้านพฤติกรรมหรือการแสดงออกทางสังคม ทำที่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันตามหลักแห่งการ ไม่ละเมิดและเบียดเบียนกันและการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องต่อกันระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดา สามีกับภรรยา มิตรกับมิตร นายจ้าง

¹⁸ม.มู 12/462/503.

¹⁹ม.อู 14/445-449/505-508.

²⁰อง.ปญจก. 22/177/295.

²¹ม.มู. 12/23/22-23.

กับลูกจ้าง คฤหัสถ์กับพระสงฆ์ เป็นต้น²² เป็นความประพฤติก่อสร้างปกติในสังคม ซึ่งเป็นมาตรฐานให้มนุษย์พัฒนาจิตใจต่อไปและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับวัตถุกล่าวคือ ชี้นำมนุษย์เห็นคุณค่าที่แท้จริงของการใช้วัตถุ เช่น การบริโภคอาหาร ไม่บริโภคไปตามกิเลสตัณหา บริโภคไปตามประโยชน์ที่แท้จริง คือ ให้เกิดกำลังกายหรือยังอรรถภาพให้เป็นไปและอินทรีย์สังวรคือการใช้อายตนะภายในตัวมนุษย์สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งหลายอย่างถูกต้อง ระวังจิตใจไม่ให้กิเลสเข้าครอบงำเมื่อเห็นรูป ฟังเสียง เป็นต้น

2. อธิจิตตศึกษา เป็นขั้นตอนการฝึกฝนจิตที่มีความสัมพันธ์กับมรรค คือ สัมมาวายามะ สัมมาสติและสัมมาสมาธิหรือกล่าวได้ว่า เป็นการฝึกอบรมจิตให้เกิดสติด้วยความเพียรพยายามอย่างต่อเนื่องกันจนเป็นสมาธิตามหลักสมถภาวนาและเป็นมาตรฐานสำหรับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เพื่อให้เป็นจิตไม่ประกอบด้วยความหงุดหงิดรำคาญใจที่เกิดจากความคิดขัดแย้งกับความเป็นจริงตามธรรมชาติ จิตจะเป็นกลาง สัมผัสอยู่กับความเป็นจริง สงบ เป็นอิสระ มีความสุข สามารถใช้การได้ดี สามารถคิดพิจารณาหรือใช้ปัญญาในการทำกิจต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล นอกจากนี้ยังเอื้อต่อการพัฒนาคุณสมบัติต่าง ๆ เช่น ความมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ให้เจริญมากขึ้นในจิตนั้นด้วย

การฝึกอบรมจิตเป็นการฝึกให้รู้ตัวเองหรือการฝึกสติ เป็นการควบคุมใจไว้กับกิจต่าง ๆ หรือควบคุมจิตไว้กับสิ่งที่เกี่ยวข้อง เพราะมนุษย์สามารถรู้เห็นจิตของตนเองได้ กล่าวคือรู้เวทนาว่ากำลังชอบหรือไม่ชอบ ถูกใจหรือไม่ถูกใจ คิดสิ่งที่เบียดเบียนหรืออกุศลได้ ดังนั้น การฝึกอบรมจิตจึงเป็นการฝึกจิตให้อยู่ในสภาพที่มีกำลัง มีความผ่อนคลาย เป็นอิสระ ไม่คั่นร่น กระสับกระส่าย

การฝึกฝนอบรมจิตให้เกิดสติในพระพุทธศาสนาเรียกว่า ภาวนา มี 2 อย่าง คือ สมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนา

1. สมถภาวนา แปลว่า การฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบเป็นสมาธิ²³ หมายถึง การสำรวจจิตให้แน่วแน่ สงบเยือกเย็น ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วิตกกังวล ซึ่งมีหลายวิธี ในที่นี้จะกล่าวไว้ 3 วิธี ดังนี้

1) การเจริญสมาธิด้วยวิธีตามธรรมชาติ บุคคลสามารถฝึกฝนด้วยตนเองได้โดยเริ่มจากการมีปีติปราโมทย์ คือ ความปลื้มใจที่ได้กระทำในสิ่งที่ดีงามและเกิดปีติคือความอึดอึดในร่างกายผ่อนคลายสบายใจคือ ปีติสัทธิตี กลายมาเป็นความสุข นำไปสู่สมาธิในที่สุด²⁴

²²ที่.ปา. 11/242-244/199-200.

²³อ.จ.ทุก. 20/173/127.

²⁴พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), “พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ”, อ้างแล้ว, หน้า 841.

นอกจากนี้ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงการฝึกสมาธาวนาด้วยวิธีตามธรรมชาติดังกล่าวเพิ่มเติมว่า เมื่อสมาธิเกิดแล้วจะเกิดความรู้ตามที่ เป็นจริงคือเกิดปัญญา ที่เรียกว่า “ยถาภูตญาณทัสสนะ” เมื่อเข้าถึงความจริงที่เป็นสังขารแล้ว จิตก็จะมิ “นิพพิทา” หรือจิตหน่ายจากความอยากได้ อยากเป็น กำลังได้ กำลังเป็น ได้แล้ว เป็นแล้ว การกระทำต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันจะเป็นไปอย่างมีสติสัมปชัญญะ ทำไปด้วยแรงขับของเมตตาและปัญญา หลังจากนั้นจิตก็จะ เป็น “วิราคะ” คือ จิตคลายออกจากราคะหรือตัณหา นำไปสู่ “วิมุตติ” คือ จิตหลุดพ้นจากความผูกพันของกิเลสทั้งปวง ซึ่งจะนำไปสู่ “วิสุทธิ” คือ ความบริสุทธิ์ ไม่เศร้าหมอง มีความเบิกบาน สู่ความสงบเย็น คือ “สันติ” และท้ายที่สุดคือ เข้าสู่ภาวะนิพพาน ซึ่งก็คือความไม่มีทุกข์ ไม่มีเครื่องทึงแทง ไม่มีเชื้อให้เกิดใหม่ปราศจากเครื่องผูกพันให้ร้อยรัดอีกต่อไป²⁵

2) การเจริญสมาธิโดยใช้หลักอิทธิบาท 4 หมายถึง การทำให้เกิดขึ้น มีที่มาจาก 4 แหล่งคือ มีสมาธิที่เกิดจากนันทะ (ความพอใจหรือแรงจูงใจ) สมาธิที่เกิดจากวิริยะ(ความเพียร) สมาธิที่เกิดจากจิตตะ(ความคิดจงด้อย) และสมาธิที่เกิดจากวิมังสา(ความสอบสวนไตร่ตรอง)²⁶

3) การเจริญสมาธิอย่างเป็นแบบแผน มีขั้นตอนที่สำคัญคือ เมื่อศีลบริสุทธิ์แล้วให้
1) ศักดิ์สิทธิ์หรือเหตุกังวลใจต่าง ๆ 2) เข้าหากัลยาณมิตร 3) รับเอากรรมฐานหรือสิ่งที่ใช้ฝึกอบรมจิต เพื่อให้จิตแน่วแน่อยู่กับอารมณ์นั้น โดยไม่ซัดส่ายไปที่อื่น คือ กรรมฐาน 40 ให้ตั้งเป็นสมาธิให้เหมาะสมกับจริตของคน²⁷

2) วิปัสสนาภาวนา แปลว่า การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริง²⁸ โดยการฝึกสติให้รู้เท่าทันกับปัจจุบันอารมณ์ จนเกิดความเห็นแจ้ง เข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งปวง ทำให้จิตหลุดพ้นจากกิเลสและกองทุกข์ ความรู้ความเข้าใจที่เกิดเพิ่มขึ้นตลอดเวลาในระหว่างปฏิบัติ เรียกว่า วิปัสสนาญาณ ญาณสำคัญในขั้นสุดท้าย เรียกว่าวิชชาหรือความรู้แจ้ง เป็นสภาวะที่ สุข สงบ ผ่องใส ไม่เป็นไปด้วยอำนาจของกิเลส ตัณหา อุปาทาน ญาณและวิชชาจึงเป็นจุดมุ่งหมาย

²⁵พุทธทาสภิกขุ, คู่มือมนุษย, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2551), หน้า 94-106.

²⁶พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), “พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ”, อ้างแล้ว, หน้า 842-848.

²⁷พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ 6, แปลโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อ.จ. อาสภมหาเถระ), (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธนาพรส จำกัด, 2548), หน้า 182-185.

²⁸พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), “พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม”, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 70.

ของวิปัสสนา เพราะนำไปสู่ความเป็นอิสระ หลุดพ้นจากความทุกข์อย่างแท้จริงและถาวร เข้าถึงได้ด้วยการศึกษาหรือสัมมาสติตามหลักสติปัฏฐาน 4²⁹

ในกระบวนการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา สติจะทำหน้าที่สำคัญทั้งในสมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนา ในสมถภาวนาสติจะควบคุมจิตไว้กับอารมณ์หรือสิ่งอารมณ์ไว้กับจิต เพื่อให้จิตเพ่งแน่วแน้อยู่กับอารมณ์นั้นโดยไม่ซัดส่ายไปที่อื่น จิตที่แน่วแน่แนบสนิทอยู่กับอารมณ์นั้นเป็นหนึ่งเดียวต่อเนื่องไปสมาธิเสมอ เรียกว่า เป็นสมาธิ³⁰ ในวิปัสสนาภาวนาสติจะกำหนดควบคุมจิตไว้กับอารมณ์เช่นกัน แต่มุ่งใช้จิตเป็นที่วางอารมณ์เพื่อเอาอารมณ์นั้นให้ปัญญาตรวจสอบพิจารณาวิเคราะห์ วินิจฉัย โดยกำหนดอารมณ์ทุกอย่างที่เข้ามาทางอายตนะภายในหรืออินทรีย์ 6 ซึ่งปัญญาจะต้องรู้เข้าใจตามความเป็นจริง³¹

ในการฝึกสติจุดมุ่งหมายของสมถภาวนาคือฉาน จุดมุ่งหมายของวิปัสสนาภาวนาคือฉาน ผู้ปฏิบัติสมถภาวนาอาจทำสมถภาวนาอย่างเดียว ไม่เกี่ยวข้องกับวิปัสสนาภาวนาเลยก็ได้ เรียกว่า หยุดเพียงขั้นสมาธิ ไม่ก้าวไปสู่ขั้นปัญญา แต่ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาต้องอาศัยสมถภาวนาไม่มากนัก คือ อาจเจริญสมถภาวนาจนได้ฉานสมาธิก่อน แล้วก้าวต่อไปสู่ขั้นเจริญวิปัสสนาคือเอาฉานเป็นบาทฐานของวิปัสสนาก็ได้หรืออาจเจริญทั้งสมถภาวนาและวิปัสสนาควบคู่กันไปก็ได้ในกระบวนการเรียนรู้ผลที่ต้องการจากสมถคือการสร้างสมาธิเพื่อใช้เป็นบาทฐานของวิปัสสนากล่าวคือ เป็นการฝึกอบรมปัญญาที่มีสมาธิเป็นบาทฐาน สมาธิที่เกิดขึ้นเป็นสมาธิที่ไม่ต้องถึงระดับสูงสุด แต่หากเป็นสมาธิที่ก้าว ไปสู่ขั้นการใช้ปัญญา กล่าวคือเป็นสมาธิเพียงขั้นต้น เรียกว่า วิปัสสนาสมาธิ หมายถึง สมาธิที่ตั้งอยู่ชั่วขณะตามสภาวะธรรมในปัจจุบันขณะนั้น ๆ เป็นสมาธิที่ประกอบด้วยวิปัสสนา ซึ่งเป็นสมาธิในระดับขณิกสมาธิกับอุปปจารสมาธิ พร้อมทั้งจะใช้ปัญญาในการพิจารณาสภาวะธรรม แต่เมื่อถึงขณะที่จะบรรลุมรรคผล สมานนั้นจะแน่วแน่เป็นอัปนาสมาธิสามารถกำจัดกิเลสและหลุดพ้น ได้ ซึ่งเป็นสมาธิอย่างสมบูรณ์หรือสัมมาสมาธิ³²

²⁹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), “พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ”, อ่างแล้ว, หน้า 306.

³⁰ ที.ม. 10/402/337.

³¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), “พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ”, อ่างแล้ว, หน้า 822.

³² พระมหาโสภณมหาเถระ(มหาสีสยาโค), **ธรรมจกัปปวัตตนสูตร**, แปลและเรียบเรียงโดย พระคันธสาราภิวังศ์, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, 2542), หน้า 125-131.

ดังนั้น มนุษย์จึงต้องเรียนรู้ในการเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายอย่างมีสติ เพราะโดยปกติจิตของมนุษย์จะซัดส่ายไปตามอารมณ์ที่มากระทบทางอายตนะ³³ จิตจึงคิดอยู่ตลอดเวลาจนเกิดความเครียด สับสน ฟุ้งซ่าน เกิดเป็นความทุกข์ที่เกิดจากความคิด ซึ่งขณะที่คิดมนุษย์มักไม่รู้สึกรู้สึหรือไม่มีสติ เช่น ไม่รู้ว่ากำลังหายใจเข้าหรือหายใจออก ไม่รู้ว่าในขณะที่เดินกำลังก้าวเท้าซ้ายหรือก้าวเท้าขวา ฯลฯ หรือในกิจกรรมต่าง ๆ ที่กระทำก็กระทำไปตามความเคยชินไม่ได้ทำด้วยสติ เมื่อไม่มีสติ มนุษย์จึงเกิดความทุกข์หรือปัญหาของชีวิตได้ง่าย การฝึกฝนอบรมจิตด้วยสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนาดังกล่าว ทำให้จิตสงบจากอารมณ์ที่มากระทบหรือสงบจากความคิด เกิดเป็นความสุข เพราะหลุดพ้นจากความบีบคั้นจากการคิดที่เป็นไปตามอำนาจของกิเลสตัณหา การฝึกสติจิตสามารถจะกำหนดตามทันสิ่งต่าง ๆ ที่กำลังเกิดขึ้นหรือกระทำอยู่ในขณะนั้น ๆ ทำให้ไม่หลงในอดีตที่ผ่านมาไปแล้วและไม่หลงไปสู่นาคตที่ยังมาไม่ถึงแต่หากจะต้องพิจารณาเรื่องราวในอดีตหรือสิ่งที่จะกระทำต่อไปในอนาคต ก็เอาสติกำหนดพิจารณาด้วยปัญญาอย่างมีจุดหมายในสิ่งนั้น ก็จะช่วยให้กลายเป็นอารมณ์ปัจจุบันหรืออยู่กับปัจจุบัน การฝึกอบรมจิตด้านสมถภาวนาดังกล่าวจึงเป็นบาทฐานในการพัฒนาสติให้สูงขึ้น ไปตามลำดับจนเป็นสัมมาสติในอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นพลังที่นำไปสู่การเรียนรู้อย่างได้ประโยชน์ เพราะจิตที่สงบแน่วแน่เป็นจิตที่สมควรแก่การทำงานทุกชนิด³⁴

3) อธิปัญญาสิกขา เป็นขั้นตอนที่สืบเนื่องมาจากการฝึกฝนสมถภาวนาและวิปัสสนาจนเกิดสัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะ กล่าวคือ เป็นการฝึกฝนหรือพัฒนาให้มีความรู้ความเข้าใจหรือเกิดปัญญาที่ทำให้การดำริคิดนึกและมีทัศนคติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง

ปัญญาในอธิปัญญาสิกขาเป็นเครื่องละกิเลสที่แฝงตัวนอนเนื่องอยู่ในสันดานหรือเรียกว่าอนุสัย ได้แก่

1. กามราคะ แปลว่า ความอยากได้ในสิ่งที่น่ารัก น่าใคร่ น่าพอใจทั้งหลาย หรือ
กามคุณ 5

2. ปฏิฆะ แปลว่า ความขุ่นแค้น อาฆาต โกรธเคือง

3. ทิฎฐิ แปลว่า ความเห็นผิด

4. วิจิกิจฉา แปลว่า ความลังเลสงสัย ทำให้ตัดสินใจผิดพลาด หรือความหลงผิด

5. มานะ แปลว่า การหลงตน ถือว่าตนดีกว่าเขา เลวกว่าเขาหรือเสมอกับเขา

6. ภวราคะ แปลว่า ความกำหนดในภพ หมายถึง ความอยากเป็นนั่นเป็นนี่

³³ พ.ธ. 25/36/36.

³⁴ ม.ญ. 12/53/42.

7. อวิชชา แปลว่า ความไม่รู้จริง หมายถึง ความไม่รู้เท่าทันในสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง³⁵

โดยปกติแล้วอนุสัยดังกล่าว จะไม่ปรากฏออกมา แต่จะปรากฏออกมาในรูปของกิเลส ก็ต่อเมื่อมีผัสสะและนำไปสู่เวทนาเกิดความเศร้าหมองของจิต เมื่อกิเลสครอบงำจิตใจผู้ใด ก็ย่อมคิดเบียดเบียนตนเอง ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นย่อมมีทุกข์ทางใจ ย่อมประพฤติดีด้วยกาย วาจา ใจ ย่อมไม่รู้ซัดในประ โยชน์ตน ย่อมไม่รู้ซัดในประ โยชน์ผู้อื่น ย่อมไม่รู้ซัดในประ โยชน์ตนและประ โยชน์ผู้อื่น เปรียบเหมือนคนไม่มีดวงตา ทำให้ไม่รู้อะไร เป็นไปในฝ่ายคับแคบ ไม่ก่อให้เกิดปัญญา³⁶ หรือกล่าวได้ว่า เมื่อกิเลสครอบงำจิตใจผู้ใด เขาย่อมแสวงหาในกามคุณบ้าง มุ่งหมายปองร้ายผู้อื่นให้ถึงความพินาศบ้างและทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเพื่อความ สุขหรือเพื่อประโยชน์ตนบ้าง ซึ่งมีสาเหตุมาจากโลภะ โทสะ โมหะ

การฝึกฝนอบรมจิตให้เกิดสติด้วยสมภาวนาและวิปัสสนาภาวนา จิตจะเกิดความสงบ ผ่องใส เป็นอิสระ เกิดปัญญาหรือสัมมาทิฐิ ส่งผลให้ศีลและสมาธิบริบูรณ์ขึ้นพร้อมกันเป็นกระบวนการ ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าครัสไว้ว่า

สติสัมปชัญญะที่บริบูรณ์ ย่อมทำความสำรวมอินทริยให้บริบูรณ์
 ความสำรวมอินทริยที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้สุจริต 3 บริบูรณ์
 สุจริต 3 ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้สติปัญฐาน 4 บริบูรณ์
 สติปัญฐาน 4 ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้โพชฌงค์ 7 บริบูรณ์
 โพชฌงค์ 7 ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้วิชชาและวิมุตติบริบูรณ์³⁷

ดังนั้น ศีลที่ได้รับการฝึกฝนอบรมดีแล้ว สมาธิที่ได้รับการฝึกฝนอบรมดีแล้วและปัญญาที่ได้รับการฝึกฝนอบรมดีแล้ว สามารถระงับโลภะ (ความโลภ) โทสะ (ความโกรธ) และโมหะ (ความหลง) จนหมดสิ้นไป อธิปัญญาสิกขาจึงเป็นความเข้าใจธรรมชาติภายในของมนุษย์ด้วยปัญญาว่า ธรรมชาติล้วนอาศัยกันและกันเกิดขึ้น จิตที่สงบจากการฝึกฝนอบรมจิตให้เกิดสติสัมปชัญญะจึงเป็นกำลังที่ทำให้เห็นความเป็นจริงตามธรรมชาติ ให้รู้เท่าทันสิ่งทั้งปวง ปัญญาหรือสัมมาทิฐิก็จะปรากฏชัดปล่อยวางจากความยึดมั่นทั้งปวง ทำให้มีทัศนคติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง กล่าวคือ มีการค้าหรือเทคนิคใดครอบงำในการปลุกคนออกจากอารมณ์ชั่ววอนต่าง ๆ

³⁵ที.ปา. 11/33/335.

³⁶ส.สพ. 18/254/335.

³⁷อง.ทสก. 24/61/136.

อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขาและอธิปัญญาสิกขา จึงเป็นหลักการฝึกฝนอบรมที่เป็นกระบวนการที่สนับสนุนซึ่งกันและกันจะขาดข้อใดข้อหนึ่ง ไม่ได้ มีองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยส่งเสริมเชื่อมโยงกัน และกัน สอดคล้องกับ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาฝึกฝนอบรมตามหลักพระพุทธศาสนาไว้ว่า ระบบการดำเนินชีวิตที่ดีงามซึ่งมีความสัมพันธ์ทั้งสามด้านมาเกี่ยวพันกันคือ ด้านพฤติกรรมที่เรียกว่า ศีล ด้านจิตใจ ซึ่งมักเรียกชื่อตามองค์ประกอบที่เป็นแกนกลางในการฝึกว่า สมาธิและด้านปัญญาคือ ความรู้ สามด้านนี้สัมพันธ์เกี่ยวพันซึ่งกันและกันจะต้องพัฒนาไปด้วยกัน เพราะฉะนั้น ถ้าจะพัฒนาปัญญาต้องให้ศีล สมาธิ พัฒนาไปด้วยเป็นระบบแห่ง ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นการศึกษาหรือสิกขา 3 ด้าน จึงเรียกว่า “ไตรสิกขา”

กระบวนการฝึกอบรมตาม “หลักไตรสิกขา” ต้องดำเนินการไปพร้อมกันทั้ง 3 ด้านคือ ทั้งปัญญา ศีล และจิต จะต้องไปพร้อมกันอย่างกลมกลืน หรืออย่างที่เราเรียกว่า หล่อหลอมเป็นอันหนึ่งเดียวกัน (มักคสมังคี) ซึ่งเมื่อบุคคลผู้รับการฝึกฝนได้เพียรพยายามฝึกฝนจนกระทั่ง ปัญญา ศีล และจิต ได้รับการพัฒนาอย่างสมบูรณ์เต็มที่แล้ว ก็จะเกิดปัญญาเป็นปัญญาขั้นสูงสุดเรียกว่า “ญาณ” (สัมมาญาณ) ซึ่งเป็นปัญญาในระดับการหยั่งรู้ สามารถทำลายกิเลสตัณหาให้หมดสิ้นไป และนอกจากจะเกิดญาณขึ้นแล้ว สภาพจิตของบุคคลนั้นเป็นจิตที่หลุดพ้นคือเป็นจิตที่อิสระโดยสมบูรณ์ ซึ่งเรียกสภาพจิตนี้ว่า วิมุติ (สัมมาวิมุติ) บุคคลใดก็ตามเมื่อได้ฝึกอบรมจนจนถึงขั้นเกิดญาณและมีสภาพที่หลุดพ้นแล้วถือว่า บุคคลนั้น “จบการศึกษา” ตามกระบวนการของพระพุทธศาสนาเรียบร้อยแล้ว

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า การศึกษามีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคน ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือการศึกษาสร้างคนให้เป็น “บัณฑิต” เป็นผู้มีชีวิตที่ดีงาม ดำเนินชีวิตถูกต้องและเกื้อกูลสังคมและการศึกษาให้ “เครื่องมือ” แก่บัณฑิตเพื่อนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตและบำเพ็ญกิจแก่สังคม ซึ่งการศึกษาที่แท้ต้องพัฒนาคนอย่างบูรณาการ นำชีวิตสู่อิสรภาพที่สมบูรณ์ ระบบการศึกษาที่ครบถ้วนมีคุณภาพเป็นองค์รวมต้องเป็นการพัฒนาไปพร้อมกันหมดทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา ดังนั้น การศึกษาในทางพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ การพัฒนากรรมเรียกว่า ศีล การพัฒนาจิตใจเรียกว่า สมาธิ และการพัฒนาปัญญาเรียกว่า ปัญญา สามารถสรุปหลอมรวมเข้าเป็นอันเดียวกันคือ “หลักไตรสิกขา” หลักการศึกษาของพระพุทธศาสนาถือว่า ชีวิตที่ดีคือชีวิตแห่งการศึกษา โดยมีหลักสำคัญสองประการ คือ ประการแรกถือว่า มนุษย์เป็นสัตว์ต้องฝึก คือศึกษาเรียนรู้และพัฒนาตนเอง ประการที่สองถือว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ คือ ฝึกตั้งแต่เป็นบุุณจนกระทั่งเป็นพระอรหันต์ มนุษย์จึงต้องพัฒนาตนเองจนกว่าจะมีชีวิตที่ดีงามโดยสมบูรณ์คือ การมีชีวิตอยู่ด้วยสติปัญญา เป็นชีวิตที่ประเสริฐจนกระทั่งเป็น

พระอรหันต์ เรียกว่าสำเร็จการศึกษา และบรรลุเป้าหมายชีวิตที่แท้จริงคือ นิพพาน อันเป็นอุดมการณ์อันสูงสุดของพระพุทธศาสนา³⁸

กระบวนการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาหรือกระบวนการศึกษาตามหลักไตรสิกขาจึงเป็นทางการดำเนินชีวิต ทำให้มนุษย์มีการพัฒนาด้านพฤติกรรมหรือเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและสังคมได้ด้วยดี มีการพัฒนาทางจิตใจด้วยการฝึกอบรมจิตให้เกิดสติและพัฒนาไปสู่ปัญญาที่รู้เท่าทันสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง มีทัศนคติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง มีการพูดที่ดี การกระทำที่ดี มีอาชีพที่สุจริต มีความเพียรพยายามที่ถูกต้อง มีสติและสมาธิที่ถูกต้อง ย่อมมีความสุข ความเจริญในชีวิต ไม่เกิดความบีบคั้นภายในจิตใจที่เป็นไปตามอำนาจของกิเลสตัณหาอันเป็นสาเหตุของปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต

2.1.3 ประเภทของการศึกษา

การศึกษาเป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญยิ่งที่จะนำไปสู่การพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาบุคคล สังคม ไปจนถึงการพัฒนาในระดับประเทศ โดยทั่วไปประเทศที่พัฒนาแล้วจะมีการปรับปรุงด้านการศึกษาอย่างไม่หยุดนิ่ง ในประเทศไทยของเราก็เช่นกัน ระบบการศึกษาของไทยมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังจะเห็นได้จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 มาตราที่ 15 ได้แบ่งการจัดการศึกษาออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน
2. การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม
3. การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตัวเอง ตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาสโดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่น ๆ³⁹

³⁸ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ 3/2539. (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2539), หน้า 20.

³⁹ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553, (กรุงเทพมหานคร : กรมสามัญศึกษา, 2553), หน้า 6.

กล่าวโดยสรุป การศึกษาทั้ง 3 ประเภทที่กล่าวมาข้างต้นมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการศึกษาตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัว เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขในขณะที่การศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นการศึกษาที่จัดให้กับบุคคลเริ่มตั้งแต่ระดับก่อนประถมจนถึงระดับอุดมศึกษาโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพเป็นที่ต้องการของสังคม ส่วนการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นการศึกษาที่จัดให้แก่บุคคลที่ค่อยโอกาสทางการศึกษาจากระบบโรงเรียนให้ได้รับโอกาสทางการศึกษาในด้านต่าง ๆ เพื่อที่จะนำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ส่วนการจัดการศึกษาในพุทธปรัชญาซึ่งเป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นมาเป็นเวลาสองพันห้าร้อยกว่าปี มีการจัดการศึกษาที่แน่นอนชัดเจน ผู้มีความพร้อมในด้านใดก็ให้เลือกเรียนในด้านที่ถนัด ซึ่งการศึกษาตามแนวพุทธปรัชญาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การศึกษาสำหรับผู้ไม่ครองเรือน ความมุ่งหมายของการศึกษาประเภทนี้ได้แก่ นิพพาน ซึ่งถือว่าเป็นจุดหมายสูงสุด ส่วนแนวทางของการปฏิบัติเพื่อที่จะบรรลุนิพพานนั้น คือ อริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่

1) **สัมมาทิฐิ** แปลว่า ความเห็นชอบ หมายถึง ความเห็นถูกต้องในทำนองคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำดีแล้วได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ในความหมายที่สูงขึ้นไป สัมมาทิฐิ หมายถึง การเห็นตามความเป็นจริงในอริยสัจ 4 คือ เห็นความจริงเรื่องทุกข์ ความจริงเรื่องสาเหตุแห่งทุกข์ ความจริงเรื่องความดับทุกข์และความจริงเรื่องการปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

2) **สัมมาสังกัปปะ** แปลว่า ความดำริชอบ หมายถึง ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในการไม่พยาบาท ความดำริในการไม่เบียดเบียนผู้อื่น

3) **สัมมาวาจา** แปลว่า การเจรจาชอบ ได้แก่ เว้นจากการพูดเท็จ พูดแต่คำจริง เว้นจากการพูดต่อเสียด พูดแต่คำประสานสามัคคี เว้นจากการพูดคำหยาบ พูดแต่คำอ่อนหวาน เว้นจากการพูดเพื่อเจ้า พูดแต่คำที่มีประโยชน์หรือกล่าวได้ว่า เว้นจากการพูดทุจริต พูดแต่วาจาสุจริต⁴⁰

4) **สัมมากัมมันตะ** แปลว่า การกระทำชอบ ได้แก่ เว้นจากการทำลายชีวิต มีการกระทำที่ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น เว้นจากการเอาของที่เขาไม่ได้ให้ เว้นจากการประพฤตินอกงามพอใจด้วยสามีหรือภรรยาของตน

⁴⁰วิ.ม. 4/14/21-22.

5) สัมมาอาชีวะ แปลว่า การเลี้ยงชีพชอบ คือ เว้นจากอาชีพทุจริตประกอบด้วย ความขยันหมั่นเพียร ไม่ผัดวันประกันพรุ่ง สำหรับบุคคลทั่วไปสัมมาอาชีวะ หมายถึง ไม่ควรทำการค้าขาย ๕ ประการ คือ ขายศาสตราวุธ ขายสัตว์ ขายเนื้อ ขายของมีนเมา ขายยาพิษ⁴¹

6) สัมมาวายามะ แปลว่า ความพยายามชอบ คือ การสร้างฉันทะ ความพยายามปรารถนาความเพียร ประคองจิตด้วยความมุ่งมั่นเพื่อละบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น ไม่ให้เกิดขึ้นเพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้นและเพื่อรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วมิให้เสื่อมไป เพื่อความเจริญที่ยั่งยืนยิ่ง ๆ ขึ้นไป

7) สัมมาสติ แปลว่า ระลึกรชอบ เป็นการฝึกอบรมจิตให้มีสติสัมปชัญญะอยู่กับกาย เวทนา จิต ธรรมหรือวิปัสสนากวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔

8) สัมมาสมาธิ แปลว่า ตั้งจิตมั่นชอบ ความสงบจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย ซึ่งเกิดจากการฝึกอบรมจิตทางสมถภาวนาจนจิตตั้งมั่นในอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งไม่หวั่นไหว ไม่ฟุ้งซ่านหรือสมาธิในนิยาม ๔ ได้แก่ ปฐมฌาน ทุคิยฌาน คติยฌานและจตุคคฌาน⁴²

อริยมรรคมีองค์ 8 นี้ รวมแล้วสรุปลงได้ในไตรสิกขา 3 ประการ คือ สีล สมาธิและปัญญา เพราะฉะนั้น ผู้ที่ศึกษาในระดับนี้จะต้องเล่าเรียนและปฏิบัติตามแนวทาง คือมรรคมีองค์แปดอย่างเคร่งครัด เพื่อหวังที่จะบรรลุนิพพาน

2. การศึกษาสำหรับผู้ครองเรือน การศึกษาในระดับฆราวาสผู้ที่ยังมีบ้าน ลูกเมีย ทรัพย์สมบัติ ผู้ศึกษาจะต้องพยายามประยุกต์ตามแนวที่เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ 3 คือ ทานมัย ศีลมัย ภาวนามัย เท่าที่สามารถจะทำได้ตามวิสัยของผู้ครองเรือน วิธีการศึกษาของผู้ครองเรือนมี 3 ประการ คือ

2.1 ศึกษาให้รู้จักตัวเอง อาจกำหนดได้ 2 ประการคือ

1) ศึกษาเรื่องขั้น 5 เพื่อให้รู้เกี่ยวกับร่างกายและจิตใจ ซึ่งข้อมจะรวมไปถึงเรื่องการสังเกตตนเอง วิธีการคิด และวิธีการแก้ปัญหา เพราะสิ่งเหล่านั้นย่อมเป็นเรื่องของ รูป เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ

2) ศึกษาวิชาความรู้ต่าง ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานความรู้ที่มั่นคงครบถ้วนและเพื่อค้นพบว่าตัวเองถนัดไปในทางใดบ้าง เมื่อทราบว่าคุณถนัดไปในทางใด แล้วก็จะพัฒนาให้ลึกซึ้งลงไปทางนั้น เพื่อเปิดเผยตัวเองออกมาให้ปรากฏ และปรับปรุงให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

⁴¹ อก.ปญจก. 22/177/295.

⁴² ที.ม. 10/329/257-258.

2.2 ศึกษาให้รู้จักสังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้รู้จักว่าสังคมที่คนอาศัยอยู่ประกอบด้วย โครงสร้างอะไรบ้างและมีปัญหาสำคัญอย่างไรบ้าง เช่น เรื่องการปกครอง การป้องกันประเทศชาติ การพัฒนาเศรษฐกิจ ตลอดจนการศึกษาค้นคว้าเรียนในเรื่องสัมมาอาชีพ วัฒนธรรมของชาติ เป็นต้น เมื่อรู้จักตัวเองและสังคมแล้วก็จะได้ปฏิบัติตนได้ถูกต้องนอกจากนี้ยังต้องศึกษาในสังคมที่กว้างออกไป เช่น ประเทศใกล้เคียงและประเทศอื่น ๆ

2.3 ศึกษาเรื่องจริยธรรม ศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติเรื่องคุณธรรม สីลธรรมอย่าง กว้างขวางและลึกซึ้ง เพื่อจะได้ลดการเบียดเบียนกันและทุจริตต่อกันลงไป รู้จักละอายต่อความชั่ว รู้จักประกอบความดีอันจะก่อให้เกิดสันติสุขและความร่มเย็นได้บ้างในตัวเองและสังคม⁴³

สำหรับการศึกษาของผู้ครองเรือนนี้ อาจจะมีปัญหาต่าง ๆ ในตัวเองสังคมได้ตามควรแก่กรณี ก่อให้เกิดความมั่นคง ลดความโลภ โกรธ หลง ลงได้บ้าง และเกิดความเป็นปกติสุขในชีวิตพอสมควร

สรุปว่า การศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2553 ได้ระบุประเภทของการศึกษาไว้เป็น 3 ประเภท อันได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาคตามอัธยาศัย เมื่อพิจารณาแล้วการศึกษาทั้ง 3 ประเภทข้างต้นได้เน้นให้ผู้ศึกษาได้นำความรู้จากการที่ได้ศึกษาไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ประกอบอาชีพและการงาน ซึ่งมีความแตกต่างจากประเภทการศึกษาในทางพระพุทธศาสนา คือ การศึกษาในทางพระพุทธศาสนาได้แบ่งประเภทของการศึกษาออกเป็นสองประเภท ประเภทที่ 1 คือการศึกษาสำหรับผู้ครองเรือนอันได้แก่ การศึกษาให้รู้จักวิชาความรู้ต่าง ๆ ศึกษาให้รู้จักขั้น 5 เพื่อให้รู้จักกับร่างกายและจิตใจ อันเป็นการพัฒนาทางด้านจิตใจ เช่น การศึกษาเพื่อให้ลดความโลภ ความโกรธและความหลง เป็นต้น ส่วนการศึกษาในทางพระพุทธศาสนาอีกประเภทหนึ่งคือ การศึกษาสำหรับผู้ไม่ครองเรือน เป็นการศึกษาเพื่อแสวงหาความพ้นทุกข์อันได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 หรือย่อลงอีกก็ได้แก่ ไตรสิกขา คือ สิล สมาธิ ปัญญา จนในที่สุดเพื่อให้บรรลุพระนิพพาน

2.1.4 ความสำคัญของการศึกษา

การที่ประเทศจะมีความเจริญรุ่งเรืองในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม จะต้องมีปัจจัยที่เอื้ออำนวยหลายด้าน ปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือการศึกษา การที่ประชากรมีคุณภาพ มีความรู้ความสามารถจะต้องผ่านกระบวนการศึกษา การศึกษาจึงเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต และสร้างความสงบสุขให้แก่สังคม

⁴³สาโรช บัวศรี, การศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์, อ้างแล้ว, หน้า 37-39.

วิจิตร ศรีสะอ้าน ได้กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาไว้ ดังนี้

1. กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม เป็นกระบวนการของการนำเอามรดกทางวัฒนธรรมมาถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ของสังคมเพื่อให้สมาชิกรุ่นหลังได้รู้คุณค่าของแบบแผนประเพณี เป็นผู้มีความคิด วิจรรณญาณ สามารถสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ และพอใจต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วยการศึกษาจึงเป็นกระบวนการที่ต้องทำหน้าที่เพื่อให้ได้มาซึ่งสมาชิกของสังคมที่มีคุณสมบัติเช่นนี้

2. กระบวนการขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการที่ทำให้สังคมเป็นกระบวนการที่ทำให้สมาชิกของสังคมมีบุคลิกภาพตามที่สังคมนั้นต้องการ ซึ่งทำได้โดยการถ่ายทอดความรู้เพื่อการประกอบอาชีพ และการปลูกฝังเรื่องค่านิยมและคุณธรรมที่สังคมนั้นเห็นว่าดีและเป็นสิ่งที่ดีงามสำหรับการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

3. กระบวนการประชาธิปไตย เป็นกระบวนการสำคัญที่จะทำให้สมาชิกของสังคมมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยและมีการสืบทอดวัฒนธรรมดังกล่าวจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จากการวิจัยเรื่องผลของการศึกษาที่มีต่อการแสดงออกทางการเมือง ผลการวิจัยพบว่า บุคคลที่ได้รับการศึกษาสูงจะมีความรู้สึกเกี่ยวกับประสิทธิภาพของตนเองในด้านการเมืองสูงกว่าและมีความสนใจทางการเมืองสูงกว่าคนที่ได้รับการศึกษาน้อย นอกจากนี้ยังมีความกระตือรือร้นที่จะแสดงออกทางการเมืองด้วย

4. กระบวนการพัฒนาสังคม เป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างหนึ่งที่รัฐใช้ในการพัฒนาสังคม โดยเริ่มจากการจัดการศึกษาให้กับสมาชิกของสังคม ซึ่งจะทำให้บุคคลเปลี่ยนแปลงทางเจตคติ เปลี่ยนพฤติกรรมและเปลี่ยนวิถีชีวิต ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาสังคมวัฒนธรรมของส่วนรวม⁴⁴

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาว่า มีหน้าที่หลักสำคัญ 2 ประการ คือ

1. หน้าที่ถ่ายทอดศิลปวิทยา หมายถึง การถ่ายทอดรักษาส่งเสริมเพิ่มพูนวิชาการและวิชาชีพ ตลอดจนสืบทอดมรดกวัฒนธรรมทางวิชาการของมนุษย์ ซึ่งมีทั้งภารกิจระยะสั้น คือ สำหรับบุคคลแต่ละคนหรือแต่ละชีวิต ระยะยาวคืออารยธรรมที่สืบทอดต่อกันไปของมนุษยชาติทั้งหมด ซึ่งการถ่ายทอดจะต้องให้ผู้เรียนมีความรู้จริงและทำได้จริง สามารถนำไปประกอบอาชีพได้และสามารถพัฒนาเพื่อความเป็นเลิศด้านวิชาการ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาตนเอง สังคม และประเทศชาติ การทำหน้าที่ทางการศึกษาในการถ่ายทอดศิลปวิทยาจึงเป็นการสร้างเครื่องมือให้กับ

⁴⁴วิจิตร ศรีสะอ้าน, สังคมศาสตร์การศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., 2533), หน้า 18-23.

ผู้เรียน เพื่อผู้เรียนได้นำวิชาการและวิชาชีพไปเป็นเครื่องมือประจำตัว เพื่อใช้ประกอบอาชีพและ พัฒนาสังคม

2. หน้าที่ในการชี้แนะให้รู้จักการดำเนินชีวิตที่พึงามถูกต้องและการฝึกฝนพัฒนาตนเอง จนถึงความสมบูรณ์ ซึ่งจะทำให้บุคคลมีแรงจูงใจที่ถูกต้องในการศึกษา มีจิตสำนึกในการศึกษา และมีพัฒนาการด้านต่าง ๆ ในทิศทางที่ถูกต้องและดีงาม การทำหน้าที่ในการชี้แนะแนวทางการดำเนิน ชีวิตและฝึกฝนพัฒนาคนนั้น เป็นการพัฒนาคด้วยบุคคลที่จะไปใช้เครื่องมือ⁴⁵

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การศึกษามีความสำคัญในการพัฒนาบุคคลให้เป็นคนที่มี ความรู้ความสามารถเป็นเลิศทั้งด้านวิชาการและวิชาชีพ ในขณะที่เดียวกันการศึกษายังมีบทบาท สำคัญในการพัฒนาบุคคลให้เป็นคนดี มีคุณธรรม ในด้านการดำเนินชีวิตและการทำงาน เมื่อ การศึกษาทำหน้าที่ทั้งสองอย่างแล้ว การศึกษาจึงมีความสำคัญต่อการศึกษาพัฒนาบุคคล การพัฒนาสังคมและประเทศชาติ

2.1.5 จุดมุ่งหมายของการศึกษา

การจัดการศึกษาจำเป็นต้องมีจุดมุ่งหมายเป็นตัวกำหนดแนวทาง หรือกำหนดเป้าหมายที่ ต้องการให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมขึ้น ดังนั้น จุดมุ่งหมายของการศึกษาจึงเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่ ต้องการให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน ตามที่หลักสูตรต้องการหลังจากที่ผู้เรียนจบหลักสูตรนั้นแล้วและ จุดมุ่งหมายยังเป็นตัวกำหนดสิ่งที่ต้องการวัดผลในตัวผู้เรียน

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีพุทธศักราช 2551 ได้กำหนดจุดมุ่งหมายการศึกษาไว้ ดังนี้

1. มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติ คนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง
2. มีความรู้ ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยีและมี ทักษะชีวิต
3. มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย
4. มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและ การปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

⁴⁵พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตฺโต), การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ, 2532), หน้า 57-70.

5. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข⁴⁶

เชิดศักดิ์ โทวาธินธุ์ ได้จำแนกจุดมุ่งหมายของการศึกษาออกเป็น 4 ระดับ ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายทั่วไป เป็นจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้อย่างกว้างๆ ครอบคลุมลักษณะของบุคคลตามที่สังคมต้องการ หรือความต้องการของประเทศที่ต้องการให้บุคคลมีพฤติกรรมเป็นอย่างไรหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นนโยบายการจัดการศึกษาของชาติ ซึ่งก็คือปรัชญาการศึกษานั้นเอง จุดมุ่งหมายทั่วไปในการจัดการศึกษาของชาติปัจจุบันก็คือ “การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม”

2. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เป็นจุดมุ่งหมายที่แคบกว่าจุดมุ่งหมายทั่วไป จุดมุ่งหมายระดับนี้จะชี้เฉพาะลงไปในระดับต่าง ๆ เช่น ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา เป็นต้น ลักษณะของจุดมุ่งหมายของหลักสูตรนี้จะเป็เป้าหมายที่กว้างและครอบคลุมพฤติกรรมตามที่สังคมต้องการและสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายทั่วไป พฤติกรรมต่างๆ เหล่านี้จะเกิดขึ้นได้เนื่องมาจากการผสมผสานกันของรายวิชาต่างๆ ที่ให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้และผู้เรียนจะบรรลุตามเป้าหมายของการจัดการศึกษา

3. จุดมุ่งหมายเฉพาะรายวิชา หรือจุดมุ่งหมายกลุ่มประสบการณ์ เป็นจุดมุ่งหมายที่ระบุพฤติกรรมที่ต้องการให้มีขึ้น โดยจำกัดอยู่ในขอบเขตของเนื้อหาสาระของรายวิชาหรือกลุ่มประสบการณ์ พฤติกรรมที่ต้องการระดับนี้จะแตกต่างกันตามลักษณะของเนื้อหาแต่ละรายวิชา จุดมุ่งหมายระดับนี้มีความหมายกว้างและต้องใช้เวลาานพอสมควรผู้เรียนถึงจะบรรลุพฤติกรรมตามจุดมุ่งหมาย พฤติกรรมเหล่านี้จะต้องสอดคล้องกับพฤติกรรมที่กำหนดไว้ในหลักสูตร หรือเป็นสื่อทำให้เกิดพฤติกรรมที่ซับซ้อนในหลักสูตรได้ อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมเหล่านี้ก็ยังคงคลุมเครือไม่เฉพาะเจาะจง

4. จุดมุ่งหมายการเรียนการสอน เป็นจุดมุ่งหมายที่แยกย่อยมาจากจุดมุ่งหมายเฉพาะรายวิชา มีลักษณะเฉพาะเจาะจงในขอบเขตเนื้อหาเฉพาะอย่าง ผู้เรียนสามารถบรรลุผลได้ในช่วงเวลาอันสั้น เช่น ภายใน 1 คาบ หรือ 1 บทเรียน จะเป็นจุดมุ่งหมายที่แสดงพฤติกรรมปลายทางของผู้เรียนเมื่อสิ้นสุดการเรียนการสอนลงแล้วผู้เรียนต้องทำอะไรได้บ้างหรือมีการเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะอย่างไร

⁴⁶กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551, (กรุงเทพมหานคร : ชุมชนการสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, 2551), หน้า 5.

จุดมุ่งหมายการศึกษาทั้ง 4 ระดับ ตามที่กล่าวมาแล้วนี้จะมีลักษณะเป็นพื้นฐานซึ่งกันและกัน โดยที่จุดมุ่งหมายทั่วไปและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรจะเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมที่ซับซ้อน และเกิดผลซ้ำกว่าจุดมุ่งหมายรายวิชากับจุดมุ่งหมายการเรียนการสอน⁴⁷

ดังนั้น จุดมุ่งหมายการศึกษาจึงเป็นสิ่งที่กำหนดแนวทางที่ต้องการให้บุคคลเกิดพฤติกรรมตามที่สังคมต้องการ โดยเฉพาะจุดมุ่งหมายที่เกี่ยวข้องกับผู้สอนมากที่สุดก็คือจุดมุ่งหมายการเรียนการสอน โดยมากแล้วจุดมุ่งหมายการเรียนการสอนจะต้องเป็นจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม จุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมนี้ผู้สอนต้องใช้เป็นแนวทางในการสอนและใช้เป็นแนวทางในการวัดผลประเมินผล และในจุดมุ่งหมายการเรียนการสอนจะมีพฤติกรรมการศึกษาที่หลักสูตรต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ฉะนั้น ผู้สอนจะต้องวิเคราะห์หลักสูตรและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เพื่อให้ทราบถึงพฤติกรรมการศึกษาในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านพุทธิพิสัย (สมอง) ด้านจิตพิสัย (จิตใจ) และด้านทักษะพิสัย (การปฏิบัติ)

สอดคล้องกับบлумและคณะ(Bloom) ได้จำแนกจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมในการสอนออกเป็น 3 ด้าน คือ

1. ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) เป็นจุดประสงค์ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนด้านปัญญา (Intellectual Outcome)คือ ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะการใช้ความคิด (Thinking Skill)ซึ่งสามารถจำแนกและจัดลำดับความสามารถทางปัญญาจากระดับพื้นฐานถึงระดับสูงได้ 6 ระดับ คือ

1.1 ความรู้ความจำ (Knowledge) เป็นพฤติกรรมที่แสดงถึงขั้นความสามารถในการจดจำเนื้อหาความรู้ต่าง ๆ ระดับได้เมื่อต้องการนำมาใช้ได้แก่ ความรู้ที่เฉพาะเจาะจง ข้อเท็จจริง ความรู้เกี่ยวกับวิธีการหรือหลักการ เหตุการณ์ เป็นต้น

1.2 ความเข้าใจ (Comprehension) เป็นความสามารถในการใช้ความคิดเพื่อศึกษาเนื้อหาสาระต่าง ๆ ที่เคยเรียน โดยสามารถอธิบายด้วยคำพูดของตนเองหรืออาจจะสามารถแปลความหมาย (Translation) หรือตีความหมาย (Interpretation) และสามารถสรุปความและอ้างอิงข้อได้ในสิ่งที่ศึกษาได้

1.3 การนำความรู้มาใช้ (Application) เป็นความสามารถในการนำสิ่งที่เรียนรู้มาใช้ในชีวิตประจำวันหรือนำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ที่ยังไม่เคยพบได้ โดยสามารถนำความรู้ของตนไปแก้ปัญหาหรือไปปรับวิธีการเก่าให้ดีกว่าเดิม

⁴⁷เชิดศักดิ์ โฉวสินธุ์, การวัดผลการศึกษา,(กรุงเทพมหานคร : สำนักทดสอบทางการศึกษา และจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2525), หน้า 22-24.

1.4 การวิเคราะห์ (Analysis) เป็นความสามารถในการใช้สมองแยกแยะสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ออกเป็นส่วนย่อยเพื่อค้นหาองค์ประกอบ โครงสร้าง หลักการหรือความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบย่อยต่าง ๆ ได้

1.5 การสังเคราะห์ (Synthesis) เป็นความสามารถในการนำข้อมูลจากองค์ประกอบย่อยมาผสมผสานเพื่อให้เป็นภาพที่สมบูรณ์

2. ด้านจิตพิสัย (Affective Domain) เป็นจุดประสงค์ที่มุ่งพัฒนาพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในจิตใจ ของผู้เรียนเกี่ยวข้องกับความรู้สึกหรืออารมณ์ เช่น เจตคติ (Attitude) ค่านิยม (Value) ความสนใจ (Interest) และความซาบซึ้ง (Appreciation) ซึ่งอาจสังเกตได้จากท่าทีที่แสดงออกมา

Krathwohl (แครทวอลและคณะ) ได้จัดแบ่งพฤติกรรมด้านความรู้สึกได้ 5 ระดับดังนี้

2.1 การรับรู้ (Receiving or Attending) เป็นขั้นแรกของความรู้สึกซึ่งเหมือนกับขั้นความรู้ความจำด้านพุทธิพิสัย ถือเป็นการสัมผัสเบื้องต้น เพียงรับรู้ได้เห็นเท่านั้นแต่ยังไม่ได้นำไปใช้อะไร ซึ่งการรับรู้แบ่งออกเป็น 3 ขั้น คือ

- การรู้จัก (Awareness) เป็นพฤติกรรมขั้นแรกที่คนรู้จักกับสิ่งเร้าว่ามันเป็นอะไร เป็นการรู้จักเพียงผิวเผินเท่านั้น

- การเต็มใจที่จะยอมรับสิ่งเร้า (Willingness to Receive) ขั้นนี้เป็นขั้นเต็มใจหรือพอใจที่จะรับรู้ มีความอ่อนโยนต่อสิ่งที่พบเห็น

- การควบคุมหรือคัดเลือกความสนใจที่มีต่อสิ่งเร้า (Controlled or Selected Attention) ความรู้สึกระดับนี้เป็นความรู้สึกต่อเนื่องจากขั้นที่แล้ว ที่แตกต่างออกไปคือความรู้สึกที่จะบอกได้ว่าอะไรควรเอาใจใส่ อะไรไม่ควรเอาใจใส่ เช่น ความรู้สึกชอบต่อสิ่งนี้อาจได้สิ่งนั้น จึงมองในลักษณะควบคุมหรือเลือกมากขึ้น

2.2 การตอบสนอง (Responding) ขั้นนี้เป็นขั้นที่มีจิตใจจดจ่อเริ่มมีปฏิกิริยาโต้ตอบกับสิ่งเร้าเกิดความสนใจ ชื่นชอบกิจกรรมหนึ่งมากกว่ากิจกรรมอื่นๆ ซึ่งปฏิกิริยาโต้ตอบนั้นเป็นกระบวนการ 3 ขั้นตอน คือ

- การยินยอมในการตอบสนอง (Acquiescence in Responding) เป็นความรู้สึกเชื่อฟังหรือยอมรับที่จะทำ แต่อาจจะไม่พอใจเท่าไรนัก เช่น การเชื่อฟังกฎเกณฑ์ที่กำหนด ความตั้งใจทำตามระเบียบ

- การเต็มใจตอบสนอง (Willingness to Response) เป็นระดับความรู้สึกเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความตั้งใจ ความร่วมมือทำตามความต้องการหรือความสมัครใจ เช่น มีความรับผิดชอบในหน้าที่ของคน

- การพึงพอใจที่ได้รับจากการตอบสนอง (Satisfaction in Response) เป็นลักษณะที่เห็นได้จากหลังการตอบสนองแล้ว

2.3 การเห็นคุณค่า (Valuing) ขั้นนี้เป็นความรู้สึกรู้คุณค่าและเริ่มผูกพันตนเองกับสิ่งนั้น ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ชั้น

- การยอมรับคุณค่า (Acceptance of Value) เป็นความพร้อมที่จะรับว่าสิ่งเรามีคุณค่าหรือมีประโยชน์อย่างไรเป็นการยอมรับทางอารมณ์

- การนิยมในคุณค่า (Preference for a Value) ในระดับนี้ไม่เพียงแต่เป็นการยอมรับคุณค่า แต่เพิ่มความรู้สึกรักเอาใจใส่ในคุณค่าหรือค่านิยมนั้นเพิ่มขึ้นอีก

- การผูกพันในคุณค่า (Comeriting or Conviction) เป็นความรู้สึกรักหรือความคิดฝังแน่นในคุณค่านั้น จิตพิสัยในขั้นนี้เป็นลักษณะของเจตคติ (Attitude) และความซาบซึ้ง (Appreciation) ที่เห็นชัดเจน

2.4 การจัดระบบ (Organization) เป็นขั้นการจัดระบบค่านิยมหลายอย่างที่กระจัดกระจายเข้าเป็นหมวดหมู่และส่วนหนึ่งของความคิดที่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีความหมายที่พอใจ โดยสามารถตัดสินใจได้ว่าอะไรมีคุณค่าที่สำคัญหรือมีบทบาทมากที่สุดและนำไปใช้เป็นประจำ ความรู้สึกระดับนี้แบ่งเป็น 2 อย่างคือ

- การสร้างมโนภาพของคุณค่า (Conceptualization of Value System) เป็นการจัดคุณค่าเรื่องต่าง ๆ ได้ อันเป็นผลจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้สึกละเอียดมาแล้วมาเรียกชื่อใหม่ กลายเป็นมโนภาพของคุณค่าใหม่

- การจัดระบบคุณค่าให้เป็นระเบียบ (Organization of Value System) เป็นการรวบรวมคุณค่าเข้าด้วยกันจนเห็นภาพทั้งหมดจนเป็นอุดมการณ์ทางความคิดของแต่ละบุคคล

2.5 การสร้างลักษณะนิสัย (Characterization by a Value or Value Complex) ขั้นนี้เป็น การผสมผสานระบบค่านิยมจนกลายเป็นความประพฤติหรือคุณลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล ความรู้สึกระดับนี้แบ่งเป็น 2 ชั้นคือ

- การสรุปคุณค่าหรือค่านิยมในรูปใดรูปหนึ่ง (Generalized Set) เป็นระบบคุณค่าหรือค่านิยมที่เป็นผลให้มีการแสดงออกในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง

- การสร้างลักษณะนิสัย (Characterization) เป็นผลรวมของความรู้สึกรักและการแสดงออกของแต่ละบุคคล⁴⁸

⁴⁸Krathwohl, Bloom B S and Masia B B, *Taxonomy of Educational Objectives, the classification of educational goals-Handbook II : Affective Domain* New York, 1964, p. 89.

3. ด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) เป็นจุดประสงค์ที่มุ่งพัฒนาพฤติกรรมที่เกี่ยวกับการกระทำ (Doing) ของผู้เรียนเกี่ยวกับทักษะความชำนาญโดยมุ่งพัฒนากล้ามเนื้อ หรืออวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย สามารถจัดแบ่งพฤติกรรมการฝึกทักษะปฏิบัติต่าง ๆ ได้ 5 ระดับ คือ

3.1 การเลียนแบบ (Imitation) เป็นการกระทำที่เกิดจากแรงผลักดันภายในและการทำซ้ำ โดยการเริ่มจากกระทำที่ต้องใช้ความพยายามทำตามแบบอย่างที่มีต้นแบบหรือสาธิตให้ดูขณะปฏิบัติ

3.2 การปฏิบัติหรือการจัดการกระทำ (Manipulation) เป็นความสามารถด้านการฝึกทักษะนั่นเอง โดยไม่มีแบบอย่างให้ดู

3.3 ความแม่นยำ (Precision) เป็นการฝึกฝนตามแบบโดยอาศัยความรู้ที่เคยเรียนมาก่อนและกระทำได้อย่างคล่องแคล่ว คัดแปลงตามที่เห็นสมควร ในเวลาที่เหมาะสมให้มีข้อผิดพลาดน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้

3.4 การนำทักษะไปใช้ (Articulation) เป็นการใช้ทักษะนั้น ๆ ในสถานการณ์ต่าง ๆ กันได้หลายรูปแบบอย่างสอดคล้องด้วยความถูกต้อง โดยใช้เวลาน้อยที่สุด

3.5 การฝึกปฏิบัติด้วยความเป็นธรรมชาติ (Naturalization) เป็นการฝึกจนเกิดความชำนาญด้วยความถูกต้องและเป็นธรรมชาติ⁴⁹

ท่านพุทธทาสภิกขุ แสดงความเห็นเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของการศึกษาสรุปไว้ ดังนี้

1. เพื่อดับทุกข์ทั้งปวงให้หมดสิ้น ทุกข์ในที่นี้หมายถึง ทุกข์ที่เกิดจากกิเลสอันเป็นเหตุให้เราสูญเสียความเป็นมนุษย์ เพราะการศึกษาในพระพุทธศาสนานั้นหมายถึง ความสามารถทำให้บุคคลเอาชนะโลกนี้ทั้งหมด (ไม่ต้องการลาภยศทางวัตถุใด ๆ) เอาชนะโลกอื่นทั้งหมด (ไม่ต้องการไปเกิดในชาติอื่น) และทำให้อยู่เหนือโลกทั้งปวง ดับกิเลสโดยสิ้นเชิง ไม่เกิดในโลกไหนอีกต่อไป

2. เพื่อส่งเสริมศีลธรรมทุกชั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของมนุษย์ คือ สร้างความถูกต้องเพื่อความก้าวหน้าทั้งทางวัตถุและจิตใจ ต้องชี้ให้เห็นถึงความสุข 2 อย่าง คือ ความสุขทางกาย ซึ่งยังเสพยิ่งต้องการมาก และทำความเดือนร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น กับความสุขทางจิต ยิ่งแสวงหาเท่าไรยิ่งทำความรุ่มเย็นให้มากเท่านั้น

⁴⁹Bloom, Benjamin. S., ed. *Taxonomy of Educational Objectives : The Classification of Educational Goals.*, Handbook I, Cognitive Domain. (New York: David McKay. 1956). p. 7-18.

3. เพื่อให้เกิดความรับผิดชอบต่อสังคม เพราะมนุษย์ไม่ได้อยู่คนเดียว แต่อยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วย มนุษย์จึงต้องขจัดความเห็นแก่ตัวและร่วมมือกันเสริมสร้างสร้างสันติสุขในชุมชนและในโลก⁵⁰

พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษาพอสรุปได้ ดังนี้ การศึกษาทำให้บุคคลได้รับประโยชน์ 3 ระดับ คือ

1. ประโยชน์ปัจจุบัน หมายถึง ประโยชน์ที่เกิดจากบุคคลได้ใช้ความเพียรพยายาม และสติปัญญาของคนโดยทางชอบธรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งเกียรติยศหรือฐานะทางสังคมเป็นต้น ดังนั้น การศึกษาจะต้องทำหน้าที่ถ่ายทอดศิลปวิทยาหรือวิชาการและวิชาชีพต่าง ๆ เป็นหลัก

2. ประโยชน์เบื้องต้น หมายถึง ประโยชน์ด้านการเป็นคนมีคุณธรรมภายในจิตใจและมีความประพฤติที่ดีงาม มีความมั่นใจในตนเอง มีความสุขของจิตใจ ดังนั้น การศึกษาจะต้องทำหน้าที่แนะนำวิถีดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและพัฒนาคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์

3. ประโยชน์สูงสุด หมายถึง ประโยชน์ด้านการเป็นผู้หลุดพ้นเป็นอิสระอยู่เหนือโลก ซึ่งจะทำให้เป็นผู้ที่มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดโปร่งเบิกบาน สามารถแก้ปัญหาในจิตใจได้ เป็นผู้ที่อยู่อย่างไรทุกข์ ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิต ดังนั้น การศึกษาจะต้องทำหน้าที่แนะนำวิถีดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและพัฒนาคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์โดยการพัฒนาปัญญาอย่างสูงสุด⁵¹

สรุปความว่า จุดมุ่งหมายการศึกษา ได้มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข โดยเฉพาะจุดมุ่งหมายการศึกษาในทางพระพุทธศาสนา สอนให้เป็นที่คนดี และคนเก่ง แต่ในระหว่างความดีและความเก่งนั้น พระพุทธศาสนาสอนว่า จะต้องสร้างความดีก่อน แล้วจึงจะสร้างความเก่งตามมา นั่นคือ จะต้องสอนให้คนมีศีลธรรมหรือจริยธรรมก่อน แล้วจึงสอนให้มีปัญญาหรือความรู้ในภายหลัง ดังนั้น ควรส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเต็มตามศักยภาพ หมายถึง สถานศึกษาต้องจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ความสนใจ และความถนัดของผู้เรียน เนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนมีความแตกต่างกัน มีความสนใจ และความถนัดที่ไม่เหมือนกัน ถ้าสถาบันการศึกษาได้จัดการศึกษาที่สอดคล้องกับผู้เรียนแต่ละคน ประเทศของเราจะมีทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพ มีความสามารถยอดเยี่ยมและหลากหลาย สามารถคิดอย่างเป็นระบบ มีเหตุผล

⁵⁰พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาคืออะไร, อ่างแล้ว, หน้า 76.

⁵¹พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, อ่างแล้ว, หน้า

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน

2.2.1 ความหมายของรูปแบบการเรียนการสอน

รูปแบบการเรียนการสอน Teaching Model หมายถึง โครงสร้างที่แสดงความสัมพันธ์และส่งเสริมซึ่งกันและกันระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ในการเรียนการสอน ได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ เนื้อหา ขั้นตอนการสอน การประเมินผล รวมทั้งกิจกรรมสนับสนุนอื่น ๆ โดยผ่านขั้นตอนตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ และมีผู้ให้ความหมายของรูปแบบการเรียนการสอน ไว้ดังนี้

ทิสนา แชมมณี ได้ให้ความหมายของรูปแบบการจัดการเรียนการสอนว่า หมายถึง สภาพหรือลักษณะของการจัดการเรียนการสอนที่จัดขึ้นอย่างมีระบบ แบบแผนตามปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือ ความเชื่อ โดยอาศัยวิธีสอนและเทคนิคการสอนต่าง ๆ เข้ามาช่วย ให้สภาพการเรียนการสอนนั้นเป็นไปตามหลักการที่ยึดถือคุณลักษณะสำคัญ (Critical Attributes) รูปแบบการจัดการเรียนการสอน จะต้องประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. มีปรัชญา หรือ แนวคิด หรือความเชื่อพื้นฐานที่เป็นหลักของรูปแบบนั้น
2. มีการบรรยายหรืออธิบายภาพ หรือ ลักษณะของการจัดการเรียนการสอน
3. มีการจัดระบบ คือ องค์ประกอบ และ ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ ของระบบให้สามารถนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีการพิสูจน์ทดลองถึงประสิทธิภาพของระบบนั้น
4. มีการอธิบายกระบวนการสอน วิธีสอน และเทคนิคการสอน ในฐานะที่เป็นองค์ประกอบย่อยที่สำคัญของระบบนั้น⁵²

ครรรจิต มาลัยวงศ์ กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง กระบวนการหรือสิ่งที่เกิดจากการรวมของหน่วยย่อย ๆ หลาย ๆ หน่วยที่มีความสัมพันธ์กัน⁵³

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า รูปแบบการสอน หมายถึง แผนหรือแบบซึ่งสามารถใช้การสอนในห้องเรียน หรือสอนพิเศษเป็นกลุ่มย่อย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ให้มากที่สุด แผนดังกล่าวจะแสดงถึงลำดับความสอดคล้องกัน ภายใต้อัตลักษณ์ของแนวคิดพื้นฐานเดียวกัน องค์ประกอบทั้งหลาย ได้แก่ หลักการ จุดมุ่งหมาย เนื้อหา และทักษะที่ต้องการสอน

⁵²ทิสนา แชมมณี, รูปแบบการเรียนการสอน : ทางเลือกที่หลากหลาย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า 5.

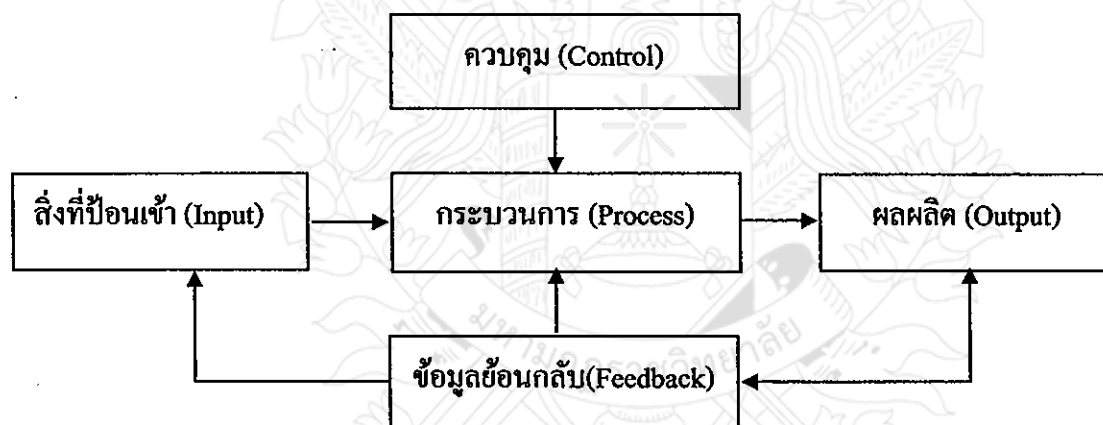
⁵³ครรรจิต มาลัยวงศ์, แนวคิดเรื่องการเตรียมสอนคอมพิวเตอร์ในระดับมัธยมศึกษา, ศูนย์บริการเพื่อการศึกษา (มกราคม – มีนาคม 2526), หน้า 16.

ยุทธศาสตร์การสอน วิธีการสอน กระบวนการสอน ขั้นตอนและกิจกรรมการสอน และการวัดและประเมินผล รูปแบบการสอนแต่ละรูปแบบจะเป็นแนวทางในการออกแบบการสอนที่ช่วยให้นักเรียนบรรลุ วัตถุประสงค์ตามที่รูปแบบนั้น ๆ

2.2.2 องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอน

กาญจนา คุณารักษ์ ได้กล่าวถึงการจัดองค์ประกอบการเรียนการสอนว่า การทำงานอย่างเป็นระบบที่มีความสมบูรณ์จะประกอบด้วยส่วนสำคัญ 5 ส่วนคือ ส่วนแรกเป็นตัวป้อน(Input) ได้แก่ ส่วนต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบของระบบ ส่วนที่สองเป็นกระบวนการดำเนินงาน (Process) ได้แก่ การปฏิสัมพันธ์ขององค์ประกอบ เพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ส่วนที่สามเป็นการควบคุม (Control) ได้แก่ การควบคุม ตรวจสอบเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนที่สี่เป็นผลผลิต (Output) ได้แก่ ผลลัพธ์หรือจุดหมายปลายทางของการดำเนินงานและส่วนสุดท้าย คือ ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ได้แก่ ข้อเสนอแนะต่าง ๆ เพื่อจะได้ปรับปรุงแก้ไขให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น แสดงได้ผังแผนภาพประกอบ ดังนี้

แผนภูมิที่ 2.1 องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอน

ที่มา : กาญจนา คุณารักษ์ , 2539 : 35-47

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า องค์ประกอบของระบบการเรียนการสอน ประกอบด้วย ตัวป้อน กระบวนการดำเนินงาน การควบคุม ผลผลิตและข้อมูลป้อนกลับ

1. ตัวป้อน (Input) ของระบบการเรียนการสอน ได้แก่ ผู้สอน ผู้เรียน หลักสูตร สิ่งแวดล้อมทางการเรียน งบประมาณ ความสะดวกสบาย เครื่องมือ วัสดุคิบบและบุคลากร เป็นต้น

1.1 ผู้สอนหรือครู เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญยิ่งที่จะทำให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพในการวิเคราะห์ตัวป้อนจำเป็นอย่างยี่งที่จะต้องคำนึงถึงบทบาทกิจกรรม ความสามารถและบุคลิกของครู ทั้งนี้เพราะบุคลิกภาพและความสามารถของครูมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของนักเรียนหรืออาจกล่าวได้ว่า คุณภาพการเรียนของนักเรียนมีความเกี่ยวข้องกับคุณภาพการสอนของครู

1.2 ผู้เรียน เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญอย่างหนึ่งของการเรียนการสอนเพราะหากไม่มีผู้เรียน การสอนก็จะไม่เกิดขึ้น ครูในฐานะผู้อำนวยความสะดวกในการเรียน จำเป็นต้องศึกษาธรรมชาติของผู้เรียนในด้านต่าง ๆ เช่น ความสามารถ ความถนัด ความสนใจ ความต้องการ ความคาดหวัง ตลอดจนต้องศึกษาภูมิหลังและพฤติกรรมความพร้อมที่จะรับการสอน(Entry Behavior) ของผู้เรียนด้วยเพื่อจะได้วางแผนการเรียนการสอนได้เหมาะสมและสนองความต้องการความสามารถ และความคาดหวังของผู้เรียนได้ ในระบบการเรียนการสอน ครูจำเป็นต้องรู้คุณลักษณะของผู้เรียนและก่อนสอนต้องทดสอบความรู้ความสามารถของผู้เรียนก่อนการเรียน

1.3 หลักสูตร ในระบบการเรียนการสอน ผู้สอนต้องศึกษาหลักสูตรให้เข้าใจแจ่มแจ้ง เพราะหลักสูตรเป็นข้อกำหนดที่ประกอบด้วยหลักการ จุดหมาย โครงสร้างกิจกรรม และวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ในการจัดการเรียนการสอนที่จะพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความสามารถ โดยส่งเสริมให้เอ็กต์บุคคลไปสู่ศักยภาพสูงสุดของตนเอง ซึ่งหลักสูตรเป็นตัวกำหนดทิศทางการเรียนการสอน ส่วนสำคัญของหลักสูตรนั้น ได้แก่ จุดประสงค์ของการเรียนการสอน เนื้อหาสาระที่สอน กิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งรวมถึงการใช้สื่อการสอนและการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนด้วยเนื่องจากหลักสูตรเป็นสื่อกลางที่จะนำนักเรียนให้ไปสู่จุดหมายปลายทางที่สังคมได้คาดหวังไว้ สำหรับหลักสูตรในฐานะตัวป้อน (Input) นั้น ได้แก่ จุดประสงค์ของการเรียนการสอนกับเนื้อหาสาระที่จะนำไปสอน

1.4 สิ่งแวดล้อมทางการเรียน หมายถึง การจัดเวลาเรียน การจัดห้องเรียน การเลือกแหล่งวิทยาการ การจัดแหล่งวิชาการและการบริการสนับสนุน ซึ่งสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการเรียนการสอน ได้แก่ สถานที่ทำการสอน เครื่องมือ อุปกรณ์ช่วยสอน วิธีสอน และปฏิบัติสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน รวมทั้งการทำงานร่วมกันจะช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

2. กระบวนการดำเนินงาน (Process) กระบวนการ หมายถึง การดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนประกอบด้วย การเตรียมความพร้อม การดำเนินการสอน การสร้างเสริมทักษะและกิจกรรมสนับสนุน ซึ่งกระบวนการของระบบการเรียนการสอน ได้แก่

2.1 การเตรียมความพร้อม ในขั้นนี้ ผู้เรียนจะต้องมีความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ ความสัมพันธ์ระหว่างประสาทและกล้ามเนื้อต่าง ๆ ถ้าผู้เรียนยังไม่พร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจแล้ว การสอนก็จะได้ผล ความพร้อมของผู้สอนก็เป็นสิ่งจำเป็นเช่นกัน ผู้สอนต้องเข้าใจถึงความต้องการและความแตกต่างของผู้เรียนแต่ละคน การเตรียมความพร้อมอาจทำได้โดยการสร้างความสนใจ การประเมินผู้เรียนก่อนสอน จะทำให้ทราบว่าผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานต่อเรื่องที่จะเรียนเพียงใด เพื่อจะได้ออกแบบการเรียนการสอนและจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ต่อเนื่องกับความรู้เดิม ถึงแม้ว่าการเตรียมความพร้อมจะเป็นเรื่องสำคัญ แต่ก็ไม่ควรใช้เวลาไปกับส่วนนี้มากเกินไป ซึ่งถ้าเป็นการเรียนการสอนที่มุ่งให้ความรู้แก่ผู้เรียน ควรใช้เวลาในการนำเข้าสู่บทเรียนประมาณร้อยละสิบของเวลาที่ใช้สอนทั้งหมด แต่ถ้าเป็นการเรียนการสอนที่มุ่งให้เกิดทักษะ กิจกรรมการเตรียมความพร้อมจะออกมาในลักษณะของการอธิบายสิ่งที่เป็นพื้นฐานก่อน โดยใช้เวลาเพียงพอสำหรับการให้ความรู้ใหม่และการฝึกทักษะซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการเรียนการสอน

2.2 การให้เนื้อหาสาระใหม่ เป็นการให้ข้อมูลใหม่กับผู้เรียน ถ้าเป็นการให้ความรู้ (Knowledge) เวลาของการเรียนการสอนที่ใช้ในส่วนนี้ประมาณร้อยละ 65 ของเวลาทั้งหมด แต่ถ้าเป็นการสอนเกี่ยวกับทักษะ (Skill) ควรใช้เวลาสำหรับการสาธิตให้ดูประมาณร้อยละ 25 ของเวลาทั้งหมด การให้ข้อมูลใหม่จะเกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์การสอน (Teaching Strategies) และการใช้สื่อการสอนให้เหมาะสมกับความสนใจและความต้องการของผู้เรียน ถ้าการดำเนินการเรียนการสอนได้ช่วยให้เกิดความตื่นตัว สนุกสนานและเต็มไปด้วยความอยากรู้อยากเห็นแล้ว โอกาสของการบรรลุจุดหมายปลายทางของนักเรียนก็ย่อมมีมากด้วย

2.3 การสร้างเสริมทักษะ มีเป้าหมายหลักเพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะและความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่เรียนมาแล้วดียิ่งขึ้น ถ้าเป็นการสอนในลักษณะของการให้ความรู้แล้ว ควรจะให้มีเวลาสำหรับการฝึกทักษะประมาณร้อยละ 25 ของเวลาทั้งหมด แต่ถ้าเป็นการสอนเพื่อให้เกิดทักษะแล้ว เวลาของการฝึกในส่วนนี้ควรใช้เวลาประมาณร้อยละ 60 ของเวลาทั้งหมด การสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้อาจทำได้หลายวิธี แต่วิธีที่ง่ายและใช้กันมาก คือ การให้เด็กได้ทำแบบฝึกหัด หรือทำกิจกรรมประมวลความรู้เพื่อสรุปหรือทบทวนสิ่งที่เรียนแล้ว การสร้างเสริมทักษะต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนด้วย ครูผู้สอนควรจะได้ใช้เวลาระหว่างการสร้างเสริมทักษะดังกล่าวนี้ช่วยเหลือผู้ที่เรียนช้าและส่งเสริมผู้ที่เรียนเก่งให้มากขึ้น

2.4 กิจกรรมสนับสนุน ก่อนสิ้นสุดการเรียน ควรมีกิจกรรมสนับสนุนให้เด็กมีความประทับใจและจดจำสาระสำคัญของเรื่องที่สอนได้ กิจกรรมนั้นอาจประกอบด้วย การสรุปทบทวนเพื่อย้ำและทำให้เกิดความเข้าใจหรือสามารถนำเอาหลักการต่างๆ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ การสรุปอาจจะทำโดยนักเรียนช่วยกันสรุป หรือครูร่วมกับนักเรียนช่วยกันสรุป

หรือครูช่วยให้นักเรียนสรุปอาจมีการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพื่อทราบความก้าวหน้าของผู้เรียน นอกจากนั้น อาจมีการมอบหมายงานต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนเตรียมตัวศึกษาล่วงหน้าสำหรับการเรียนครั้งต่อไป

3. การควบคุม (Control) สิ่งที่จะช่วยในการเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพนั้น ได้แก่ การควบคุมกระบวนการเรียนการสอน ในการควบคุมกระบวนการเรียนการสอนที่กล่าวถึงนี้ ไม่ได้หมายถึงการใช้อำนาจบังคับขู่เข็ญนักเรียนให้เกิดการกังวลใจหรือไม่สบายใจแต่อย่างใด แต่การควบคุมกระบวนการเรียนการสอนนี้หมายถึงวิธีการที่จะทำให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพซึ่งได้แก่ การใช้คำถามชนิดต่างๆ การสร้างเสริมกำลังใจ (Reinforcement) และการตรวจสอบความรู้ของผู้เรียนในขณะที่กำลังเรียน (Formative Evaluation) เพื่อจะได้รู้ว่าผู้เรียนมีความเข้าใจหรือเกิดทักษะตามที่ต้องการเพียงใด หากพบว่ายังไม่เข้าใจหรือมีความสับสนอยู่ก็อาจจะต้องทำการอธิบายซ้ำหรือสอนให้ซ้ำลง ในทางกลับกันหากเรื่องนั้นผู้เรียนมีความเข้าใจเป็นอย่างดีแล้วก็อาจจะผ่านขั้นตอนของการสอนในเรื่องนั้นไป โดยรวดเร็วเพื่อจะได้มีเวลาเพียงพอสำหรับการสอนในหัวข้ออื่นๆ ต่อไป การควบคุมคุณภาพจะรวมถึงการประเมินผลการเรียนก่อนที่จะสิ้นสุดการสอนอีกด้วย

4. ผลผลิต (Output) คือ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนในด้านความรู้ความเข้าใจ ความสามารถในการแก้ปัญหา ทักษะ และเจตคติในการคิดแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน ถ้าหากการเรียนการสอนเป็นไปตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ตั้งแต่แรกแล้ว ก็แสดงว่าการเรียนการสอนที่ผ่านไปได้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย ผลผลิตของการสอนยังมีความสำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ ผลผลิตที่ได้จากการเรียนการสอนในแต่ละครั้งจะเป็นการบอกให้ทราบถึงลักษณะของความรู้พื้นฐานของผู้เรียนที่จะเรียนในเรื่องอื่นในครั้งถัดไปอีกด้วย

5. ข้อมูลย้อนกลับ(Feedback) คือการวิเคราะห์ข้อมูลหลังจากที่การเรียนการสอนผ่านไป แล้ว ถ้าหากผลผลิตที่ได้จากการเรียนการสอนผ่านไปแล้วต่ำกว่าจุดหมายที่กำหนดไว้ ก็จำเป็นต้องวิเคราะห์จุดบกพร่องเพื่อปรับปรุงแก้ไขต่อไป⁵⁴ การให้ข้อมูลย้อนกลับ หมายถึง กระบวนการที่ครูสะท้อนให้เห็นถึง ผลงานของนักเรียนว่าถูกต้องหรือไม่ มีข้อบกพร่องอย่างไร เพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจให้นักเรียน ในการพัฒนาผลงานของตนเองในครั้งต่อไป หลักการให้ข้อมูลย้อนกลับไปยังผู้เรียนเพื่อให้เกิดประโยชน์เต็มทีนั้น ผู้สอนควรเข้าใจในหลักการให้ข้อมูลย้อนกลับว่าให้ไปเพื่ออะไร ข้อมูลย้อนกลับมีกี่ประเภท อะไรบ้าง แต่ละประเภทเหมาะสมกับผู้เรียนระดับใด และจะมี

⁵⁴ กาญจนา คุณารักษ์, การออกแบบการเรียนการสอน, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2539), หน้า 42-47.

วิธีการในการให้ข้อมูลย้อนกลับอย่างไรในสถานการณ์ที่ต่างกันออกไป หากผู้สอนซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลย้อนกลับมีความเข้าใจในเรื่องเหล่านี้ดีแล้วเชื่อได้ว่าผู้เรียนย่อมได้รับข้อมูลย้อนกลับในแบบที่เหมาะสมและมีคุณภาพเป็นประโยชน์ต่อการเรียนอย่างแน่นอน จากหลักการให้ข้อมูลย้อนกลับที่มีผู้กล่าวไว้ข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า หลักการให้ข้อมูลย้อนกลับจะต้องมีรูปแบบที่ชัดเจน ตรงต่อเวลา มีการใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายซึ่งเป็นแรงจูงใจเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมโดยมีการปรับปรุงและพัฒนาผลงานของตนเองให้ดีขึ้น⁵⁵

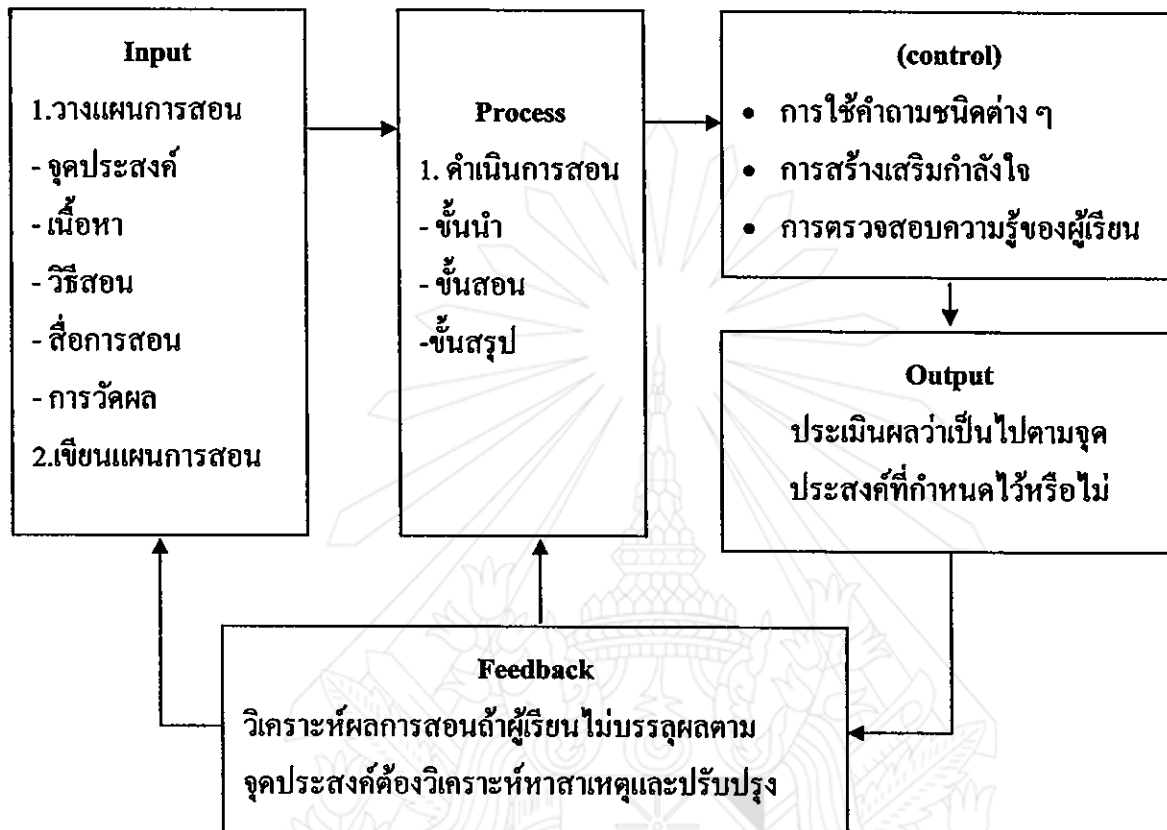
จากองค์ประกอบของระบบที่กล่าวมาสามารถนำมาเป็นแนวทางในการจัดองค์ประกอบรูปแบบการเรียนการสอนได้อย่างกว้าง ๆ 5 องค์ประกอบ ดังนี้

1. ข้อมูลสู่การสอน (Input) ได้แก่ การวางแผนการสอนทั้งด้านจุดประสงค์การสอนเน้นการจัดกิจกรรมการสอน การใช้สื่อการสอน และการวัดผลประเมินผล แล้วเขียนเป็นแผนการสอน
2. กระบวนการสอน (Process) ชั้นนี้เป็นหัวใจสำคัญอยู่ที่การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้ทักษะและเทคนิคการสอนของผู้สอนที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุด
3. การควบคุม (Control) สิ่งที่จะช่วยให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพนั้น ได้แก่ การควบคุมกระบวนการเรียนการสอน
4. ผลการสอน (Output) เป็นการประเมินผลพฤติกรรมผู้เรียนว่าเกิดผลสัมฤทธิ์มากน้อยเพียงใด หลังจากที่ได้ผ่านกระบวนการเรียนการสอนแล้ว โดยนำผลการวัดมาประเมินถ้าผู้เรียนบรรลุตรงตามจุดประสงค์แสดงว่าการจัดการเรียนการสอนประสบผลสำเร็จ
5. ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ชั้นวิเคราะห์ผลหรือย้อนกลับมาพิจารณาว่าในการจัดการเรียนการสอนนั้นมีข้อบกพร่องอะไรบ้างเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ได้ระบบการสอนที่มีประสิทธิภาพสำหรับนำไปใช้ต่อไป

องค์ประกอบของระบบการสอนทั้ง 5 นี้ เกี่ยวเนื่องกันโดยตลอด การเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งจะมีผลต่อองค์ประกอบอื่น ดังนั้น การเรียนการสอนจะบรรลุผลสำเร็จหรือไม่ จึงขึ้นอยู่กับทุกองค์ประกอบเกี่ยวข้องกัน แสดงได้ดังแผนภาพประกอบ ดังนี้

⁵⁵ อารักษ์ ใจเที่ยง, หลักการสอน, (กรุงเทพมหานคร : โอเคียนสโตร์, 2537), หน้า 26-27.

แผนภูมิที่ 2.2 องค์ประกอบของระบบการสอน

ที่มา : อากรณ ใจเที่ยง, 2537 : 26-27

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า กระบวนการเรียนการสอนเป็นเรื่องที่ยุ่งยาก สลับซับซ้อน เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความร่วมมือสัมพันธ์กันหลาย ๆ ด้าน เพื่อให้กระบวนการนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี หากขาดความร่วมมือจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็จะไม่ประสบความสำเร็จและไม่ได้รับผลจากการดำเนินการที่ดี กล่าวคือ ผู้เรียนจะไม่เกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้นั้นเอง

2.2.3 ความสำคัญขององค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอน

อากรณ ใจเที่ยง ได้กล่าวถึง ความสำคัญของรูปแบบการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ ช่วยให้ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังนี้

1. องค์ประกอบของการเรียนการสอนที่กำหนดไว้นั้นมีความสัมพันธ์และมีความสำคัญต่อกัน เช่น จุดประสงค์ในการสอนจะสัมพันธ์กับเนื้อหาสาระ และจัดเนื้อหาสาระให้ผู้เรียนก็ต้องคำนึงถึงจุดประสงค์การสอนเป็นหลักหรือยึดจุดประสงค์เป็นแนวทาง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนถ้าขาดจุดประสงค์การสอน การจัดเนื้อหาสาระและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจะเป็นไปอย่างเลื่อนลอย ไม่มีจุดหมายปลายทางไม่ประสบความสำเร็จ ดังนั้น การเรียนการสอนจะบรรลุผลสำเร็จได้ต้องจัดองค์ประกอบต่าง ๆ ให้มีความสอดคล้องสัมพันธ์กันต่อกันและกัน

2. การเรียนการสอนมีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ระเบียบ ไม่สับสน กระบวนการเรียนการสอนที่เป็นระบบจะประกอบด้วย การวางแผนการสอนซึ่งจัดอยู่ในขั้นตอนการป้อนข้อมูล (Input) การดำเนินการสอนและการวัดผลประเมินผลจัดอยู่ในขั้นดำเนินการ (Process) ส่วนผลการสอน (Output) จะนำมาพิจารณาผลย้อนกลับ (Feedback) ว่าการสอนได้ผลเพียงใด มีจุดใดบกพร่องมีการแก้ไขปัญหาได้ตรงจุด งานการสอนย่อมบรรลุผลสำเร็จ

3. การจัดระบบการสอนเป็นวิธีหนึ่งในการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพของการจัดการเรียนการสอนของครู ทำให้ครูต้องวางแผนการสอนต้องดำเนินการสอนตามแผนที่วางไว้ และวัดผลประเมินผลให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ที่กำหนด⁵⁶

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอน มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะในกระบวนการเรียนการสอน องค์ประกอบแต่ละอย่างต้องมีความสัมพันธ์ เกี่ยวโยงซึ่งกันและกัน อันจะทำให้กระบวนการเรียนการสอนบรรลุจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ต่อไป

2.2.4 แนวทางและเกณฑ์การเลือกรูปแบบการสอน

รูปแบบการสอนแต่ละรูปแบบ มีจุดดีและจุดด้อยต่าง ๆ กัน ในการนำไปใช้จึงควรพิจารณาจากสถานการณ์เฉพาะว่า จะสอนเรื่องอะไร ผู้เรียนอยู่ในวัยใด ความสามารถและความสนใจของผู้เรียนนั้นเหมาะกับแบบใด ซึ่ง อารี สัมหลวี ได้เสนอเกณฑ์การเลือกรูปแบบการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. ความเหมาะสมกับสถานการณ์ (Appropriate to the Situation) กล่าวคือ เหมาะสมกับสภาพโรงเรียน ห้องเรียน ปรัชญาของโรงเรียน ความคาดหวังของพ่อแม่และลักษณะพิเศษของครูผู้สอน

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

2. ความครอบคลุม(Comprehensiveness) รูปแบบที่เลือกใช้ควรครอบคลุมเนื้อหาวิชา วิธีสอน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สภาพแวดล้อมทางการเรียน ถ้าไม่ครอบคลุมยังขาดในด้านใด จะสามารถเสริมหรือปรับปรุงได้หรือไม่

3. ความยืดหยุ่นหรือการนำไปใช้ (Flexibility or Adaptability) รูปแบบที่เลือกนี้สามารถนำไปปรับใช้กับวิชาอื่น ๆ ได้เพียงไร สามารถปรับใช้ในระบบโครงสร้างการบริหารและหลักสูตร ที่มีอยู่ได้หรือไม่ สามารถปรับใช้ร่วมกับรูปแบบอื่นได้หรือไม่ สามารถปรับใช้กับเด็กระดับวัย ต่างกัน ได้หรือไม่ สามารถปรับเพื่อสนองความแตกต่างของผู้เรียนแต่ละคนได้หรือไม่

4. การปฏิบัติ (Practicality) กล่าวคือ รูปแบบที่เลือกนี้มีวัสดุอุปกรณ์ที่พอจะนำมาใช้หรือผลิตขึ้นได้ ค่าใช้จ่ายไม่สูงเกินไป การอบรมเพื่อใช้รูปแบบพอจะทำได้และการนำรูปแบบไปใช้ใน สถานการณ์ที่เป็นอยู่พอจะทำได้

5. ความเที่ยงตรง (Validity) กล่าวคือ รูปแบบการสอนใช้วิธีการพัฒนาเหมาะสมเพียงใด มี ผลการวิจัยที่สนับสนุนประสิทธิผลของวิธีสอนรูปแบบนั้นหรือไม่และได้นำไปใช้ในการสอนเด็ก เป็นอย่างไร เป็นต้น

ขั้นสุดท้ายของการเลือกและนำรูปแบบการเรียนการสอนไปใช้ คือ การพิจารณาว่า จะนำ รูปแบบใดไปใช้ในการสอนสอนเรื่องใด ระดับชั้นใดและอายุเท่าไร อนึ่งการผสมผสานของ รูปแบบหลายรูปแบบก็อาจจำเป็นในการสอนบางสถานการณ์ ในบางเรื่องอาจจะใช้รูปแบบนี้ แต่ อีกเรื่องอาจจะใช้รูปแบบอื่นก็ได้⁵⁷

ดังนั้น การเลือกรูปแบบการเรียนการสอนไปใช้ ผู้สอนควรคำนึงถึงความเหมาะสมของ องค์ประกอบต่าง ๆ เช่น สถานที่เรียน ขนาดของกลุ่มผู้เรียน ความพอเพียงของสื่อการสอน เป็นต้น ผู้สอนควรเลือกรูปแบบการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับองค์ประกอบต่าง ๆ อันจะนำไปสู่ความสำเร็จใน การจัดการเรียนการสอน

2.2.5 การนำรูปแบบการเรียนการสอนไปใช้

เพื่อให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ ผู้สอนควรได้นำแนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการ เรียนการสอนอย่างเป็นระบบไปใช้ให้ได้ผลอย่างเต็มที่ โดยมีแนวทางการจัดการสอน ดังนี้

1. ก่อนสอนผู้สอนควร ได้เตรียมการสอนทุกครั้ง โดยเตรียมตามหัวข้อที่กำหนดไว้ ในรูปแบบการสอน ได้แก่

⁵⁷ อารี สัมหลวี, รูปแบบการเรียนการสอนเด็กปัญญาเลิศ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การ ศาสนา, 2540), หน้า 6-7.

1.1) ศึกษาพฤติกรรมเบื้องต้นของผู้เรียนว่ามีความสามารถทางสติปัญญา ความถนัด ความสนใจ ประสบการณ์เดิมเป็นอย่างไร โดยศึกษาจากระบบสะสม การสัมภาษณ์ การให้ทำข้อทดสอบ

1.2) กำหนดจุดประสงค์การสอน ควรเขียนเป็นจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม ให้ครบพฤติกรรมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ ด้านทักษะและด้านเจตคติ

1.3) จัดเลือก เนื้อหาสาระที่จะสอน กั้นกว่าหารายละเอียดให้ครบตามที่หลักสูตรกำหนด จัดเลือกและลำดับชั้นคอนของเนื้อหาให้สอดคล้องกับเวลาสภาพการณ์และผู้เรียน

1.4) พิจารณาเลือกใช้วิธีการสอนและจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับเวลา ผู้เรียน สภาพแวดล้อมและจุดประสงค์การสอน

1.5) จัดเตรียมสื่อการเรียนให้สอดคล้องกิจกรรม

1.6) จัดเตรียมสภาพแวดล้อมทางการเรียน เช่น โต๊ะ เก้าอี้ ป้ายนิเทศ แหล่งวิทยากร ห้องสมุด เพื่อการสนับสนุนการเรียนการสอน

1.7) กำหนดวิธีการวัดผลและประเมินผลให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การสอน

1.8) เขียนขึ้นเป็นแผนการสอน เพื่อใช้เป็นแนวทางการดำเนินการสอน

2. ระหว่างการสอนควรดำเนินการสอนตามแผนการสอนที่กำหนดไว้เป็นลำดับขั้น ดังนี้

2.1) ชี้นำเข้าสู่บทเรียนเร้าความสนใจและเตรียมความพร้อมแก่ผู้เรียน โดยใช้เวลาไม่มากนัก ไม่ควรเกิน 10 % ของเวลาที่ใช้สอนทั้งหมด

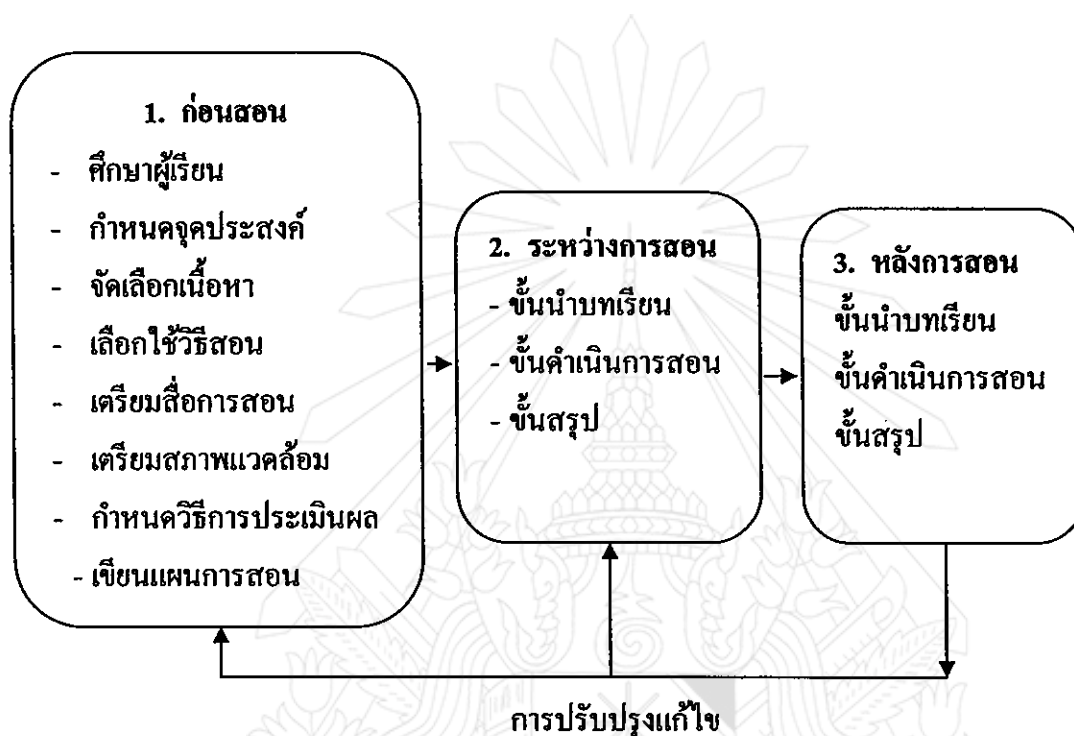
2.2) ชี้นำดำเนินการสอน อาจดำเนินการสอนเป็นหมู่ทั้งชั้น เมื่อผู้เรียนส่วนใหญ่มีความรู้เข้าใจดีแล้ว ควรได้จัดให้มีการฝึกปฏิบัติเพื่อพัฒนาความสามารถเป็นส่วนรวมและเป็นรายบุคคลจะดำเนินการการสอนเป็นแบบใดนั้นขึ้นอยู่กับวิธีสอนที่นำมาใช้ โดยมุ่งหมายให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยความกระตือรือร้นสนใจและเกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุด

2.3) ชี้นำสรุป เป็นการย้ำความเข้าใจและสรุปทบทวนความรู้ความเข้าใจที่ได้เรียนมาทั้งหมด ให้ข้อเสนอแนะแนวทางการนำหลักการที่ได้เรียนมาใช้เมื่อสรุปแล้วต้องทำการวัดผลหลังการเรียนการสอน โดยอาจถามคำตอบให้ทำแบบทดสอบ ให้ทำแบบฝึกหัดเพิ่มเติม และอาจมีการสั่งงานเพื่อประโยชน์ในการสอนครั้งต่อไป

3. หลังการสอน หลังจากที่ได้ดำเนินการสอนและวัดผลหลังการเรียนการสอนแล้ว ควรได้ประเมินการเรียนการสอนว่าเป็นไปตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้เพียงใด มีสิ่งใดควรจะได้รับ

ปรับปรุงแก้ไข ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลต่าง ๆ ไปประกอบหรือปรับปรุงการเรียนการสอนที่จะมีขึ้นในครั้งต่อไปให้ดียิ่งขึ้น จากที่กล่าวมาทั้งหมด สรุปได้ ดังนี้⁵⁸

แผนภูมิที่ 2.3 สรุปการใช้รูปแบบการเรียนการสอน

ที่มา : สงัด อุทรานันท์, 2529 : 26.

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า รูปแบบการสอน หมายถึง แผนซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ กระบวนการเรียนการสอน การประเมินผล เพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุตามประสงค์ รูปแบบการเรียนการสอน วิธีการสอนและเทคนิคการสอนมีความสัมพันธ์กัน โดยเริ่มจากหลักการ แนวคิด ทฤษฎี หรือ ความเชื่อพื้นฐานของรูปแบบการเรียนการสอนนั้นนำไปสู่กระบวนการสอน วิธีการสอน เทคนิคการสอน เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบการเรียนการสอนนั้น ๆ

⁵⁸ สงัด อุทรานันท์, การจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ, (กรุงเทพมหานคร : มปท, 2529), หน้า 26.

ในการพัฒนารูปแบบการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการในครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน โดยเลือกระบบการเรียนการสอนของกาญจนา คุณารักษ์⁵⁹ มาพัฒนาให้เหมาะสมและกระบวนการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นได้ปรับปรุงขั้นตอนกระบวนการสร้างค่านิยมและผลงานวิจัยต่าง ๆ มาสังเคราะห์ร่วมกัน เพื่อให้ได้รูปแบบการเรียนการสอนธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการต่อไป

2.2.6 ปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอน

การจัดปัจจัยและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ มีส่วนที่จะช่วยให้ความมุ่งหมายของหลักสูตรบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ ครูผู้สอน นักเรียน จำนวนนักเรียน ขนาดของห้องเรียน ห้องสมุด วัสดุ อุปกรณ์การสอน การจัดการการสอน เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับ โฮว์และดันแคน (Hough and Duncan) ได้กล่าวถึงปัจจัยสำคัญด้านอื่นๆ ที่สนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ไว้ 4 ด้าน คือ

1. ด้านหลักสูตร เป็นการศึกษาถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษา ความเข้าใจในจุดประสงค์ของแต่ละกลุ่มวิชา การตั้งจุดประสงค์ของการสอนให้ชัดเจน ตลอดจนการเลือกเนื้อหาที่เหมาะสมสอดคล้องกับท้องถิ่น
2. ด้านการสอน เป็นขั้นตอนของการเลือกวิธีการสอนและเทคนิคการสอนที่เหมาะสม เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุถึงจุดประสงค์การเรียนรู้ที่วางไว้
3. ด้านการวัดผล เป็นขั้นตอนการเลือกวิธีการวัดผลที่เหมาะสมและขั้นตอนการวิเคราะห์ผล
4. ด้านการประเมินผลการสอน เป็นขั้นตอนในการประเมินผลทั้งหมด ตั้งแต่การวางจุดประสงค์การเรียนรู้ การเลือกเนื้อหา วิธีสอน ตลอดจนความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ของการวัดผลที่ครูได้กระทำ⁶⁰

ดังนั้น ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา ควรประกอบไปด้วย ด้านต่าง ๆ ดังนี้ คือ

⁵⁹ กาญจนา คุณารักษ์, การออกแบบการเรียนการสอน, อ่างแก้ว, หน้า 35-47.

⁶⁰ Hough, John Duncan, J.K., *Teaching : description and analysis*, Publication : Reading Addison Wesley 1970 . 445 p. 24.

1. ครู/ผู้สอน

ในการจัดการเรียนการสอนนั้น มีบุคคลที่สัมพันธ์กันสองฝ่ายคือ นักเรียนและครู พฤติกรรมการสอนของครูและพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนจึงมีความเกี่ยวข้องกัน โดยเฉพาะพฤติกรรมการสอนของครูที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ หากครูเป็นผู้มีความสามารถในการถ่ายทอดประสบการณ์สู่นักเรียนได้ดี การเรียนรู้ก็เกิดคุณภาพตามที่ต้องการ ดังที่ พยุงศักดิ์ สนเทศ ได้แสดงความคิดเห็นว่า พฤติกรรมการสอนที่เหมาะสมเป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่ดีและสอดคล้องกับความต้องการ ความสนใจของผู้เรียนจะทำให้ นักเรียนเกิดความพอใจรักใคร่และศรัทธาในตัวครู อันจะเป็นผลให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก็จะดีตามไปด้วยเช่นกัน

ความหมายของครู/ผู้สอน

มีนักปราชญ์ได้ให้นิยามความหมายของครู ดังนี้

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ครู” ไว้ดังนี้ ครู คือ ผู้เปิดประตูทางวิญญาณของศิษย์ เพื่อนำศิษย์ไปสู่คุณธรรมชั้นสูง⁶¹

เปลื้อง ณ นคร ได้ให้ความหมายของคำว่า “ครู” ไว้ดังนี้ ครูคือ ผู้มีความหนักแน่น ผู้ควรแก่การเคารพของศิษย์ ผู้สั่งสอนศิษย์⁶²

ยงค์ ชุ่มจิต ให้ความหมายคำว่า “ครู” ไว้หลายนัยด้วยกัน ดังนี้

ครู คือ บุคคลที่ทางราชการจ้างไว้เพื่อทำหน้าที่ให้คำแนะนำหรืออำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนสำหรับนักเรียนหรือนักศึกษาในสถาบันการศึกษา

ครู คือ บุคคลที่มีประสบการณ์หรือมีการศึกษามากหรือดีเป็นพิเศษหรือมีทั้งประสบการณ์และการศึกษาคือเป็นพิเศษในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง ที่สามารถช่วยสั่งสอนอบรมคนอื่น ๆ ทำให้บุคคลอื่น ๆ เกิดความเจริญงอกงามและพัฒนาก้าวหน้าได้

ครู คือ บุคคลที่สำเร็จหลักสูตรวิชาชีพจากสถาบันฝึกหัดครูและการฝึกหัดนั้นได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการ โดยมอบประกาศนียบัตรทางการสอนให้แก่บุคคลนั้น⁶³

⁶¹พุทธทาสภิกขุ, ฟ้าสาगरระหว่าง 50 ปี ที่สวนโมกข์(ตอน 1), (กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, 2529), หน้า 92.

⁶²เปลื้อง ณ นคร, พจนะ-สารานุกรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2516), หน้า 89.

⁶³ยงค์ ชุ่มจิต, การศึกษาและความเป็นครูไทย, (กรุงเทพมหานคร : โอเคียนสโตร์, 2544), หน้า 207.

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น อาจสรุปได้ว่า ครู หมายถึง ผู้ที่ได้รับการฝึกอบรมพัฒนา มาอย่างดีเป็นพิเศษจากสถาบันฝึกหัดครู เพื่อทำหน้าที่สั่งสอนศิษย์ นำศิษย์ไปสู่คุณธรรมชั้นสูงหรือทำหน้าที่หลักด้านการเรียนการสอนและส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้เรียน ถ้าครูผู้สอนมีประสิทธิภาพในการสอน ย่อมมีผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน

พัทธภรณ์ พสุวัต ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของครูที่ดีไว้ ดังนี้

1. **มีบุคลิกภาพดี** คือ มีรูปร่างท่าทางดี ใบหน้าสะอาด เสื้อผ้าสะอาด เรียบร้อยสุภาพ เหมาะสมกับกาลเทศะ พ้นสะอาด มีอารมณ์ดี มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีกิริยาสุภาพ

2. **มีคุณธรรมและจริยธรรม** การแสดงออกในสิ่งที่ควรประพฤติ ปฏิบัติ มีความยุติธรรม มีความตั้งใจสอนนักเรียน มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพครู มีความสามารถในการสั่งสอนอบรมนักเรียน เพื่อให้นักเรียนเป็นคนดี ชี้ออกแบบธรรมเนียมประเพณีของครู ดูแลช่วยเหลือ แนะนำครูใหม่ และนิสิตนักศึกษาที่ฝึกสอนด้วยความรัก และมีความเมตตากรุณา ไม่นินทาหรือให้ร้ายต่อผู้อื่น รักษาความลับของนักเรียน อุทิศตนต่ออาชีพครู ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่เด็กโดยไม่ปิดบังอำพราง

3. **เป็นผู้มีสมรรถภาพทางด้านวิชาสามัญ วิชาเฉพาะ และวิชาอาชีพครูเป็นอย่างดี** โดยเป็นผู้มีสมรรถภาพในด้านความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชา มีสมรรถภาพในการสอนเป็นอย่างดี โดยนำหลักจิตวิทยา มาประยุกต์ใช้ได้เหมาะสม สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสมกับความต้องการของนักเรียน และสภาพสังคม มีเทคนิคในการสอนนักเรียนให้เกิดการเรียนรู้ได้เร็ว มีความสามารถในการนำวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน ตลอดจนนำผลมาปรับปรุงการสอน และสามารถทำการศึกษาค้นคว้าเป็นรายบุคคล

4. **สมรรถภาพในการเตรียมการสอน** คือ มีการเตรียมล่วงหน้าเกี่ยวกับหนังสือแบบเรียน ตำรา เอกสาร และวัสดุอุปกรณ์การสอน รวมทั้งมีการเขียนวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและเนื้อหาวิชา

5. **สมรรถภาพในการดำเนินการ** จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยมีลำดับขั้นตอนการสอนชัดเจน รู้จักจับจุดสำคัญมาอธิบายให้เข้าใจ มีความรู้ด้านวิธีสอน รู้จักใช้อุปกรณ์การสอน มีความสามารถคัดแปลงการสอนให้เหมาะสม มีการใช้ภาษาที่ชัดเจน ไม่วกวน สามารถสร้างบรรยากาศในการเรียนการสอนได้ดี มีอารมณ์ขัน มีวิธีการเสริมสร้างกำลังใจให้แก่ผู้เรียน ได้อย่างเหมาะสม ทำให้นักเรียนเกิดกำลังใจ เกิดความมั่นใจในการเรียนรู้ เน้นให้นักเรียนเกิดทักษะในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านจริยธรรม หรือด้านความคิดสร้างสรรค์ และมีการสรุปทบทวน ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความถี่ถ้วนรอบคอบได้ตรงตามจุดประสงค์ที่วางไว้

6. **สมรรถภาพในการมีมนุษยสัมพันธ์** มีความสามารถทำงานร่วมกับบุคคลอื่น ได้ดี ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่มีคุณธรรม รักษาวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดจนเป็นผู้

ที่สามารถสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับชุมชน และร่วมมือกับชุมชนเป็นอย่างดี ด้วยความเสียสละและรับผิดชอบ

7. สมรรถภาพในด้านการพัฒนาตนเอง โดยรู้จักเพิ่มพูนความรู้ให้แก่อาชีพครูด้วยการเขียนการค้นคว้าที่เกี่ยวข้องกับวิชาการศึกษาและใช้การสังเกต เพื่อให้เข้าใจเกี่ยวกับระเบียบต่าง ๆ ของโรงเรียน⁶⁴

ธีรศักดิ์ อัครบวร กล่าวถึงลักษณะของครูที่ดีต้องประกอบด้วยองค์ประกอบเหล่านี้

1. ภูมิรู้ ได้แก่ คุณสมบัติส่วนตัวที่เกี่ยวข้องกับความรู้ความสามารถด้านวิชาการที่จะสอน ตลอดจนการเป็นผู้ที่มีสติปัญญาดี เฉลียวฉลาด เชื่อมั่นในตนเอง มีความคิดสร้างสรรค์ รู้จักแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ เป็นต้น ภูมิรู้อีกประการหนึ่งคือ การสอนดีและปกครองดี สามารถอธิบายได้รวบรัด ชัดเจน สอนสนุก ทำเรื่องที่ยากให้ง่ายได้ ควบคุมชั้นเรียนให้อยู่ในระเบียบวินัย เป็นต้น

2. ภูมิธรรม ได้แก่ การประพฤติดี เว้นจากอบายมุขทั้งปวง กระทำแต่สิ่งที่ดีที่สุจริต ทั้งกาย วาจา และใจ นอกจากนี้ ครูต้องมีจรรยาบรรณและคุณธรรมสูง ซื่อสัตย์ เสียสละ มีเมตตา กรุณา ยุติธรรม และมานะอดทน เป็นต้น

3. ภูมิฐาน ได้แก่ บุคลิกภาพดี รูปร่างท่าทางดี แต่งกายสะอาดเรียบร้อย พุดจาไพเราะ นุ่มนวล นำเสียงชัดเจน มีลักษณะเป็นผู้นำ และยังคงเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีอัธยาศัยไมตรีกับบุคคลทุกเพศ ทุกวัย ทุกชนชั้น⁶⁵

ส่วนในทางพระพุทธศาสนา กล่าวถึงพฤติกรรมการสอนของครูไว้ว่า ครูควรประกอบด้วยองค์คุณกัลยาณมิตรหรือกัลยาณมิตร 7 ประการคือ

1. ปิโย น่ารัก คือ การทำตัวเป็นที่รักต่อศิษย์และบุคคลทั่วไป การที่ครูจะเป็นที่รักแก่ศิษย์ได้ ก็ควรตั้งตนอยู่ในพรหมวิหาร 4 คือ

1.1 มีเมตตา ปรรณาคือต่อศิษย์ หาทางให้ศิษย์เป็นสุขและเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านวิชาการและการดำเนินชีวิต คอยระวังมิให้ศิษย์ตกอยู่ในความประมาท

1.2 มีกรุณา สงสาร เอ็นดูศิษย์ อยากช่วยเหลือให้พ้นจากความทุกข์ ความไม่รู้

⁶⁴พัชรภรณ์ พสุวัต, “การศึกษาสมรรถภาพความเป็นครูของนักศึกษาฝึกสอนคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง”, รายงานวิจัย, ภาควิชาหลักสูตรและการสอน, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2533,) หน้า 19 - 20.

⁶⁵ธีรศักดิ์ อัครบวร, ความเป็นครูไทย, (กรุงเทพมหานคร : ก.พลพิมพ์ 1996 จำกัด, 2544), หน้า 75.

1.3 มีมุทิตา คือ ชื่นชมยินดีเมื่อศิษย์ได้ดี และยกย่องเชิดชูให้ปรากฏเป็นการให้กำลังใจ และช่วยให้เกิดความภูมิใจในตนเอง

1.4 มีอุเบกขา คือ วางตัวเป็นกลาง จิตใจที่ตั้งอยู่ในความยุติธรรม ไม่ลำเอียงไม่มีอคติ

2. ครู หมายถึง การเป็นบุคคลที่มีความหนักแน่นมั่นคง ทั้งในด้านของจิตใจที่หนักแน่นมั่นคง ที่จะดำรงตนอยู่ใน ความดีไม่ว่าในทางใดก็ตามไปตามอำนาจของกิเลสตัณหา และความหนักแน่นใน ด้านของความรอบรู้ธรรม ที่จะช่วยให้ครู มีคุณสมบัติ ดังกล่าว คือ พละ 5 ประการ ได้แก่

2.1 ศรัทธาพละ หมายถึง มีความเชื่อในทางที่ชอบ เช่น เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

2.2 วิริยะพละ หมายถึง ความเพียรในทางที่ชอบ คือ เพียรเลิกละความชั่ว เพียรระวัง ความชั่วไม่ให้เกิดในสันดาน

2.3 สติพละ หมายถึง ความระลึกได้ มีความรู้สึกตัวในการกระทำ การพูดและการคิด ให้รอบคอบ

2.4 สมာธิพละ หมายถึง ความมีใจจดจ่อแน่วแน่นมั่นคงในสิ่งที่เป็นบุญกุศล พลังสมาธินี้ จะเป็นกำลังต่อต้าน ความฟุ้งซ่านมิให้เกิดขึ้นในใจ

2.5 ปัญญาพละ หมายถึง ความรอบรู้ คือรู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรควรทำอะไรควร เว้น อะไรเป็นประโยชน์ และอะไรไร้ประโยชน์

3. ภาวนีโย การเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีความประพฤติดีงามควรแก่การเคารพ

4. วัตตา คือ เป็นผู้มีความสามารถในการคัดเตือนสั่งสอน เพื่อให้ศิษย์มีความรู้ความสามารถ และเป็นคนดี คือใช้ความรู้ ความสามารถไปในทางสุจริต เป็นประโยชน์ ต่อตนเองและผู้อื่นได้ ลักษณะ การสอนในแง่ของพุทธศาสนามี 5 ประการ คือ

4.1 สันตัสสนา คือ สอนให้เข้าใจชัดเจน เห็นจริงอย่างที่ต้องการ ซึ่งจะต้องดำเนินไป ตามลำดับขั้นดังนี้ คือ สอนจากสิ่งที่รู้แล้ว ไปหาสิ่งที่ยังไม่รู้ สอนจากสิ่งที่ง่าย ไปหาสิ่งยาก สอนจาก สิ่งที่เป็นรูปธรรม ไปหาสิ่งที่เป็นนามธรรม

4.2 สมบาทปนา มีการกระตุ้นเร่งเร้า เพื่อให้เกิดความกระตือรือร้นที่จะประพฤติปฏิบัติ ตามที่ครูสอน

4.3 สมุคเตชณา สร้างกำลังใจ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง กล้าคิด กล้าพูด กล้าทำ ไม่ครั้นคร้าม ต่อความยากลำบากหรืออุปสรรคใด ๆ

4.4 สัมปหังสนา สร้างความเพลิดเพลินให้แก่ผู้เรียน คือมีเทคนิคในการสอนที่จะทำให้ การเรียนการสอนน่าสนใจ

5. วจนักขโม เป็นผู้มีความอดทนต่อถ้อยคำ โดยมีเจตนาดีเป็นที่ตั้งการอดทนต่อกริยา วาจา อันก้าวร้าวรุนแรงของ ผู้อื่นได้นั้น เป็นสัญลักษณ์ของความเข้มแข็ง

6. คัมภีร์ยูจจะ กะฉัง กัตตา สามารถขยายข้อความที่ยากให้ง่ายแก่การเข้าใจได้ การตีความในวิชาการนั้นๆ ให้ละเอียดลึกซึ้งง่ายแก่การเข้าใจ เพราะวิชาการต่างๆ ที่ครูนำมาสอนนั้นล้วนเป็นเรื่องที่ผู้เรียนไม่เคยเรียนมาก่อน ครูจะต้องมีวิธีที่จะทำให้ผู้เรียนเข้าใจเรื่องยากๆ ได้โดยง่าย โดยวิธีการ ดังนี้

6.1 แสดงจุดเด่น หัวข้อสำคัญๆ หรือโครงสร้างของวิชานั้น เพื่อให้ ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอด ก่อนที่จะอธิบาย ในรายละเอียดต่อไป

6.2 แสดงเหตุผลในวิชานั้น เช่น อธิบายจากเหตุ ไปสู่ผล อธิบายจากผล ไปสู่สาเหตุ ยกตัวอย่างประกอบหรือเปรียบเทียบกับเนื้อหาของวิชาอื่นๆ ที่ใกล้เคียง

6.3 แสดงเนื้อหาที่เป็นแก่นหรือสาระสำคัญของวิชานั้นๆ ตลอดจนชี้ให้เห็นคุณค่าในเชิงปฏิบัติ เพราะผู้เรียน จะเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้นถ้าสิ่งนั้นเป็นสิ่งใกล้ตัวสามารถนำมาปฏิบัติได้

7. โน จัฏฐาเน นิโยชเย คือ การรู้จักและแนะนำศิษย์ไปในทางถูกที่ควรหมายถึง ไม่นำศิษย์ไปในทางที่เสื่อมเสีย หรือชักชวน ไปสู่อบายมุข เช่น คิมเหล่า สุบบุหรี เล่นการพนัน เที่ยวสถานเริงรมย์ต่างๆ วิธีการแนะนำศิษย์ไปในทางที่ถูกที่ควรนั้นมีอยู่ 3 ประการ คือ

7.1 คิดหาวิธี ใช้วิธีขู่กำราบ เป็นวิธีเตือนให้ศิษย์รู้สึกตัวและ ละความชั่ว กล่าวคือ เมื่อเห็นศิษย์ประพฤติไปในทางที่ไม่ถูกไม่ควร

7.2 นัคคหวิธี ใช้วิธีขย่งขมเขยเป็นการกระตุ้นส่งเสริมให้เกิดนิสัยที่ดีและป้องกันไม่ให้เกิดนิสัยที่ไม่ดี เมื่อใดที่เห็นศิษย์ทำความผิดครูจะต้องขย่งขมเขย

7.3 ทิฏฐานคคิวิธี ใช้วิธีกระทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง ครูต้องการให้ศิษย์ประพฤติปฏิบัติอย่างไร ครูก็ต้องปฏิบัติตน เช่นนั้นให้ศิษย์ได้เห็นเป็นตัวอย่าง⁶⁶

การสอน เป็นภารกิจหลักของครู ครูที่ดีจึงต้องเน้นการสอนให้มีคุณภาพ เพราะว่าคุณภาพการสอนของครูย่อมส่งผลดีต่อนักเรียน ดังนั้น ครูที่ดีควรมีและควรเป็นก็คือ ต้องเน้นคุณลักษณะพื้นฐานนั่นคือ จันทะ เมตตา และ กัลยาณมิตร ซึ่งถือว่าเป็นคุณภาพพื้นฐานที่สำคัญของครู และพัฒนาการสอนของครูซึ่งเป็นภารกิจหลัก โดยเฉพาะการสอนอย่างมีคุณภาพ จึงต้องมีคุณธรรมโน้มนำ ทำการสอนอย่างมีคุณภาพ มีภาพลักษณ์ของความเป็นครูดี

⁶⁶ อจ. สตุคก. 23/34/33

1.2 องค์ประกอบของการสอนของครู

ทวิตศิลป์ สารสนเทศ ได้กำหนดองค์ประกอบของการสอนไว้ 7 ด้าน โดยในแต่ละด้านมีรายละเอียด ดังนี้

1. การวิเคราะห์เนื้อหาและภารกิจ การวิเคราะห์เนื้อหาและภารกิจนี้ควรเริ่มต้นด้วยการศึกษาหลักสูตร ในหลักสูตรจะกำหนดวัตถุประสงค์ของกลุ่มประสบการณ์และหัวข้อพร้อมทั้งคำอธิบายรายวิชาให้ผู้ออกแบบควรนำจุดประสงค์และหัวข้อเรื่องที่หลักสูตรให้มา กำหนดเป็นจุดประสงค์ปลายทางและแตกเป็นจุดประสงค์นำทาง จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์เนื้อหา ซึ่งเป็นการจัดลำดับ โครงสร้างและรายละเอียดของเนื้อหาอาจได้จากคำอธิบายรายวิชา ค้นคว้าจากหนังสืออ้างอิงอื่นประกอบหรือใช้หัวข้อปัญหาในชีวิตจริงตามความต้องการของชุมชนในเรื่องนี้

ครูจำเป็นต้องรู้พื้นฐานของผู้เรียนที่ตนเองจะสอนก่อนว่าเป็นอย่างไร ครั้นถึงขั้นกำหนดวัตถุประสงค์ของการสอนก็จะต้องคำนึงว่า ต้องการให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะใดจะคัดเลือกเนื้อหาและจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างไร จำเป็นจะต้องระลึกว่า จะจัดอย่างไรจึงจะเหมาะสมกับความสามารถและสอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียนและในขั้นสุดท้าย คือผลการเรียนรู้ ความเข้าใจ เกิดทักษะและมีคุณลักษณะ ตลอดจนเจตคติตามจุดประสงค์ของการสอนที่วางไว้หรือไม่เพียงใด

2. การจัดทำกำหนดการสอน เมื่อทำการวิเคราะห์เนื้อหาและภารกิจแล้ว ควรจัดทำโครงสร้างของรายวิชาที่จะสอนทั้งวิชา ซึ่งนิยมเรียกว่า “กำหนดการสอน” มีส่วนประกอบดังนี้

1) หัวเรื่องย่อย ๆ นำมาจากการวิเคราะห์เนื้อหาได้จากการอธิบายรายวิชาค้นจากหนังสืออ้างอิงหรือปัญหาในชีวิตจริงตามความต้องการของชุมชน

2) จำนวนคาบที่ควรใช้ในการสอนแต่ละหัวข้อเรื่องย่อยอาศัยการคำนวณจากคาบที่มีจริงตลอดภาคเรียนตามข้อกำหนดของหลักสูตรและพิจารณาน้ำหนักของปริมาณเรื่องราว

3) สารสำคัญที่เน้นถึงความคิดรวบยอดหรือหลักการหรือทักษะที่ต้องการจะปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนในแต่ละหัวข้อเรื่องนั้น

4) จุดประสงค์การเรียนในลักษณะจุดประสงค์นำทางประกอบหัวข้อย่อย ๆ แต่ละหัวข้อ

3. การจัดทำแผนการเรียนการสอน สร้างแผนการสอนโดยหยิบยกหัวข้อเรื่อง จำนวนคาบ และจุดประสงค์นำทางแต่ละหัวข้อเรื่องมาทำเป็นแผนการสอน แผนการสอนที่ดีจะต้องมีรายละเอียดชัดเจนในกิจกรรมของครูและของนักเรียนว่าทำอะไร อภิปรายประเด็นใด ตั้งคำถามว่าอย่างไร ซึ่งแผนการสอนที่ดีชัดเจนใช้แทนบันทึกการสอนได้แผนการสอนควรประกอบด้วย

1. ชื่อเรื่อง
2. จำนวนคาบ
3. สาระสำคัญ
4. จุดประสงค์การเรียนรู้
5. กิจกรรมการเรียนรู้การสอน
6. สื่อการสอน
7. การวัดผลและประเมินผล

4. เทคนิคการเลือกสื่อการสอน เพื่อนำมาประกอบการสอนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง โดยการเลือกสื่อ ผู้สอนจะต้องคัดเลือกวัสดุประสงเชิงพฤติกรรมในการเรียนให้แน่นอนเสียก่อนเพื่อใช้วัตถุประสงค์นั้นเป็นตัวชี้้นำในการเลือกสื่อการสอนที่เหมาะสม

5. เทคนิคการใช้สื่อการสอน การใช้สื่อการสอนนั้น อาจจะใช้เฉพาะชั้นตอนใดชั้นตอนหนึ่ง หรือจะใช้ในทุกชั้นตอนก็ได้และเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากการถ่ายทอดเนื้อหาของสื่อได้ดีที่สุด

6. การดำเนินการสอน เป็นขั้นตอนการตัดสินใจของครูผู้สอนถึงการนำเอาวิธีการสอนที่เหมาะสมมาใช้

7. การวัดผลและประเมินผล หมายถึง การทดสอบวัตถุประสงค์หรือกระบวนการเพื่อให้ได้ผลออกมาในลักษณะข้อมูลเชิงปริมาณ การประเมินผล หมายถึง การกำหนดลักษณะเพื่อเป็นเกณฑ์ที่แสดงว่า เป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการเรียนการสอนนั้น ๆ ประสบความสำเร็จ ดังนั้น ข้อมูลที่ได้จากการวัดจึงไม่สามารถบอกได้เกี่ยวกับคุณภาพของผู้เรียน นอกจากจะนำข้อมูลตัวนั้นไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์การประเมินผลที่ตั้งไว้ จึงมีความหมายออกมาในลักษณะเชิงคุณภาพได้⁶⁷

อารมณ์ใจเพียง ได้สรุปองค์ประกอบของการสอนไว้ดังนี้

1. ด้านการเตรียมการสอน ก่อนสอน ผู้สอนต้องเตรียมการสอน ดังนี้
  - 1) ศึกษาหลักสูตร คู่มือครูเอกสารประกอบการสอนต่าง ๆ เพื่อจัดทำแผนการสอน
  - 2) ศึกษาผู้เรียนให้ทราบถึงความรู้พื้นฐาน ประสบการณ์เดิม ความสามารถ ความสนใจ เป็นต้น เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับเตรียมการสอน

---

⁶⁷ทวีศิลป์ สารแสน, “ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมทางการเรียนในห้องเรียนด้านครูผู้สอนกับความพึงพอใจของนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา”, *ปริชญานิพนธ์ กศ.ศ. (เทคโนโลยีการศึกษา)*, (บัณฑิตวิทยาลัย : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2543), หน้า 41-46.

- 3) เขียนแผนการสอน
- 4) เตรียมสื่อการสอน เอกสาร ตลอดจนสิ่งเอื้ออำนวยความสะดวกต่าง ๆ ไว้ให้พร้อมก่อนสอน

2. ด้านการสอน ขณะสอนผู้สอนดำเนินการสอนโดยคำนึงถึงข้อต่อไปนี้

- 1) ให้เป็นไปตามลำดับขั้นตอนที่วางแผนไว้ในแผนการสอน
- 2) ใช้ทักษะการสอนที่เหมาะสม เช่น การอธิบาย การใช้วาจา กิริยาท่าทาง การเขียน กระดานดำ ฯลฯ
- 3) ใช้เทคนิควิธีการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุดโดยใช้วิธีสอนหลายรูปแบบและดำเนินการสอนอย่างเป็นกระบวนการ
- 4) เน้นการให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน ได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง
- 5) ใช้สื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมสอดคล้องกับบทเรียนและส่งเสริมการเรียนรู้
- 6) ใช้หลักจิตวิทยาการเรียนรู้ให้ถูกต้องเช่น การเสริมกำลังใจ การจูงใจ การฝึกหัด การให้งานตามความสามารถ ความถนัดของแต่ละบุคคล การสอนจากง่ายไปหายาก
- 7) สร้างบรรยากาศส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ เช่น ห้องเรียนสะอาด สว่าง กว้างขวาง ครูผู้สอนใจดีไม่เข้มงวด
- 8) ใช้วิธีการวัดผลประเมินผลที่สอดคล้องกับจุดประสงค์การสอน

3. ด้านการวัดผลและประเมินผลการสอน หลังการสอน ผู้สอนควรดำเนินการ ดังต่อไปนี้

- 1) พิจารณาผลการเรียนการสอนว่า ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้บรรลุตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด ถ้ามีเพียงส่วนน้อยที่ไม่บรรลุควร ได้จัดสอนซ่อมเสริมให้ แต่ถ้ามีผู้เรียนจำนวนมาก ไม่บรรลุแสดงว่าการสอนตลอดจนการวางแผนการสอนมีข้อบกพร่องที่ต้องปรับปรุง

- 2) ปรับปรุงแก้ไข โดยหาสาเหตุที่เกิดข้อบกพร่องแล้วแก้ไขที่จุดบกพร่องนั้น

หลักเทคนิคพื้นฐานในการสอนทั้ง 3 ประการนี้ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้สอน ถ้าผู้สอนได้ใช้ให้เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติจริง ย่อมช่วยให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จได้ดังประสงค์ จึงกล่าวได้ว่า เทคนิคการสอนของครูนั้น มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเรียนของนักเรียน หากครูมีพฤติกรรมการสอนที่มีคุณภาพแล้วก็จะทำให้นักเรียนมีความพึงพอใจในการเรียน ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนที่สอดคล้องกับจุดหมายของการศึกษา

บทบาทด้านการวัดผลและประเมินผล ครูผู้สอนต้องดำเนินการเพื่อตรวจสอบว่า สามารถจัดการเรียนการสอนบรรลุผลตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้หรือไม่ ทั้งนี้ครูควรเตรียม

เครื่องมือและวิธีการให้พร้อมก่อนถึงขั้นคอนการวัดผลและประเมินผลทุกครั้ง โดยวิธีการวัดผล ประเมินผลที่มีความหลากหลายครอบคลุมทุกด้าน เป็นกระบวนการวัดผลประเมินผลทั้งก่อนเรียน ระหว่างเรียนและหลังเรียน โดยเน้นการวัดจากสภาพจริง จากการปฏิบัติและจากแฟ้มสะสมผลงาน มีการติดตามและนำผลที่ได้จากการวัดและประเมินผลมาใช้ในการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้คุณภาพของผู้เรียนเป็นไปตามมาตรฐาน⁶⁸

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า ผู้สอนมีส่วนสำคัญในการจัดการเรียนการสอนและ พฤติกรรมการสอนของครู ในขณะที่สอนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ให้นักเรียน ได้ฝึกคิด ได้ฝึกปฏิบัติจริงและฝึกปรับปรุงตนเองด้วยการจัดกิจกรรมกลุ่ม การใช้คำถาม การกระตุ้นและเสริมแรงให้เกิดการอยากเรียนรู้ การใช้แหล่งเรียนรู้และสื่อการสอนที่หลากหลาย โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ กระบวนการเรียนการสอนจะเกิดขึ้น ได้ต้องอาศัยองค์ประกอบหลายด้าน ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการสอนและมีส่วนส่งเสริมให้การสอนมีประสิทธิภาพจัดเป็น องค์ประกอบของการสอนทั้งสิ้น

2. ผู้เรียน

ผู้เรียนเป็นส่วนสำคัญของการจัดการเรียนการสอน เพราะจุดหมายปลายทางรวมของการจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาการและความเจริญงอกงามที่พึงประสงค์หรือกล่าวได้ว่า ผู้เรียนคือเป้าหมายสูงสุดของการเรียนการสอน ผู้เรียนจะต้องมีความพร้อมด้านสติปัญญาหรือด้าน พุทธิพิสัย ด้านทักษะพิสัยและด้านจิตพิสัย ได้แก่

- 1) ความพร้อมด้านสติปัญญา ได้แก่ ความรู้หรือประสบการณ์เดิมที่ได้เรียนมาแล้ว
- 2) ทักษะและเทคนิค ได้แก่ ทักษะในการพูด การอ่าน การคิดหาเหตุผล การวิเคราะห์วิธีการเรียน (Learning Styles) เป็นต้น
- 3) คุณลักษณะและเจตคติ ได้แก่ ความพร้อมที่จะศึกษาความรู้หรือความใฝ่รู้ ความอยาก รู้อยากเห็น การมีวินัยในตนเอง เป็นต้น

จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้สอนจะต้องเข้าใจลักษณะของผู้เรียนซึ่งแตกต่างกันไปตามลักษณะ ความแตกต่างระหว่างบุคคลของแต่ละคน อันจะทำให้สามารถที่จะออกแบบระบบการเรียนการสอนตลอดจนสื่อการเรียนการสอน สนองวัตถุประสงค์การเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์ อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังนั้น การจัดการเรียนการสอน ผู้สอนต้องวิเคราะห์ผู้เรียน ให้ลึกซึ้ง อันจะนำไปสู่การจัดการเรียนการสอนที่บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

⁶⁸ อภรณ์ ใจเที่ยง, หลักการสอน, อ้างแล้ว, หน้า 10.

2.1 การวิเคราะห์ผู้เรียน

ลักษณะทั่วไปของผู้เรียนแต่ละคนนั้น นับว่ามีส่วนสำคัญโดยตรงกับ เนื้อหาบทเรียน ตลอดจนสื่อการสอนและวิธีการที่จะนำมาใช้ในการสอน สิ่งแรกที่ควรคำนึงถึงในการจัดการเรียนรู้ ผู้สอนจำเป็นต้องรู้จักผู้เรียนและควรมีข้อมูลเกี่ยวกับตัวผู้เรียนอย่างพอเพียงว่าผู้เรียนแต่ละคนมี ลักษณะเป็นอย่างไร มีพื้นฐานทางด้านครอบครัว ภาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา มีความพร้อมในการ เรียนมากน้อยแค่ไหน มีพื้นความรู้เดิมมาเท่าไร มีความสนใจชอบ ไม่ชอบสิ่งใดบ้าง สิ่งใดที่ผู้เรียน ทำได้ดี และสิ่งใดที่ผู้เรียนทำแล้วภาคภูมิใจ ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดให้ผู้เรียนมีสภาพ แตกต่างกัน ซึ่งครูควรมีกระบวนการวิเคราะห์ผู้เรียน เพื่อที่จะ ได้รู้จักนักเรียนอย่างลึกซึ้งและ สามารถดำเนินการจัดการเรียนรู้ได้สอดคล้องและตอบสนองความต้องการของผู้เรียนมากที่สุด ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้อย่างมีความสุข และประสบผลสำเร็จได้ง่าย

หลักการวิเคราะห์การเรียนรู้ของผู้เรียน

องค์ประกอบการเรียนรู้ที่ผู้สอนควรทราบเกี่ยวกับผู้เรียนมี ดังต่อไปนี้

1. **ประสบการณ์และพื้นความรู้เดิม** ลักษณะของการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันภายในครอบครัว ความรู้ประสบการณ์ที่ผ่านมาของผู้เรียนแตกต่างกัน ไปตามตามสภาพความพร้อมของพัฒนาการ ทั้งสี่ด้าน และการดูแลเอาใจใส่ของคนรอบข้าง ผู้สอนต้องวิเคราะห์เพื่อที่จะทราบพื้นฐานความรู้ เดิมของผู้เรียนว่ามีความรู้เพียงใด เพื่อที่จะนำไปสู่การจัดกระบวนการเรียนการสอนให้เหมาะสมแก่ ผู้เรียน

2. **วิธีการเรียนรู้ (Learning Style) หรือ แบบการเรียนรู้ (Learning Style) ของผู้เรียน** แต่ละ คนแตกต่างกันมีผลต่อการเรียนรู้ เพราะผู้เรียนบางคนเรียนรู้ได้ดี ด้วย การฟังคำ อธิบาย การรายงาน ผ่านการทำ กิจกรรมหลากหลาย มีสื่อช่วย กันคิดว่า บางคนชอบฟัง ชอบดู ชอบถาม วิธีการเรียนรู้ ของผู้เรียนเป็นสิ่งที่ครูควรให้ความสำคัญ จำเป็นต้องรู้ เพื่อที่จะทราบว่าผู้เรียนเหมาะสมวิธีการ เรียนรู้แบบใดและผู้สอนจะได้จัดวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมแก่ผู้เรียน

3. **ความสนใจความถนัดของผู้เรียน** เพื่อที่จะทราบว่าผู้เรียนมีความสนใจเรื่องใดและถนัด อะไร เพื่อที่ผู้สอนจะได้นำไปจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมความถนัด และความสนใจของผู้เรียน

4. **บุคลิกภาพและลักษณะนิสัย** เพื่อที่จะทราบบุคลิกภาพและลักษณะนิสัยของผู้เรียนเพื่อที่ ผู้สอน จะได้นำไปจัดการเรียนการสอนที่จะพัฒนาบุคลิกภาพ และลักษณะนิสัยของผู้เรียน

5. **ภูมิหลังของครอบครัว** เพื่อที่จะทราบภูมิหลังครอบครัวของผู้เรียนว่า มีปัญหาครอบครัว หรือฐานะทางบ้านเป็นอย่างไร ผู้สอนจะได้จัดกระบวนการเรียนการสอนที่เหมาะสมที่สุดแก่ผู้เรียน

6. ความพร้อมและทักษะในการเรียนรู้ เพื่อที่จะทราบความพร้อมของผู้เรียนว่า พร้อมที่จะรับการเรียนรู้หรือไม่และผู้เรียนมีทักษะในการเรียนรู้เรื่องใหม่แบบใดเพื่อที่ผู้สอนจะได้นำไปสู่การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมแก่ผู้เรียน

7. สุขภาพ เพื่อที่จะรู้เกี่ยวกับสุขภาพของผู้เรียนว่ามีปัญหาหรือไม่ ถ้ามีผู้สอนควรจัดการเรียนการสอนแบบใดที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ดีที่สุด⁶⁹

เดวิด คอลบ์ (David Kolb) ได้แบ่งผู้เรียนตามวิธีการเรียนรู้ไว้ ดังนี้

1) ผู้เรียนที่มีวิธีการเรียนรู้จากจินตนาการของตนเอง โดยอาศัยความสามารถ ในการรับรู้ และการสร้างจินตนาการต่าง ๆ ขึ้นเอง สามารถใคร่ครองจนมองเห็นภาพโดยส่วนรวม ผู้เรียนกลุ่มนี้จะทำงานได้ดีในสถานการณ์ที่ต้องการความคิดหลากหลาย เช่น ในการระดมสมอง ผู้เรียนกลุ่มนี้จะให้ความสนใจแก่บุคคล สังคม วัฒนธรรมต่าง ๆ เหมาะที่จะเรียนรู้ไปเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปะการใช้อารมณ์ จินตนาการ

2) ผู้เรียนที่มีวิธีการเรียนรู้หรือลีลาการเรียนรู้ที่หนักไปในทางการคิดวิเคราะห์หรือซึมซับ (Assimilator) มีความสามารถในการสรุปหลักการ สนใจในทฤษฎีต่าง ๆ ให้ความสนใจกับประสบการณ์จริงค่อนข้างน้อย แต่สนใจในหลักการเชิงนามธรรมก่อน ไม่ชอบลงมือปฏิบัติและมักไม่คำนึงถึงการนำทฤษฎีไปประยุกต์ใช้ ผู้เรียนกลุ่มนี้ควรจะเรียนรู้ในสาขาวิทยาศาสตร์พื้นฐาน และในสาขาที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยต่าง ๆ

3) ผู้เรียนที่มีวิธีการเรียนรู้หรือลีลาการเรียนรู้ที่เป็นเอกนัย (Coverager) หนักไปในทางการใช้สามัญสำนึก ชอบนำแนวคิดที่เป็นนามธรรมไปปฏิบัติ สามารถสรุปวิธีที่ถูกต้องที่สุดเพียงวิธีเดียวที่จะสามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหามากกว่าใช้อารมณ์ ชอบทำงานกับวัตถุมากกว่าบุคคล มักสนใจเรียนรู้เฉพาะเจาะจงในสิ่งใดโดยเฉพาะและมีความเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง ผู้เรียนกลุ่มนี้เหมาะที่จะไปเรียนรู้ในสาขาวิทยาศาสตร์กายภาพ วิศวกรรมศาสตร์ เป็นต้น

4) ผู้เรียนที่มีวิธีการเรียนรู้แบบปรับปรุง (Accommodator) หนักไป ในทางการเรียนรู้ให้เกิดปัญญาจากการปฏิบัติของตนเอง เป็นผู้เรียนที่ชอบลงมือปฏิบัติ ชอบทดลอง จะทำงานได้ดีในสถานการณ์ที่ต้องใช้การปรับตัว เป็นนักแก้ปัญหาด้วยวิธีการที่ตนคิดขึ้นเอง ซึ่งได้มาจากการคิดค้น

⁶⁹ ภาควิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, “หลักการวิเคราะห์ผู้เรียน”, 10 ตุลาคม 2554.

ลองฝึกลองถูก ชอบทำงานกับบุคคล คนกลุ่มนี้จะมีพื้นฐานในสาขา ที่ต้องการประยุกต์ และใช้เทคนิคต่าง ๆ เช่น นักบริหาร นักการตลาด และพนักงานขาย เป็นต้น⁷⁰

ดังนั้น การจัดการศึกษาต้องให้สอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียน สอดคล้องกับประสบการณ์พื้นฐาน และสอดคล้องกับรูปแบบ วิธีการเรียนรู้ของผู้เรียนจึงจะบังเกิดสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่วางไว้ ผู้สอนจำเป็นต้องแสวงหาวิธีการเรียนรู้ ที่จะรู้จักผู้เรียนอย่างหลากหลาย โดยใช้วิธีการหลาย ๆ อย่างช่วยให้ครูรู้จักผู้เรียนได้มากขึ้น และสามารถจัดการเรียนรู้ได้ตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ โดยปรับวิธีการสอนให้สอดคล้องกับผู้เรียน

2.2 องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน

เพรสคอตต์ (Prescott) ได้ใช้ความรู้ทางชีววิทยา สังคมวิทยา จิตวิทยา และการแพทย์ ศึกษาเกี่ยวกับการเรียนของนักเรียน และสรุปผลการศึกษาว่า องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนของนักเรียนทั้งในและนอกห้องเรียน มีดังต่อไปนี้

- 1) องค์ประกอบทางด้านร่างกาย ได้แก่ อัตราการเจริญเติบโตของร่างกายสุขภาพทางกาย ข้อบกพร่องทางร่างกายและบุคลิกท่าทาง
- 2) องค์ประกอบทางความรัก ได้แก่ ความสัมพันธ์ของบิดามารดา ความสัมพันธ์ของบิดามารดากับลูก ความสัมพันธ์ระหว่างลูก ๆ ด้วยกัน และความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกทั้งหมดในครอบครัว
- 3) องค์ประกอบทางวัฒนธรรมและสังคม ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเป็นอยู่ของครอบครัว สภาพแวดล้อมทางบ้าน การอบรมทางบ้านและฐานทางบ้าน
- 4) องค์ประกอบทางความสัมพันธ์ในเพื่อนวัยเดียวกัน ได้แก่ ความสัมพันธ์ของนักเรียนกับเพื่อนวัยเดียวกัน ทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน
- 5) องค์ประกอบทางการพัฒนาแห่งคน ได้แก่ สติ ปัญญา ความสนใจ เจตคติของนักเรียน
- 6) องค์ประกอบทางการปรับตัว ได้แก่ ปัญหาการปรับตน การแสดงออกทางอารมณ์⁷¹

⁷⁰Kolb, D.A. and Lewis, L.H., "Facilitating Experiential Learning: Observations and Reflections", in *Experiential and Simulation Techniques for Teaching Adults.*, New Directions for Continuing Education, Lewis, L.H., ed. No. 50, Jossey-Bass, San Francisco, 1986, pp. 54-71.

⁷¹Prescott, Danial A, *A Report of the Conference on Child Study, Educational Bulletin.* (Bangkok : Faculty of Education),1961, p.14-16.

แครร์รอล (Carroll) ได้เสนอแบบจำลององค์ประกอบของการเรียนรู้ภายใน ซึ่งพอสรุปได้ ดังนี้

1) ความถนัดทางการเรียน เป็นความสามารถเฉพาะของแต่ละบุคคลที่สามารถจะเรียน ได้ดี ในบางวิชา

2) ความสามารถที่จะเข้าใจคำสอน ซึ่งเป็นส่วนผสมกันระหว่างเชาว์ปัญญาทั่วไปและความเข้าใจภาษา เป็นความสามารถที่จะเรียนรู้ได้เร็ว เข้าใจคำอธิบายของครู สามารถตอบปัญหาเกี่ยวกับเนื้อหาวิชานั้น ๆ ได้อย่างคล่องแคล่ว

3) การอุทิศเวลาให้กับการเรียน เป็นความพยายามของผู้เรียนที่จะทุ่มเทความเข้าใจ ความสนใจและเวลาให้กับการเรียนอย่างจริงจัง⁷²

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน คือ ทุกอย่างที่อยู่รอบตัวนักเรียนนั้นล้วนแล้วแต่มีความสำคัญและส่งผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาธรรมศึกษาทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย ด้านครอบครัว และด้านสภาพแวดล้อมทางโรงเรียน เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถ สรุปได้ว่า ผู้เรียนเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งในกระบวนการจัดการเรียนการสอน เพราะหากไม่มีผู้เรียนแล้ว การเรียนการสอนก็จำไม่เกิดขึ้น ครูจำเป็นต้องศึกษาธรรมชาติของผู้เรียนในด้านต่าง ๆ เช่น ความสามารถ ความถนัด ความสนใจ ความเชื่อ ความต้องการ ความคาดหวัง ตลอดจนศึกษาภูมิหลังและพฤติกรรมความพร้อมที่จะรับการสอน (Entry Behavior) ของผู้เรียนด้วย เพื่อจะได้วางแผนการเรียนการสอนได้เหมาะสมและสนองความต้องการ ความสามารถ และความคาดหวังของผู้เรียนได้ตามเจตนารมณ์ของวัตถุประสงค์การจัดการเรียนการสอน

3. หลักสูตร

หลักสูตรเป็นหัวใจของการศึกษาเพราะหลักสูตรเป็นตัวกำหนดทิศทางให้เห็นว่าการจัดการศึกษาของประเทศให้กับเยาวชนนั้นเน้นหนักไปในทิศทางใด ซึ่งเป็นผลโดยตรงต่อผู้เรียน สังคมและประเทศชาติ นอกจากนี้หลักสูตรเป็นค้ำประกันในการที่จะให้เกิดความรู้ การถ่ายทอดวัฒนธรรม การส่งเสริมสร้างทักษะ การปลูกฝังเจตคติ ค่านิยม และการเสริมสร้างความเจริญเติบโตให้แก่ผู้เรียนได้พัฒนาไปทุก ๆ ด้านซึ่งในการจัดทำหลักสูตรนั้นจะต้องทราบถึงความหมายของหลักสูตร ความสำคัญของหลักสูตร องค์ประกอบของหลักสูตร การนำหลักสูตร ไปใช้ และการพัฒนาหลักสูตร

⁷²Carroll, John B., A Model of School Learning. Teacher College Record. 64(4), 1971, p.33.

3.1 ความหมายของหลักสูตร

นักการศึกษาได้ให้ความหมายหรือนิยามของหลักสูตรแตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

ธำรง บัวศรี ได้กล่าวถึงความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือแผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดหมาย การจัดเนื้อหาสาระ กิจกรรมและมวล ประสบการณ์ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านต่าง ๆ ตามจุดหมายที่ได้กำหนดไว้⁷³

กิติมา ปรีดีคิลิก ให้ความหมายหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ โครงการศึกษาของผู้สอน โดยกำหนดความมุ่งหมายของการศึกษา เนื้อหาของความรู้และประสบการณ์ที่จะจัดให้กับผู้เรียน กระบวนการเรียนการสอน และการประเมินผล⁷⁴

สงัด อุทรานันท์ ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรประกอบด้วยสื่อการเรียนการสอนที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อให้โอกาสนักเรียนได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ ซึ่งจะนำไปสู่ผลผลิตทางการเรียนที่พึงปรารถนา⁷⁵

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรที่มีผู้กล่าวถึงและใช้กันมากมี 5 ประการ คือ

1. หลักสูตร คือ รายวิชาหรือเนื้อหาวิชาที่เรียน (Curriculum as subject and subject matter)
2. หลักสูตร คือ จุดหมายที่ผู้เรียนพึงบรรลุ (Curriculum as objectives)
3. หลักสูตร คือ แผนสำหรับจัดโอกาสการเรียนรู้ (Curriculum as plans)
4. หลักสูตร คือ ประสบการณ์ของผู้เรียน (Curriculum as learners' experiences)
5. หลักสูตร คือ กิจกรรมทางการศึกษา (Curriculum as educational activities)⁷⁶

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรมีความหมาย 3 ประการ คือ หลักสูตรเป็นศาสตร์ที่มีทฤษฎี หลักการและการนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน

⁷³ธำรง บัวศรี, คู่มือการปฏิบัติงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2531), หน้า 7.

⁷⁴กิติมา ปรีดีคิลิก, การบริหารและการนิเทศเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : อักษราพิพัฒนา, 2532), หน้า 92.

⁷⁵สงัด อุทรานันท์, พื้นฐานและการพัฒนาหลักสูตร, (พิมพ์ครั้งที่ 3), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นิมิตรสยาม, 2532), หน้า 13-26.

⁷⁶ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, การพัฒนาหลักสูตร : หลักการและแนวปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ, 2539), หน้า 3.

เป็นระบบในการจัดการศึกษา โดยมีปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิตและเป็นแผนการจัดการเรียน การสอน ที่มุ่งประสงค์จะอบรมฝึกฝนผู้เรียนให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ต้องการ⁷⁷

Tanner (แทนเนอร์) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า คือ กระบวนการการสร้างสรรค์ ความรู้และประสบการณ์ ที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความงอกงามจากความรู้ที่มีอยู่ไปสู่ความรู้และ ประสบการณ์ใหม่⁷⁸

จากความหมายของหลักสูตรที่นักการศึกษาทั้งของไทยและต่างประเทศที่กล่าวมาทั้งหมด นั้น สรุปได้ว่า หลักสูตร หมายถึง ข้อกำหนดที่เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เจตคติ และการปฏิบัติไปในทางที่พึงประสงค์ เป็น แผนงานหรือโครงการที่จะประมวลกิจกรรม และประสบการณ์ทั้งหมดที่มีอยู่ทั้งในและนอก หลักสูตร

2.2 ความสำคัญของหลักสูตร

หลักสูตรเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการจัดการศึกษา เพราะหลักสูตรเป็นเครื่องมือ บังชี้ถึงแนวทางการจัดการเรียนการสอนใน โรงเรียนซึ่งมีนักการศึกษาได้ให้คำนิยามความสำคัญ ของหลักสูตรไว้ ดังนี้

กาญจนา คุณานุรักษ์ กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรว่า หลักสูตรเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่ง ที่จะทำให้ปรัชญา หรือความมุ่งหมายในการจัดการศึกษาบรรลุความมุ่งหมายตามแผนการศึกษา ชาติ หลักสูตรเป็นพาหนะที่จะนำความมุ่งหมายของการศึกษาออกไปสู่การปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จ และเปรียบเสมือนหางเสือที่จะบังคับหรือกำหนดทิศทางในการเรียนการสอนให้เป็นไปตามความ มุ่งหมายของการศึกษา นอกจากนี้หลักสูตรยังมีความสำคัญต่อสังคม การเมือง และเศรษฐกิจอีกด้วย เพราะผู้พัฒนาหลักสูตรสามารถที่จะกำหนดจุดมุ่งหมาย และเนื้อหาของหลักสูตร เพื่อวางรากฐาน ทางความคิดและความประพฤติของผู้เรียนให้มีคุณธรรม มีสำนึกในสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองดี ทำให้ผู้เรียนเติบโตเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม หลักสูตรจะช่วยให้ผู้เรียนพบความสามารถ ความถนัด และความสนใจของตนเอง รู้จักกำหนดแนวทางในการประกอบอาชีพตามที่ตนมีความสามารถและ

⁷⁷ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร : ทิมพ์ดี, 2542), หน้า 25.

⁷⁸Tanner, Daniel and Lauvel Tanner. Curriculum development : Theory into practice. 3rded. Englewood Cliff, N.J. : Prentice-Hall. 1995, p. 189.

ถนัดทำให้เขาชวนในวันนี้เป็นผู้ใหญ่ที่มีประสิทธิภาพในอนาคต ซึ่งจะส่งผลต่อการนำประเทศไปสู่ความเจริญในทุกด้านต่อไป⁷⁹

สันต์ ธรรมบำรุง กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรว่า

1. หลักสูตรเป็นแผนปฏิบัติงานหรือเครื่องชี้แนวทางการปฏิบัติงานของครู เพราะหลักสูตรกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการประเมินผลไว้เป็นแนวทาง
  2. หลักสูตรเป็นข้อกำหนดแผนการเรียนการสอน อันเป็นส่วนรวมของประเทศเพื่อนำไปสู่ความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาชาติ
  3. หลักสูตรเป็นเอกสารทางราชการ เป็นบัญญัติของรัฐบาล เพื่อให้บุคคลที่ทำการเกี่ยวข้องกับการศึกษาปฏิบัติตาม
  4. หลักสูตรเป็นเกณฑ์มาตรฐานการศึกษา เพื่อควบคุมการเรียนการสอนในสถานศึกษา ระดับต่าง ๆ และยังเป็นเกณฑ์มาตรฐานอย่างหนึ่งในการจัดสรรงบประมาณ บุคลากร อาคาร สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ ของการศึกษาของรัฐให้แก่สถานศึกษาด้วย
  5. หลักสูตรเป็นแนวดำเนินงานของผู้บริหารการศึกษา ที่จะอำนวยความสะดวกและควบคุมดูแล ติดตามผลให้เป็นไปตามนโยบายของการจัดการศึกษาของรัฐบาลด้วย
  6. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางการส่งเสริมความเจริญของงาน และพัฒนาการศึกษาของเด็กตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา
  7. หลักสูตรจะกำหนดลักษณะ และรูปร่างของสังคมในอนาคต ได้ว่าจะเป็นไปในรูปใด
  8. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางการความรู้ ทักษะ ความสามารถ ความประพฤติที่จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมอันเป็นการพัฒนากำลัง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ได้ผล
  9. หลักสูตรจะเป็นสิ่งบ่งถึงความเจริญของประเทศ เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ประเทศใดจัดการศึกษาโดยมีหลักสูตรที่เหมาะสม ทันสมัย มีประสิทธิภาพทันต่อเหตุการณ์ และการเปลี่ยนแปลง ย่อมได้กำลังคนที่มีประสิทธิภาพสูง⁸⁰
- ดิทธิศักดิ์ จุฬศิริพงษ์ ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรและการเรียนการสอนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และถือว่าการเรียนการสอนเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร การเรียน

⁷⁹กาญจนา คุณานุรักษ์, หลักสูตรและการพัฒนา, (นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527), หน้า 7.

⁸⁰สันต์ ธรรมบำรุง, หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2527), หน้า 9-10.

การสอนคือสิ่งที่หลักสูตรเพราะถ้าปราศจากหลักสูตรแล้ว การเรียนการสอนก็ไม่สามารถดำเนินไปอย่าง เป็นระบบ และไม่สามารถจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้⁸¹

ดูนีย์ ภูพันธ์ ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ 10 ข้อ ดังนี้

1. หลักสูตรเป็นเสมือนเบ้าหลอมพลเมืองให้มีคุณภาพ
2. หลักสูตรเป็นมาตรฐานของการจัดการศึกษา
3. หลักสูตรเป็น โครงการและแนวทางในการให้การศึกษา
4. ในระดับโรงเรียนหลักสูตรจะให้แนวปฏิบัติแก่ครู
5. หลักสูตรเป็นแนวทางในการส่งเสริมความเจริญงอกงามและพัฒนาการของเด็กตาม จุดหมายของการศึกษา
6. หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดแนวทางในการจัดประสบการณ์ว่า ผู้เรียนและสังคมควรจะ ได้รับสิ่งใดบ้างที่จะเป็นประโยชน์แก่เด็ก โดยตรง
7. หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดว่า เนื้อหาวิชาอะไรบ้างที่จะช่วยให้เด็กมีชีวิตอยู่ในสังคม อย่างราบรื่น เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ และบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคม
8. หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดว่า วิธีการดำเนินชีวิตของเด็กให้เป็น ไปด้วยความราบรื่นและ มีความสุขเป็นอย่างไร
9. หลักสูตรข้อมทำนายลักษณะของสังคมในอนาคตว่าจะเป็นเช่นไร
10. หลักสูตรข้อมกำหนดแนวทางความรู้ ความสามารถ ความประพฤติ ทักษะและเจตคติ ของผู้เรียนในอันที่จะอยู่ร่วมในสังคม และบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและชาติ บ้านเมือง⁸²

จากความสำคัญของหลักสูตรที่กล่าวมา สรุปได้ว่า หลักสูตรเป็นสิ่งสำคัญของการจัด การศึกษา เพราะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงแนวทางการจัดการศึกษาของประเทศ โดยหลักสูตรจะเป็น โครงการหรือแนวทางที่จะกำหนดการปฏิบัติงานของครู ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนา ผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรม อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และเป็นพลเมืองดีของ ชาติ ที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาประเทศต่อไป พร้อมทั้งหลักสูตรจะช่วยให้เห็นว่าภาพของ สังคมไทยในอนาคตจะเป็นอย่างไร

⁸¹สิทธิศักดิ์ จุลศิริพงษ์, หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน, (นครราชสีมา : คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, 2545), หน้า 9.

⁸²ดูนีย์ ภูพันธ์, แนวคิดพื้นฐานการสร้างและการพัฒนาหลักสูตร, (เชียงใหม่ : The knowledge Center, 2546), หน้า 17.

3.3 องค์ประกอบของหลักสูตร

องค์ประกอบของหลักสูตรนับว่ามีความสำคัญยิ่งที่จะทำให้หลักสูตรมีความสมบูรณ์ได้มี นักการศึกษาเสนอไว้ ดังนี้

สังค์ อูทรานันท์ กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ว่า ประกอบด้วย 2 ส่วน ใหญ่ ๆ คือ

1. ส่วนประกอบที่จำเป็นของหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย

1.1 จุดมุ่งหมาย ซึ่งแยกออกเป็น

1.1.1 จุดมุ่งหมายทั่วไป

1.1.2 จุดมุ่งหมายเฉพาะ

1.2 เนื้อหาสาระและประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งแยกออกเป็น

1.2.1 ข้อเท็จจริงและความรู้ธรรมดา

1.2.2 ทักษะยอดและหลักการ

1.2.3 การแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์

1.2.4 ทักษะทางกาย

1.2.5 เจตคติและค่านิยม

2. ส่วนประกอบอื่นที่น่าบรรจุไว้ในหลักสูตร ได้แก่

2.1 เหตุผลและความจำเป็นของหลักสูตร

2.2 การเสนอแนะแนวทางในการจัดการเรียนการสอน

2.3 การเสนอแนะในการใช้สื่อการเรียนการสอน

2.4 การเสนอแนะเกี่ยวกับการช่วยเหลือและส่งเสริมผู้เรียน⁸³

สุมิตร คุณากร กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรว่า หลักสูตรมีองค์ประกอบ 4 อย่าง ดังนี้ ความมุ่งหมาย เนื้อหา การนำหลักสูตร ไปใช้ และการประเมินผล⁸⁴

ชารง บัวศรี ได้กล่าวถึงองค์ประกอบหลักสูตรไว้ว่า มีองค์ประกอบที่สำคัญและขาดไม่ได้ อย่างน้อย 6 อย่าง คือ

1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร

2. จุดประสงค์ของการเรียนการสอน

3. เนื้อหาสาระและประสบการณ์

⁸³สังค์ อูทรานันท์, พื้นฐานและการพัฒนาหลักสูตร, อ่างแล้ว, หน้า 263.

⁸⁴สุมิตร คุณากร, หลักสูตรและการสอน, (พิมพ์ครั้งที่ 4), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2532), หน้า 9.

4. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน
5. วัตถุประสงค์การเรียนการสอน
6. การประเมินผล⁸⁵

จากที่นักการศึกษาได้กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่า องค์ประกอบของหลักสูตรประกอบด้วย

1. จุดมุ่งหมาย ซึ่งประกอบด้วยจุดมุ่งหมายของหลักสูตร วัตถุประสงค์ทั่วไป วัตถุประสงค์เฉพาะวิชา และจุดประสงค์การเรียนการสอนเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงผลที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนจากที่เรียนจบไปแล้ว และหลังที่เรียนจบเนื้อหาสาระวิชาที่กำหนดไว้

2. เนื้อหาและประสบการณ์ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้และประสบการณ์ที่ต้องการให้ได้รับ

3. กระบวนการ และวิธีการในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

4. สื่อการเรียนการสอนและวัสดุอุปกรณ์ คือ เครื่องมือเครื่องใช้ที่จะช่วยส่งเสริมคุณภาพและประสิทธิภาพการเรียนการสอน เป็นการนำหลักสูตร ไปสู่การปฏิบัติจริงในโรงเรียน เพื่อให้เกิดผลตามที่หลักสูตรต้องการ

5. การประเมินผล หมายถึง การประเมินหลักสูตรและการประเมินผลการเรียนการสอน

3.4 การนำหลักสูตรไปใช้

การนำหลักสูตรไปใช้ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของหลักสูตร เนื่องจากการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติเพื่อปฏิบัติให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้ นักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงงานที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้ ดังต่อไปนี้

ธำรง บัวศรี กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้ในโรงเรียนมีสิ่งที่จะต้องทำ 4 เรื่อง คือ

1. การวางแผนนำหลักสูตรใหม่เข้ามาแทนที่หลักสูตรเดิม ซึ่งมีสิ่งที่จะต้องคำนึงคือ ต้องเปลี่ยนแปลงโดยเร็วที่สุด ต้องให้ผู้เรียนหลักสูตรเดิมได้รับผลกระทบน้อยที่สุด และต้องไม่เป็นอุปสรรคในการบริหารงานทั้งหลักสูตรใหม่และหลักสูตรเดิม

2. การเตรียมการก่อนนำหลักสูตรไปใช้ มีกิจกรรมสำคัญที่ต้องดำเนินการคือ การประชาสัมพันธ์หลักสูตร การเตรียมบุคลากรด้านผู้สอน สื่อการเรียนการสอน อาคาร สถานที่งบประมาณ การปรับปรุงหลักสูตรการฝึกหัดครู และการเตรียมชุมชน

⁸⁵ธำรง บัวศรี, ทฤษฎีหลักสูตร : การออกแบบและพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาการศึกษา, 2542), หน้า 7-8.

3. การตรวจสอบความพร้อม เป็นการประเมินความพร้อมด้านต่าง ๆ คือ การประเมินหลักสูตรแม่บทก่อนนำไปใช้ การประเมินความพร้อมของผู้เรียนและชุมชนการประเมินผลโครงการที่สนับสนุนการนำหลักสูตรไปใช้

4. การบริหารงานการใช้หลักสูตร ได้แก่ การจัดบ้งจัดสนับสนุนการใช้หลักสูตรการกำกับดูแลเพื่อควบคุมคุณภาพหลักสูตร⁸⁶

สัจฉิ อุตหรานันท์ ได้กล่าวถึงงานที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรจะมีงานหลักอยู่ 3 ลักษณะ คือ

1. งานบริหารและบริการหลักสูตร

- 1.1 การเตรียมบุคลากร
- 1.2 การจัดครูสอนตามหลักสูตร
- 1.3 การบริหารและบริการการใช้หลักสูตร
- 1.4 การบริการหลักสูตรในโรงเรียน

2. งานดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร

- 2.1 ปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น
- 2.2 การจัดทำแผนการสอน
- 2.3 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

3. งานสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร

- 3.1 การนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตร
- 3.2 การตั้งศูนย์วิชาการเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร⁸⁷

วิชัย วงษ์ใหญ่ ได้กล่าวถึงการนำหลักสูตรไปใช้ให้บรรลุผลนั้น ผู้บริหารโรงเรียนควรจัดวางแผนการใช้หลักสูตร ดังนี้ คือ

1. การเตรียมวางแผนเพื่อใช้หลักสูตรใหม่
2. การเตรียมจัดการอบรมครูเพื่อใช้หลักสูตรใหม่
3. การจัดครูเข้าสอน
4. การจัดตารางสอน
5. การจัดการบริการวัสดุประกอบหลักสูตรและสื่อการสอน
6. การประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตร
7. การจัดสภาพแวดล้อม อาคารสถานที่และการเลือกสรร โครงการกิจกรรมเสริมหลักสูตร

⁸⁶ ชำรง บัวศรี, ทฤษฎีหลักสูตร : การออกแบบและพัฒนา, อ่างแล้ว, หน้า 303-321.

⁸⁷ สัจฉิ อุตหรานันท์, พื้นฐานและการพัฒนาหลักสูตร, อ่างแล้ว, หน้า 263.

8. การจัดโครงการประเมินผลการใช้หลักสูตรและการปรับปรุงหลักสูตร⁸⁸

Marsch และ Willis (มาชและวิลลิส) ได้กล่าวถึงการนำหลักสูตรไปใช้ว่าเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญอย่างมาก ซึ่งได้รับอิทธิพลจากสิ่งต่อไปนี้ คือ

1. ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ
2. ลักษณะเขตพื้นที่การศึกษาของโรงเรียน
3. ลักษณะของโรงเรียน
4. ลักษณะของระบบท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการศึกษา นอกจากนี้ยังกล่าวว่า สิ่งที่ต้องติดตามในการนำหลักสูตรไปใช้ คือ

4.1 กิจกรรมและผลสัมฤทธิ์ที่นักเรียนเข้าร่วมและทำได้

4.2 การใช้สื่อทางหลักสูตร

4.3 กิจกรรมที่ครูใช้ในการสอน⁸⁹

จากการที่นักการศึกษาได้กล่าวมา พอสรุปได้ว่า การนำหลักสูตรไปใช้มีขั้นตอน ดังนี้

1. การเตรียมความพร้อมของบุคลากร และสถานศึกษา
2. การประชาสัมพันธ์หลักสูตรใหม่
3. การวางแผนบริหารจัดการหลักสูตร
4. การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน
5. การเขียนแผนการสอน
6. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
7. การนิเทศติดตามการใช้หลักสูตร
8. การประเมินผลการใช้หลักสูตร
9. การพัฒนาปรับปรุงหลักสูตร

ดังนั้น หลักสูตรถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการศึกษา เพราะหลักสูตรได้รวมจุดหมายของการศึกษาในแต่ละระดับเนื้อหาสาระ และประสบการณ์ทั้งหลายของผู้เรียนเข้าด้วยกัน และเป็นตัวกำหนดคุณลักษณะต่างๆที่จำเป็น ที่จะช่วยให้ผู้เรียนบรรลุถึงความต้องการของปรัชญา

⁸⁸วิชัย วงษ์ใหญ่, พัฒนหลักสูตรและการสอนมิติใหม่, (พิมพ์ครั้งที่ 3), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ฐานศรการพิมพ์, 2525), หน้า 195-196.

⁸⁹Marsch, Collin and Gorge Willis. Curriculum : Aternatives approaches, ongoing issues. Englewood Cliff, N.J. : Prentice-Hall. 1995. p. 212-214.

การศึกษา หลักสูตรจึงเป็นรากฐานของการเรียนการสอนซึ่งมีผลให้ผู้เรียนได้รับความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนเป็นอย่างดี

4. สื่อการสอน

4.1 ความหมายของสื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอน หมายถึง วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ หลายอย่างที่นำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนในโรงเรียนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ในหลักสูตรการใช้สื่อการเรียนการสอนนับว่าเป็นการบริหารงานวิชาการอีกด้านหนึ่ง ซึ่งสัมพันธ์กับการเรียนการสอนประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีนักการศึกษาได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสื่อการสอน ไว้ดังนี้

เปรี๊อง กุมุท กล่าวว่า สื่อการสอน หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับทำให้การสอนของครูถึงผู้เรียนและทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่ครูวางไว้ได้เป็นอย่างดี⁹⁰

อัลดคา สุขปรีดี กล่าวว่า สื่อการสอน หมายถึง ตัวกลางที่ใช้ในขบวนการเรียนการสอนเพื่อทำให้ครูและนักเรียนเข้าใจสิ่งที่ถ่ายทอดซึ่งกันและกัน ได้ผลดีตรงตามจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน⁹¹

กิตานันท์ มลิทอง กล่าวว่า สื่อการสอน หมายถึง ตัวกลางที่ช่วยนำและถ่ายทอดข้อมูลความรู้จากผู้สอนหรือจากแหล่งความรู้ไปยังผู้เรียน เป็นสิ่งช่วยอธิบายและขยายเนื้อหาบทเรียนให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายขึ้นเพื่อบรรลุถึงวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่ตั้งไว้⁹²

กิติมา ปรีดีฉิลก ได้เสนอแนวทางการจัดสื่อการเรียนการสอนในโรงเรียนให้ได้ผลดีไว้ ดังนี้

1. ควรจัดศูนย์บริการสื่อการเรียนการสอนเพื่อช่วยในการจัดหาและให้ความสะดวกในการใช้สื่อ
2. แบ่งแยกสื่อประเภทต่าง ๆ เป็นรายวิชา เพื่อสะดวกแก่การใช้
3. จัดหาสื่อที่ทันสมัยและปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่แล้วให้ใช้การได้
4. ดำรงและวิเคราะห์ความต้องการสื่อการเรียนการสอนของวิชาต่าง ๆ
5. ฝึกอบรมครูให้ครูมีความรู้ ทักษะในการใช้การรักษา และซ่อมแซมสื่อประเภทต่าง ๆ

⁹⁰เปรี๊อง กุมุท, เทคนิคการเขียนบทเรียนโปรแกรม, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิไล ประสานมิตร, 2519), หน้า 1.

⁹¹อัลดคา สุขปรีดี, เทคโนโลยีการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร : โอเคียนส โตร์, 2523), หน้า 61.

⁹²กิตานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีการศึกษาร่วมสมัย, (พิมพ์ครั้งที่ 2), (กรุงเทพมหานคร : เอดิสันเพรสโปรดักส์, 2536), หน้า 76.

6. กระตุ้นให้ครูและนักเรียนสนใจในการใช้สื่อ เพื่อการเรียนการสอนให้มากยิ่งขึ้น
7. สถานที่ควรจัดให้เพียงพอกับประเภทของสื่อ
8. ควรมีบุคลากรเพื่อรับผิดชอบในการจัดหาและบริการให้มีประสิทธิภาพ
9. จัดสอนให้ครูทำสื่อการสอนประเภทที่สามารถทำขึ้นเองได้³³

สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้ให้แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับงานวัสดุ ประกอบหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน ไว้ดังนี้

1. จัดหาและบริการวัสดุประกอบหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนแก่ครูอย่างเพียงพอ และครบถ้วนทุกกลุ่มประสบการณ์
2. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูรู้จักใช้และรู้จักเก็บบำรุงรักษา สื่อการเรียนการสอน
3. จัดให้มีศูนย์สื่อและศูนย์วิชาการของโรงเรียนเพื่อเป็นแหล่งผลิตและบริการสื่อแก่ครู
4. ส่งเสริมให้ครูรู้จักคิดค้นสร้างสรรค์ให้มีสื่อใหม่ ๆ ที่จะนำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นผลงานทางวิชาการ
5. แสวงหาแหล่งวิชาการที่เป็นสื่อการเรียนการสอนในชุมชนหรือท้องถิ่น
6. จัดให้มีการติดตามและประเมินผลการใช้สื่อการเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอ โดยการสังเกตการสอน คู่มือการสอน บันทึกการสอน สถิติการยืมสื่อ³⁴

ส่วนการใช้สื่อให้เหมาะสมกับรูปแบบของการเรียนการสอนนั้น กรมวิชาการได้ให้แนวทางไว้ ดังนี้ว่า เราอาจกำหนดรูปแบบของการเรียนการสอนเป็นลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ดังต่อไปนี้ คือ

1. สอนเป็นกลุ่มใหญ่ ความรู้จะถูกถ่ายทอดจากผู้สอนไปสู่ผู้เรียน ด้วยอัตราความเร็วเดียวกัน โดยที่ผู้เรียนเพียงทำหน้าที่ฟังการถ่ายทอดจากครูแล้วจดบันทึก เท่านั้นสื่อที่ใช้จึงต้องมีขนาดใหญ่พอที่ผู้เรียนจะมองเห็นได้พร้อม ๆ กัน ในขณะที่ครูใช้ เพื่อประกอบการอธิบาย
2. การสอนกลุ่มย่อย แต่ละกลุ่มประกอบด้วยผู้เรียนประมาณ 5 - 8 คน เรียนรู้จากเนื้อหา และกิจกรรมการเรียนที่ครูจัดให้ด้วยอัตราเร็วที่ไร้เรี่ยกัน เนื้อหาและกิจกรรมการเรียนในแต่ละกลุ่ม อาจเหมือนกันหรือ เป็นเรื่องราวต่อเนื่องกัน โดยใช้การหมุนเวียน เพื่อการเรียนรู้ก็ได้สื่อที่ใช้กับ กิจกรรมการเรียนลักษณะนี้จึงไม่ต้องการในเรื่องขนาดใหญ่ แต่ควรมีหลายชุดในกรณีกลุ่มค่อนข้างใหญ่ (6 - 8 คน)

³³ กิตติมา ปรีดีศิลป, การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น, อ่างแล้ว, หน้า 69.

³⁴ กรมสามัญศึกษา กรมวิชาการ, สื่อการสอน, (กรุงเทพมหานคร คุรุสภาลาดพร้าว โรงพิมพ์ การศาสนา, 2540), หน้า 39.

3. การสอนรายบุคคล ผู้เรียนจะเรียนรู้จากเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนที่ครูจัดให้เป็นรายบุคคล ด้วยอัตราเร็วที่แตกต่างกันไปเป็นรายบุคคล สื่อที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ในลักษณะนี้ จะต้องชัดเจนพอที่จะเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และเป็นสื่อขนาดเล็กได้ ถ้าการจัดการเรียนการสอนมีสื่อการเรียนการสอนที่ดี มีความเหมาะสม และเพียงพอ ประกอบในการเรียนรู้ ก็จะทำให้การเรียนการสอนน่าสนใจยิ่งขึ้น และผู้เรียนก็สามารถเรียนรู้แล้วเข้าใจ ได้อย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นวิชาอะไรก็ตามสามารถนำสื่อมาใช้ในการประกอบการเรียนการสอนเพื่อให้เห็นภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้นในเรื่องที่เรียน การเรียนการสอนด้วยการใช้วิธีสอนในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะรูปแบบใดแต่ถ้าไม่มีสื่อที่จะมาประกอบในการเรียนการสอนที่ดีและเพียงพอ การเรียนการสอนนั้นอาจจะไม่น่าสนใจและอาจทำให้การเรียนนั้นไม่บรรลุจุดประสงค์ แต่ถ้ามีการใช้สื่อมาประกอบในการสอนเป็นการช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ ได้ง่ายยิ่งขึ้นสามารถจดจำ ได้ดีกว่าการเรียนแต่ด้วยหนังสือหรือบรรยายแบบไม่เห็นภาพ แม้กระทั่งการเขียนแผนการสอนยังต้องระบุถึงสื่อที่จะใช้ในการสอนเรื่อง ๆ นั้น จึงถือได้ว่าสื่อเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญในการเรียนการสอนเพื่อที่การเรียนการสอนนั้นจะเป็นไปได้อย่างเป็นรูปธรรม⁹⁵

สรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอน เป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้สอนที่จะต้องจัดหาวัสดุและสื่อต่าง ๆ ให้เพียงพอกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและผู้บริหารต้องส่งเสริมและสนับสนุนจากให้มีการผลิตและใช้สื่อให้อย่างคุ้มค่า มีการประเมินผลการใช้สื่อ พร้อมทั้งแสวงหาแหล่งความรู้ ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ง่ายขึ้นและมีความสุขกับการเรียน

5. สภาพแวดล้อมทางการเรียน

5.1 ความหมายของสภาพแวดล้อมทางการเรียน

นักวิชาการหลาย ๆ ท่าน ได้กล่าวถึงความหมายของสภาพแวดล้อมทางการเรียน ไว้ดังนี้

อรพันธุ์ ประสิทธิ์รัตน์ ได้กล่าวถึงสภาพแวดล้อมทางการเรียน (Learning Environment) ว่าหมายถึง สภาวะใด ๆ ที่มีผลต่อการเรียนรู้ของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อมทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม สภาพแวดล้อมที่เป็นรูปธรรม (Concrete Environmental) หรือสภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment) ได้แก่ สภาพต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น อาคาร สถานที่ โต๊ะ เก้าอี้ วัสดุ อุปกรณ์ หรือสื่อต่าง ๆ รวมทั้งสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ตามธรรมชาติ อัน ได้แก่ ต้นไม้ พืช ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ส่วนสภาพแวดล้อมที่เป็นนามธรรม (Abstract Environment) หรือสภาพแวดล้อมทางด้านจิตวิทยา (Psychological Environmental) ได้แก่ ระบบคุณค่าที่ยึดถือซึ่งเป็นส่วนสำคัญ ของ

⁹⁵เรื่องเดียวกัน.

วัฒนธรรม ของกลุ่มสังคมข่าวสาร ความรู้ ความคิด ตลอดจนความรู้สึกรู้จักคิดและเจตคติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นของ ตัวเองหรือคนอื่นก็ตาม⁹⁶

แมคเวย์ (McVey) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในการเรียนไว้ว่า สภาพแวดล้อมในการเรียนทางด้านกายภาพซึ่งประกอบด้วยแสงสว่าง สี เสียง บริเวณที่ว่าง เพอร์นิเจอร์ และลักษณะของสถานที่ที่ใช้เรียนรู้ ส่วนสภาพแวดล้อมที่เป็นนามธรรม หรือสภาพแวดล้อมทางด้านจิตวิทยาก็คือบรรยากาศของชั้นเรียน⁹⁷

ดังนั้น สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวผู้เรียน ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมส่งผลต่อผู้เรียนทั้งทางบวกและทางลบและมีผลกระทบต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น ห้องเรียนที่ถูกสุขลักษณะ มีแสงสว่างพอเพียง สะอาด สงบ อากาศถ่ายเท มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีคุณภาพเหมาะสมและสนับสนุนการเรียนรู้ มีบรรยากาศในการเรียนที่ดี ก็จะส่งผลทางบวกต่อผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยความสุข มีความตั้งใจและกระตือรือร้นในการเรียน หากบรรยากาศเต็มไปด้วยความสทกปรกรกรุงรัง สกปรก เต็มไปด้วยข้าวของที่ไม่เป็นระเบียบ ก็จะส่งผลทางลบต่อผู้เรียนทำให้บรรยากาศในการเรียนเต็มไปด้วยความเคร่ง เกรียด ผู้สอนก็จะรู้สึกหือออยไม่เป็นผลดีต่อการเรียนการสอน

5.2 การจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียน

ไพฑูรย์ สีฟ้า ได้แบ่งการจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนเป็น 3 ลักษณะ คือ สภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพ สภาพแวดล้อมทางด้านจิตภาพ และสภาพแวดล้อมทางด้านสังคม

1. สภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพ เป็นสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ อาคารสถานที่ โต๊ะ เก้าอี้ สื่ออุปกรณ์การสอนต่าง ๆ รวมทั้งสิ่งที่อยู่ตามธรรมชาติ ได้แก่ ต้นไม้ พืช ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ เป็นต้น สภาพแวดล้อมทางการเรียนด้านกายภาพ จะส่งผลต่อการเรียนการสอน และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน แบ่งออกเป็นสภาพแวดล้อมในห้องเรียนและสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน

1.1 สภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน ประกอบด้วยห้องเรียนและอุปกรณ์การเรียนต่างๆ แสงสว่าง สี เสียงอุณหภูมิเหล่านี้ เป็นต้น

⁹⁶อรพันธ์ ประสิทธิ์รัตน์, สภาพแวดล้อมการเรียนรู้, 3 มกราคม 2551

<http://edu.swu.ac.th/encyclopedia/book.htm>

⁹⁷McVey, G.F. *Ergonomics and The Learning Environment. Handbook for Research for Educational Communications and Technology.* In Jonassen, D. editor. Washington, D.C. : Association for Educational Communication and Technology, 1989, p.124.

1.1.1 ห้องเรียนและอุปกรณ์การเรียน ได้แก่ ห้อง พื้นห้อง ผนัง ประตู หน้าต่าง ขนาดและพื้นที่ว่างภายในห้องเรียน โต๊ะ เก้าอี้ กระจกหน้าต่างตกแต่งห้องเรียน เช่น แจกัน ดอกไม้ ภาพวาด เป็นต้น

1.1.2 แสงสว่าง ได้แก่ แสงธรรมชาติจากดวงอาทิตย์ และแสงประดิษฐ์ ซึ่งเป็นแสงจากหลอดไฟประดิษฐ์

1.2.3 เสียง ได้แก่ เสียงบรรยายของผู้สอน เสียงการสนทนาระหว่างผู้สอนและผู้เรียนหรือผู้เรียนกับผู้เรียน เสียงจากเครื่องขยายเสียง เหล่านี้จะต้องมีระดับความดังที่พอเหมาะ

1.2.4 อุณหภูมิ ได้แก่ ระดับความชื้นของอากาศ การถ่ายเทของอากาศ การระบายอากาศโดยธรรมชาติและ การระบายอากาศจากอุปกรณ์อำนวยความสะดวก ได้แก่ พัดลม เครื่องปรับอากาศ เป็นต้น

1.2 สภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน ได้แก่ แหล่งความรู้ต่างๆ เช่น แหล่งวิทยบริการ ห้องปฏิบัติการ ห้องทดลอง โรงฝึกงาน ห้องสมุด ศูนย์วัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะมี ความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับ การเรียน และการศึกษา ค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมนอกเหนือจากใน ห้องเรียน

2. สภาพแวดล้อมทางด้านจิตภาพ ได้แก่สภาพแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อความรู้สึกจิตใจ เจตคติของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอน แบ่งออกเป็นองค์ประกอบ สำคัญใหญ่ ๆ 2 องค์ประกอบ คือ

2.1 องค์ประกอบค่านักเรียน ได้แก่ บุคลิกภาพและพฤติกรรมของนักเรียน ระดับสติปัญญา

2.1.1 บุคลิกภาพและพฤติกรรมของนักเรียน จะมีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน บุคลิกภาพและพฤติกรรมของนักเรียนที่สำคัญ ได้แก่ การร่วมกิจกรรม การเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ การสมาคม ภายในกลุ่ม ความมีระเบียบในการทำงาน ความเป็นประชาธิปไตย เป็นต้น

2.1.2 ระดับสติปัญญา ระดับสติปัญญาของนักเรียนมีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ดังนั้น ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนควรเลือกเนื้อหาและ กิจกรรมให้เหมาะสมกับระดับสติปัญญาของนักเรียนด้วย

2.1.3 สถานภาพทางครอบครัว จากงานวิจัยพบว่า พื้นฐานทางครอบครัวจะส่งผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและพบว่าอาชีพและรายได้ของบิดามารดามีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน อีกทั้งการเอาใจใส่ของผู้ปกครองจะส่งผลทางตรงกัยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ดังนั้น การจัดการศึกษาก็ควรคำนึงถึงในส่วนนี้ด้วย หากพบว่านักเรียนมาจากสภาพครอบครัว

อย่างไรแล้ว ก็จะได้จัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนให้มีความเหมาะสม เช่น การจัดหาทุนการศึกษา ให้แก่นักเรียนที่มีสภาพครอบครัวที่ยากจน เพื่อที่นักเรียนจะได้มีกำลังใจในการที่จะศึกษาค้นคว้า เล่าเรียนตามที่ใฝ่ฝันไว้ได้มากยิ่งขึ้น

2.2 องค์ประกอบด้านผู้สอน ประกอบด้วยบุคลิกภาพและพฤติกรรมของครูผู้สอน ความรู้และประสบการณ์

2.2.1 บุคลิกภาพและพฤติกรรมของครูผู้สอน บุคลิกภาพและพฤติกรรมของผู้สอน มีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน จากงานวิจัยพบว่า บุคลิกภาพและพฤติกรรมของครูที่นักเรียนต้องการนั้น ได้แก่ อารมณ์ดี ร่าเริง ยิ้มแย้มแจ่มใส ไม่ดุคำหรือลงโทษ นักเรียนโดยไม่มีเหตุผล พูดจาไพเราะอ่อนหวาน ไม่หยาบคาย ไม่ดื่มสุรา ยาเสพติด และเล่นการพนัน

2.2.2 ความรู้และประสบการณ์ มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทั้งนี้ จากงานวิจัยพบว่า ผู้ครุมีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กล่าวคือ นักเรียนที่เรียนกับครูที่มีวุฒิสูง จะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สูงกว่านักเรียนที่เรียนจากครูที่มีวุฒิต่ำ ทั้งนี้เนื่องจากครูที่มีวุฒิสูงกว่า ย่อมจะผ่านกระบวนการและเทคนิควิธีการสอน และวิชาการมากกว่าครูที่มีวุฒิต่ำและยิ่งถ้าหากว่า ได้สอนตรงหรือสอดคล้องกับสาขาที่ได้เรียนมาด้วยแล้วจะทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สูงขึ้น

2.2.3 เทคนิคการสอน การสอนของครูเริ่มตั้งแต่การวางแผนการสอน การดำเนินการสอนและการประเมินผล จากงานวิจัยพบว่า การวางแผนการสอนเป็นตัวแปรสำคัญ ที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หากครูผู้สอนมีการวางแผน การสอนที่ดี จะทำให้การสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์สูงขึ้น

3. สภาพแวดล้อมทางด้านสังคม ได้แก่สภาพแวดล้อมที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เช่น ความสัมพันธ์ระหว่าง นักเรียนกับนักเรียนด้วยกัน นักเรียนกับครูผู้สอน รวมถึงกฎระเบียบและข้อบังคับต่าง ๆ ของโรงเรียน องค์ประกอบของ สภาพแวดล้อมทางการเรียนด้านสังคม เช่น

3.1 การสร้างบรรยากาศในชั้นเรียน จากงานวิจัยพบว่า บรรยากาศในชั้นเรียน มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

3.2 การสร้างแรงจูงใจ หากนักเรียนเกิดแรงจูงใจที่จะเรียน จะทำให้ผลการเรียนดีขึ้น แรงจูงใจจะมีทั้งภายนอกและภายใน สำหรับแรงจูงใจภายนอกนั้นผู้สอนสามารถกระตุ้นเพื่อให้นักเรียนสามารถ แสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่ต้องการได้

3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ความสำเร็จด้านวิชาการและพฤติกรรมของนักเรียนมีผลมาจากความสัมพันธ์ที่มีระหว่างครูและนักเรียน กล่าวคือ คุณภาพของความสัมพันธ์ และการให้ความสนับสนุน ร่วมมือกันส่วนบุคคลในชั้นเรียน มีผลต่อระดับความต้องการของ

นักเรียนแต่ละคนจนสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้และความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนและมีผลโดยตรงต่อความสำเร็จในการทำกิจกรรมด้านการเรียน⁹⁸

จากที่กล่าวมาข้างต้น เห็นได้ว่าสภาพแวดล้อมทางการเรียน จะมีผลต่อการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนส่งผลถึงผลสัมฤทธิ์ด้านการเรียนของนักเรียนเป็นอย่างมาก ในการจัดการเรียนการสอนจึงควรต้องตระหนักถึงการจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนด้านต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาอย่างรอบคอบและจริงจังจึงจะบังเกิดผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างแท้จริง

---

⁹⁸ไพฑูรย์ ศรีฟ้า, การจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียน, 3 มกราคม 2553.

2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

2.3.1 ประวัติความเป็นมาการเรียนการสอน นักธรรม

การศึกษาของพระภิกษุสามเณรในประเทศไทยแต่โบราณมาคือการศึกษาภาษาบาลี ที่เรียกว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาในภาษาบาลีเพื่อให้รู้ภาษาบาลีสามารถอ่านพระคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาได้โดยสะดวกเพราะคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทคัมภีร์ที่นับถืออยู่ในประเทศไทยนั้น ล้วนจารึกไว้ด้วยภาษาบาลี ฉะนั้น ผู้ที่ประสงค์จะรู้พระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาให้แตกฉานจึงจำต้องศึกษาภาษาบาลีให้รู้แตกฉาน ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่ยากไม่น้อยสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่ไม่รู้ภาษาบาลีจึงพลอยไม่ค่อยรู้เรื่องคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างแจ่มชัดตามไปด้วย ทั้งเป็นเหตุให้ภิกษุสามเณรทั่วไปไม่ค่อยเอาใจใส่ที่จะศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธศาสนาด้วยเพราะเรียนยากรู้ยาก

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส แต่ครั้งยังทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่น ทรงพระปรีชาถึงความเป็นไปของภิกษุสามเณรดังกล่าวมาข้างต้น จึงได้ทรงพระดำริหาทางจัดการเล่าเรียนเพื่อให้ภิกษุสามเณรได้เรียนรู้พระธรรมวินัยได้สะดวกและกว้างขวางยิ่งขึ้น โดยได้ทรงริเริ่มสอนพระธรรมวินัยแก่ภิกษุสามเณรบวชใหม่เป็นภาษาไทยขึ้นที่วัดบวรนิเวศวิหารเป็นครั้งแรก ในฐานะที่ทรงเป็นพระอุปัชฌายาจารย์ ดังที่ทรงอธิบายไว้ในคำนำนวัตบวรนิเวศวิหารว่า “แต่ก่อนมา ภิกษุบวชได้ก็พรรษาที่ตาม ไม่สนใจแล้วไม่รู้ธรรมวินัยเลย นอกจากที่เคยปฏิบัติ จึงจัดสอนพระภิกษุสามเณรบวชใหม่ในเรียนธรรมวินัยในภาษาไทยเป็นการส่วนตัวในหน้าที่แห่งอุปัชฌายาจารย์ก่อน ค่อยมาปลุกความนิยมออกไปถึงภิกษุสามเณรเก่าด้วย จนถึงจัดเป็นการเรียนเป็นพื้นวัดขึ้นได้และมีวัดธรรมยุตอื่นทำตามแพร่หลายออกไป” นี่คือ จุดเริ่มต้นของการศึกษาพระปริยัติธรรมแบบใหม่ที่เรียกว่า “นักธรรม” ในเวลาต่อมา หรือเรียกอย่างเป็นทางการว่า พระปริยัติธรรมแผนกธรรม คู่กับพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ซึ่งเป็นหลักสูตรการศึกษาของพระสงฆ์ไทยมาแต่โบราณ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงเริ่มการสอนธรรมวินัยในภาษาไทยแก่ภิกษุสามเณรบวชใหม่ดังกล่าวมาข้างต้นขึ้นเมื่อใด ไม่ปรากฏหลักฐาน ทรงกล่าวไว้ในคำนำนวัตบวรนิเวศวิหารแต่เพียงว่า การสอนธรรมวินัยในภาษาไทยแก่ภิกษุสามเณรบวชใหม่ดังกล่าว เป็นการที่ได้ทรงจัดขึ้นเมื่อทรงครองวัดบวรนิเวศวิหารสืบต่อจากสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ (นับแต่ พ.ศ. 2435 เป็นต้นมา) จึงสันนิษฐานว่า คงทรงริเริ่มขึ้นตั้งแต่เมื่อแรกทรงครองวัดบวรนิเวศวิหาร ในฐานะที่ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ซึ่งจะต้องให้การอบรมสั่งสอนสัทธวัหาริกและภิกษุสามเณรที่อยู่ในความปกครอง

ลักษณะการสอนธรรมวินัยในภาษาไทยที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงสอนภิกษุสามเณร
 บวชใหม่นั้น ทรงสอนอย่างไร สืบได้จากสำเนาพระโอวาท ที่ประทานแก่นวกภิกษุปี พ.ศ. 2457 ที่
 พระยาศรีปัญญา (ทวน ธรรมาชีวะ) ซึ่งเป็นนวกภิกษุในปีนั้น ได้จดบันทึกไว้เป็นรายวันตามที่ทรง
 สอนปรากฏว่า เนื้อหาของพระโอวาทประกอบด้วยพระอธิบายเรื่องธรรม เรื่องพระพุทธประวัติ
 และเรื่องวินัย โดยทรงสอนไปตามลำดับ คือ ธรรม พุทธประวัติ และ วินัย

ด้วยพระดำริดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ในปี พ.ศ. 2455 นั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ จึงทรง
 ปรับปรุงหลักสูตรองค์สามเณรธรรมชั้นใหม่ โดยจัดเป็น 2 อย่าง ตามแนวพระดำริดังกล่าวแล้ว คือ

1) อย่างสามัญ แบ่งเป็น 2 ประโยค

ประโยค 1 ธรรมวิภาค กับเรียงความแก้กระทู้ธรรม

ประโยค 2 พุทธประวัติย่อ กับเรียงความแก้กระทู้ธรรม

2) อย่างวิสามัญ แบ่งเป็น 2 ประโยค

ประโยค 1 เพิ่มอรรถกถาธรรมบท มีแก้อรธด้วย

ประโยค 2 เพิ่มบาลีไวยากรณ์และสัมพันธ

อย่างสามัญ จะจัดทั่วไปเป็นแบบเดียวกันทั้งในกรุงในหัวเมือง ผู้สอบได้อย่างสามัญเพียง
 ประโยค 1 ได้รับยกเว้นเกณฑ์ทหาร สอบได้ทั้ง 2 ประโยค เป็นนักธรรม 2 ประโยค
 อย่างวิสามัญ จะจัดเฉพาะในกรุงเทพฯ ผู้สอบได้อย่างวิสามัญทั้ง 2 ประโยค ได้เป็นเปรียญ 2
 ประโยค เทียบเปรียญปริยัติ (คือเปรียญบาลี) 3 ประโยค⁹⁹

หลักสูตรที่ทรงปรับปรุงขึ้นใหม่นี้เรียกว่า “องค์นักธรรม” ได้รับพระบรมราชานุมัติ เมื่อ
 วันที่ 27 มีนาคม ร.ศ. 130 ภิกษุที่สอบองค์นักธรรมอย่างวิสามัญได้ทั้ง 2 ประโยค ซึ่งเรียกว่า เปรียญ
 ธรรม 2 ประโยคนั้น ต้องสอบวินัยบัญญัติในวโกวาทได้ด้วย จะได้รับพระราชทานพักอย่าง
 เดียวกับเปรียญปริยัติ หรือเปรียญบาลี 3 ประโยค สำหรับสามเณรที่สอบได้ชั้นนี้ ต้องรอไว้จน
 อุปสมบทแล้วและสอบวินัยบัญญัติได้แล้วจึงจะได้รับพระราชทานพัก

ถึง พ.ศ. 2456 ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์นักธรรมอีกครั้งหนึ่ง โดยกำหนดให้เพิ่ม
 คิทธิปฏิบัติเข้าไปในส่วนของธรรมวิภาคด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ผู้สอบได้องค์นักธรรม
 แล้วจำเป็นต้องสึกออกไปครองชีวิตฆราวาสมากยิ่งขึ้น¹⁰⁰

⁹⁹สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม 2553,
 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2553), หน้า 335-339.

¹⁰⁰สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม 2553,
 อ้างแล้ว, หน้า 335-339.

ต่อมา เดือน ตุลาคม ร.ศ. 130 (พ.ศ. 2454) สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ จึงโปรดให้จัดการสอบในส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรก ที่วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ วัดสุทัศนเทพวราราม และวัดเบญจมบพิตร โดยทรงกำหนดหลักสูตรสำหรับสามเณรผู้ธรรมในกรุงเทพมหานคร ดังนี้

- ภาษามคธ เพียงท้องถิ่นทานในอรรถกถาธรรมบท
- ธรรมของสามเณร คือธรรมวิภาคในนวโกวาท
- แต่งความแก้กระทู้ธรรม

ในการสอบองค์สามเณรผู้ธรรมครั้งแรกในกรุงเทพฯ เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2454 (ร.ศ. 130) มีสามเณรเข้าสอบ 179 รูป สอบได้ 139 รูป ตก 40 รูป ผลการสอบองค์สามเณรผู้ธรรมครั้งนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงเห็นว่า ทำให้สามเณรมีความรู้ดีขึ้น แต่ยังแคบเพราะใช้ได้แต่ในกรุงเทพฯ หรือเฉพาะวัดที่มีเรียนปริยัติ ในหัวเมืองจะจัดตามนี้ไม่ได้ แต่ก็ทรงเห็นว่าหากได้ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น ก็จะเป็นประโยชน์กว้างขวาง เพราะการเรียนการสอนธรรมวินัยในภาษาไทยอย่างนี้ พระองค์ได้ทรงดำเนินการส่วนพระองค์มานานแล้ว และเกิดผลดีแก่ภิกษุสามเณรที่เรียน ทั้งที่ยังบวชอยู่และสึกออกไป ฉะนั้น พระองค์จึงทรงพระดำริที่จะปรับปรุงหลักสูตรองค์สามเณรผู้ธรรมที่จัดขึ้นครั้งนี้ให้เป็นการศึกษาธรรมวินัยสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป ซึ่งจะเปิดทางให้ภิกษุสามเณรมีความรู้ธรรมวินัยทั่วถึง ดังที่พระองค์ได้ทรงอธิบายแก่เถรสมาคมในครั้งนั้น ปรากฏในรายงานการประชุมเถรสมาคม เมื่อวันที่ 4 มีนาคม ร.ศ. 130 ว่า

“ความรู้ธรรมอย่างสามัญนั้น ได้ทรงเริ่มจัดมานานแล้ว คริสต์เจ้าจำเดิมแต่เหตุปรารภแต่นวโกวาทขึ้นและได้ใช้ฝึกสอนในสำนักของพระองค์เอง และวัดอื่นได้รับใช้ตามอย่างได้ผลดีทั้งผู้ยังบวชอยู่และผู้สึกไปแล้ว เมื่อกำหนดองค์สามเณรผู้ธรรมทรงเห็นว่า จะขยายความรู้ธรรมถึงขั้นนี้ได้ จึงได้ทรงหลักสูตรขึ้น ฉะนั้น กำหนดเอาความรู้ในมคธภาษานั้น เป็นการหนักแก่สามเณรผู้จะเรียนให้ทันเวลา ทั้งสอบไล่ได้แล้วจะจัดว่าเป็นผู้มีความรู้ก็ยังไม่ได้และจะจัดในหัวเมืองก็ไม่ได้ทั่วไปเมื่อเสด็จไปหัวเมืองเหนือคราวนี้เอง ได้ทรงปรารภถึงการเรียนของพระสงฆ์หัวเมือง ทรงเห็นว่าได้รับบำรุงเข้า คงดีขึ้นกว่าปล่อยให้เป็นอยู่ตามลำพัง เมื่อ ได้จัดให้แพร่หลายแล้ว จะเป็นประโยชน์กว้างขวาง คิดว่าจะมีบำรุงในทางมคธภาษาอย่างเดี๋ยว แม้ว่าการรู้ภาษามคธเป็นหลักแห่งการรู้ปริยัติ จึงได้ทรงจัดเป็นระเบียบเป็น 2 อย่าง อย่างสามัญไม่เกี่ยวกับมคธภาษา สำหรับภิกษุสามเณรทั้งในกรุงแลหัวเมือง อย่างวิสามัญนั้น สำหรับภิกษุสามเณรในสำนักที่สามารถสอนมคธภาษาได้ด้วย ต่อไปทรงแสดงพระดำริจะจัดการนี้ให้เข้ารูปอย่างไร ทรงอาศัยหลักในพระวินัยที่จัดภิกษุเป็น 3 จำพวก คือ เถระ 1 มัชฌิมะ 1 นวกะ 1 หลักสูตรที่ตั้งขึ้นทั้ง 2 ประโยค ทั้งสามัญและวิสามัญนั้น

จัดเป็นนวกภูมิ เป็นความรู้นวกภูมิเป็นภูมิขั้นต้น ต่อไปจะศึกษาขยายให้ถึงมัชฌิมภูมิ และเถรภูมิ บำรุงความรู้ให้ลึกโดยลำดับ และจะให้เข้ากันได้กับหลักสูตรปริยัติที่ใช้อยู่บัดนี้”¹⁰¹

จากพระคำริที่ทรงแสดงแก่ที่ประชุมเถรสมาคมดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงเห็นว่าการศึกษาปริยัติธรรมที่เน้นมคธภาษานั้น ไม่ช่วยให้การศึกษาธรรมวินัยแพร่หลายถึงภิกษุสามเณรทั่วไป เพราะหาผู้สอนยากทั้งเรียนรู้ได้ยาก จึงได้ทรงทดลองจัดการเรียนธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้นที่วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นการส่วนพระองค์ก่อน ปรากฏว่าได้รับผลดีมีผู้นิยมเรียนกันมาก ทั้งภิกษุสามเณรบวชใหม่และภิกษุสามเณรเก่า และแพร่หลายไปถึงภิกษุสามเณรในวัดอื่นๆ ด้วย จึงทรงเห็นว่า การศึกษาปริยัติธรรมในภาษาไทยเท่านั้นที่จะช่วยให้ภิกษุสามเณรได้เรียนรู้อรรถวินัยได้สะดวกขึ้นและสามารถจัดให้แพร่หลายไปได้ทั่วทั้งในกรุงทั้งในหัวเมือง ฉะนั้น จึงได้ทรงนำเอาแนวพระคำริที่ทรงจัดขึ้นในวันบวรนิเวศวิหารนั้น มาจัดเป็นหลักสูตรองค์ของสามเณรธรรม และทรงพระคำริจะจัดการเรียนธรรมวินัยในภาษาไทยอย่างที่ทรงจัดเป็นหลักสูตรองค์ของสามเณรธรรมนั้น ให้ลุ่มลึกกว้างขวางขึ้น โดยลำดับเป็น 3 ชั้น คือ ชั้นต้นหรือนวกภูมิ ชั้นกลางหรือชั้นมัชฌิมภูมิ และชั้นสูงหรือชั้นเถรภูมิ ทั้งจะจัดการศึกษาธรรมวินัยในภาษาไทยดังกล่าวให้เชื่อมโยงกับการศึกษาปริยัติธรรมในมคธภาษาที่มีมาแต่เดิม

2.3.2 หลักสูตรนักธรรม

นับแต่ได้มีการตั้งหลักสูตรนักธรรมขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2455 หลักสูตรได้มีการปรับปรุงเรื่อยมาเป็นระยะ ทั้งในด้านเนื้อหาวิชาและตำราที่ใช้เป็นหลักสูตรหรือแบบเรียนในชั้นนั้นๆ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้สอบนักธรรมได้ในชั้นนั้นๆ มีความรู้สมกับภูมิ เพราะวัตถุประสงค์สำคัญในการที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระคำริจัดตั้งการศึกษานักธรรมขึ้นนั้น ก็เพื่อให้ภิกษุสามเณรมีความรู้ธรรมวินัยสมกับภูมิของตน กล่าวคือ

- 1) นักธรรมชั้นตรี เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งอยู่ในภูมินวกะ มีพรรษาหย่อน 5 มีความรู้ธรรมวินัยพอรักษาตัวได้
- 2) นักธรรมชั้นโท เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งอยู่ในภูมิมัชฌิมะมีพรรษาเกิน 5 มีความรู้ธรรมวินัยละเอียดกว้างขวางออกไปถึงขั้นพอช่วยแนะนำผู้อื่นได้
- 3) นักธรรมชั้นเอก เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งอยู่ในภูมิเถระ มีพรรษาเกิน 10 มีความรู้ธรรมวินัยละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้นถึงขั้นสามารถเป็นหลักในสังฆกรรม และเป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ดูแลสั่งสอนผู้อื่นได้

¹⁰¹สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม 2553, อ้างแล้ว, หน้า 335-339.)

เมื่อทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมชั้นแล้ว สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ก็ทรงพระนิพนธ์หนังสือต่าง ๆ สำหรับใช้เป็นแบบเรียนของนักธรรมชั้นนั้น ๆ ด้วย หนังสือบางเรื่องที่ยังทรงพระนิพนธ์ไม่เสร็จ ก็ทรงใช้หนังสืออื่นๆที่ใกล้เคียงกันเป็นตำราหรือแบบเรียนไปพลาง แม้นักธรรมชั้นเอกที่ตั้งขึ้นหลังจากพระองค์สิ้นพระชนม์แล้ว พระองค์ก็ได้ทรงพระนิพนธ์ตำราสำหรับใช้เป็นหลักสูตรเตรียมไว้เกือบครบทุกวิชา

ถึง พ.ศ. 2475 มีการปรับปรุงในส่วนของวิชาเรียงความแก่กระทัธรรมอีกครั้งหนึ่ง คือสำหรับนักธรรมชั้นโท กำหนดหัวข้อธรรมที่ต่างกัน 2 ข้อ ให้นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศน์เชื่อมความ 2 ข้อนั้นให้ต่อเนื่องกันสนิท และให้ชักภายในที่อื่นมาอ้าง 2 แห่ง อย่าให้ซ้ำกัน

สำหรับนักธรรมชั้นเอก กำหนดหัวข้อธรรมต่างกัน 3 ข้อ ให้นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศน์เชื่อมความ 3 ข้อนั้น ให้ต่อเนื่องกันสนิท และชักภายในที่อื่นมาอ้าง 3 แห่ง อย่าให้ซ้ำกันและในสกลเดียวกันนี้ ได้เพิ่มเติมหลักสูตรนักธรรมชั้นเอก คือให้สอบพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 อีกส่วนหนึ่ง และถือว่าเป็นวิชาสำคัญ ถ้าสอบวิชานี้ตกวิชาอื่นในชั้นเป็นอันตกไปด้วยกัน หลักสูตรนักธรรมชั้นโทและชั้นเอกที่ปรับปรุงใหม่ดังกล่าวนี้ เริ่มใช้แต่ พ.ศ. 2475 เป็นต้นไป

2.3.3 หลักสูตรนักธรรมในปัจจุบัน

หลักสูตรนักธรรมทุกชั้น ได้ปรับปรุงมาโดยลำดับนั้นมาถึงปัจจุบัน จึงเป็นอันยุติได้ ดังนี้

1) หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี

- 1) เรียงความแก่กระทัธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต
- 2) ธรรมวิภาค ใช้หนังสือนวโกวาท
- 3) คำานาน (พุทธประวัติ) ใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม 1-3 หนังสือปฐมสมโพธิ

สมโพธิ ของสมเด็จพระสังฆราช (สา)

- 4) วินัยบัญญัติ ใช้หนังสือนวโกวาท

2) หลักสูตรนักธรรมชั้นโท

- 1) เรียงความแก่กระทัธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต
- 2) ธรรมวิภาค ใช้หนังสือธรรมวิภาค ปริงเฉทที่ 2
- 3) คำานาน (อนุพุทธประวัติ) ใช้หนังสืออนุพุทธประวัติ และหนังสือพุทธธานุพุทธประวัติ เฉพาะประวัติพระสาวก หนังสือสังคีตึกถาและ หนังสือปฐมสมโพธิ

- 4) วินัยบัญญัติ ใช้หนังสือวินัยมุขเล่ม 1-2

3) หลักสูตรนักธรรมชั้นเอก

1) เรียงความแก่กระทัธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต และหนังสือธรรมอื่นๆ มีมงคลวิเสศถา เป็นต้น

- 2) ธรรมวิภาค ใช้หนังสือธรรมวิจารณ์ หนังสือสมถกรรมฐาน หนังสือมหาสติปัฏฐานสูตร และคิริมานนทสูตร แปล
- 3) คำนान (พุทธานุพุทธประวัติ) ใช้หนังสือพุทธประวัติเล่ม 1-3 หนังสือปฐมสมโพธิหนังสือพุทธานุพุทธประวัติ หนังสืออนุพุทธประวัติ และหนังสือสังคีตึกถา
- 4) วินัยบัญญัติ ใช้หนังสือวินัยมุขเล่ม 3

ถึง พ.ศ. 2475 มีการปรับปรุงในส่วนของวิชาเรียงความแก่กระทั้ธรรมอีกครั้งหนึ่ง คือสำหรับนักธรรมชั้นโท กำหนดหัวข้อธรรมที่ต่างกัน 2 ข้อ ให้นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศน์เชื่อมความ 2 ข้อนั้นให้ต่อเนื่องกันสนิท และให้ช้กถาขิดในที่อื่นมาอ้าง 2 แห่ง อย่าให้ซ้ำกัน

สำหรับนักธรรมชั้นเอก กำหนดหัวข้อธรรมต่างกัน 3 ข้อ ให้นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศน์เชื่อมความ 3 ข้อนั้น ให้ต่อเนื่องกันสนิท และช้กถาขิดในที่อื่นมาอ้าง 3 แห่ง อย่าให้ซ้ำกันและในศกเดียวกันนี้ ได้เพิ่มเติมหลักสูตรนักธรรมชั้นเอก คือให้สอบพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 อีกส่วนหนึ่ง และถือว่าเป็นวิชาสำคัญ ถ้าสอบวิชานี้ตกวิชาอื่นในชั้นเป็นอันตกไปด้วยกัน หลักสูตรนักธรรมชั้นโทและชั้นเอกที่ปรับปรุงใหม่นี้ เริ่มใช้แต่ พ.ศ. 2475 เป็นต้นไป¹⁰²

2.3.4 ประวัติความเป็นมาการเรียนการสอน ธรรมศึกษา

ในการต่อมาการศึกษานักธรรม เป็นที่นิยมและเป็นที่ยกย่องทั้งในวงการคณะสงฆ์และในทางราชการ ผู้ที่สอบได้ประโยชน์นักธรรม เมื่อลาสิกขาออกไป ก็สามารถรับราชการเป็นครูสอนตามโรงเรียนต่าง ๆ เมื่อมีการสอบเลื่อนวิทยฐานะครู ผู้สอบได้ประโยชน์นักธรรมก็ได้รับสิทธิพิเศษ โดยได้รับการยกเว้น โดยไม่ต้องสอบ 1 ชุควิชา เพราะประโยชน์นักธรรมชั้นตรีจัดเป็นชุควิชาหนึ่งสำหรับการเลื่อนวิทยฐานะ

ต่อมาคณะสงฆ์ในสมัยสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราดิวิวัฒน์ พิจารณาเห็นว่า การศึกษานักธรรมก็เป็นประโยชน์แม้แก่ผู้ที่มีโชภิกษุสามเณร โดยเฉพาะในหมู่ข้าราชการครู ดังนั้นคณะสงฆ์จึงอนุญาตให้ครูทั้งหญิงและชายเข้าสอบประโยชน์นักธรรมชั้นตรีในสนามหลวงได้ โดยได้ตั้งหลักสูตรประโยชน์นักธรรมสำหรับฆราวาส เรียกว่า "ธรรมศึกษาตรี" ซึ่งประกอบด้วยวิชาที่ต้องสอบเช่นเดียวกับหลักสูตรนักธรรมชั้นตรีสำหรับภิกษุสามเณร ยกเว้นวิชาวินัยบัญญัติ ใช้เบญจศีล เบญจธรรม และอุโปสถศีลแทน ธรรมศึกษาตรี เปิดสอบครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2472 ปรากฏว่ามีฆราวาสทั้งชายและหญิงสมัครสอบกันเป็นจำนวนมาก

เมื่อเห็นว่าฆราวาสสนใจศึกษาและสมัครสอบธรรมศึกษาตรีกันเป็นจำนวนมาก ในปี พ.ศ. 2473 คณะสงฆ์จึงได้จัดตั้งหลักสูตรธรรมศึกษาโทขึ้น เพื่อเป็นการขยายการศึกษานักธรรมสำหรับ

¹⁰² เรื่องเดียวกัน.

ฆราวาสให้กว้างขวางและแพร่หลายยิ่งขึ้น อันเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาทางหนึ่ง หลักสูตรธรรมศึกษาโทประกอบด้วยวิชาที่ต้องสอบ 3 วิชา คือ ธรรมวิภาค อนุพุทธประวัติ และเรียงความแก่กระทู้ธรรม เช่นเดียวกับหลักสูตรนักเรียนชั้นโทสำหรับภิกษุสามเณร ยกเว้นวินัยบัญญัติธรรมศึกษาโทสอบครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2473

พ.ศ. 2478 คณะสงฆ์ได้ตั้งหลักสูตรธรรมศึกษาเอกและอนุญาตให้ฆราวาสสอบได้ตั้งแต่ พ.ศ. 2478 เป็นต้นไป หลักสูตรธรรมศึกษาเอกก็ประกอบด้วยวิชาที่ต้องสอบ 3 วิชา คือ ธรรมวิภาค พุทธานุพุทธประวัติ และเรียงความแก่กระทู้ธรรม เช่นเดียวกับหลักสูตรนักเรียนชั้นเอกสำหรับภิกษุสามเณร ยกเว้นวินัยบัญญัติ¹⁰³

2.3.5 การจัดหลักสูตรธรรมศึกษาในปัจจุบัน

หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรมสำหรับฆราวาส ซึ่งเรียกว่า “ธรรมศึกษา” มี 3 ระดับ ได้แก่ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก¹⁰⁴ รายละเอียดของหลักสูตรต่าง ๆ มีดังต่อไปนี้

สำนักแม่กองธรรมสนามหลวง ได้มีการจัดทำหลักสูตรธรรมศึกษาลบปรับปรุง พ.ศ. 2546 โดยมีรายละเอียดของวิชาและหนังสือประกอบหลักสูตร มีดังต่อไปนี้

1) หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ประกอบด้วย

1. วิชากระทู้ธรรม หนังสือประกอบหลักสูตร คือ หนังสือพุทธศาสนสุภาษิตเล่ม 1 ประกอบด้วยหมวดธรรม 5 หมวด คือ 1) ทานวรรค 2) ปาปวรรค 3) ปุญญวรรค 4) สติวรรค 5) สิววรรค

2. วิชา ธรรม หนังสือประกอบหลักสูตร คือ หนังสือนวโกวาทแผนกธรรมวิภาค และคิหิปฏิบัติ มีหมวดธรรม คือ ทูกะ หมวด 2 ดิกะ หมวด 3 จตุกกะ หมวด 4 ปัญจกะ หมวด 5 ฉักกะ หมวด 6 สัตตกะ หมวด 7 อัญญกะ หมวด 8 และ ทสกะ หมวด 10

3. วิชา พุทธ หนังสือประกอบหลักสูตร คือ พุทธประวัติเล่ม 1-2-3 ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราช (ปสุตเทว) และศาสนพิธี เล่ม 1 ขององค์การศึกษา

4. วิชา วินัย หนังสือประกอบหลักสูตร คือ เบญจศีล-เบญจธรรม ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวโร)

¹⁰³ แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 23, อ้างใน รายงานเรื่องศึกษาของคณะสงฆ์ไทย, (เอกสารโรเนียวเย็บเล่ม), (ฝ่ายวิจัย กองแผนงาน กรมศาสนา, พ.ศ. 2516), หน้า 23.

¹⁰⁴ กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, 2542), หน้า 106.

2) หลักสูตรธรรมศึกษาชั้น ประกอบด้วย

1. วิชา ธรรมวินัย หนังสือประกอบหลักสูตร คือ พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 2 เฉพาะบางหมวด
2. วิชา ธรรม หนังสือประกอบหลักสูตร คือ ธรรมวิภาค ปริเฉทที่ 2 เฉพาะบางหัวข้อธรรม
3. วิชา พุทธ หนังสือประกอบหลักสูตร คือ อนุพุทธประวัติและพุทธานุพุทธประวัติ อังกถาวเฉพาะประวัติพระสาวก สังคีตคึกฉา ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปยุตฺสเทว) ศาสนพิธี เล่ม 2 ขององค์การศึกษา ชั้นนี้กำหนดให้เรียนประวัติพระสาวก จำนวน 40 รูป
4. วิชาวินัย หนังสือประกอบหลักสูตร คือ อุโบสถศีลของพระราชารัตนโมลี (ชัยวัฒน์ ปญญาสิริ)

3) หลักสูตรธรรมศึกษาชั้น ประกอบด้วย

1. วิชา ธรรมวินัย หนังสือประกอบหลักสูตร คือ พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 3 เฉพาะบางหมวด
2. วิชา ธรรม หนังสือประกอบหลักสูตร คือ หนังสือธรรมวิจารณ์ ส่วนปรมัตถปฏิบัติ
3. วิชา พุทธ หนังสือประกอบหลักสูตร คือ พุทธประวัติ เล่ม 1-2-3 ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราช (ปยุตฺสเทว) พุทธานุพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ พระปฐมสมโพธิคึกฉา พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
4. วิชา วินัย หนังสือประกอบหลักสูตร คือ กรรมบถของพระราชารัตนโมลี (ชัยวัฒน์ ปญญาสิริ) (เป็นวิชาที่เพิ่มเติมเข้ามาปรับปรุงหลักสูตร พ.ศ. 2546)¹⁰⁵

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า การศึกษานักธรรม อันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาหรือธรรมวินัย ในภาษาไทย ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระดำริตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2455 นั้น ได้พัฒนามาโดยลำดับ ทั้งในด้านหลักสูตร การเรียนและการสอน เพื่อให้ภิกษุสามเณรมีความรู้ในธรรมวินัย ตลอดจนถึงความเป็นมาของพระพุทธศาสนาอย่างทั่วถึง พอแก่การที่จะเป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพ สามารถดำรงพระศาสนาไว้ได้ด้วยดี การศึกษานักธรรมได้เป็นที่นิยมนับถือของคณะสงฆ์และได้รับการจัดให้เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของภิกษุสามเณรในประเทศไทยควบคู่ไป

¹⁰⁵ สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม 2552, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ), 2552, หน้า 10-20.

กับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนับแต่เริ่มคัมภีร์มาจนบัดนี้ การศึกษานักธรรมที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ได้ทรงตั้งขึ้นนี้ จึงนับว่ามีคุณประโยชน์ต่อการพระศาสนาในประเทศไทยเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ การศึกษาระยะยังได้แผ่ประโยชน์ไปยังพุทธบริษัทฝ่ายฆราวาสด้วย ดังที่ฆราวาสจำนวนมากก็สนใจศึกษาและสอบธรรมศึกษากันเป็นจำนวนมากตลอดมาดังที่กล่าวแล้ว นับว่ามีประโยชน์ต่อการที่จะช่วยส่งเสริมและดำรงรักษาพระศาสนาให้เจริญมั่นคงได้ทางหนึ่ง ในปัจจุบันสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง สมเด็จพระวันรัต(พรหมคุณุตตเถร) วัดบวรนิเวศวิหาร ทรงดำรงตำแหน่งแม่กองธรรมสนามหลวง ทรงเน้นการพัฒนาศาสนทายาทให้มีคุณภาพสามารถดำรงพระศาสนาไว้ได้ด้วยดี ทั้งถือว่าเป็นกิจการของคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมาตั้งแต่ครั้งอดีตถึงปัจจุบัน

2.4 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับข้าราชการ

1) ความหมายของข้าราชการ

ความหมายของข้าราชการตามพจนานุกรมและมีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า “ข้าราชการ” หมายถึง คนที่ทำราชการตามทำเนียบ คือ ผู้ปฏิบัติราชการในส่วนราชการ¹⁰⁶

สถาบันภาษาศาสตร์ ได้ให้ความหมายของข้าราชการไว้ว่า ข้าราชการ คือ บุคคลตามนัยพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการที่รัฐบาลจ้างมาทำงานโดยกินเงินเดือนในงบประมาณอันมาจากภาษีอากรของราษฎรหรืออีกนัยหนึ่ง ราษฎรมอบให้รัฐบาลจ้างคนมาทำหน้าที่ให้แก่คนเป็นส่วนรวมและเป็นผู้รองรับนโยบายจากรัฐบาลมาปฏิบัติ¹⁰⁷

นิยม รัฐอมฤตกิตติภณ ได้ให้ความหมายของราชการไว้ว่า ราชการ คือ การงานของประเทศ การงานของประเทศโดยทั่วไปจะมีขอบเขตกว้างขวางมาก นับตั้งแต่การรักษาความสงบเรียบร้อยภายใน ส่งเสริมการประกอบอาชีพ รักษาความยุติธรรมในสังคม พัฒนาประชาชน จัดทำบริการด้านสวัสดิการ ตลอดจนการป้องกันการรุกรานจากศัตรูภายนอก¹⁰⁸

ในระบบการปกครองประชาธิปไตยที่มรพระราชาทรงเป็นประมุข พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 ได้ให้ความหมายของราชการไว้ว่า ราชการ หมายถึง การงานของรัฐบาลหรือของพระเจ้าแผ่นดิน ดังนั้น ข้าราชการ จึงหมายถึงบุคคลผู้ปฏิบัติงานของรัฐบาลหรือของพระเจ้าแผ่นดิน¹⁰⁹

2) ประเภทของข้าราชการ

ข้าราชการ คือ บุคคลซึ่งรับการบรรจุแต่งตั้งให้รับราชการปฏิบัติหน้าที่ และรับเงินเดือนในกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ของประเทศไทย ส่วนองค์กรที่บุคคลดังกล่าวปฏิบัติงานอยู่นั้นเรียก ส่วนราชการ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงวางระเบียบข้าราชการพลเรือนเป็น

¹⁰⁶ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2526), หน้า 138.

¹⁰⁷ ภาษาศาสตร์, สถาบัน, ปทานุกรม ฉบับหลวง, (กรุงเทพมหานคร : ประจักษ์การพิมพ์), (ม.ป.ป.), หน้า 80.

¹⁰⁸ นิยม รัฐอมฤตกิตติภณ, ระเบียบปฏิบัติราชการและการเลขานุการ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2521), หน้า 1.

¹⁰⁹ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, พิมพ์ครั้งที่ 6, อ้างแล้ว.

ครั้งแรก ให้มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2472 เพื่อเป็นแนวทางในการเลือกสรรผู้มีความรู้
และความสามารถเข้ารับราชการ โดยกำหนดให้มีข้าราชการ 3 ประเภท คือ

1) ข้าราชการพลเรือนสามัญ คือ ข้าราชการที่รัฐบาลบรรจุแต่งตั้งไว้ตามระเบียบฯ
แบ่งออกเป็น 2 ชั้น คือ ชั้นสัญญาบัตร (รองอำมาตย์ตรีขึ้นไป) และชั้นราชบุรุษ

2) ข้าราชการพลเรือนวิสามัญ คือ บุคคลที่รัฐบาลจ้างไว้ให้ทำการเฉพาะอย่าง หรือ
ระยะเวลาชั่วคราว

3) เสมียนพนักงาน คือ ข้าราชการชั้นต่ำ ซึ่งมีสิทธิได้รับเงินเดือนตามอัตราที่ตั้งไว้
ประเภทของข้าราชการ แบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

- 1) ข้าราชการพลเรือนสามัญ
- 2) ข้าราชการพลเรือนในพระองค์
- 3) ข้าราชการพลเรือนในสถาบันอุดมศึกษา
- 4) ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา
- 5) ข้าราชการตำรวจ
- 6) ข้าราชการสำนักงาน ป.ป.ช.
- 7) ข้าราชการทหาร
- 8) ข้าราชการฝ่ายตุลาการ
- 9) ข้าราชการฝ่ายอัยการ
- 10) ข้าราชการฝ่ายรัฐสภา
- 11) ข้าราชการส่วนท้องถิ่น¹¹⁰

¹¹⁰วิกิพีเดีย, ราชการในประเทศไทย, 10 ธันวาคม 2555

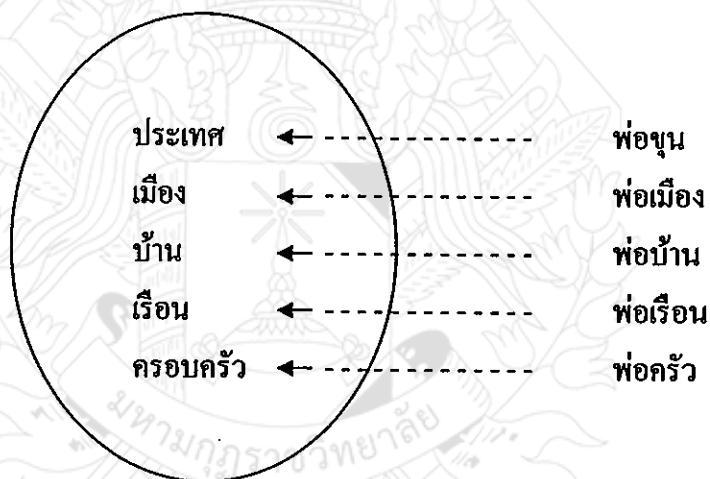
3. ระบบข้าราชการไทยในสมัยต่าง ๆ

1) ระบบข้าราชการไทยในสมัยกรุงสุโขทัย

เกศินี หงสนันท์ ได้กล่าวถึง ระบบข้าราชการไทยสมัยกรุงสุโขทัยไว้ว่า ระบบราชการไทยสมัยโบราณ เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 1800-1900 คือสมัยกรุงสุโขทัย ซึ่งเป็นระบบราชการที่มีกษัตริย์เป็นศูนย์กลาง ทุกคนขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์ ความแตกต่างระหว่างข้าราชการทหารกับข้าราชการพลเรือนในสมัยนั้นแยกกัน ได้ยาก ประชาชนทุกคนรวมตัวกันอยู่ภายใต้การควบคุมบังคับบัญชาของผู้เฒ่าโดยเด็ดขาด มีลักษณะแบบพ่อลูก¹¹¹

สมาน รังสิโยกฤษณ์ ได้กล่าวถึงระบบข้าราชการไทยสมัยกรุงสุโขทัยไว้ว่า สำหรับการจัดระเบียบบริหารราชการในสมัยกรุงสุโขทัย ได้แบ่งเขตการบริหารออกเป็น 3 ส่วน คือ เขตราชธานี(นครหลวงและหัวเมืองชั้นโท) เขตเมืองพระยามหานคร(หัวเมืองชั้นนอก) และเขตประเทศ โดยมีรายละเอียด ดังแผนภูมิ ต่อไปนี้¹¹²

แผนภูมิที่ 2.4 แสดงการบริหารและผู้บริหารระดับต่าง ๆ ในสมัยกรุงสุโขทัย

ที่มา : สมาน รังสิโยกฤษณ์, 2543 : 14

¹¹¹เกศินี หงสนันท์, “วิวัฒนาการของระบบราชการไทย : การศึกษาเปรียบเทียบพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนฉบับต่าง ๆ (พ.ศ. 2471-2518)”, แผนกรัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 6-7.

¹¹²สมาน รังสิโยกฤษณ์, การบริหารราชการไทย, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, 2543), หน้า 13-14.

2) ระบบข้าราชการไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา

เกศินี หงสนันท์ ได้กล่าวถึงระบบข้าราชการไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาไว้ว่า สมัยกรุงศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 1893-1974 มีการยอมรับกันว่าเขมรเป็นศูนย์กลางของความเจริญทางวัฒนธรรมและระเบียบการปกครองที่มีระเบียบแบบแผน ไทยจึงได้นำพราหมณ์และข้าราชการจากราชสำนักเขมรเข้ามาบริหารแล้วได้รับอิทธิพลการปกครองของอินเดียแบบทวารวดีเข้ามาด้วย แนวคิดระบบการปกครองแบบพ่อเมือง จึงเปลี่ยนมาเป็นแบบนายกับบ่าว

การจัดระบบราชการไทยเริ่มเป็นแบบแผนในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถราว พ.ศ. 1991 เป็นระบบราชการที่มีการตั้งตำแหน่ง ชั้นยศ สำหรับข้าราชการและราชวงศ์มีการจัดอันดับข้าราชการ ผลจากการจัดระบบนี้ ได้สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ระบบข้าราชการไทยในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้มีการกำหนดให้ตามตำแหน่งหน้าที่จากต่ำสุด คือ เป็นประชาชนธรรมดา มีนา 25 ไร่ และสูงสุดมีนา 10,000 ไร่ ระบบศักดินานี้ ลึกลงเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และข้าราชการนั้นมีราชทินนาม โดยมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งดำรงตำแหน่งทางราชการ

มีการแบ่งส่วนองค์การบริหารเป็นหน่วยงานกลาง มีอัครเสนาบดีเป็นผู้บังคับบัญชา ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน โดยแบ่งออกเป็นกรม 4 กรม คือ

- 1) กรมวัง มีหน้าที่รับผิดชอบด้านบริหาร
- 2) กรมพระคลัง มีหน้าที่รับผิดชอบด้านการค้าขาย
- 3) กรมนครบาล มีหน้าที่รับผิดชอบด้านตุลาการ
- 4) กรมนา มีหน้าที่รับผิดชอบด้านปรับปรุงกุดคลองตลอดจนพืชพันธุ์ธัญญาหาร

การเป็นข้าราชการในสมัยนั้นเป็นหน้าที่โดยมีระเบียบประเพณีว่า บุคคลที่เป็นชายเมื่ออายุครบ 18 ปีบริบูรณ์ ต้องเข้ารับราชการทุกคน โดยขึ้นทะเบียนเป็นไพร่สม มีมูลนายเป็นเจ้าของที่ดิน ใช้งาน เมื่ออายุ 20 ปี จึงย้ายสังกัด ไปขึ้นทะเบียนเป็นไพร่หลวงเข้ารับราชการต่อองค์พระมหากษัตริย์¹¹³

พระยามหาอำมาตยาธิบดี ได้กล่าวถึงระบบราชการในสมัยกรุงศรีอยุธยาว่า ระเบียบราชการสมัยกรุงศรีอยุธยาได้มีการแก้ไขปรับปรุงเป็นลำดับ ขจัดอคตสมัยกรุงศรีอยุธยา จึงได้จัดแบ่งกรมกองอันเป็นหน้าที่ของมหาดไทย ดังนี้

ก. ในส่วนกลาง มีสมุหนายกเป็นผู้บัญชาการ มีข้าราชการชั้นอยู่ 4 ตำแหน่ง คือ

¹¹³เกศินี หงสนันท์, “วิวัฒนาการของระบบราชการไทย : การศึกษาเปรียบเทียบพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนฉบับต่าง ๆ (พ.ศ. 2471-2518)”, อ้างแล้ว, หน้า 7-13.

- 1) มหาศไทยฝ่ายเหนือ
- 2) มหาศไทยฝ่ายพลำกั้ง
- 3) มหาศไทยคำรวงภูธร
- 4) มหาศไทยคำรวงภูบาล

ส่วนเมืองหรือนครบาลซึ่งเป็นจุดศคมภ์มีฐานะเทียบเท่ากระทรวงแต่เดิมมานั้นมีกรมขึ้น 2 กรม คือ กรมกองตระเวนขวาและกรมกองตระเวนซ้าย

ข. การปกครองหัวเมืองต่าง ๆ ได้จัดแบ่งออกเป็น 4 ชั้น คือ ชั้นเอก โท ศรีและจัตวา ตามลำดับแห่งความสำคัญ เมืองชั้นเอกมี 2 หัวเมือง คือ

- 1) พิษณุโลก
- 2) นครศรีธรรมราช

เมืองชั้นโทมี 6 หัวเมือง คือ

- 1) สวรรคโลก
- 2) นครราชสีมา
- 3) สุโขทัย
- 4) กำแพงเพชร
- 5) เพชรบูรณ์
- 6) ตะนาวศรี

เมืองชั้นศรีมี 7 หัวเมือง คือ

- 1) พิษัย์
- 2) พิจิตร
- 3) นครสวรรค์
- 4) จันทบูรณ์
- 5) ไชยา
- 6) ชุมพร
- 7) พัทลุง

นอกจากนี้ มีเมืองชั้นจัตวาอีก 30 หัวเมือง เมืองชั้นเอก โท ศรี นั้น มีฐานะคล้ายมณฑล โดยมีเมืองชั้นจัตวาขึ้นอยู่กับหัวเมืองเอกเจ้าเมืองมีบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยา เมืองโทเป็นพระยาหรือออกญา เมืองศรีเป็นพระยา หรือออกญาบ้าง พระบ้าง ตำแหน่งรองลงไปจากเจ้าเมืองก็มีปลัดและเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร เรียกว่า ขุนพลคนหนึ่ง ฝ่ายพลเรือนเรียกว่ามหาศไทยคนหนึ่ง แบ่งงานออกเป็น

4 กอง เช่นเดียวกับจตุสดมภ์ คือเมือง วัง คลัง นา มีผู้บังคับบัญชาเรียกว่า หลวงเมือง หลวงวัง หลวงคลัง หลวงนา และมีเจ้าหน้าที่สัสดีประจำเมืองและเจ้าหน้าที่ตำรวจ

การปกครองภายในเมืองหนึ่ง ๆ แบ่งออกเป็นบ้าน ตำบล แขวง เมือง มีหัวหน้าเป็นผู้บังคับบัญชา บ้านคือหมู่บ้าน มีหัวหน้าเป็นผู้ใหญ่บ้าน ตำบลมีหัวหน้าเป็นกำนัน ได้รับบรรดาศักดิ์เป็น “พัน” แขวงคือ อำเภอ มีหัวหน้าเป็นหมื่นแขวง ซึ่งโดยปกติได้รับบรรดาศักดิ์เป็น “หมื่น” ส่วนเมืองถ้าเป็นเมืองภายในพระราชธานี เจ้าเมืองเรียกว่า ผู้รั้ง ถ้าเป็นเมืองชั้นนอก เรียกว่า เจ้าเมืองหรือพระยามหานคร ตามแต่ฐานะของชั้นเมือง¹¹⁴

สมาน รังสิโยกฤษณ์ ได้กล่าวถึงระบบข้าราชการไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาไว้ว่า ในสมัยอยุธยาปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่า ได้มีการจัดระเบียบบริหารราชการในภูมิภาคปลีกย่อยออกไป ซึ่งได้จัดการระเบียบการบริหารงานภายในเมืองหนึ่ง ๆ ทั้งหัวเมืองชั้นนอกและชั้นในเรียกว่า ระเบียบปกครองท้องที่ โดยแบ่งเมืองออกเป็นแขวง แบ่งแขวงออกเป็นตำบลและแบ่งตำบลออกเป็นบ้าน ซึ่งเป็นที่รวมของหลาย ๆ คร้วเรือน แต่มิได้กำหนดจำนวนนครหรือจำนวนบ้านไว้โดยบ้านจะมีผู้ใหญ่บ้าน ตำบลจะมีกำนัน ซึ่งได้รับบรรดาศักดิ์ “พัน” แขวงจะมีหมื่นแขวงและเมืองจะมีเจ้าเมืองเป็นหัวหน้าตามลำดับ¹¹⁵

เกศินี หงสนันท์ ได้กล่าวถึงระบบข้าราชการไทยในสมัยกรุงธนบุรีไว้ว่า เดิมในสมัยกรุงศรีอยุธยา ชายไทยต้องมาเข้ารับราชการในราชธานี มีหน้าที่เข้าเวรทำงานปีละ 6 เดือน พอมาสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้กำหนดเวลาเข้าเวรหรือเวลารับราชการเหลือเพียง 4 เดือนและ 3 เดือน ครั้นมาในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ได้มีการผ่อนผัน ดังนี้

- 1) ถ้าผู้ใดมีบุตรเข้ารับราชการ 3 คน ผู้เป็นบิดาพ้นหน้าที่ราชการได้
- 2) พ้นหน้าที่ราชการได้เมื่ออายุครบ 60 ปี
- 3) เมื่อเสียดำรงราชการแทนตัวเป็นเงินปีละ 18 บาท

ข้าราชการในสมัยโบราณนั้น ไม่มีเงินเดือนตอบแทน จนกระทั่ง พ.ศ. 2418 จึงได้มีการใช้ระบบเงินเดือน¹¹⁶

¹¹⁴พระยามหาอำมาตยาธิบดี, การปกครองฝ่ายพลเรือน, (กรุงเทพมหานคร : จัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระภักดีศรีสุพรรณภูมิ (สุค สุนทรสารทูล), 2520), หน้า 115-121.

¹¹⁵สมาน รังสิโยกฤษณ์, การบริหารราชการไทย, อ่างแล้ว, หน้า 17-18.

¹¹⁶เกศินี หงสนันท์, “วิวัฒนาการของระบบราชการไทย : การศึกษาเปรียบเทียบพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนฉบับต่าง ๆ (พ.ศ. 2471-2518)”, อ่างแล้ว, หน้า 9-10.

3) ระบบราชการในสมัยรัตนโกสินทร์

พระยามหาอำมาตยาธิบดี ได้กล่าวถึงระบบราชการสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นไว้ว่า การปกครองในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ก่อน พ.ศ. 2475 ได้มีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงการปกครองครั้งใหญ่ในรัชการที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(พระปิยมหาราช) ระหว่าง พ.ศ. 2411-2453 ดังนี้

ก. ในส่วนกลาง ได้ปรับปรุงอำนาจหน้าที่กรมต่าง ๆ ออกเป็น 12 ส่วนและมีฐานะเป็นกระทรวง คือ

- 1) กรมมหาดไทย สำหรับบังคับบัญชาหัวเมืองฝ่ายเหนือและเมืองลาวประเทศราช
- 2) กรมพระกลาโหมสำหรับบังคับบัญชาหัวเมืองปักษ์ใต้ฝ่ายตะวันตก ตะวันออกและเมืองมลายูประเทศราช
- 3) กรมท่า เป็นกรมการค้าต่างประเทศอย่างเดียว ไม่ต้องว่าหัวเมือง
- 4) กรมวัง ว่าการในพระราชวังและกรมซึ่งใกล้เคียงกับราชการในพระองค์พระเจ้า

แผ่นดิน

- 5) กรมเมือง ว่าการ โปlice การบัญชาคนและคนโทษ
- 6) กรมนา ว่าการเพาะปลูก การค้าขาย ป่าไม้ แร่
- 7) กรมพระคลัง ว่าการบรรดาภาษีอากรและเงินรับจ่ายในแผ่นดิน
- 8) กรมยุติธรรม บังคับศาลที่ชำระความรวมกัน ทั้งแพ่ง อาญา นครบาลและอุทธรณ์
- 9) กรมยุทธนาธิการ สำหรับตรวจตราจัดการทหารบก ทหารเรือ โดยมีผู้บัญชาการ

ทหารบก ทหารเรือ ต่างหากอีกตำแหน่งหนึ่ง

- 10) กรมธรรมการ สำหรับบังคับบัญชาการแก่พระสงฆ์ โรงเรียน โรงพยาบาล
- 11) กรมโยธาธิการ สำหรับตรวจตราก่อสร้าง ทำถนน ซุกคลอง การช่าง การไปรษณีย์

โทรเลข รถไฟ

- 12) กรมมรุธาธิการ เป็นพนักงานรักษาพระราชลัญจกร รักษาพระราชกำหนด

กฎหมายและหนังสือราชการทั้งปวง¹¹⁷

พระยามหาอำมาตยาธิบดี ได้กล่าวถึงระบบราชการสมัยรัตนโกสินทร์ไว้ว่า กรมต่าง ๆ เหล่านี้ ได้ประกาศเป็นกระทรวงและแต่งตั้งเสนาบดีครบทั้ง 12 ตำแหน่ง เมื่อวันที่ 1 เมษายน ร.ศ. 11 (พ.ศ. 2435) และได้มีประกาศแบ่งงานในหน้าที่กระทรวงมหาดไทยมีหน้าที่ปกครองบังคับบัญชาหัวเมือง ส่วนกระทรวงกลาโหมมีหน้าที่เกี่ยวกับราชการทหารเพียงอย่างเดียว

¹¹⁷พระยามหาอำมาตยาธิบดี, การปกครองฝ่ายพลเรือน, อ้างแล้ว, หน้า 122-123.

กระทรวงที่ตั้งและปรับปรุงจนถึง พ.ศ. 2435 มีดังนี้

- 1) กระทรวงมหาดไทย
- 2) กระทรวงกลาโหม
- 3) กระทรวงนครบาล
- 4) กระทรวงการต่างประเทศ
- 5) กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
- 6) กระทรวงวัง
- 7) กระทรวงเกษตรพาณิชย์การ
- 8) กระทรวงยุติธรรม
- 9) กระทรวงโยธาธิการ
- 10) กระทรวงธรรมการ
- 11) กระทรวงมุรธาธร
- 12) กระทรวงยุทธนาธิการ

กระทรวงต่าง ๆ เหล่านี้ ได้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขต่อมาทุกรัชกาล เพื่อความเหมาะสมแก่เหตุการณ์และกาลสมัย โดยเฉพาะกรมมหาดไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงโดยลำดับมาจนถึง พ.ศ. 2475 ดังนี้

พ.ศ. 2458 เป็นกรมพลำกัง มีกรมย่อย 2 กรม คือ

- 1) กรมปกครอง
- 2) กรมฝ่ายเหนือ

พ.ศ. 2459 กรมพลำกัง มีกรมย่อยขึ้น 2 กรม คือ

- 1) กรมปกครองท้องที่
- 2) กรมการเมือง

พ.ศ. 2460 กรมปกครอง มีกรมย่อยขึ้น 2 กรม คือ

- 1) กรมปกครองท้องที่
- 2) 2.กรมการเมือง

พ.ศ. 2461 กรมปกครอง แบ่งราชการเป็น 2 แผนก คือ

- 1) แผนกปกครอง
- 2) แผนกการเมือง

พ.ศ. 2466 กรมพลำกังมีกรมย่อยขึ้น 2 กรม คือ

- 1) กรมปกครอง

2) กรมการเมือง

พ.ศ. 2467 กรมการพลำกั้ง มีกรมน้อยขึ้น 3 กรม คือ

- 1) กรมการภายใน
- 2) กรมการภายนอก
- 3) กรมทะเบียน

พ.ศ. 2469 กรมพลำกั้ง มีกรมน้อยขึ้น 2 กรมกับ 1 แผนก คือ

- 1) กรมการปกครอง
- 2) กรมทะเบียน
- 3) แผนกราชทัณฑ์

พ.ศ. 2473 กรมพลำกั้ง มีกรมน้อยขึ้น 3 กรม กับ 1 แผนก คือ

- 1) กรมปกครอง
- 2) กรมทะเบียน
- 3) กรมการเมือง
- 4) แผนกราชทัณฑ์

พ.ศ. 2475 กรมพลำกั้งมีกรมน้อยขึ้น 3 กรม กับ 1 แผนก คือ

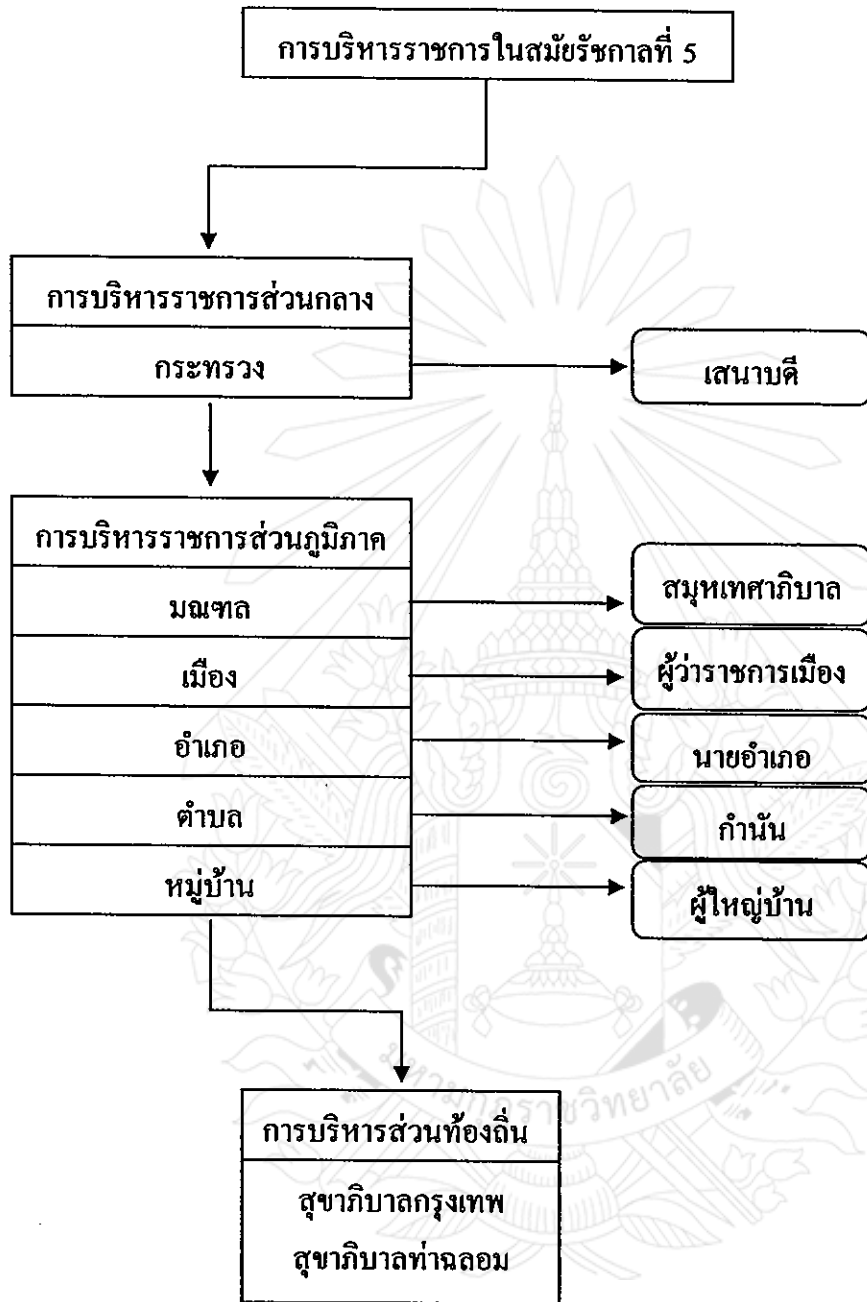
- 1) กรมปกครอง
- 2) กรมการเมือง
- 3) กรมเจ้าท่า
- 4) แผนกราชทัณฑ์

โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้นได้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงระบบราชการ ได้นำแบบอย่างมาจากประเทศยุโรป ทรงนำสิ่งใหม่ ๆ มาใช้ในระบบราชการ คือ

- 1) ระบบที่ปรึกษาชาวตะวันตก
- 2) การส่งนักเรียนไทยออกไปศึกษาอบรมในต่างประเทศ¹¹⁸

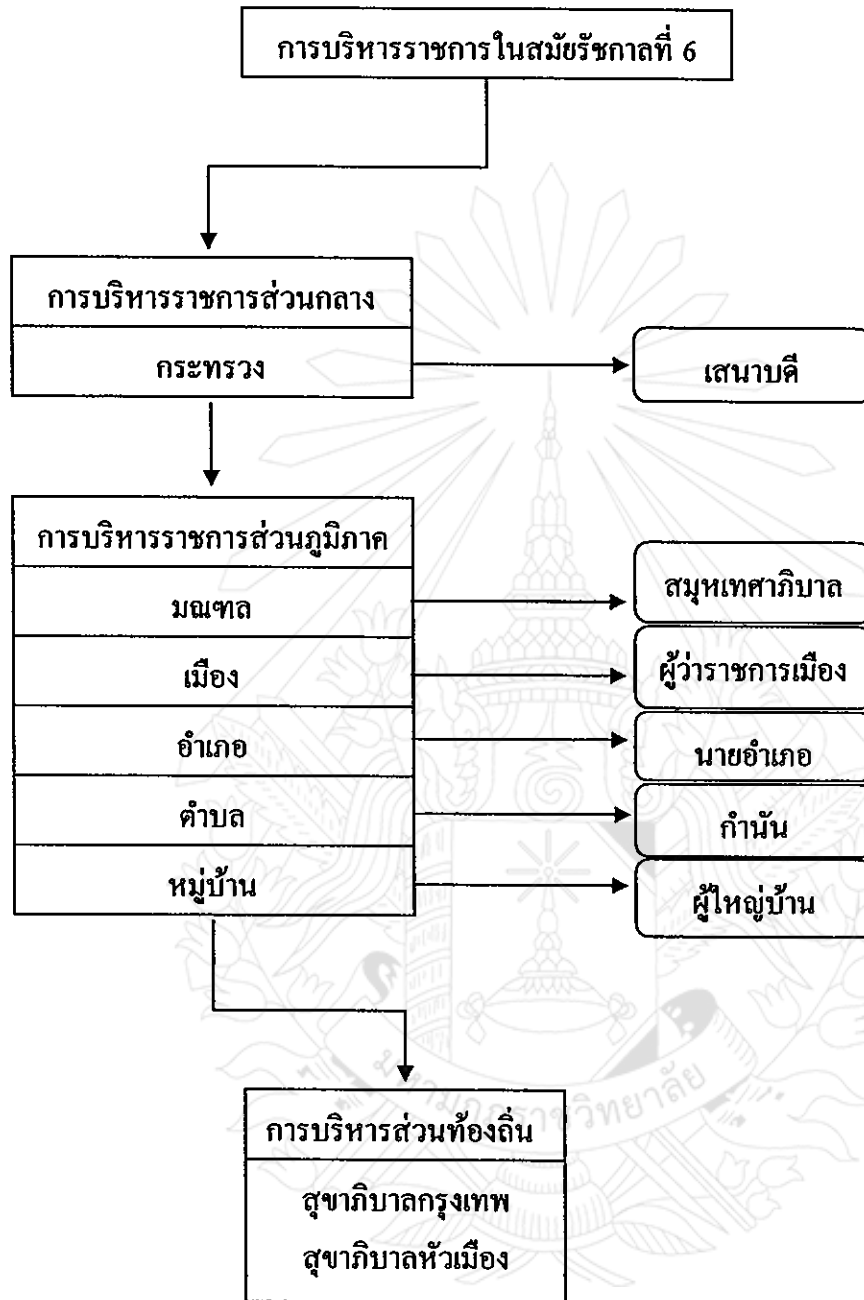
¹¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 123-124.

แผนภูมิที่ 2.5 การบริหารราชการสมัยกรุงรัตนโกสินทร์(รัชกาลที่ 5)

ที่มา : สมาน รังสีโยกฤษฎ์, 2543 : 22

แผนภูมิที่ 2.6 การบริหารราชการสมัยกรุงรัตนโกสินทร์(รัชกาลที่ 6)

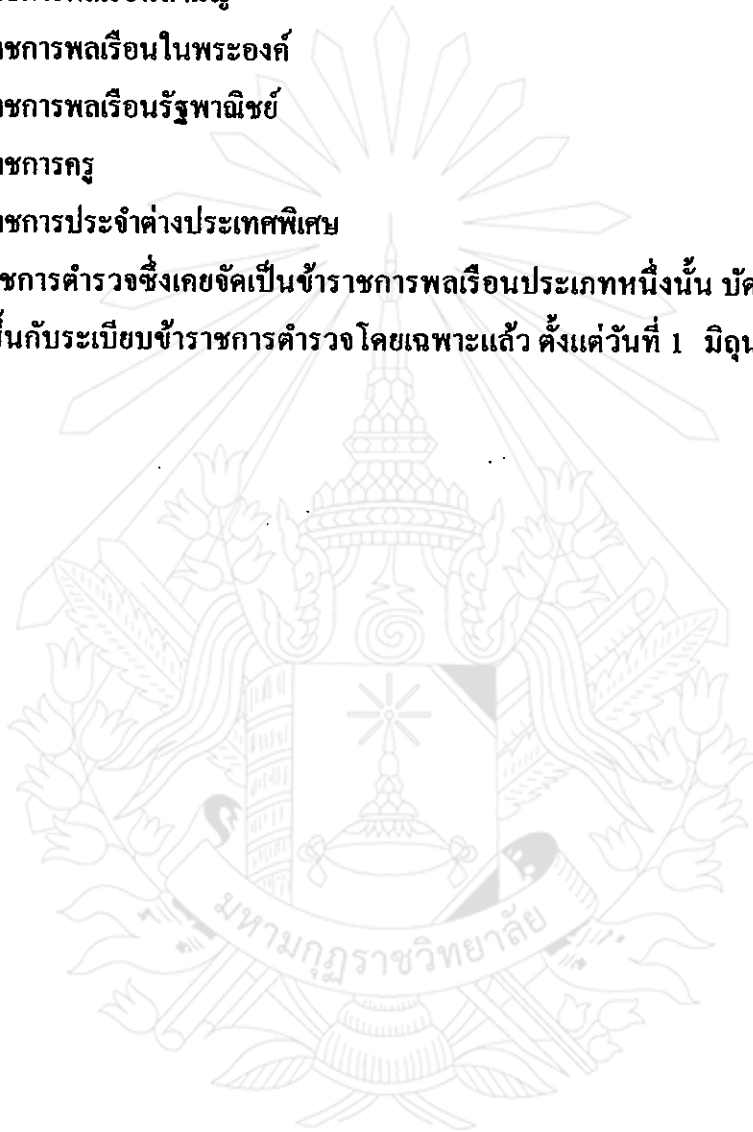
ที่มา : สมาน รังสิโยกฤษณ์, 2543 : 24

5) ระบบข้าราชการไทยในปัจจุบัน

ประเภทของข้าราชการพลเรือนตามระเบียบข้าราชการพลเรือน (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2521 มาตรา 4 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมความในมาตรา 23 ของ พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2518 ข้าราชการพลเรือนจำแนกได้เป็น 5 ประเภท คือ

- 1) ข้าราชการพลเรือนสามัญ
- 2) ข้าราชการพลเรือนในพระองค์
- 3) ข้าราชการพลเรือนรัฐพาณิชย์
- 4) ข้าราชการครู
- 5) ข้าราชการประจำต่างประเทศพิเศษ

สำหรับข้าราชการตำรวจซึ่งเคยจัดเป็นข้าราชการพลเรือนประเภทหนึ่งนั้น บัดนี้ ได้แยกข้าราชการตำรวจมาขึ้นกับระเบียบข้าราชการตำรวจโดยเฉพาะแล้ว ตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2521 เป็นต้นไป¹¹⁹

¹¹⁹ ตมาน รังสิโยภฤกษ์, การบริหารราชการไทย, อ้างแล้ว, หน้า 27.

แผนภูมิที่ 2.7 แสดงโครงสร้างการจัดระเบียบบริหารราชการไทยในปัจจุบัน

ที่มา : สมาน รังสิโยกฤษฎ์, 2543 : 27

4. คุณลักษณะของข้าราชการไทยที่พึงประสงค์

แนวทางการกำหนดคุณลักษณะของข้าราชการไทยที่พึงประสงค์ มีผู้กล่าวไว้ ดังนี้

1. คุณลักษณะของข้าราชการไทยที่พึงประสงค์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

ข้าราชการที่พึงประสงค์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องมีคุณธรรมที่เรียกว่า พละ 4 ประการ คือ

1) **ปัญญาพละ** ฉลาด มีความรู้ดีในหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบสามารถแก้ไขปัญหา และอุปสรรคที่เกิดขึ้น ได้ ความรู้ดีสามารถสร้างให้เกิดด้วยการเรียนรู้จากครู คูจากตำราและสดับ ปาฐะคือการรับฟังเรื่องราวหรือเนื้อหาที่เป็นประโยชน์อยู่เสมอ

2) **วิริยะ** ขยันทำงานอย่างแข็งขัน ไม่ปล่อยปละละเลย ติดตามผลงานอย่างต่อเนื่อง ไม่ทอดธุระจนกว่าจะบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

3) **อนวัชพละ** ซื่อสัตย์ มีความซื่อสัตย์สุจริต อดทนต่อความขี้ ก้าวต่อความผิด ประพฤติซื่อตรงไม่ว่าต่อหน้าหรือลับหลัง แม้จะยากจนก็ยินดีถือคติว่า “ถึงเป็นอยู่อย่างต่ำ แต่มีการกระทำอย่างสูง”

4) **สังคหพละ** มนุษย์สัมพันธ์ คือ สามารถทำงานกับเพื่อนร่วมงานได้อย่างดี ยึดเหนี่ยวน้ำใจของเพื่อนร่วมงานได้โดยใช้หลักความโอบอ้อมอารี วจีไพเราะ สงเคราะห์เพื่อนร่วมงานและชาวจตุรทิศในการวางตน¹²⁰

คุณธรรมทั้ง 4 ประการ จะช่วยให้ทำงานอย่างมีความสุข ถึงเงินเดือนจะน้อยหรือยศจะต่ำ แต่ก็จะมีพลังและมีเกียรติสูงสมกับเป็นข้าราชการที่แปลว่า “ผู้ทำงานให้พระราชา”

2. คุณลักษณะของข้าราชการไทยที่พึงประสงค์ตามแนวทางของสำนักงาน ก.พ.

สำนักงาน ก.พ. ได้กำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในรูปแบบสมรรถนะและระดับความชำนาญแต่ละสมรรถนะหลักของการเป็นข้าราชการพลเรือนไทยยุคใหม่ 5 ด้าน ดังนี้

1) **ด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Achievement Motivation)** ความมุ่งมั่นจะปฏิบัติหน้าที่ราชการให้ดีหรือให้เกินมาตรฐานที่มีอยู่ โดยมาตรฐานนี้อาจเป็นผลการปฏิบัติงานที่ผ่านมาของตนเองหรือเกณฑ์วัดผลสัมฤทธิ์ที่สถาบันอุดมศึกษากำหนดขึ้นอีกทั้งยังหมายรวมถึงการสร้างสรรค์พัฒนาผลงานหรือกระบวนการปฏิบัติงานตามเป้าหมายที่ยากและท้าทายชนิดที่อาจไม่เคยมีผู้ใดสามารถกระทำได้มาก่อน

2) **ด้านการบริการที่ดี (Service Mind)** ความตั้งใจของข้าราชการในการให้บริการต่อประชาชน ข้าราชการหรือหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

¹²⁰ อก.นวก. 23/209/376.

3) ด้านการสั่งสมความเชี่ยวชาญในงานอาชีพ (Expertise) ความสนใจใฝ่รู้ สั่งสมความรู้ความสามารถของตนในการปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยการศึกษา ค้นคว้า และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องจนสามารถประยุกต์ใช้ความรู้เชิงวิชาการและเทคโนโลยีต่างๆ เข้ากับการปฏิบัติราชการให้เกิดผลสัมฤทธิ์

4) ด้านการยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรม และจริยธรรม (Integrity) การดำรงตนและประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้องเหมาะสมทั้งตามกฎหมายคุณธรรม จรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ และจรรยาข้าราชการเพื่อรักษาศักดิ์ศรีแห่งความเป็นข้าราชการ

5) ด้านการทำงานเป็นทีม (Teamwork) ความตั้งใจที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น เป็นส่วนหนึ่งของทีม หน่วยงานหรือสถาบันอุดมศึกษา โดยผู้ปฏิบัติมีฐานะเป็นสมาชิก ไม่จำเป็นต้องมีฐานะหัวหน้าทีม รวมทั้งความสามารถในการสร้างและรักษาสัมพันธภาพกับสมาชิกในทีม

นอกจากนี้ สำนักงาน ก.พ. ได้จัดทำข้อบังคับ ก.พ. ว่าด้วยจรรยาบรรณของข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2537 ด้วยเหตุผลความสำคัญกล่าวคือ โดยที่ข้าราชการพลเรือนมีหน้าที่และความรับผิดชอบสำคัญในการพัฒนาประเทศ รวมทั้งการให้บริการแก่ประชาชนซึ่งจำเป็นต้องทำงานร่วมกันหลายฝ่าย ฉะนั้นเพื่อให้ข้าราชการพลเรือนมีความประพฤติดี สำนึกในหน้าที่สามารถประสานงานกับทุกฝ่าย ตลอดจนปฏิบัติหน้าที่ราชการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จึงสมควรให้มีข้อบังคับ ก.พ. ว่าด้วยจรรยาบรรณของข้าราชการพลเรือน ไว้เป็นประมวลความประพฤติเพื่อรักษาไว้ซึ่งศักดิ์ศรีและส่งเสริมชื่อเสียง เกียรติคุณ เกียรติฐานะของข้าราชการพลเรือน อันจะยังผลให้ผู้ประพฤติเป็นที่เลื่อมใส ศรัทธา และยกย่องบุคคล โดยทั่วไป

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 8 (5) และมาตรา 91 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2535 จึงออกข้อบังคับ ก.พ. ว่าด้วยจรรยาบรรณของข้าราชการพลเรือนไว้ดังต่อไปนี้

จรรยาบรรณต่อตนเอง

ข้อ 1 ข้าราชการพลเรือนพึงเป็นผู้มีศีลธรรมอันดีและประพฤติตนให้เหมาะสมกับการเป็นข้าราชการ

ข้อ 2 ข้าราชการพลเรือนพึงใช้วิชาชีพในการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์และไม่แสวงหาประโยชน์โดยมิชอบในกรณีที่วิชาชีพใดมีจรรยาวิชาชีพกำหนดไว้ก็พึงปฏิบัติตามจรรยาวิชานั้นด้วย

ข้อ 3 ข้าราชการพลเรือนพึงมีทัศนคติที่ดีและพัฒนาตนเองให้มีคุณธรรมจริยธรรม รวมทั้งเพิ่มพูนความรู้ความสามารถและทักษะในการทำงานเพื่อการปฏิบัติหน้าที่ราชการมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

จรรยาบรรณต่อหน่วยงาน

ข้อ 4 ข้าราชการพลเรือนพึงปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความสุจริตเสมอภาคและปราศจากอคติ

ข้อ 5 ข้าราชการพลเรือนพึงปฏิบัติหน้าที่ราชการอย่างเต็มกำลังความสามารถ รอบคอบ รวดเร็วขยันหมั่นเพียรถูกต้องสมเหตุสมผล โดยคำนึงถึงประโยชน์ของทางราชการและประชาชนเป็นสำคัญ

ข้อ 6 ข้าราชการพลเรือนพึงปฏิบัติตนเป็นผู้ตรงต่อเวลาและใช้เวลาราชการให้เป็นประโยชน์ต่อทางราชการอย่างเต็มที่

ข้อ 7 ข้าราชการพลเรือนพึงดูแลรักษาและใช้ทรัพย์สินของทางราชการอย่างประหยัด คุ่มค่าโดยระมัดระวังมิให้เสียหายหรือสิ้นเปลืองเยี่ยงวิญญูชนจะพึงปฏิบัติต่อทรัพย์สินของตนเอง

จรรยาบรรณต่อผู้บังคับบัญชา ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาและผู้ร่วมงาน

ข้อ 8 ข้าราชการพลเรือนพึงมีความรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน การให้ความร่วมมือช่วยเหลือกลุ่มงานของคนทั้งในด้านการให้ความคิดเห็น การช่วยทำงาน และการแก้ปัญหา ร่วมกัน รวมทั้งการเสนอแนะในสิ่งที่เห็นว่าจะมีประโยชน์ต่อการพัฒนางานในความรับผิดชอบด้วย

ข้อ 9 ข้าราชการพลเรือนซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาพึงดูแลเอาใจใส่ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา ทั้งในด้านการปฏิบัติงาน ขวัญกำลังใจ สวัสดิการ และยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาตลอดจนปกครองผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาด้วยหลักการและเหตุผลที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

ข้อ 10 ข้าราชการพลเรือนพึงช่วยเหลือเกื้อกูลกันในทางที่ชอบ รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจในบรรดาผู้ร่วมงานในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อประโยชน์ส่วนรวม

ข้อ 11 ข้าราชการพลเรือนพึงปฏิบัติต่อผู้ร่วมงานตลอดจนผู้เกี่ยวข้องด้วยความสุภาพ มีน้ำใจและมนุษยสัมพันธ์อันดี

ข้อ 12 ข้าราชการพลเรือนพึงละเว้นจากการนำผลงานผู้อื่นมาเป็นของตน

จรรยาบรรณต่อประชาชนและสังคม

ข้อ 13 ข้าราชการพลเรือนพึงให้บริการประชาชนอย่างเต็มกำลังความสามารถด้วยความเป็นธรรมเอื้อเฟื้อ มีน้ำใจและใช้กิริยาวาจาสื่อภาพอ่อนโยน เมื่อเห็นว่าเรื่องใดไม่สามารถปฏิบัติได้หรือไม่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของคนที่ต้องปฏิบัติ ควรชี้แจงเหตุผลหรือแนะนำให้ติดต่อยังหน่วยงานหรือบุคคลซึ่งคนทราบว่ามีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นๆ ต่อไป

ข้อ 14 ข้าราชการพลเรือนพึงประพฤติตนให้เป็นที่เชื่อถือของบุคคลทั่วไป

ข้อ 15 ข้าราชการพลเรือนพึงละเว้นการรับทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดซึ่งมีมูลค่าเกินกว่าปกติวิสัยที่วิญญูชนจะให้อันโดยเสน่หาจากผู้มาติดต่อดำเนินการหรือผู้ซึ่งอาจได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติหน้าที่ราชการนั้น หากได้รับไว้แล้วและทราบภายหลังว่าทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดที่รับไว้มีมูลค่าเกินปกติวิสัย ก็ให้รายงานผู้บังคับบัญชาทราบโดยเร็วเพื่อดำเนินการตามสมควรแก่กรณี¹²¹

จากความหมายของข้าราชการที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า คำว่า ข้าราชการ มาจากคำสองคำรวมกัน คือ ข้าราชการ หมายถึง บ่าวไพร่หรือคนรับใช้ ราช หมายถึง พระเจ้าแผ่นดินหรือพระราช และ การ หมายถึง การงาน เมื่อรวมทั้งสามคำเข้าด้วยกัน จึงเป็น ข้าราชการ คือ ผู้ทำงานให้พระราช ข้าราชการเป็นกลไกสำคัญในฐานะผู้ปฏิบัติบริหารงานของแผ่นดินในการนำนโยบายของรัฐและภารกิจของส่วนราชการ ไปปฏิบัติให้เกิดผลสัมฤทธิ์สูงสุดต่อประชาชนและประเทศชาติ ข้าราชการจึงมีภาระหน้าที่มากมายหลายด้านที่ส่งผลกระทบต่อหรือเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนเป็นอย่างมาก จึงมีความจำเป็นที่ข้าราชการทุกคนควรมีคุณธรรมเป็นหัวใจของการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะภาคประชาชน เป็นผู้นำที่ใช้ความรู้และปัญญาในการประสานประโยชน์และใช้ดุลพินิจเพื่อความเป็นธรรม เพื่อความสุขในทุกมิติของประชาชนภายใต้ระบอบประชาธิปไตยแบบไทย ข้าราชการจึงต้องเป็นผู้นำเชิงคุณธรรมจึงจะสามารถสร้างและผลักดันนโยบายสาธารณะจากกระบวนการเชิงจริยธรรมคือกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนได้ อย่างเป็นรูปธรรมและบรรลุเป้าหมาย กระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาชนจึงเป็นกระบวนการเชิงจริยธรรมที่ขับเคลื่อน ความรู้ ความดี ความสุขและประโยชน์สาธารณะเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนในสังคมไทยทุกคน

¹²¹ สำนักงาน ก.พ. , คำนิยมสร้างสรรค์ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ, พิมพ์ครั้งที่ 4, ศูนย์ส่งเสริมจริยธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน, กรุงเทพมหานคร, 2547, หน้า 35-39 .

2.5 สภาพพื้นที่ที่ศึกษา

เขตบางพลัด

1) ความหมาย “บางพลัด”

“บาง” หมายถึง ทางน้ำเล็ก ๆ ทางน้ำเล็กที่ไหลขึ้นลงตามระดับน้ำในแม่น้ำลำคลอง หรือทะเล คำบางบ้านที่อยู่หรือเคยอยู่ริมบางหรือในบริเวณที่เคยเป็นบางมาก่อน

“พลัด” ในที่นี้หมายถึง “พลัดหลง” มิใช่ “พลัดพราก” ตามที่เข้าใจกัน คำว่า “พลัด” ในปัจจุบันหมายถึง “พลัดมา” เนื่องจากมีผู้คนย้ายถิ่นฐานเข้ามาอาศัยอยู่ที่บางพลัดจำนวนมาก เมื่อมาอยู่ที่บางพลัดแล้วต่างมีความสุขความเจริญกันถ้วนหน้าเป็นเจ้าของกิจการใหญ่โต เจ้าของโรงเรียน เจ้าของโรงแรม เจ้าของโรงพยาบาล เจ้าของห้างสรรพสินค้า เป็นต้น

บางพลัดเป็นบางที่มีพื้นที่สวนผลไม้และป่าไม้หนาแน่น เป็นท้องที่ที่ไม่มีถนน เป็นพื้นที่ลุ่มมีทางน้ำธรรมชาติ (บาง) ลำรางและลำประ โคงมากมาย มีแต่ทางหลวงเล็ก ๆ ลัดเลาะลัดเลี้ยวไป ความหมู่บ้าน การเดินทางส่วนใหญ่ใช้เรือและเนื่องจากบาง ลำราง ลำประ โคง ทางเดินจะมีลักษณะคดเคี้ยว ลัดเลี้ยว ทางแยกกวกวน ผู้ที่ไม่เคยชินทางเมื่อเดินทางเข้ามาที่บางพลัดแล้วมักจะหลงทางหาทางออกไม่ถูกกลั้วหลงป่า ชาวบ้านเลยตั้งชื่อแถวนี้ว่า “บางพลัด”

2) ประวัติศาสตร์เขตบางพลัด

เดิมเขตบางพลัดมีฐานะเป็นอำเภอชั้น ในอำเภอหนึ่งของพระนคร มีชื่อว่า อำเภอบางพลัด ต่อมาถูกลดฐานะเป็น ตำบลบางพลัด ขึ้นอยู่กับอำเภอบางกอกน้อย จังหวัดธนบุรี ภายหลังได้มีการรวมจังหวัดธนบุรีกับจังหวัดพระนครเข้าด้วยกันเป็นจังหวัดนครหลวงกรุงเทพมหานคร และเปลี่ยนเป็นกรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. 2515 ตำบลบางพลัดจึงเปลี่ยนฐานะเป็น แขวงบางพลัด เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

ต่อมาในเดือนมกราคม พ.ศ. 2532 กรุงเทพมหานครได้จัดตั้งสำนักงานเขตบางกอกน้อย สาขาบางพลัด ขึ้นดูแลพื้นที่แขวงบางพลัด บางอ้อ บางบำหรุ และบางยี่ขัน ซึ่งต่อมาท้องที่ทั้ง 4 แขวงนี้ได้ยกฐานะขึ้นเป็น เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ในวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2532 ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เปลี่ยนแปลงพื้นที่เขตบางกอกน้อยและจัดตั้งเขตบางพลัดและเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2534 ได้มีประกาศของกระทรวงมหาดไทย เปลี่ยนแปลงพื้นที่เขตบางพลัด โดยตัดพื้นที่แขวงบางบำหรุและบางยี่ขัน เฉพาะส่วนที่อยู่ทางทิศใต้ของถนนบรมราชชนนีและถนนสมเด็จพระปิ่นเกล้า กลับไปเป็นพื้นที่ในการปกครองของเขตบางกอกน้อยอีกครั้ง

3) ที่ตั้งและอาณาเขต

ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา (ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของฝั่งธนบุรี) มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่การปกครองต่าง ๆ เรียงตามเข็มนาฬิกา ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอบางกรวย (จังหวัดนนทบุรี)
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับเขตบางซื่อ เขตดุสิต และเขตพระนคร มีแนวกึ่งกลางแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเส้นแบ่งเขต
- ทิศใต้ ติดต่อกับเขตบางกอกน้อย มีถนนสมเด็จพระปิ่นเกล้าเป็นเส้นแบ่งเขต
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับเขตบางกอกน้อยและเขตคลองสาน มีถนนบรมราชชนนีและคลองบางกอกน้อยเป็นเส้นแบ่งเขต

4) จำนวนประชากร (ข้อมูล ณ เดือนธันวาคม 2552)

ชาย	จำนวน 47,078 คน
หญิง	จำนวน 54,198 คน
รวม	จำนวน 101,276 คน

5) การแบ่งเขตการปกครอง

เขตบางพลัดแบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 4 แขวง (khwaeng) ได้แก่

1. บางพลัด (Bang Phlat)
2. บางอ้อ (Bang O)
3. บางบำหรุ (Bang Bamru)
4. บางยี่ขัน (Bang Yi Khan)

6) การคมนาคม

ในเขตบางพลัดมีทางสายหลัก ได้แก่

1. ถนนจรูญสนิทวงศ์ เชื่อมระหว่างสี่แยกบรมราชชนนีกับสะพานพระราม 7
2. ถนนสิรินธร เชื่อมระหว่างทางแยกต่างระดับสิรินธรกับสี่แยกบางพลัด
3. ถนนราชวิถี เชื่อมระหว่างสี่แยกบางพลัดกับสะพานกรุงธน
4. ถนนสมเด็จพระปิ่นเกล้า (ทางขนานขาเข้า)
5. ถนนอรุณอมรินทร์ เชื่อมระหว่างสี่แยกอรุณอมรินทร์กับสะพานพระราม 8

7) สถานที่สำคัญ

1. สะพานพระราม 8	3. บ้านบางยี่ขัน
2. สะพานกรุงธน	4. สำนักงานบำรุงทางธนบุรี

8) ศาสนสถาน

วัด เขตบางพลัดมีพุทธศาสนิกชนจำนวนมาก จึงมีการสร้างวัดเป็นจำนวนมาก แบ่งเป็น
วัด 23 วัด ได้แก่

1. วัดวิมุขยาราม	13. วัดเทพนารี
2. วัดใหม่เทพนิมิตร	14. วัดทอง
3. วัดจตุรมิตรประดิษฐาราม	15. วัดจักรแก้วจงกลณี
4. วัดเปาโรหิตย์	16. วัดดาวดึงษาราม
5. วัดน้อยนางหงษ์	17. วัดเทพากร
6. วัดบางพลัด	18. วัดบางยี่ขัน
7. วัดอมรคีรี	19. วัดเพลง
8. วัดสิงห์	20. วัดกนิษฐา
9. วัดพระยาศิริโทยสวรรค์	21. วัดบวรมงคล
10. วัดรวกบางบำหรุ	22. วัดอาวุธวิกสิตาราม
11. วัดภาณุรังษี	23. วัดสามัคคีสุทธาวาส
12. วัดกฤหบดี	

มัสยิด มี 2 แห่ง คือ

1. มัสยิดบางอ้อ
2. มัสยิดคารุลอิหซาน

ศาลเจ้า มี 2 แห่ง คือ

1. ศาลเจ้าปู่ท่ากอ
2. ศาลเจ้าพ่อเสือ

เขตบางพลัด ปัจจุบันมีความเจริญเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว สภาพทั่วไปเป็นแหล่งการค้าและ
แหล่งที่อยู่อาศัยหนาแน่นและมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมที่น่าสนใจ¹²²

¹²²วิกิพีเดีย, เขตบางพลัด, 13 พฤศจิกายน 2552

2.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาและค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับงานวิจัย พบว่า

พระมหาศรีทนต์ สมจาโรและคณะ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาความเป็นไปได้ในการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมแก่เยาวชน โดยใช้หลักสูตรธรรมศึกษา : กรณีศึกษาอาชีวศึกษาในกรุงเทพมหานคร” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของหลักสูตรธรรมศึกษา และการจัดการศึกษาของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนระดับอาชีวศึกษา 2) ศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนของศูนย์พระสงฆ์นักเผยแผ่ธรรมศึกษา เพื่อพัฒนาสังคมในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนในสถาบันการศึกษาอาชีวศึกษา 3) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมแก่เยาวชน

ผลการศึกษาพบว่า หลักสูตรธรรมศึกษาสามารถประยุกต์เข้ากับการเรียนการสอนอาชีวศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน มีความสอดคล้องกับการเรียนการสอนอาชีวศึกษาทุกระดับชั้น ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนแก่เยาวชน ในอาชีวศึกษาเองมีการกระจายโอกาสทางการศึกษาไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ มีการพัฒนาบุคลากร พัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับศาสนา ส่วนที่เป็นปัญหาและอุปสรรคที่พบมากที่สุด คือ ปัญหาค่านิยมในหลักสูตรธรรมศึกษามีมาก แต่ขาดการพัฒนาให้สอดคล้องกับระยะเวลาการสอน ปัญหาการขาดแคลนวิทยากรที่มีประสบการณ์ ดังนั้น จึงต้องมีการจัดวางกรอบวิธีสอน ขาดสื่ออุปกรณ์และเครื่องมือในการเรียนการสอนทำให้การเรียนการสอนขลุกขลัก และไม่สอดคล้องกับความสนใจตามวัยของผู้เรียน ขาดการประสานงาน และปัญหาขาดแคลนงบประมาณ ปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขจากทุกฝ่าย¹²⁵

พระมหาสุพจน์ สุวโจ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การประเมินหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม : ศึกษากรณีนักธรรมชั้นตรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิจัยหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม : ศึกษากรณีนักธรรมชั้นตรี ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

1) ด้านบริบท วัตถุประสงค์ของหลักสูตรขาดความชัดเจน โครงสร้างของหลักสูตรเน้นด้านทฤษฎีมากกว่าด้านปฏิบัติ และเนื้อหาของหลักสูตรไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

¹²⁵พระมหาศรีทนต์ สมจาโรและคณะ, “การศึกษาความเป็นไปได้ในการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมแก่เยาวชน โดยใช้หลักสูตรธรรมศึกษา : กรณีศึกษาอาชีวศึกษาในกรุงเทพมหานคร”, สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร, 2547), 72 หน้า.

2) ด้านปัจจัยเบื้องต้น คุณลักษณะของอาจารย์ผู้สอน มีความเป็นกัลยาณมิตรและเป็นแบบอย่างที่ดี แต่ขาดด้านเทคนิคการสอน ผู้เข้ามามีศึกษามีความแตกต่างกันด้านอายุและพื้นฐานการศึกษา สถานที่เรียนมีสิ่งแวดล้อมที่ดีและอำนวยความสะดวกการเรียนการสอน แต่ขาดอุปกรณ์การเรียนการสอนที่ทันสมัย

3) ด้านกระบวนการ การจัดการเรียนการสอนมีความเหมาะสมปานกลาง เพราะส่งเสริมผู้เรียนให้เป็นศาสนทายาทที่ดี ควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนอกสถานที่ เพื่อเพิ่มทักษะการเรียนรู้ การวัดผลและประเมินผลไม่สอดคล้องกับความต้องการของครูและนักเรียน ควรพิจารณาปรับปรุงให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

4) ด้านผลผลิต ผู้สำเร็จการศึกษามีคุณภาพค่อนข้างต่ำ เพราะไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ที่เรียนมาให้คนอื่นเข้าใจได้ ไม่สามารถประยุกต์หลักธรรมวินัยให้เหมาะสมแก่สมณภาวะได้ ฉะนั้นจึงควรเพิ่มวิชาที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกศรัทธาที่จะรักษาสถาบันพระพุทธศาสนา¹²⁶

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมผู้เรียน โดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนธรรมศึกษาชั้นตรี-โท-เอก ในสถานศึกษา” ผลการศึกษาพบว่า การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมผู้เรียนจากการเรียนการสอนธรรมศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษามีนโยบายจัดการเรียนรู้ในหลักสูตรธรรมศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนในด้านความรู้ในหลักสูตร การแต่งกระทู้ธรรม พุทธประวัติ และศาสนพิธีเพื่อให้เกิดคุณธรรมจริยธรรมเพิ่มขึ้นในผู้เรียนทั้งความรู้ในพระพุทธศาสนา หลักธรรม ศาสนพิธี ความประพฤตินี้มีต่อครู พ่อแม่ เพื่อน และการเรียน การทำงานของผู้เรียนที่ผ่านการเรียนรู้ธรรมศึกษาจะมีพฤติกรรมที่ดีขึ้น แม้จะมีความจำในรายละเอียด ไม่ชัดเจนครบถ้วนแต่สามารถนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ได้ดีเป็นที่พอใจของครูและพ่อแม่ที่ผู้เรียนมีความประพฤติที่ดีขึ้น ขยันเรียน ขยันทำการบ้านมากขึ้น ทำงาน ทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อน ได้ดี แม้ระยะเวลาในการเรียนรู้หลักสูตรธรรมศึกษาจะน้อยและครูพระสอนโดยวิธีบรรยาย และใช้สื่อกิจกรรมการสอนน้อยแต่ผู้เรียน ได้รู้ธรรม และความรู้ด้านพุทธศาสนา มากขึ้นกว่าการเรียนรู้ในวิชาพระพุทธศาสนา รวมทั้งผู้เรียนสามารถปฏิบัติตัวต่อพระสงฆ์ และการทำบุญทางพระพุทธศาสนาได้มากขึ้น สถานศึกษาบางแห่งมีการจัดกิจกรรมและโครงการทางด้านคุณธรรมจริยธรรมเพื่อส่งเสริมและกระตุ้นผู้เรียนทำให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมที่ดีขึ้น และเกิดการเรียนรู้ทางด้านคุณธรรมจริยธรรมเพิ่มเติมและต่อเนื่อง ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทางด้านหลักธรรมและนำมา

¹²⁶ พระมหาพจน์ สุวโจ, “การประเมินหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม : ศึกษากรณีนักธรรมชั้นตรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), 155 หน้า.

ประพศปฏิบัติเพิ่มขึ้น ช่วยกระตุ้นพฤติกรรมผู้เรียนให้มีความประพศที่ต้องการ และสถานศึกษาบางแห่งมีการอบรมเพื่อขัดเกลาผู้เรียนที่มีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ ด้วยการช่วยกันอบรม และเข้าค่ายอบรมขัดเกลาเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่องจนผู้เรียนเกิดสำนึกและไม่กล้าทำผิดด้วยความเต็มใจ¹²⁷

พระบัญชา อุทธีงาม ได้ทำวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประพศิผลของการจัดการศึกษาธรรมศึกษา ของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประพศิผลของการจัดการศึกษาธรรมศึกษา ของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า

1. พฤติกรรมการสอนของครูโดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับคะแนนเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านเตรียมการเรียนการสอนและด้านการวัดผลและประเมินผล ตามลำดับ
2. ประพศิผลของการจัดการศึกษาธรรมศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับคะแนนเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านการปฏิบัติศิปปฏิบัติชอบ ด้านศาสนบุคคลและด้านการเผยแผ่ศาสนา ตามลำดับ
3. พฤติกรรมการสอนของครูกับประพศิผลของการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี โดยรวมมีความสัมพันธ์กันทางบวก ในระดับปานกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01¹²⁸

พระมหาสุศักดิ์ กิจอุกาโร ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประพศิผลของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประพศิผลของการจัดการศึกษาธรรมศึกษา ของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า

1. ประพศิผลของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านการปฏิบัติศิปปฏิบัติชอบ ด้านศาสนบุคคล ด้านการดำรงพุทธศาสตร์ ด้านความสามารถปฏิบัติศาสนกิจ และด้านการเผยแผ่ศาสนา ตามลำดับ

¹²⁷ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมผู้เรียน โดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนธรรมศึกษาชั้นตรี-โท-เอกในสถานศึกษา”, รายงานการวิจัย, (กรมการศาสนา : กระทรวงวัฒนธรรม), 2549, 105 หน้า.

¹²⁸ พระบัญชา อุทธีงาม, “ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประพศิผลของการจัดการศึกษาธรรมศึกษา ของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศึกษาศาสตรมหาบัณเฑศ, (บัณเฑศิวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, 2553), 126 หน้า.

2. พฤติกรรมการสอนของครู โดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านการเตรียมการสอน ด้านการวัดผลและประเมินผล และด้านการสอน ตามลำดับ

3. ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประสิทธิผลของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี โดยรวมมีความสัมพันธ์ทางบวก ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.67 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01¹²⁹

พระมหาทวี กนฺตวิโร ได้ทำวิจัยเรื่อง “การประเมินหลักสูตร โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและสาขาในกรุงเทพมหานคร” โดยใช้แบบจำลองชิปปี้เป็นแบบประเมินเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัยและเหมาะสมยิ่งขึ้น กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร ครูอาจารย์และนักเรียนจำนวน 932 คน วิธีการประเมินใช้การวิเคราะห์เอกสารและส่งแบบสอบถามความคิดเห็น ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ด้านบริบท จุดมุ่งหมายของหลักสูตรส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โครงสร้างของหลักสูตรสอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน เนื้อหาวิชามีความเหมาะสมสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้และการจัดระดับชั้นเรียนมีความเหมาะสมในสภาพปัจจุบัน

2. ด้านปัจจัยเบื้องต้น ครูอาจารย์มีทักษะและความชำนาญในการสอนในรายวิชาที่สอน นักเรียนมีความเคารพและปฏิสัมพันธ์อันดีต่อครูอาจารย์ สื่อและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีความเหมาะสมระดับปานกลางและห้องสมุดหรือแหล่งวิทยากรมีไม่เพียงพอ

3. ด้านกระบวนการ การเรียนการสอน ผู้สอนเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ซักถามข้อสงสัย อาจารย์พยายามปลุกฝังให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่องานและหน้าที่และการวัดและประเมินผล การเรียนยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ

4. ด้านผลผลิต นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อพระสงฆ์และพระพุทธศาสนาโดยรวมและสามารถปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี¹³⁰

¹²⁹ พระมหาชูศักดิ์ กิจจกาโร, “ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประสิทธิผลของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์, สาขาวิชาบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, 2552), 91 หน้า.

¹³⁰ พระมหาทวี กนฺตวิโร, “การประเมินหลักสูตร โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและสาขาในกรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์, ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543), 190 หน้า.

พระมหาธวัชชัย รสเลิศ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่สัมพันธ์กับประสิทธิผลการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของสำนักเรียนในกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า

1. ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาอยู่ในระดับดีมาก ยกเว้นความสามารถปฏิบัติศาสนกิจ และด้านการเผยแผ่ศาสนาอยู่ในระดับปานกลาง
2. ปัจจัยด้านชีวสังคมครู พบว่า ครูส่วนมากมีพรรษามากกว่า 10 พรรษา และมีประสบการณ์การสอนต่ำกว่า 10 ปี
3. ปัจจัยด้านคุณลักษณะของครูทั้ง โดยรวมและรายด้าน 3 ด้าน คือ บุคลิกภาพ ความพึงพอใจในงานและพฤติกรรมการสอนอยู่ในระดับมาก
4. ปัจจัยด้านชีวสังคมของครูคือพรรษาและประสบการณ์การสอนทั้ง 2 ด้าน ไม่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลการจัดการศึกษาโดยรวม เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ประสบการณ์การสอนมีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลด้านการเผยแผ่ศาสนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05¹³¹

พระครูศรีกิตติวราร (บุญชัย กิจคิปัญโญ) ได้ทำวิจัยเรื่อง “สภาพปัญหาและข้อเสนอแนะในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ฝ่ายธรรมศึกษา สำนักเรียนคณะจังหวัดนนทบุรี ภาค 1” โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาสภาพปัญหาและข้อเสนอแนะในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ฝ่ายธรรมศึกษา สำนักเรียนคณะจังหวัดนนทบุรี ภาค 1 ผลการวิจัยพบว่า ด้านการจัดครูและบุคลากรทางการศึกษาพบว่า สำนักเรียนขาดครูผู้สอนที่มีความรู้ ความสามารถในการสอนเชิงบูรณาการ รวมถึงไม่มีการปูนบำเหน็จความชอบตามความสามารถให้แก่บุคลากรและไม่เปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ด้านการจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนพบว่า ขาดการส่งเสริมและสนับสนุนระบบประกันคุณภาพการศึกษา ทั้งการประกันคุณภาพภายในสำนักเรียนและการประกันคุณภาพภายนอกโดย สมศ. รวมทั้งด้านหลักสูตรพระปริยัติธรรมเก่าเกินไป ล้าสมัย ไม่ทันกับเหตุการณ์ปัจจุบัน และครูมีชั่วโมงการสอนน้อยเกินไป ทำให้ผู้เรียนยังไม่เข้าใจบทเรียนเท่าที่ควร ด้านการสร้างโอกาสทางการศึกษาและการพัฒนาผู้เรียน พบว่า ผู้เรียนขาดตำราเรียนและแหล่งศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม เช่น ห้องสมุด เป็นต้น รวมทั้งการจัดโครงการกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิชาธรรมศึกษามีน้อยเกินไปทำให้เป็นอุปสรรคต่อการเรียน ด้านการจัดสภาพแวดล้อมภายในและสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า งบประมาณสำหรับบริหารจัดการสำนัก

¹³¹พระมหาธวัชชัย รสเลิศ, “ปัจจัยที่สัมพันธ์กับประสิทธิผลการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักเรียนในกรุงเทพมหานคร”, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551), 133 หน้า.

เรียนมีไม่เพียงพอ รองลงมา คือขาดสิ่งอำนวยความสะดวกในสำนักเรียนเช่น สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ ประกอบการเรียนการสอนไม่เพียงพอต่อความต้องการตามลำดับ¹³²

อ้อมเดือน สดมณี ได้ทำวิจัยเรื่อง “การประเมินหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเอก พระพุทธศาสนา พุทธศักราช 2538 ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” โดยใช้แบบจำลองซิปปี้ เพื่อประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตร เนื้อหาวิชา คุณลักษณะของอาจารย์ คุณสมบัติของผู้เข้ามาศึกษา วัสดุการศึกษา ค่าเล่าเรียน สถานที่เรียน การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล การบริหารหลักสูตรและคุณลักษณะของบัณฑิตที่สำเร็จหลักสูตร วิชาการประเมิน ใช้การวิเคราะห์เอกสารและใช้แบบสอบถามจากอาจารย์ นักศึกษาและผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ด้านบริบท วัตถุประสงค์ของหลักสูตรเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ด้านทฤษฎีมากกว่าด้านปฏิบัติ โครงสร้างของหลักสูตรมีความเหมาะสมกับตัวหลักสูตร เนื้อหาของหลักสูตรสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและเป็นที่ต้องการของสถาบันการศึกษาและศาสนา

2. ด้านปัจจัยเบื้องต้น คุณลักษณะของอาจารย์ที่สอนสร้างความเป็นกันเองและคำนึงถึงความก้าวหน้าแก่ผู้เรียน แต่ยังคงขาดทักษะในการใช้เครื่องมือในการสอนที่มีประสิทธิภาพ ผู้ศึกษาเป็นผู้สนใจและเห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนา สื่อการเรียนการสอนส่งเสริมด้านทฤษฎี

3. ด้านกระบวนการ การเรียนการสอนมีความเหมาะสมระดับมาก เพราะส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นบุคลากรที่มีคุณธรรมสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างสันติสุข การวัดและประเมินผลส่วนใหญ่มุ่งเน้นความรู้ทางด้านทฤษฎีของผู้เรียนและการบริหารหลักสูตรเหมาะสมเฉพาะการจัดการวางสอบและการจัดการเรียน ส่วนด้านอื่น ๆ ควรพิจารณาปรับปรุงให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น¹³³

สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสังคมไทย : ศึกษาสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของผู้เรียนธรรมศึกษาทุกระดับช่วงชั้น ปีงบประมาณ 2549” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของผู้เรียนธรรมศึกษาทุก

¹³² พระครูศรีกิตติวรากร (บุญชัย กิตติบุญโญ), “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ฝ่ายธรรมศึกษา สำนักเรียนคณะจังหวัดคนนทบุรี ภาค 1”, วิทยานิพนธ์, สาขาวิชาการจัดการการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2551), 105 หน้า.

¹³³ อ้อมเดือน สดมณี, “การประเมินหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเอก พระพุทธศาสนา พุทธศักราช 2538 ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”, ทุนอุดหนุนการวิจัยประจำปี พ.ศ. 2543, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543, 120 หน้า.

ระดับช่วงชั้น 2) ศึกษาเปรียบเทียบสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของผู้เรียนประถมศึกษาทุก
ระดับช่วงชั้น และ 3) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคการเรียนการสอนประถมศึกษาและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยพบว่า

1. การศึกษาความคิดเห็นของผู้เรียนประถมศึกษาทุกระดับช่วงชั้น ตามสภาพความเป็นจริง
และความคาดหวังในภาพรวมทุกด้านมีความเห็นว่า การจัดการเรียนการสอนประถมศึกษาอยู่ใน
ระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า การเรียนการสอนศึกษาด้านหลักสูตรการเรียน
การสอน อยู่ในระดับปานกลางเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ด้านวิธีการเรียนการสอน ด้าน
กระบวนการเรียนการสอนและอันดับสุดท้ายคือ ด้านการวัดผลและการประเมินผล

2. การทดสอบสมมติฐาน โดยการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้เรียนประถมศึกษาทุกระดับ
ช่วงชั้น ตามสภาพความเป็นจริงและความคาดหวัง พบว่า ความคิดเห็นตามสภาพความเป็นจริงและ
ความคาดหวังในภาพรวมมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

3. ศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะความคิดเห็นของการจัดการเรียนการสอนประถมศึกษา
ศึกษาด้านหลักสูตร ด้านกระบวนการเรียนการสอนและด้านการวัดและประเมินผล พบว่า ผู้เรียน
ประถมศึกษาทุกช่วงชั้น ได้ให้ความคิดเห็นภาพรวมของปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับการเรียนการสอน
ประถมศึกษา พบปัญหาที่มีความคล้ายคลึงกัน คือ 1) งบประมาณไม่เพียงพอ 2) ขาดบุคลากรที่มีความรู้
เฉพาะด้าน 3) ขาดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชน 4) ขาดการประสานงานและ
ประชาสัมพันธ์ ซึ่งได้ให้ข้อเสนอแนะในการเรียนการสอนประถมศึกษาในภาพรวม ดังนี้ 1) ควรมี
การประชาสัมพันธ์ให้กลุ่มเป้าหมายเห็นประโยชน์ของการเรียนประถมศึกษา 2) ขอความร่วมมือจาก
ทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐและภาคเอกชนให้การสนับสนุนส่งเสริมการจัดการเรียนประถมศึกษาเป็น
รูปธรรมและเน้นประสิทธิภาพของการจัดการ 3) ควรจัดอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ควร
เน้นคุณภาพของการจัดการเรียนการสอนประถมศึกษาและควรจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับการนำไป
ปรับใช้ในชีวิตประจำวัน¹³⁴

นวัรัตน์ หมั่นวิริยะ ได้ทำวิจัยเรื่อง “สภาพและปัญหาการส่งเสริมจริยธรรมของนักศึกษา
ในมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงสภาพการส่งเสริมจริยธรรม
และปัญหาการส่งเสริมจริยธรรมของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ผลการวิจัยพบว่า

¹³⁴ สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม. “การศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอน
ประถมศึกษาในสังคมไทย : ศึกษาสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของผู้เรียนประถมศึกษา
ทุกระดับช่วงชั้น”, (กรมการศาสนา : กระทรวงวัฒนธรรม, 2549), 89 หน้า.

1. ปัจจัยที่มีผลต่อปัญหาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม เห็นว่า เนื่องจากไม่มีแผนงานและโครงการอบรมการส่งเสริมจริยธรรมนักศึกษา รองลงมานักศึกษาขาดความตั้งใจในการปฏิบัติค่านิยมหลักจริยธรรมและขาดบุคลากรที่มีความรู้ในการประเมินผลทางจริยธรรม

2. นักศึกษาชายและนักศึกษาหญิงมีปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นในสภาพการส่งเสริมจริยธรรมของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3. นักศึกษามีปัจจัยที่มีอายุต่างกัน มีผลต่อความคิดเห็นในสภาพการส่งเสริมจริยธรรมของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05¹³⁵

ประเสริฐ คำลูน ได้ทำวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของผู้นำเกี่ยวกับจริยธรรมการครองคนตามแนวพุทธศาสตร์ : กรณีศึกษาผู้นำสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภออนุชาริก จังหวัดอุบลราชธานี” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาความคิดเห็นของผู้นำเกี่ยวกับจริยธรรมการครองคนตามแนวพุทธศาสตร์ : กรณีศึกษาผู้นำสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภออนุชาริก จังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำเห็นด้วยเกี่ยวกับจริยธรรมการครองคนตามแนวพุทธศาสตร์อยู่ในระดับมากและเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ด้านสังคม ผู้นำเห็นว่าควรนำหลักศีล 5 มาใช้ในการครองคน ด้านเศรษฐกิจ เห็นว่า ผู้นำควรจะเป็นตัวอย่างในการเสียภาษีให้แก่รัฐ ด้านการปกครอง ผู้นำเห็นว่า ควรนำหลักธรรมมาธิปไตยมาใช้ในการครองคน เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นตามตัวแปรเพศอายุ ระดับการศึกษาและประสบการณ์ โดยภาพรวม ผู้นำมีความคิดเห็นเกี่ยวกับจริยธรรมการครองคนไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05¹³⁶

พระมหาทวีศักดิ์ ทีปธมฺโม ได้ทำวิจัยเรื่อง “การนำหลักจริยธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักศึกษารายวิชาชีพครูในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง ปีการศึกษา 2546” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลต่าง ๆ ที่มีผลต่อการนำหลักจริยธรรมที่ได้จากการศึกษาไปใช้ในชีวิตประจำวัน

¹³⁵ นวรัตน์ หนั่นวิริยะ, “สภาพและปัญหาการส่งเสริมจริยธรรมของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม”, รายงานวิจัย, คณะวิทยาการจัดการ, มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, 2549, 41 หน้า.

¹³⁶ ประเสริฐ คำลูน, “ความคิดเห็นของผู้นำเกี่ยวกับจริยธรรมการครองคนตามแนวพุทธศาสตร์ : กรณีศึกษาผู้นำสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภออนุชาริก จังหวัดอุบลราชธานี”, วิทยานิพนธ์, ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, 2550), 135 หน้า.

ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษามีประสบการณ์เกี่ยวกับเคยเข้าร่วมปฏิบัติธรรม เคยชวนญาติไปทำบุญที่วัดและกล่าวคำศีลเพื่อนที่ประพาศิลา มีร้อยละ 91.0 ขึ้นไป ส่วนที่เหลือ เช่น ไม่เคยซื้อหนังสือธรรมะ ไม่เคยแนะนำเพื่อนไปปฏิบัติธรรมและไม่เคยสนทนาธรรมกับเพื่อนก็ยังมีมากพอสมควร ส่วนความรู้ที่นักศึกษามีความรู้หลักจริยธรรมทั้ง 3 อย่าง คือ เบญจศีล เบญจธรรมและพรหมวิหาร อยู่ในระดับปานกลางถึงมากและมากที่สุด สำหรับอายุของนักศึกษามีความสัมพันธ์ต่อการนำหลักจริยธรรมบางข้อที่ได้รับจากการศึกษาไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ส่วนเพศ ระดับการศึกษา สถานภาพ และอาชีพไม่มีความสัมพันธ์ต่อการนำหลักจริยธรรมไปใช้¹³⁷

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาธรรมศึกษามีปัญหา ทั้งด้านการบริหาร หลักสูตร การเรียนการสอนและการวัดผล รวมทั้งด้านคุณภาพและผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา โดยมีสาเหตุจากหลายประการด้วยกัน ทั้งนี้ การศึกษารูปแบบการศึกษาระบบศึกษาสำหรับข้าราชการเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ทราบถึงกระบวนการ แนวทางและรูปแบบในการจัดการศึกษาธรรมศึกษาที่เหมาะสมกับข้าราชการ ทั้ง 5 ด้าน คือ 1) ด้านปัจจัยนำเข้า 2) ด้านกระบวนการดำเนินการเรียนการสอน 3) ด้านการควบคุมการเรียนการสอน 4) ด้านผลผลิต และ 5) ด้านข้อมูลย้อนกลับ ซึ่งจากการศึกษาค้นคว้าพบว่ายังไม่มีการวิจัยขึ้นถึงการจัดการศึกษาธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการโดยตรง ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษา “รูปแบบการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ”

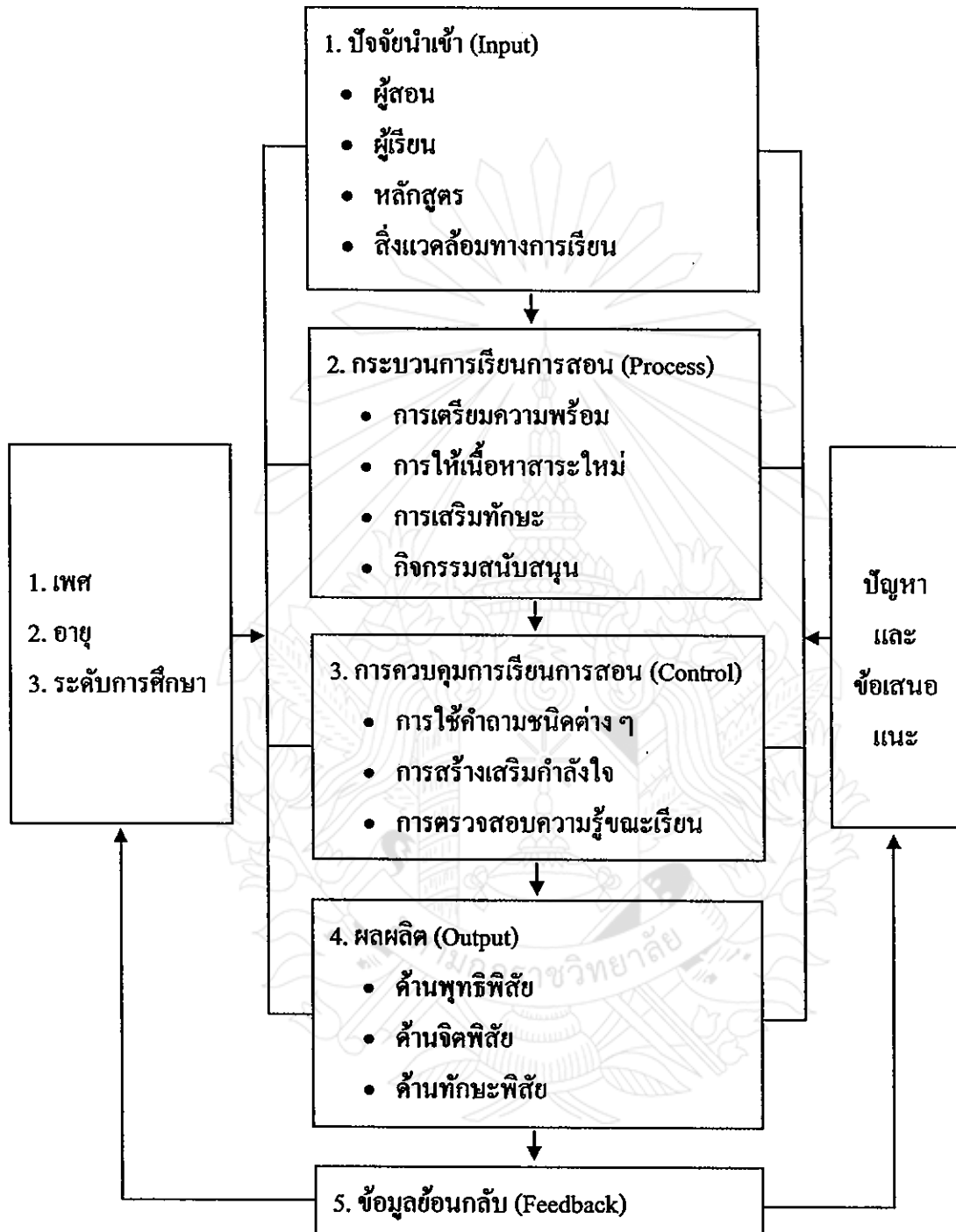
2.7 สรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยผู้วิจัยได้ปรับปรุงตามรูปแบบการจัดการเรียนการสอนของ กาญจนา कुमारักษ์ ซึ่งประกอบด้วย 1. ปัจจัยนำเข้า (Input) 2. กระบวนการเรียนการสอน (Process) 3. การควบคุม (Control) 4. ผลผลิต (Output) 5. ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback)¹³⁸ แสดงได้ดังแผนภูมิประกอบ ดังนี้

¹³⁷ พระมหาทวีศักดิ์ ธิปชมุ โม, “การนำหลักจริยธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักศึกษา รายวิชาชีพครู ในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง ปีการศึกษา 2546”, รายงานการวิจัย, ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2547, 71 หน้า.

¹³⁸ กาญจนา कुमारักษ์, การออกแบบการเรียนการสอน, อ้างแล้ว, หน้า 35-47.

แผนภูมิที่ 2.8 สรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ” ในครั้งนี้ใช้กระบวนการศึกษาหรือระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Designs) ระหว่างวิธีวิจัยเชิงปริมาณและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นประเภทของแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development or R&D) ที่เน้นวิธีการเชิงปริมาณ (Quantitative) เป็นหลัก และให้ความสำคัญวิธีการเชิงคุณภาพ (Qualitative) เป็นรอง⁹¹ โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งมีแบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นหลัก และนำผลการวิจัยเชิงปริมาณไปทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ประกอบ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนต่อไปนี้

- 3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- 3.2 เทคนิคการสุ่มตัวอย่าง
- 3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.4 การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย
- 3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.7 สถิติที่ใช้ในการวิจัย

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

- 3.1.1 ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ ข้าราชการที่เข้าศึกษาธรรมศึกษา จำนวน 72 คน
- 3.1.2 ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลและกลุ่มตัวอย่าง แบ่งกลุ่มเป็น 3 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

---

⁹¹องอาจ ฉัยพัฒน์, การออกแบบการวิจัย : วิธีการเชิงปริมาณเชิงคุณภาพและผสมผสานวิธีการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551), หน้า 253.

1) กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ได้แก่ผู้บริหารสำนักงานเขตบางพลัด หัวหน้าฝ่ายต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาธรรมศึกษา รวมทั้งพระภิกษุผู้บริหาร โครงการธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการ จำนวน 10 รูป/คน

2) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ได้แก่ผู้บริหาร ครูผู้สอน นักศึกษาและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในโครงการธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการ รวมทั้งหมด 15 รูป/คน

3) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามรวม 61 คน ได้แก่ข้าราชการสังกัดสำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ผู้เข้าศึกษาธรรมศึกษาชั้นตรี โทและเอก จำนวน 61 คน กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ “ทาโร ยามาเน่” (Taro Yamane) มีระดับความเชื่อมั่น 95 % ผู้วิจัยได้กำหนดความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่างเท่ากับ 0.05 จะได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นตัวแทนประชากรทั้งสิ้นจำนวน 61 คน

โดยผู้วิจัยได้ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบวิธีการคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตร Taro Yamane⁹² ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N = ขนาดของประชากรที่ใช้ในการวิจัย

e = ค่าเปอร์เซ็นต์ความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มตัวอย่างซึ่งในงานวิจัยที่กำหนดให้มีความคลาดเคลื่อนได้ร้อยละ 5 หรือ 0.05

$$\begin{aligned} \text{ดังนั้น ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (n)} &= \frac{72}{1 + 72(0.05)^2} \\ &= 61.08 \end{aligned}$$

ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความสะดวกแก่การคำนวณ และตัวอย่างที่ได้ สามารถเป็นตัวแทนของประชากรได้อย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงใช้กลุ่มตัวอย่าง 61 ตัวอย่าง ตามตารางประกอบ 3.1

⁹²สุจินต์ ธรรมชาติ, การวิจัยภาคปฏิบัติวิธีดีด, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 48.

3.2 เทคนิควิธีการสุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิควิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน ดังนี้

3.2.1 ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบสัดส่วน (Proportional Random Sampling) โดยการหาสัดส่วน ของ ประชากรทั้ง 3 ระดับชั้นประถมศึกษา จำนวน 61 ราย โดยใช้สูตรการหาสัดส่วน ดังนี้

$$n = \frac{n_1 \times N_1}{N}$$

โดย n = จำนวนตัวอย่างโดยแบ่งตามสัดส่วนประชากรในแต่ละระดับชั้น
 N_1 = จำนวนประชากรในแต่ละระดับชั้นประถมศึกษา
 n_1 = จำนวนตัวอย่างทั้งหมด
 N = จำนวนประชากร

จากการคำนวณดังกล่าว กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จึงมีจำนวนดัง ตารางประกอบ ที่ 3.1

ตารางประกอบที่ 3.1 แสดงจำนวนตัวอย่างที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบสัดส่วน

ลำดับ	ระดับชั้น	จำนวนประชากร(คน)	สูตร $n = \frac{n_1 \times N_1}{N}$	กลุ่มตัวอย่าง(คน)
1	ประถมศึกษาชั้นตรี	42	$\frac{61 \times 42}{72}$	36
2	ประถมศึกษาชั้นโท	18	$\frac{61 \times 18}{72}$	15
3	ประถมศึกษาชั้นเอก	12	$\frac{61 \times 12}{72}$	10
	รวมทั้งสิ้น	72	กลุ่มตัวอย่าง	61

3.2.2 ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จนครบตามจำนวนที่กำหนด

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้ มีดังนี้ คือ

1. แบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งเป็น 3 ตอน คือ

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นมาจากการศึกษาค้นคว้าแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ รวมทั้งเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามแนววัตถุประสงค์ของงานวิจัย เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบบสอบถามประกอบด้วยคำถามปลายเปิดและคำถามแบบปลายปิด ดังมีรายละเอียดแบ่งเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามประกอบด้วย เพศ อายุ และระดับการศึกษา

ตอนที่ 2 ข้อมูลด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ เป็นแบบสอบถามมีลักษณะประเมินค่า (Rating Scale) ความวิธีการของลิเคิร์ต (Likert) แบ่งออกเป็น 5 ระดับ ดังนี้

คะแนน 5	หมายถึง	มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนประถมศึกษา อยู่ในระดับมากที่สุด
คะแนน 4	หมายถึง	มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนประถมศึกษา อยู่ในระดับมาก
คะแนน 3	หมายถึง	มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนประถมศึกษา อยู่ในระดับปานกลาง
คะแนน 2	หมายถึง	มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนประถมศึกษา อยู่ในระดับน้อย
คะแนน 1	หมายถึง	มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนประถมศึกษา อยู่ในระดับน้อยที่สุด

สำหรับวัดค่าตัวแปรทั้งหมด โดยได้ให้ตอบแบบสอบถามแสดงการจัดการเรียนการสอนประถมศึกษาเกี่ยวกับข้อคำถามที่เป็นข้อคำถามเชิงบวก (Positive) ที่สร้างขึ้นจำนวน 107 ข้อ โดยกำหนดการวัดค่าตัวแปร ซึ่งเป็นการแปลความหมายค่าเฉลี่ยของแบบสอบถาม โดยใช้หลักทางคณิตศาสตร์ 0.51 ขึ้นไปนับเป็นเลขจำนวนเต็ม เกณฑ์ที่ใช้เป็นดังนี้

ค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 4.51 – 5.00 หมายถึง	มีการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา อยู่ในระดับมากที่สุด
ค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 3.51 – 4.50 หมายถึง	มีการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา อยู่ ในระดับมาก
ค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 2.51 – 3.50 หมายถึง	มีการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา อยู่ในระดับปานกลาง
ค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.51 – 2.50 หมายถึง	มีการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา อยู่ในระดับน้อย
ค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.00 – 1.50 หมายถึง	มีการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา อยู่ในระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา ลักษณะของแบบสอบถาม เป็นแบบปลายเปิด มีเนื้อหาสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

2. แบบสัมภาษณ์ เป็นแบบมีโครงสร้าง ใช้สัมภาษณ์เฉพาะประเด็นที่ต้องการข้อมูลเพิ่มเติม โดยจะสัมภาษณ์บุคคลกลุ่มต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการ เช่น ผู้บริหาร หัวหน้าฝ่ายต่าง ๆ พระภิกษุผู้สอน เกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษาธรรมศึกษาในด้านปัจจัยนำเข้า ด้านการควบคุมการเรียนการสอน ด้านกระบวนการเรียนการสอน ด้านผลิต ด้านข้อมูลย้อนกลับ ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการศึกษาธรรมศึกษา

3. ข้อมูลการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ได้จากการสนทนากลุ่ม ผู้บริหาร พระภิกษุผู้สอนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการ เป็นการระดมสมองจากผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการ รวมทั้งข้าราชการที่เข้าศึกษาธรรมศึกษา

3.4 การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ มีลำดับขั้นตอนในการสร้าง ดังนี้

1. การสร้างเครื่องมือวิจัย

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1) ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากเอกสาร บทความทางวิชาการ ทฤษฎี ผลงานวิจัยต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาเพื่อเป็นกรอบความคิดในงานวิจัย

2) นำกรอบแนวคิดและเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยมาใช้เป็นข้อมูลในการสร้างแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม

3) นำเครื่องมือที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว เสนออาจารย์ที่ปรึกษาพร้อมกรรมการงานควบคุมงานวิจัย เพื่อให้ตรวจสอบ วิจารณ์ แก้ไข เสนอแนะ ปรับปรุงเพื่อความเหมาะสมและความถูกต้อง เมื่อแก้ไขตามคำแนะนำของคณะกรรมการงานวิจัยอย่างสมบูรณ์แล้ว จึงนำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิได้ตรวจสอบเพื่อหาความเชื่อมั่นแล้วนำไปใช้เก็บข้อมูลต่อไป

2. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

1) ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามเสนออาจารย์ที่ปรึกษาพร้อมกรรมการควบคุมงานวิจัยและแก้ไขปรับปรุงตามคำแนะนำอย่างสมบูรณ์ ต่อมาผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) และความครอบคลุมของเนื้อหา โดยผู้เชี่ยวชาญประกอบด้วย

1) พระมหาสุริยา วรเมธี ผศ.ดร.

วุฒิการศึกษา น.ธ.เอก,ป.ธ.3,พ.ม., พธ.บ.(พุทธศาสตร์), M.A., Ph.D.

ตำแหน่ง หัวหน้าภาควิชาภาษาต่างประเทศ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2) ผศ.ดร. สุกิจ ชัยมุสิก

วุฒิการศึกษา M.A. (Pol.Sci.), Ph.D. (Pol.Sci.)

ตำแหน่ง อาจารย์พิเศษประจำ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

3) ผศ.ดร. สุวิญ รัตต์ชัย

วุฒิการศึกษา ป.ธ.7, พธ.บ., MA, Ph.D.

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

4) คร.ฉวีวัฒน์ ศรีเครือคง

วุฒิการศึกษา พ.ม.,พธ.บ.(ครุศาสตร์), M.A.,Ph.D.

ตำแหน่ง หัวหน้าภาควิชาจิตวิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

5) คร.นิภา กิมสูงเนิน

วุฒิการศึกษา Ph.D.

ตำแหน่ง หัวหน้าภาควิชาอนามัยชุมชนและจิตเวช มหาวิทยาลัยรังสิต

2. นำร่างแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจแก้มาวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC : Index of Item Objective Congruence)⁹³ โดยเลือกข้อคำถามที่มีค่าตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป จากข้อคำถามทั้งหมดจำนวน 120 ข้อ ใช้ได้จำนวน 107 ข้อ ซึ่งข้อคำถามที่ใช้ได้มีค่าIOCอยู่ในช่วง 0.80 – 1.00

3. นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับข้าราชการที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการทดลอง จำนวน 30 คน ได้แก่ ข้าราชการสังกัดสำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร

4. นำแบบสอบถามมาตรวจให้คะแนน โดยได้ค่าอำนาจจำแนกรายข้อ ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป จำนวน 107 ข้อ และคำนวณหาค่าความเชื่อมั่น โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha-Coefficient) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach)⁹⁴ ผลปรากฏว่าได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.82

5. นำเครื่องมือมาปรับปรุงแก้ไข แล้วจัดพิมพ์เครื่องมือฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษาต่อไป

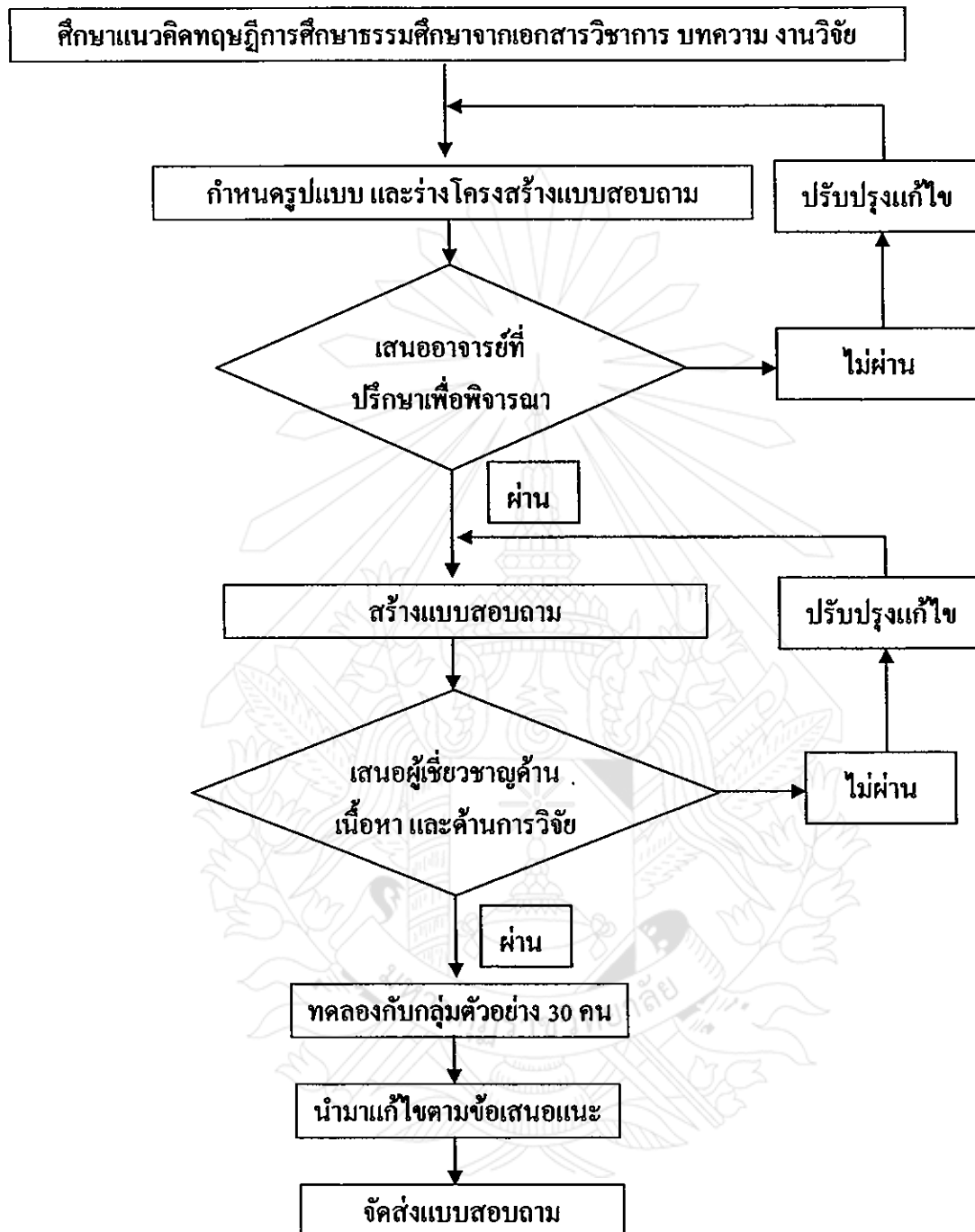
6. การสร้างแบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม ดำเนินการสร้างโดยการกำหนดวัตถุประสงค์ของแบบสัมภาษณ์ ซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมในวัตถุประสงค์ของงานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษาระบบศึกษาของข้าราชการ เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาระบบศึกษาของข้าราชการเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร

เพื่อให้สามารถเข้าใจมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงได้แสดงกระบวนการในการดำเนินการสร้างแบบสอบถาม ดังนี้

⁹³ ธีระศักดิ์ อุ่ณารมณฺ์เลิศ, เครื่องมือวิจัยทางการศึกษา : การสร้างและการพัฒนา, (นครปฐม : ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549), หน้า 65.

⁹⁴ บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2543), หน้า 96.

แผนภูมิที่ 3.1 แสดงกระบวนการดำเนินงานสร้างแบบสอบถาม⁹⁵

ที่มา : ชานินทร์ ศิลป์จารุ, 2553 : 85.

⁹⁵ชานินทร์ ศิลป์จารุ, การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS, พิมพ์ครั้งที่ 11, กรุงเทพมหานคร : บิสนิเนสอาร์แอนคี้ดี, 2553), หน้า 85.

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.5.1 ข้อมูลเอกสาร ผู้วิจัยศึกษาคำเนิการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหอสมุดของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หอสมุดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย หอสมุดกระทรวงศึกษาธิการ หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย เป็นต้น

3.5.2 ข้อมูลสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ได้แก่ ผู้อำนวยการเขตบางพลัด หัวหน้าฝ่ายต่าง ๆ สำนักงานเขตบางพลัด พระภิกษุผู้สอนและผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในเชิงนโยบายไปพร้อม ๆ กับการติดต่อขอเอกสารจากหน่วยงานนั้น ๆ

3.5.3 ข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. ผู้วิจัยนำหนังสือขอความอนุเคราะห์เพื่อการวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ยื่นต่อผู้อำนวยการเขตบางพลัด เพื่อขอความร่วมมือในการออกแบบสอบถามและขออนุญาตเก็บข้อมูลจากผู้บริหารและข้าราชการในเขตบางพลัด

2. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง ในระหว่างวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2553 จำนวน 61 ฉบับ ได้รับคืนมาจำนวน 61 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100 ผู้วิจัยแจกแบบสอบถามแก่กลุ่มตัวอย่างโดยนัดหมายวันเวลาเพื่อเก็บแบบสอบถามกลับคืนใช้เวลาประมาณ 2 สัปดาห์ หลังจากนั้นผู้วิจัยรับแบบสอบถามคืน

3. ผู้วิจัยนำแบบสอบถาม จำนวน 61 ฉบับที่ได้รับคืนมาตรวจความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม ผลปรากฏว่า สมบูรณ์ทุกฉบับ จากนั้นจึงนำมาตรวจให้คะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ทางสถิติต่อไป

3.5.4 สำหรับการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้นัดหมายวัน เวลา เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างดังกล่าวมาร่วมสนทนากลุ่มอย่างพร้อมเพรียงกัน ใช้สถานที่บัณฑิตวิทยาลัย ศูนย์การเรียนรู้วัดอาวุธวิกสิตาราม เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร เป็นสถานที่จัดการสนทนากลุ่ม จำนวน 3 ครั้ง แต่ละครั้งมีผู้เข้าร่วมการแสดงความความคิดเห็นประมาณ 15-20 รูป/คน

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่เก็บรวบรวมได้นำมาตรวจสอบความครบถ้วนและความถูกต้องของข้อมูลและทำ Coding Sheet ในคอมพิวเตอร์ หากความถี่ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ตามลำดับดังนี้

- 1) ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล คำนวณหาค่าร้อยละ (Percentage) ทุกข้อคำถาม
- 2) ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อการจัดการศึกษาธรรมชาติศึกษาของข้าราชการ

จะนำมาโดยการหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

3) การทดสอบสมมุติฐาน

3.1 เปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการจัดการศึกษาธรรมชาติศึกษา ระหว่างเพศ ใช้การทดสอบค่าที (t-test)

3.2 เปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการจัดการศึกษาธรรมชาติศึกษา ระหว่างกลุ่มอายุ ระดับการศึกษา ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way analysis of variance) เมื่อพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จะทำการทดสอบเป็นรายคู่โดยวิธีการเชฟเฟ้ (Scheffé)

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะในการจัดการศึกษาธรรมชาติศึกษา ใช้การวิเคราะห์โดยหาค่าความถี่ (Frequency) และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบด้วยคำบรรยาย

3. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ วิเคราะห์จากการสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์และการบันทึกเสียงเรียงเรียงและนำเสนอในเชิงพรรณนา

4. ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาธรรมชาติศึกษาจะนำมาวิเคราะห์สาระ (Content analysis) และนำเสนอในเชิงพรรณนา

3.7 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการทำวิจัยครั้งนี้ มี 2 อย่าง คือ

3.7.1 สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

3.7.2 สถิติอนุมานหรืออ้างอิง (Inferential Statistics) ได้แก่ การทดสอบความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA or F-test) ถ้าพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จะทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ เชฟเฟ้ (Scheffé) และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบด้วยคำบรรยาย

1. สถิติที่ใช้ในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

1) วิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence : IOC) มีสูตรในการหาค่า ดังนี้

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ	IOC	แทน	ดัชนีความสอดคล้อง
	$\sum R$	แทน	ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ
	N	แทน	จำนวนผู้เชี่ยวชาญ
โดยที่	+1	แน่ใจว่าสอดคล้อง	
	0	ไม่แน่ใจว่าสอดคล้อง	
	-1	แน่ใจว่าไม่สอดคล้อง ⁹⁶	

2) วิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach)

$$\alpha = \frac{k}{k-1} \left\{ 1 - \frac{\sum S_i^2}{S_t^2} \right\}$$

เมื่อ	α	=	ค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ
	k	=	จำนวนข้อของเครื่องมือ
	S_i^2	=	ผลรวมของความแปรปรวนของแต่ละข้อ
	S_t^2	=	ความแปรปรวนของคะแนนรวม

2. สถิติพื้นฐาน ได้แก่

1) ค่าร้อยละ (Percentage) ใช้วิเคราะห์คำตอบเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัว เพื่อแสดงอัตราส่วนของผู้ตอบคำถามแต่ละข้อ ในตอนที่ 1 โดยใช้สูตร ดังนี้

1. การหาค่าร้อยละ (Percentage)

$$P = \frac{X \times 100}{N}$$

P	=	ค่าร้อยละ
X	=	จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม
N	=	จำนวนประชากร ⁹⁷

⁹⁶ ธีระศักดิ์ อุณหารมณเลิศ, เครื่องมือวิจัยทางการศึกษา : การสร้างและการพัฒนา, อ่างแก้ว, หน้า 65.

2. ค่าเฉลี่ย (Mean) ใช้วิเคราะห์ข้อมูลในส่วนที่เป็นการสอบถามความคิดเห็นของผู้ตอบในส่วนที่ 2 เพื่อหาค่าเฉลี่ยของข้อมูลในการคำนวณหาค่ามัธมิมเลขคณิต โดยใช้สูตร ดังนี้

$$\begin{aligned} \bar{x} &= \frac{\sum x}{N} \\ \bar{x} &= \text{ค่าเฉลี่ย} \\ \sum X &= \text{ผลรวมของผู้ตอบแบบสอบถาม} \\ N &= \text{จำนวนประชากร} \end{aligned}$$

3. สถิติทดสอบสมมติฐาน ดังนี้

1) การทดสอบ t ในการวิเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่มที่เป็นอิสระต่อกัน ใช้ t-test โดยใช้สูตร

1. การทดสอบสมมติฐาน (t-test)

$$\text{สูตร } t = \frac{\bar{x}_1 - \bar{x}_2}{\sqrt{\frac{S_1^2}{n_1} + \frac{S_2^2}{n_2}}}$$

เมื่อ t = ค่าที่ใช้พิจารณา t - distribution

$\bar{x}_1, \bar{x}_2$ = คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 ตามลำดับ

S_1^2, S_2^2 = ค่าความแปรปรวนของคะแนนกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 ตามลำดับ

n_1, n_2 = จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามในกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 ตามลำดับ⁹⁸

2. การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA)

$$\text{สูตร } F = \frac{MS_b}{MS_w}$$

เมื่อ F = ค่าการแจกแจงของ F

MS_b = ความแปรปรวน (Mean square) ระหว่างกลุ่ม

MS_w = ความแปรปรวนภายในกลุ่ม⁹⁹

⁹⁷ ธานินทร์ ศิลป์จารุ, การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS, อ่างแล้ว, หน้า 152.

⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 183.

⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 191.

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ” ในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Designs) โดยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม ประกอบ ซึ่งมีขั้นตอนการนำเสนอ ดังนี้

- 4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล
- 4.2 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล
- 4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อความเข้าใจที่ตรงกันในการแปลความหมายข้อมูล จึงกำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

$\bar{X}$	แทน	ค่าเฉลี่ย (Mean)
S.D.	แทน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
n	แทน	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
t	แทน	ค่าสถิติที่ใช้พิจารณาความมีนัยสำคัญจากการแจกแจงแบบ t (t – distribution)
F	แทน	ค่าสถิติที่ใช้พิจารณาความมีนัยสำคัญจากการแจกแจงแบบ F (F – distribution)
df	แทน	ชั้นแห่งความเป็นอิสระ (Degree of Freedom)
SS	แทน	ผลรวมกำลังสอง (Sum of Square)
MS	แทน	ค่าเฉลี่ยผลรวมกำลังสอง (Mean Square)
Sig.	แทน	ระดับนัยสำคัญทางสถิติ (Significance)
*	แทน	ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

4.2 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้เสนอผลการวิจัย ตามลำดับ ดังนี้

ตอนที่ 1 วิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ และระดับการศึกษา ใช้การวิเคราะห์หาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

ตอนที่ 2 วิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ 5 ด้าน ใช้การวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) นำเสนอในรูปแบบตารางประกอบการบรรยาย

ตอนที่ 3 วิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการที่มี เพศ อายุ โดยใช้สถิติ (t-test) เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย 2 กลุ่ม ในเรื่องเพศ และ F-test (One-way ANOVA) ในการทดสอบความแปรปรวนทางเดียวเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยที่มีมากกว่า 2 กลุ่ม ในเรื่อง อายุ และระดับการศึกษา ถ้าพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จะเปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ้ (Scheffe) และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบการบรรยาย

ตอนที่ 4 วิเคราะห์ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ใช้การวิเคราะห์โดยหาค่าความถี่ (Frequency) และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบด้วยคำบรรยาย

ตอนที่ 5 วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ผู้บริหาร ครูผู้สอนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูล นำเสนอเป็นการบรรยายเชิงพรรณนา

4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 วิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ในการวิจัยครั้งนี้กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ได้แก่ ข้าราชการที่เข้าศึกษาธรรมศึกษาซึ่งมีคุณลักษณะข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล คือ เพศ อายุ และระดับการศึกษา ใช้การวิเคราะห์หาค่าความถี่ (Frequency) และ ค่าร้อยละ (Percentage) ผลการวิเคราะห์ปรากฏ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1 แสดงค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ

เพศ	ความถี่(คน)	ร้อยละ
ชาย	27	44.3
หญิง	34	55.7
รวม	61	100.0

จากตารางที่ 4.1 พบว่า ข้าราชการกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีจำนวน 34 คน คิดเป็นร้อยละ 55.7 รองลงมาคือ เพศชาย มีจำนวน 27 คน คิดเป็นร้อยละ 44.3

ตารางที่ 4.2 แสดงค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอายุ

อายุ	ความถี่	ร้อยละ
21-30 ปี	17	27.9
31-40 ปี	17	27.9
41-50 ปี	8	13.1
50 ปีขึ้นไป	19	31.1
รวม	61	100.0

จากตารางที่ 4.2 พบว่า ข้าราชการกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มีอายุ 50 ปีขึ้นไป จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 31.1 รองลงมาคือ อายุ 31-40 ปี และ 21-30 ปี มีจำนวน 17 คน เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 27.9 ส่วนอายุ 41-50 ปี มีจำนวนน้อยที่สุดคือ 8 คน คิดเป็นร้อยละ 13.1 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.3 แสดงค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	ความถี่	ร้อยละ
ต่ำกว่าปริญญาตรี	10	16.4
ปริญญาตรี	32	52.5
ปริญญาโท	17	27.9
อื่นๆ (ไม่ระบุ)	2	3.2
รวม	61	100.0

จากตารางที่ 4.3 พบว่าข้าราชการกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 32 คน คิดเป็นร้อยละ 52.5 รองลงมา คือระดับปริญญาโท จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 27.9 และน้อยที่สุดคือ อื่นๆ จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 3.2

ตอนที่ 2 วิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้การศึกษาธรรมชาติแก่ข้าราชการ
ศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้การศึกษาธรรมชาติแก่ข้าราชการ 5 ด้าน ได้แก่ ด้าน
ปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน ด้านผลผลิต และด้านข้อมูลย้อนกลับ
ใช้การวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) แล้วนำเสนอในรูปของตาราง
ประกอบการบรรยาย ปากกึ่งตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.4 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นที่มีต่อ
การให้การศึกษาธรรมชาติแก่ข้าราชการ โดยภาพรวมทั้ง 5 ด้าน

ที่	รายการ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	ด้านปัจจัยนำเข้า	4.30	0.50	มาก
2	ด้านกระบวนการ	3.46	0.45	ปานกลาง
3	ด้านการควบคุมการเรียนการสอน	4.03	0.50	มาก
4	ด้านผลผลิต	4.76	0.42	มากที่สุด
5	ด้านข้อมูลย้อนกลับ	4.16	0.51	มาก
รวม		4.24	0.30	มาก

จากตารางที่ 4.4 พบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติแก่
ข้าราชการโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากสูงไป
หาค่า พบว่า ด้านผลผลิต มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านข้อมูลย้อนกลับ ด้าน
การควบคุมการเรียนการสอน และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดได้แก่ ด้านกระบวนการ ตามลำดับ ซึ่ง
รายละเอียดแต่ละด้าน มีดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.5 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นที่มีต่อการให้ การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านปัจจัยนำเข้า

ที่	ด้านปัจจัยนำเข้า	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
	1.1 ผู้สอน/ครู			
1	สามารถในการอธิบายและถ่ายทอดความรู้ได้อย่างแจ่มแจ้ง	4.79	0.41	มากที่สุด
2	อธิบายตรงประเด็นและยกตัวอย่างประกอบให้เข้าใจชัดเจน	4.80	0.40	มากที่สุด
3	ดำเนินการสอนตรงตามเนื้อหาและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้	4.47	0.42	มาก
4	มีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์เพียงพอในเนื้อหาวิชาที่สอน	4.82	0.39	มากที่สุด
5	มีบุคลิกภาพเหมาะสม น่าเลื่อมใสศรัทธา	4.41	0.40	มาก
	1.2 ผู้เรียน			
6	มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับรายวิชาที่เรียน	3.19	0.59	ปานกลาง
7	การเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่วัด/หน่วยงานราชการ/สถานศึกษาจัดขึ้น	3.69	0.41	มาก
8	ความคาดหวังในการนำความรู้เกี่ยวกับธรรมะไปใช้ในการทำงาน	3.70	0.44	มาก
9	ความสามารถในการเป็นผู้นำการประกอบศาสนพิธี	3.42	0.45	ปานกลาง
10	ความสนใจศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	3.48	0.44	ปานกลาง
	1.3 หลักสูตร			
11	จุดมุ่งหมายของหลักสูตรครอบคลุมทั้งด้าน พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย	3.44	0.65	ปานกลาง
12	จุดมุ่งหมายของหลักสูตร มีความสอดคล้องและครอบคลุมตรงกับความต้องการของผู้เรียนและสังคม	4.46	0.50	มาก
13	เนื้อหาของหลักสูตร เป็นความรู้ที่ทันสมัยและทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน	3.46	0.72	ปานกลาง
14	เนื้อหาของหลักสูตรสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร	4.51	0.57	มากที่สุด
15	เนื้อหาของหลักสูตรส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการทำงาน	4.57	0.50	มากที่สุด

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

ที่	ด้านปัจจัยนำเข้า	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
	1.4 สิ่งแวดล้อมทางการเรียน			
16	การจัดเวลาเรียนมีความสอดคล้องกับเนื้อหาวิชาที่เรียน	3.43	0.60	ปานกลาง
17	อาคารสถานที่ใช้ในการเรียนการสอนตั้งอยู่ในเขตชุมชน การเดินทางสะดวก	4.38	0.55	มาก
18	สถานที่เรียนมีความสะดวกในด้านต่าง ๆ เช่นห้องเรียนมีที่นั่งเหมาะสม สะอาด มีแสงสว่างเพียงพอ มีห้องน้ำเพียงพอ	4.52	0.50	มากที่สุด
19	ห้องเรียนมีครุภัณฑ์ – โสตทัศนูปกรณ์และอุปกรณ์อำนวยความสะดวกที่เหมาะสม	4.61	0.53	มากที่สุด
20	ความพอเพียงของเอกสาร วารสาร หนังสือ คู่มือในห้องสมุด และสื่อการสอนต่าง ๆ	3.44	0.52	ปานกลาง
	รวม	4.30	0.50	มาก

จากตารางที่ 4.5 พบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านปัจจัยนำเข้า โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากสูงไปหาค่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อที่ 4 ที่ว่า “ผู้สอนมีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์เพียงพอในเนื้อหาวิชาที่สอน” รองลงมาได้แก่ ข้อที่ 2 ที่ว่า “ผู้สอนอธิบายตรงประเด็น และยกตัวอย่างประกอบให้เข้าใจชัดเจน” และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อที่ 6 ที่ว่า “ผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับรายวิชาที่เรียน” ตามลำดับ

ตารางที่ 4.6 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นที่มีต่อการ
ให้การศึกษาระบบการศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านกระบวนการ

ที่	ด้านกระบวนการ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
	2.1 การเตรียมความพร้อม			
1	การประเมินความรู้พื้นฐานและเตรียมความพร้อมผู้เรียนก่อนการเรียนการสอน	3.47	0.39	ปานกลาง
2	การสำรวจข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนและผลการเรียนของผู้เรียนให้สัมพันธ์กับความรู้ใหม่	3.45	0.40	ปานกลาง
3	ผู้สอนแจ้งให้ผู้เรียนทราบถึงวิธีวัดและประเมินผลที่แน่นอนและชัดเจนก่อนการเรียนการสอนในแต่ละครั้ง	3.68	0.39	มาก
4	การแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ก่อนการเรียน การสอน	4.13	0.53	มาก
5	ผู้เรียนรับได้รับมอบหมายงานในการเตรียมความพร้อมก่อนการเรียนในแต่ละครั้ง	3.48	0.59	ปานกลาง
	2.2 การให้เนื้อหาสาระใหม่			
6	การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักศึกษาหาความรู้ แสวงหาคำตอบด้วยตนเองจากความรู้เดิมไปสู่ความรู้ใหม่	3.42	0.38	ปานกลาง
7	การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความสนใจ ความถนัดและความสามารถ	3.42	0.46	ปานกลาง
8	ผู้สอนใช้เทคนิค วิธีสอนที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เรียนสนใจและเชื่อมความรู้เดิมไปสู่ความรู้ใหม่	3.40	0.47	ปานกลาง
9	การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเรียนรู้จากประสบการณ์จริง รู้จักผสมผสานความรู้ด้าน ต่าง ๆ อย่างสมดุล	3.45	0.34	ปานกลาง
10	มีสื่อและเทคโนโลยีที่หลากหลายและทันสมัยช่วยเสริมการเรียนรู้ความเข้าใจในเนื้อหามากขึ้น	4.34	0.57	มาก
11	การสรุปบทเรียนในระหว่างเรียนหรือจบบทเรียนและเมื่อผู้เรียนอภิปรายหรือฝึกปฏิบัติจบลง	3.50	0.45	ปานกลาง
	2.3 การเสริมทักษะ			
12	การให้ผู้เรียนทำแบบฝึกหัดหรือมอบหมายงานในปริมาณที่เหมาะสมหลังเสร็จสิ้นการเรียน ทุกครั้ง	3.97	0.36	มาก

ตารางที่ 4.6 (ต่อ)

ที่	ด้านกระบวนการ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
13	ผู้สอนใช้กิจกรรมกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่น กล้าซักถามและแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี	3.93	0.36	มาก
14	การมีส่วนร่วมของผู้เรียนในการประเมินผลการเรียนการสอนในห้องเรียน	3.52	0.46	มาก
15	การเปิดโอกาสผู้เรียนได้อธิบายสิ่งที่ตนเรียนรู้อย่างเต็มที่	3.74	0.44	มาก
2.4 กิจกรรมสนับสนุน				
16	ผู้สอนจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้ ทฤษฎีกับปฏิบัติจริง	3.32	0.38	ปานกลาง
17	ผู้สอนจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนสามารถคิด วิเคราะห์ แก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ	3.30	0.57	ปานกลาง
18	ผู้สอนส่งเสริมให้ผู้เรียนร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้	3.33	0.44	ปานกลาง
19	ผู้สอนมอบหมายงานต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนทบทวนเพื่อการเตรียมตัวในการศึกษาล่วงหน้า	3.19	0.52	ปานกลาง
20	ผู้เรียนช่วยกันสรุปทบทวนและการประยุกต์ความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน	3.30	0.47	ปานกลาง
รวม		3.46	0.45	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.6 พบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ ข้าราชการ ด้านกระบวนการ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลางและเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากสูงไปหาค่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อที่ 10 ที่ว่า “มีสื่อและเทคโนโลยีที่หลากหลายและทันสมัยช่วยเสริมการเรียนรู้ความเข้าใจในเนื้อหามากขึ้น” รองลงมา ได้แก่ ข้อที่ 4 ที่ว่า “การแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ก่อนการเรียนการสอน” และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อที่ 19 ที่ว่า “ผู้สอนมอบหมายงานต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนทบทวนเพื่อการเตรียมตัวในการศึกษาล่วงหน้า” ตามลำดับ

ตารางที่ 4.7 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นที่มีต่อการ
 ให้การศึกษาธรรมชาติศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน

ที่	ด้านการควบคุมการเรียนการสอน	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
	3.1 การใช้คำถามชนิดต่าง ๆ			
1	ผู้สอนใช้คำถามที่เหมาะสมกับวัยและความแตกต่างระหว่างบุคคล	4.02	0.56	มาก
2	ผู้สอนใช้คำถามเพื่อเชื่อมประสบการณ์เดิมของผู้เรียนไปสู่กระบวนการใหม่	3.98	0.56	มาก
3	ผู้สอนตั้งปัญหาหรือกำหนดสถานการณ์ เงื่อนไขให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์	4.07	0.51	มาก
4	ผู้สอนใช้คำถามที่ประยุกต์เนื้อหาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน	4.08	0.53	มาก
5	การใช้คำถามเน้นความเข้าใจและการประยุกต์ใช้มากกว่าความจำ	3.46	0.49	ปานกลาง
	3.2 การสร้างเสริมกำลังใจ			
6	ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจ ติดตามการเรียนการสอน มีอารมณ์ดี มีความสุขในการเรียน	4.53	0.38	มากที่สุด
7	ผู้สอนจัดสภาพการเรียนการสอนในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย อีสุระ ครูผู้สอนเป็นกัลยาณมิตร	4.08	0.69	มาก
8	การปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน ผู้เรียนกับผู้เรียน แลกเปลี่ยนความรู้กัน	4.30	0.59	มาก
9	ผู้สอนมอบหมายงานที่มีลักษณะท้าทายตามความเหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียน	3.43	0.62	ปานกลาง
10	ผู้สอนสร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้ผู้เรียนได้รับการยอมรับนับถืออย่างเท่าเทียมกัน	3.49	0.64	ปานกลาง
	3.3 การตรวจสอบความรู้ของผู้เรียนในขณะที่เรียน			
11	ผู้สอนตรวจสอบความรู้ความเข้าใจของผู้เรียนในระหว่างการเรียนการสอน	3.95	0.28	มาก

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

ที่	ด้านการควบคุมการเรียนการสอน	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
11	3.3 การตรวจสอบความรู้ของผู้เรียนในขณะที่เรียน ผู้สอนตรวจสอบความรู้ความเข้าใจของผู้เรียนใน ระหว่างการเรียนการสอน	3.95	0.28	มาก
12	การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น เสนอแนะ ถามและตอบคำถาม	3.87	0.39	มาก
13	ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามปัญหาในระหว่าง การเรียนการสอนและมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียน การสอนทุกขั้นตอน	3.80	0.48	มาก
14	การวัดผลการเรียนรู้ระหว่างสอน เช่น การทดสอบย่อย	3.92	0.38	มาก
15	การประเมินความรู้ผู้เรียนระหว่างการสอนครอบคลุม เนื้อหาการเรียนรู้อ	4.09	0.41	มาก
	รวม	4.03	0.50	มาก

จากตารางที่ 4.7 พบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติแก่
ข้าราชการ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ
โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากสูงไปหาค่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อที่ 6 ที่ว่า “ผู้สอนกระตุ้น
ให้ผู้เรียนสนใจ ติดตามการเรียนการสอน มีอารมณ์ดี มีความสุขในการเรียน” รองลงมาได้แก่ ข้อที่
8 ที่ว่า “การปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน ผู้เรียนกับผู้เรียน แลกเปลี่ยนความรู้กัน”
และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อที่ 9 ที่ว่า “ผู้สอนมอบหมายงานที่มีลักษณะท้าทายตามความ
เหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียน” ตามลำดับ

ตารางที่ 4.8 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นที่มีต่อการ
ให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านผลผลิต

ร.ก.	ด้านผลผลิต	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
	4.1 ด้านพุทธพิสัย			
1	ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มากขึ้น	4.90	0.32	มากที่สุด
2	ผู้เรียนเข้าใจในวิธีการปฏิบัติ ขั้นตอนต่าง ๆ ในการประกอบ ศาสนพิธีเพิ่มขึ้น	4.89	0.30	มากที่สุด
3	ผู้เรียนมีความรู้ในหลักการการเผยแพร่ธรรมะทางพระพุทธศาสนาให้ผู้อื่นเข้าใจมากขึ้น	4.45	0.36	มาก
	4.2 ด้านทักษะพิสัย			
4	ผู้เรียนสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน	4.89	0.41	มากที่สุด
5	ผู้เรียนสามารถนำหลักการปฏิบัติสมาธิไปใช้ในการแก้ปัญหาในการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น	4.49	0.41	มาก
6	ผู้เรียนสามารถนำหลักธรรมที่ได้ในการศึกษาไปใช้ในการแก้ปัญหาคความขัดแย้งในหน่วยงาน	4.62	0.45	มากที่สุด
7	ผู้เรียนมีทักษะในการควบคุมอารมณ์ มีสมาธิมากขึ้น	4.47	0.44	มาก
8	ผู้เรียนมีทักษะการปรับตัวเข้ากับผู้อื่นในหน่วยงานและสังคมได้อย่างดี	4.72	0.45	มากที่สุด
9	ผู้เรียนมีทักษะในการทำงานที่ตนเองรับผิดชอบให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด	4.66	0.48	มากที่สุด
	4.4 ด้านจิตพิสัย			
10	ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อวิชาชีพมากขึ้น	4.69	0.47	มากที่สุด
11	ผู้เรียนเห็นแนวทางในการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อความสำเร็จในชีวิต	3.44	0.48	ปานกลาง
12	ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข	4.72	0.45	มากที่สุด
	รวม	4.76	0.42	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.8 พบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านผลผลิต โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงลำดับความค่าเฉลี่ยจากสูงไปหาค่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อที่ 1 ที่ว่า “ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามากขึ้น” รองลงมาได้แก่ ข้อที่ 2 ที่ว่า “ผู้เรียนสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน” และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อที่ 11 ที่ว่า “ผู้เรียนเห็นแนวทางในการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อความสำเร็จในชีวิต” ตามลำดับ

ตารางที่ 4.9 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านข้อมูลย้อนกลับ

ที่	ด้านข้อมูลย้อนกลับ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
	1. ด้านปัจจัยนำเข้า (Input)			
	1.1 ครู/ผู้สอน			
1.	ผู้เรียนเห็นว่า ผู้สอนเตรียมแผนการสอน อธิบายจุดประสงค์ ขอบเขต ของหลักสูตร แนะนำวิธีการเรียนการสอนและการ ประเมินผลวิชาที่เรียนให้ผู้เรียนทราบเป็นอย่างดี	4.89	0.32	มากที่สุด
2.	ผู้เรียนเห็นว่า ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทำให้ ผู้เรียนมีความสุข ไม่เครียด มีวุฒิภาวะทางอารมณ์	4.87	0.39	มากที่สุด
3.	ผู้เรียนเห็นว่า ผู้สอนมีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ เพียงพอในเนื้อหาวิชาที่สอน	4.85	0.43	มากที่สุด
4.	ผู้เรียนเห็นว่า ผู้สอนมีมนุษยสัมพันธ์ดี มีบุคลิกภาพ เหมาะสม น่าเลื่อมใสศรัทธา	4.86	0.43	มากที่สุด
	1.2 นักเรียน			
5.	ผู้เรียนคิดว่าผู้เรียนสามารถเป็นผู้นำในการประกอบศาสนพิธี	3.45	0.54	ปานกลาง
6.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนสามารถนำความรู้เกี่ยวกับธรรมะไปใช้ ในการทำงานตามความคาดหวังของผู้เรียน	3.90	0.40	มาก
7.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนมีความสนใจศึกษาหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา	3.90	0.51	มาก

ตารางที่ 4.9 (ต่อ)

ที่	ด้านข้อมูลย้อนกลับ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลความ
	1.3 หลักสูตร			
8.	ผู้เรียนคิดว่า จุดมุ่งหมายของหลักสูตรส่งเสริมให้ผู้เรียนปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข	4.15	0.54	มาก
9.	ผู้เรียนคิดว่า เนื้อหาในหลักสูตรส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการทำงาน	4.21	0.58	มาก
10.	ผู้เรียนคิดว่า เนื้อหาของหลักสูตร เป็นความรู้ที่ทันสมัยและทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน	3.67	0.51	มาก
	1.4 สิ่งแวดล้อมทางการเรียน			
11.	ผู้เรียนคิดว่า การจัดเวลาในการจัดการเรียนมีความเหมาะสม	3.38	0.61	ปานกลาง
12.	ผู้เรียนคิดว่า สถานที่เรียนมีห้องน้ำ สะอาดถูกสุขลักษณะและเพียงพอ	4.15	0.51	มาก
13.	ผู้เรียนคิดว่า อาคารสถานที่ใช้ในการเรียนการสอนมีความเหมาะสมในด้านต่างๆ เช่น แสงสว่าง ความสะอาด เอกสาร คู่มือและสื่อการเรียนการสอน	4.49	0.65	มาก
	2. ด้านกระบวนการ (Process)			
	2.1 การเตรียมความพร้อม			
14.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนเตรียมความพร้อมโดยการประเมินความรู้พื้นฐานและเตรียมความพร้อมผู้เรียนก่อนการเรียนอย่างเหมาะสม	4.07	0.40	มาก
15.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนเตรียมความพร้อมโดยการแจ้งให้ผู้เรียนทราบถึงวิธีวัดและประเมินผลอย่างเหมาะสม	4.08	0.46	มาก
16.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนเตรียมความพร้อมโดยการชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของการศึกษาและนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม	4.08	0.53	มาก

ตารางที่ 4.9 (ต่อ)

ที่	ด้านข้อมูลย้อนกลับ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลความ
	2.2 การให้เนื้อหาสาระใหม่			
17.	ผู้เรียนคิดว่า การให้เนื้อหาสาระใหม่โดยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองมีความเหมาะสม	3.93	0.25	มาก
18.	ผู้เรียนคิดว่า การให้เนื้อหาสาระใหม่โดยการใช้เทคนิค วิธีสอนและสื่อที่หลากหลายของผู้สอนมีความเหมาะสม	4.10	0.40	มาก
19.	ผู้เรียนคิดว่า การให้เนื้อหาสาระใหม่โดยผู้สอนใช้สื่อประกอบ การสอนเช่น ข่าวจากหนังสือพิมพ์ วิทยุทัศน์ ประกอบการเรียนให้ผู้เรียนเชื่อมความรู้เดิมไปสู่ความรู้ใหม่มีความเหมาะสม	3.97	0.31	มาก
	2.3 การเสริมทักษะ			
20.	ผู้เรียนคิดว่า การเสริมทักษะโดยการสรุปบทเรียน มีความสอดคล้องกับความสนใจและความสามารถของผู้เรียนมีความเหมาะสม	3.97	0.31	มาก
21.	ผู้เรียนคิดว่า การเสริมทักษะโดยการชี้แจงข้อผิดพลาดให้ทราบหลังเสร็จสิ้นการตรวจทุกครั้งมีความเหมาะสม	4.03	0.45	มาก
	2.4 กิจกรรมสนับสนุน			
22.	ผู้เรียนคิดว่า การใช้กระบวนการประเมินผลการเรียนของผู้เรียนจากการปฏิบัติจริงมีความเหมาะสม	4.02	0.43	มาก
23.	ผู้เรียนคิดว่า การวัดผล ประเมินผลสอดคล้องกับการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ที่แน่นอนชัดเจน	4.00	0.45	มาก
24.	ผู้เรียนคิดว่า การจัดกระบวนการเรียนการสอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักในคุณค่าของการมีคุณธรรม จริยธรรมที่ดีงาม และดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขมีความเหมาะสม	3.97	0.55	มาก

ตารางที่ 4.9 (ต่อ)

ที่	ด้านข้อมูลย้อนกลับ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลความ
	3. ด้านการควบคุมการเรียนการสอน (Control)			
	3.1 การใช้คำถามชนิดต่าง ๆ			
25.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนใช้คำถามที่เหมาะสมกับวัยและความแตกต่างระหว่างบุคคลมีความเหมาะสม	4.07	0.44	มาก
26.	ผู้เรียนคิดว่า การใช้คำถามที่ประยุกต์เนื้อหาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันมีความเหมาะสม	3.90	0.51	มาก
	3.2 การสร้างเสริมกำลังใจ			
27.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นขณะที่มีการเรียนการสอนตลอดเวลาที่มีความเหมาะสม	3.98	0.47	มาก
28.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนจัดสภาพการเรียนการสอน ในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย ครูผู้สอนเป็นกัลยาณมิตร	4.16	0.49	มาก
29.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนสร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้ผู้เรียนได้รับการยอมรับนับถืออย่างเท่าเทียมกัน	4.11	0.49	มาก
	3.3 การตรวจสอบความรู้ของผู้เรียนในขณะเรียน			
30.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนตรวจสอบความรู้ความเข้าใจของผู้เรียนในระหว่างการเรียนการสอนมีความเหมาะสม	3.89	0.45	มาก
31.	ผู้เรียนคิดว่า การให้นักเรียนมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น ถามและตอบคำถาม	3.89	0.49	มาก
32.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามปัญหาในระหว่างการเรียนการสอนและมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอนทุกขั้นตอน	4.07	0.48	มาก
	4. ด้านผลผลิต (Output)			
	4.1 ด้านพุทธิพิสัย			
33.	ผู้เรียนคิดว่า มีความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มากขึ้น	4.36	0.73	มาก

ตารางที่ 4.9 (ต่อ)

ที่	ด้านข้อมูลย้อนกลับ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลความ
34.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนเข้าใจในวิธีการปฏิบัติ ขั้นตอนต่าง ๆ ในการประกอบศาสนพิธีเพิ่มขึ้น 4.2 ด้านทักษะพิสัย	4.44	0.72	มาก
35.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนสามารถนำหลักธรรมะไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน	4.43	0.64	มาก
36.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนสามารถนำหลักธรรมที่ได้ในการศึกษาไปใช้ในการแก้ปัญหาการขาดความสามัคคี	4.44	0.70	มาก
37.	ผู้เรียนคิดว่า มีทักษะในการควบคุมอารมณ์ มากขึ้น	4.33	0.65	มาก
38.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรม จริยธรรมตามที่หน่วยงานราชการกำหนด 4.4 ด้านจิตพิสัย	4.46	0.65	มาก
39.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนเห็นแนวทางในการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อความก้าวหน้าในชีวิต	4.33	0.68	มาก
40.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข	4.33	0.70	มาก
รวม		4.16	0.51	มาก

จากตารางที่ 4.9 พบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านข้อมูลย้อนกลับ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากสูงไปหาค่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อที่ 1 ที่ว่า “ผู้สอนเตรียมแผนการสอนอธิบายจุดประสงค์ ขอบเขต ของหลักสูตร แนะนำวิธีการเรียนการสอนและการประเมินผลวิชาที่เรียนให้ผู้เรียนทราบเป็นอย่างดี” รองลงมา ได้แก่ ข้อที่ 2 ที่ว่า “ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทำให้ผู้เรียนมีความสุข ไม่เครียด มีวุฒิภาวะทางอารมณ์” และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อที่ 11 ที่ว่า “ผู้เรียนคิดว่า การจัดเวลาในการจัดการเรียนมีความเหมาะสม” ตามลำดับ

ตอนที่ 3 วิเคราะห์ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้การศึกษาธรรม ศึกษาแก่ข้าราชการ

การทดสอบสมมติฐานการวิจัยเพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สถิติ t-test เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย 2 กลุ่ม ในเรื่องเพศ และ F-test (One-way ANOVA) ในการทดสอบความแปรปรวนแบบทางเดียวเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่าง ของค่าเฉลี่ย ที่มีมากกว่า 2 กลุ่ม ในเรื่องอายุและระดับการศึกษา ถ้าพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 จะเปรียบเทียบโดยวิธีการของ เชฟเฟ้ (Scheffé)

สมมติฐานข้อที่ 1 ข้าราชการที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษา แก่ข้าราชการ แตกต่างกัน

ตารางที่ 4.10 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อ การให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยรวมจำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ชาย	27	4.11	0.24	มาก
หญิง	34	4.38	0.26	มาก
รวม	61	4.24	0.30	มาก

จากตารางที่ 4.10 พบว่า ข้าราชการกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรม ศึกษา โดยภาพรวม จำแนกตามเพศ อยู่ในระดับมาก โดยเพศหญิงมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษา ธรรมศึกษา มากกว่าเพศชาย

ตารางที่ 4.11 แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ
แก่ข้าราชการ โดยรวม จำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.(2-tailed)
ชาย	27	4.11	0.24	-3.076	.004*
หญิง	34	4.38	0.26		

* มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.11 พบว่า ข้าราชการที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ โดยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ 4.12 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการให้การศึกษาธรรมชาติแก่ข้าราชการ ด้านปัจจัยนำเข้า จำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ชาย	27	4.18	0.21	มาก
หญิง	34	4.41	0.17	มาก
รวม	61	4.30	0.30	มาก

จากตารางที่ 4.12 พบว่า ข้าราชการกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ ด้านปัจจัยนำเข้า จำแนกตามเพศ อยู่ในระดับมาก โดยเพศหญิงมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติมากกว่าเพศชาย

ต่อมา เดือน ตุลาคม ร.ศ. 130 (พ.ศ. 2454) สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ จึงโปรดให้จัดการสอบในส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรก ที่วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ วัดสุทัศนเทพวราราม และวัดเบญจมบพิตร โดยทรงกำหนดหลักสูตรสำหรับสามเณรผู้ธรรมในกรุงเทพมหานคร ดังนี้

- ภาษามคธ เพียงท่องนิทานในอรรถกถาธรรมบท
- ธรรมของสามเณร คือธรรมวิภาคในนวโกวาท
- แต่งความแก้กระทู้ธรรม

ในการสอบองค์สามเณรผู้ธรรมครั้งแรกในกรุงเทพฯ เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2454 (ร.ศ. 130) มีสามเณรเข้าสอบ 179 รูป สอบได้ 139 รูป ตก 40 รูป ผลการสอบองค์สามเณรผู้ธรรมครั้งนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงเห็นว่า ทำให้สามเณรมีความรู้ดีขึ้น แต่ยังคงเพราะใช้ได้แต่ในกรุงเทพฯ หรือเฉพาะวัดที่มีเรียนปริยัติ ในหัวเมืองจะจัดตามนี้ไม่ได้ แต่ก็ทรงเห็นว่าหากได้ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น ก็จะเป็นประโยชน์กว้างขวาง เพราะการเรียนการสอนธรรมวินัยในภาษาไทยอย่างนี้ พระองค์ได้ทรงดำเนินการส่วนพระองค์มานานแล้ว และเกิดผลดีแก่ภิกษุสามเณรที่เรียน ทั้งที่ยังบวชอยู่และสึกออกไป ฉะนั้น พระองค์จึงทรงพระดำริที่จะปรับปรุงหลักสูตรองค์สามเณรผู้ธรรมที่จัดขึ้นครั้งนี้ให้เป็นการศึกษาธรรมวินัยสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป ซึ่งจะเป็นทางให้ภิกษุสามเณรมีความรู้ธรรมวินัยทั่วถึง ดังที่พระองค์ได้ทรงอธิบายแก่เถรสมาคมในครั้งนั้น ปรากฏในรายงานการประชุมเถรสมาคม เมื่อวันที่ 4 มีนาคม ร.ศ. 130 ว่า

“ความรู้ธรรมอย่างสามัญนั้น ได้ทรงเริ่มจัดมานานแล้ว คริสต์เจ้าจำเดิมแต่เหตุปรารภแต่นวโกวาทขึ้นและได้ใช้ฝึกสอนในสำนักของพระองค์เอง และวัดอื่นได้รับใช้ตามอย่างได้ผลดีทั้งผู้ยังบวชอยู่และผู้สึกไปแล้ว เมื่อกำหนดองค์สามเณรผู้ธรรมทรงเห็นว่า จะขยายความรู้ธรรมถึงขั้นนี้ได้ จึงได้ทรงหลักสูตรขึ้น ฉะนั้น กำหนดเอาความรู้ในมคธภาษานั้น เป็นการหนักแก่สามเณรผู้จะเรียนให้ทันเวลา ทั้งสอบไล่ได้แล้วจะจัดว่าเป็นผู้มีความรู้ก็ยังไม่ได้และจะจัดในหัวเมืองก็ไม่ได้ทั่วไปเมื่อเสด็จไปหัวเมืองเหนือคราวนี้เอง ได้ทรงปรารภถึงการเรียนของพระสงฆ์หัวเมือง ทรงเห็นว่าได้รับบำรุงเข้า คงดีขึ้นกว่าปล่อยให้เป็นอยู่ตามลำพัง เมื่อ ได้จัดให้แพร่หลายแล้ว จะเป็นประโยชน์กว้างขวาง คิดว่าจะมีบำรุงในทางมคธภาษาอย่างเดี๋ยว แม้ว่าการรู้ภาษามคธเป็นหลักแห่งการรู้ปริยัติ จึงได้ทรงจัดเป็นระเบียบเป็น 2 อย่าง อย่างสามัญไม่เกี่ยวกับมคธภาษา สำหรับภิกษุสามเณรทั้งในกรุงแลหัวเมือง อย่างวิสามัญนั้น สำหรับภิกษุสามเณรในสำนักที่สามารถสอนมคธภาษาได้ด้วย ต่อไปทรงแสดงพระดำริจะจัดการนี้ให้เข้ารูปอย่างไร ทรงอาศัยหลักในพระวินัยที่จัดภิกษุเป็น 3 จำพวก คือ เถระ 1 มัชฌิมะ 1 นวกะ 1 หลักสูตรที่ตั้งขึ้นทั้ง 2 ประโยค ทั้งสามัญและวิสามัญนั้น

จัดเป็นนวกภูมิ เป็นความรู้นวกภูมิเป็นภูมิขั้นต้น ต่อไปจะศึกษาขยายให้ถึงมัชฌิมภูมิ และเถรภูมิ บำรุงความรู้ให้ลึกโดยลำดับ และจะให้เข้ากันได้กับหลักสูตรปริยัติที่ใช้อยู่บัดนี้”¹⁰¹

จากพระคำริที่ทรงแสดงแก่ที่ประชุมเถรสมาคมดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงเห็นว่าการศึกษาปริยัติธรรมที่เน้นมคธภาษานั้น ไม่ช่วยให้การศึกษาธรรมวินัยแพร่หลายถึงภิกษุสามเณรทั่วไป เพราะหาผู้สอนยากทั้งเรียนรู้ได้ยาก จึงได้ทรงทดลองจัดการเรียนธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้นที่วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นการส่วนพระองค์ก่อน ปรากฏว่าได้รับผลดีมีผู้นิยมเรียนกันมาก ทั้งภิกษุสามเณรบวชใหม่และภิกษุสามเณรเก่า และแพร่หลายไปถึงภิกษุสามเณรในวัดอื่นๆ ด้วย จึงทรงเห็นว่า การศึกษาปริยัติธรรมในภาษาไทยเท่านั้นที่จะช่วยให้ภิกษุสามเณรได้เรียนรู้อรรถวินัยได้สะดวกขึ้นและสามารถจัดให้แพร่หลายไปได้ทั่วทั้งในกรุงทั้งในหัวเมือง ฉะนั้น จึงได้ทรงนำเอาแนวพระคำริที่ทรงจัดขึ้นในวันบวรนิเวศวิหารนั้น มาจัดเป็นหลักสูตรองค์ของสามเณรธรรม และทรงพระคำริจะจัดการเรียนธรรมวินัยในภาษาไทยอย่างที่ทรงจัดเป็นหลักสูตรองค์ของสามเณรธรรมนั้น ให้ลุ่มลึกกว้างขวางขึ้น โดยลำดับเป็น 3 ชั้น คือ ชั้นต้นหรือนวกภูมิ ชั้นกลางหรือชั้นมัชฌิมภูมิ และชั้นสูงหรือชั้นเถรภูมิ ทั้งจะจัดการศึกษาธรรมวินัยในภาษาไทยดังกล่าวให้เชื่อมโยงกับการศึกษาปริยัติธรรมในมคธภาษาที่มีมาแต่เดิม

2.3.2 หลักสูตรนักธรรม

นับแต่ได้มีการตั้งหลักสูตรนักธรรมขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2455 หลักสูตรได้มีการปรับปรุงเรื่อยมาเป็นระยะ ทั้งในด้านเนื้อหาวิชาและตำราที่ใช้เป็นหลักสูตรหรือแบบเรียนในชั้นนั้นๆ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้สอบนักธรรมได้ในชั้นนั้นๆ มีความรู้สมกับภูมิ เพราะวัตถุประสงค์สำคัญในการที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระคำริจัดตั้งการศึกษานักธรรมขึ้นนั้น ก็เพื่อให้ภิกษุสามเณรมีความรู้ธรรมวินัยสมกับภูมิของตน กล่าวคือ

- 1) นักธรรมชั้นตรี เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งอยู่ในภูมินวกะ มีพรรษาหย่อน 5 มีความรู้ธรรมวินัยพอรักษาตัวได้
- 2) นักธรรมชั้นโท เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งอยู่ในภูมิมัชฌิมะมีพรรษาเกิน 5 มีความรู้ธรรมวินัยละเอียดกว้างขวางออกไปถึงขั้นพอช่วยแนะนำผู้อื่นได้
- 3) นักธรรมชั้นเอก เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งอยู่ในภูมิเถระ มีพรรษาเกิน 10 มีความรู้ธรรมวินัยละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้นถึงขั้นสามารถเป็นหลักในสังฆกรรม และเป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ดูแลสั่งสอนผู้อื่นได้

¹⁰¹สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม 2553, อ้างแล้ว, หน้า 335-339.)

เมื่อทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมชั้นแล้ว สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ก็ทรงพระนิพนธ์หนังสือต่าง ๆ สำหรับใช้เป็นแบบเรียนของนักธรรมชั้นนั้น ๆ ด้วย หนังสือบางเรื่องที่ยังทรงพระนิพนธ์ไม่เสร็จ ก็ทรงใช้หนังสืออื่นๆที่ใกล้เคียงกันเป็นตำราหรือแบบเรียนไปพลาง แม้นักธรรมชั้นเอกที่ตั้งขึ้นหลังจากพระองค์สิ้นพระชนม์แล้ว พระองค์ก็ได้ทรงพระนิพนธ์ตำราสำหรับใช้เป็นหลักสูตรเตรียมไว้เกือบครบทุกวิชา

ถึง พ.ศ. 2475 มีการปรับปรุงในส่วนของวิชาเรียงความแก่กระทั้ธรรมอีกครั้งหนึ่ง คือสำหรับนักธรรมชั้นโท กำหนดหัวข้อธรรมที่ต่างกัน 2 ข้อ ให้นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศน์เชื่อมความ 2 ข้อนั้นให้ต่อเนื่องกันสนิท และให้ชักภายในที่อื่นมาอ้าง 2 แห่ง อย่าให้ซ้ำกัน

สำหรับนักธรรมชั้นเอก กำหนดหัวข้อธรรมต่างกัน 3 ข้อ ให้นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศน์เชื่อมความ 3 ข้อนั้น ให้ต่อเนื่องกันสนิท และชักภายในที่อื่นมาอ้าง 3 แห่ง อย่าให้ซ้ำกันและในสกลเดียวกันนี้ ได้เพิ่มเติมหลักสูตรนักธรรมชั้นเอก คือให้สอบพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 อีกส่วนหนึ่ง และถือว่าเป็นวิชาสำคัญ ถ้าสอบวิชานี้ตกวิชาอื่นในชั้นเป็นอันตกไปด้วยกัน หลักสูตรนักธรรมชั้นโทและชั้นเอกที่ปรับปรุงใหม่ดังกล่าวนี้ เริ่มใช้แต่ พ.ศ. 2475 เป็นต้นไป

2.3.3 หลักสูตรนักธรรมในปัจจุบัน

หลักสูตรนักธรรมทุกชั้น ได้ปรับปรุงมาโดยลำดับนั้นมาถึงปัจจุบัน จึงเป็นอันยุติได้ ดังนี้

1) หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี

- 1) เรียงความแก่กระทั้ธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต
- 2) ธรรมวิภาค ใช้หนังสือนวโกวาท
- 3) คำานาน (พุทธประวัติ) ใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม 1-3 หนังสือปฐมสมโพธิ

สมโพธิ ของสมเด็จพระสังฆราช (สา)

- 4) วินัยบัญญัติ ใช้หนังสือนวโกวาท

2) หลักสูตรนักธรรมชั้นโท

- 1) เรียงความแก่กระทั้ธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต
- 2) ธรรมวิภาค ใช้หนังสือธรรมวิภาค ปริงเฉทที่ 2
- 3) คำานาน (อนุพุทธประวัติ) ใช้หนังสืออนุพุทธประวัติ และหนังสือพุทธธานุพุทธประวัติ เฉพาะประวัติพระสาวก หนังสือสังคีตคิกถาและ หนังสือปฐมสมโพธิ

- 4) วินัยบัญญัติ ใช้หนังสือวินัยมุขเล่ม 1-2

3) หลักสูตรนักธรรมชั้นเอก

1) เรียงความแก่กระทั้ธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต และหนังสือธรรมอื่นๆ มีมงคลวิเสศกถา เป็นต้น

2) ธรรมวิภาค ใช้หนังสือธรรมวิจารณ์ หนังสือสมถกรรมฐาน หนังสือมหาสติปัญญาสูตร และคิริมานนทสูตร แปล

3) คำานาน (พุทธานุพุทธประวัติ) ใช้หนังสือพุทธประวัติเล่ม 1-3 หนังสือปฐมสมโพธิหนังสือพุทธานุพุทธประวัติ หนังสืออนุพุทธประวัติ และหนังสือสังคีตึกถา

4) วินัยบัญญัติ ใช้หนังสือวินัยมุขเล่ม 3

ถึง พ.ศ. 2475 มีการปรับปรุงในส่วนของวิชาเรียงความแก่กระทั้ธรรมอีกครั้งหนึ่ง คือสำหรับนักธรรมชั้นโท กำหนดหัวข้อธรรมที่ต่างกัน 2 ข้อ ให้นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศน์เชื่อมความ 2 ข้อนั้นให้ต่อเนื่องกันสนิท และให้ช้กถายิตในที่อื่นมาอ้าง 2 แห่ง อย่าให้ซ้ำกัน

สำหรับนักธรรมชั้นเอก กำหนดหัวข้อธรรมต่างกัน 3 ข้อ ให้นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศน์เชื่อมความ 3 ข้อนั้น ให้ต่อเนื่องกันสนิท และช้กถายิตในที่อื่นมาอ้าง 3 แห่ง อย่าให้ซ้ำกันและในศกเดียวกันนี้ ได้เพิ่มเติมหลักสูตรนักธรรมชั้นเอก คือให้สอบพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 อีกส่วนหนึ่ง และถือว่าเป็นวิชาสำคัญ ถ้าสอบวิชานี้ตกวิชาอื่นในชั้นเป็นอันตกไปด้วยกัน หลักสูตรนักธรรมชั้นโทและชั้นเอกที่ปรับปรุงใหม่นี้ เริ่มใช้แต่ พ.ศ. 2475 เป็นต้นไป¹⁰²

2.3.4 ประวัติความเป็นมาการเรียนการสอน ธรรมศึกษา

ในการต่อมาการศึกษานักธรรม เป็นที่นิยมและเป็นที่ยกย่องทั้งในวงการคณะสงฆ์และในทางราชการ ผู้ที่สอบได้ประโยชน์นักธรรม เมื่อลาสิกขาออกไป ก็สามารถรับราชการเป็นครูสอนตามโรงเรียนต่าง ๆ เมื่อมีการสอบเลื่อนวิทยฐานะครู ผู้สอบได้ประโยชน์นักธรรมก็ได้รับสิทธิพิเศษ โดยได้รับการยกเว้น โดยไม่ต้องสอบ 1 ชุควิชา เพราะประโยชน์นักธรรมชั้นตรีจัดเป็นชุควิชาหนึ่งสำหรับการเลื่อนวิทยฐานะ

ต่อมาคณะสงฆ์ในสมัยสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราดิวิวัฒน์ พิจารณาเห็นว่า การศึกษานักธรรมก็เป็นประโยชน์แม้แก่ผู้ที่มีโชภิกษุสามเณร โดยเฉพาะในหมู่ข้าราชการครู ดังนั้นคณะสงฆ์จึงอนุญาตให้ครูทั้งหญิงและชายเข้าสอบประโยชน์นักธรรมชั้นตรีในสนามหลวงได้ โดยได้ตั้งหลักสูตรประโยชน์นักธรรมสำหรับฆราวาส เรียกว่า "ธรรมศึกษาตรี" ซึ่งประกอบด้วยวิชาที่ต้องสอบเช่นเดียวกับหลักสูตรนักธรรมชั้นตรีสำหรับภิกษุสามเณร ยกเว้นวิชาวินัยบัญญัติ ใช้เบญจศีล เบญจธรรม และอุโบสถศีลแทน ธรรมศึกษาตรี เปิดสอบครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2472 ปรากฏว่ามีฆราวาสทั้งชายและหญิงสมัครสอบกันเป็นจำนวนมาก

เมื่อเห็นว่าฆราวาสสนใจศึกษาและสมัครสอบธรรมศึกษาตรีกันเป็นจำนวนมาก ในปี พ.ศ. 2473 คณะสงฆ์จึงได้จัดตั้งหลักสูตรธรรมศึกษาโทขึ้น เพื่อเป็นการขยายการศึกษานักธรรมสำหรับ

¹⁰² เรื่องเดียวกัน.

ฆราวาสให้กว้างขวางและแพร่หลายยิ่งขึ้น อันเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาทางหนึ่ง หลักสูตรธรรมศึกษาโทประกอบด้วยวิชาที่ต้องสอบ 3 วิชา คือ ธรรมวิภาค อนุพุทธประวัติ และเรียงความแก่กระทู้ธรรม เช่นเดียวกับหลักสูตรนักเรียนชั้นโทสำหรับภิกษุสามเณร ยกเว้นวินัยบัญญัติธรรมศึกษาโทสอบครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2473

พ.ศ. 2478 คณะสงฆ์ได้ตั้งหลักสูตรธรรมศึกษาเอกและอนุญาตให้ฆราวาสสอบได้ตั้งแต่ พ.ศ. 2478 เป็นต้นไป หลักสูตรธรรมศึกษาเอกก็ประกอบด้วยวิชาที่ต้องสอบ 3 วิชา คือ ธรรมวิภาค พุทธานุพุทธประวัติ และเรียงความแก่กระทู้ธรรม เช่นเดียวกับหลักสูตรนักเรียนชั้นเอกสำหรับภิกษุสามเณร ยกเว้นวินัยบัญญัติ¹⁰³

2.3.5 การจัดหลักสูตรธรรมศึกษาในปัจจุบัน

หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรมสำหรับฆราวาส ซึ่งเรียกว่า “ธรรมศึกษา” มี 3 ระดับ ได้แก่ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก¹⁰⁴ รายละเอียดของหลักสูตรต่าง ๆ มีดังต่อไปนี้

สำนักแม่กองธรรมสนามหลวง ได้มีการจัดทำหลักสูตรธรรมศึกษาลบปรับปรุง พ.ศ. 2546 โดยมีรายละเอียดของวิชาและหนังสือประกอบหลักสูตร มีดังต่อไปนี้

1) หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ประกอบด้วย

1. วิชากระทู้ธรรม หนังสือประกอบหลักสูตร คือ หนังสือพุทธศาสนสุภาษิตเล่ม 1 ประกอบด้วยหมวดธรรม 5 หมวด คือ 1) ทานวรรค 2) ปาปวรรค 3) ปุญญวรรค 4) สติวรรค 5) สิววรรค

2. วิชา ธรรม หนังสือประกอบหลักสูตร คือ หนังสือนวโกวาทแผนกธรรมวิภาค และคิหิปฏิบัติ มีหมวดธรรม คือ ทูกะ หมวด 2 ดิกะ หมวด 3 จตุกกะ หมวด 4 ปัญจกะ หมวด 5 ฉักกะ หมวด 6 สัตตกะ หมวด 7 อัญฐกะ หมวด 8 และ ทสกะ หมวด 10

3. วิชา พุทธ หนังสือประกอบหลักสูตร คือ พุทธประวัติเล่ม 1-2-3 ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราช (ปสุตเทว) และศาสนพิธี เล่ม 1 ขององค์การศึกษา

4. วิชา วินัย หนังสือประกอบหลักสูตร คือ เบญจศีล-เบญจธรรม ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวโร)

¹⁰³ แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 23, อ้างใน รายงานเรื่องศึกษาของคณะสงฆ์ไทย, (เอกสารโรเนียวเย็บเล่ม), (ฝ่ายวิจัย กองแผนงาน กรมศาสนา, พ.ศ. 2516), หน้า 23.

¹⁰⁴ กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, 2542), หน้า 106.

2) หลักสูตรธรรมศึกษาชั้น ประกอบด้วย

1. วิชา ธรรมวินัย หนังสือประกอบหลักสูตร คือ พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 2 เฉพาะบางหมวด
2. วิชา ธรรม หนังสือประกอบหลักสูตร คือ ธรรมวิภาค ปริเฉทที่ 2 เฉพาะบางหัวข้อธรรม
3. วิชา พุทธ หนังสือประกอบหลักสูตร คือ อนุพุทธประวัติและพุทธานุพุทธประวัติ อังกถาวเฉพาะประวัติพระสาวก สังคีตคึกฉา ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปยุตฺสเทว) ศาสนพิธี เล่ม 2 ขององค์การศึกษา ชั้นนี้กำหนดให้เรียนประวัติพระสาวก จำนวน 40 รูป
4. วิชาวินัย หนังสือประกอบหลักสูตร คือ อุโบสถศีลของพระราชารัตนโมลี (ชัยวัฒน์ ปญญาสิริ)

3) หลักสูตรธรรมศึกษาชั้น ประกอบด้วย

1. วิชา ธรรมวินัย หนังสือประกอบหลักสูตร คือ พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 3 เฉพาะบางหมวด
2. วิชา ธรรม หนังสือประกอบหลักสูตร คือ หนังสือธรรมวิจารณ์ ส่วนปรมัตถปฏิบัติ
3. วิชา พุทธ หนังสือประกอบหลักสูตร คือ พุทธประวัติ เล่ม 1-2-3 ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราช (ปยุตฺสเทว) พุทธานุพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ พระปฐมสมโพธิคึกฉา พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
4. วิชา วินัย หนังสือประกอบหลักสูตร คือ ธรรมเนียมของพระราชารัตนโมลี (ชัยวัฒน์ ปญญาสิริ) (เป็นวิชาที่เพิ่มเติมเข้ามาปรับปรุงหลักสูตร พ.ศ. 2546)¹⁰⁵

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า การศึกษานักธรรม อันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาหรือธรรมวินัย ในภาษาไทย ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระดำริตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2455 นั้น ได้พัฒนามาโดยลำดับ ทั้งในด้านหลักสูตร การเรียนและการสอน เพื่อให้ภิกษุสามเณรมีความรู้ในธรรมวินัย ตลอดจนถึงความเป็นมาของพระพุทธศาสนาอย่างทั่วถึง พอแก่การที่จะเป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพ สามารถดำรงพระศาสนาไว้ได้ด้วยดี การศึกษานักธรรมได้เป็นที่นิยมนับถือของคณะสงฆ์และได้รับการจัดให้เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของภิกษุสามเณรในประเทศไทยควบคู่ไป

¹⁰⁵ สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม 2552, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ), 2552, หน้า 10-20.

กับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนับแต่เริ่มคัมภีร์มาจนบัดนี้ การศึกษานักธรรมที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ได้ทรงตั้งขึ้นนี้ จึงนับว่ามีคุณประโยชน์ต่อการพระศาสนาในประเทศไทยเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ การศึกษาระยะยังได้แผ่ประโยชน์ไปยังพุทธบริษัทฝ่ายฆราวาสด้วย ดังที่ฆราวาสจำนวนมากก็สนใจศึกษาและสอบธรรมศึกษากันเป็นจำนวนมากตลอดมาดังที่กล่าวแล้ว นับว่ามีประโยชน์ต่อการที่จะช่วยส่งเสริมและดำรงรักษาพระศาสนาให้เจริญมั่นคงได้ทางหนึ่ง ในปัจจุบันสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง สมเด็จพระวันรัต(พรหมคุณุตตเถร) วัดบวรนิเวศวิหาร ทรงดำรงตำแหน่งแม่กองธรรมสนามหลวง ทรงเน้นการพัฒนาศาสนทายาทให้มีคุณภาพสามารถดำรงพระศาสนาไว้ได้ด้วยดี ทั้งถือว่าเป็นกิจการของคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมาตั้งแต่ครั้งอดีตถึงปัจจุบัน

2.4 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับข้าราชการ

1) ความหมายของข้าราชการ

ความหมายของข้าราชการตามพจนานุกรมและมีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า “ข้าราชการ” หมายถึง คนที่ทำราชการตามทำเนียบ คือ ผู้ปฏิบัติราชการในส่วนราชการ¹⁰⁶

สถาบันภาษาศาสตร์ ได้ให้ความหมายของข้าราชการไว้ว่า ข้าราชการ คือ บุคคลตามนัยพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการที่รัฐบาลจ้างมาทำงานโดยกินเงินเดือนในงบประมาณอันมาจากภาษีอากรของราษฎรหรืออีกนัยหนึ่ง ราษฎรมอบให้รัฐบาลจ้างคนมาทำหน้าที่ให้แก่คนเป็นส่วนรวมและเป็นผู้รองรับนโยบายจากรัฐบาลมาปฏิบัติ¹⁰⁷

นิยม รัฐอมฤตกิตติภณ ได้ให้ความหมายของราชการไว้ว่า ราชการ คือ การงานของประเทศ การงานของประเทศโดยทั่วไปจะมีขอบเขตกว้างขวางมาก นับตั้งแต่การรักษาความสงบเรียบร้อยภายใน ส่งเสริมการประกอบอาชีพ รักษาความยุติธรรมในสังคม พัฒนาประชาชน จัดทำบริการด้านสวัสดิการ ตลอดจนการป้องกันการรุกรานจากศัตรูภายนอก¹⁰⁸

ในระบบการปกครองประชาธิปไตยที่มรพระราชาทรงเป็นประมุข พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 ได้ให้ความหมายของราชการไว้ว่า ราชการ หมายถึง การงานของรัฐบาลหรือของพระเจ้าแผ่นดิน ดังนั้น ข้าราชการ จึงหมายถึงบุคคลผู้ปฏิบัติงานของรัฐบาลหรือของพระเจ้าแผ่นดิน¹⁰⁹

2) ประเภทของข้าราชการ

ข้าราชการ คือ บุคคลซึ่งรับการบรรจุแต่งตั้งให้รับราชการปฏิบัติหน้าที่ และรับเงินเดือนในกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ของประเทศไทย ส่วนองค์กรที่บุคคลดังกล่าวปฏิบัติงานอยู่นั้นเรียก ส่วนราชการ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงวางระเบียบข้าราชการพลเรือนเป็น

¹⁰⁶ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2526), หน้า 138.

¹⁰⁷ ภาษาศาสตร์, สถาบัน, ปทานุกรม ฉบับหลวง, (กรุงเทพมหานคร : ประจักษ์การพิมพ์), (ม.ป.ป.), หน้า 80.

¹⁰⁸ นิยม รัฐอมฤตกิตติภณ, ระเบียบปฏิบัติราชการและการเลขานุการ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2521), หน้า 1.

¹⁰⁹ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, พิมพ์ครั้งที่ 6, อ่างแล้ว.

ครั้งแรก ให้มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2472 เพื่อเป็นแนวทางในการเลือกสรรผู้มีความรู้
และความสามารถเข้ารับราชการ โดยกำหนดให้มีข้าราชการ 3 ประเภท คือ

- 1) ข้าราชการพลเรือนสามัญ คือ ข้าราชการที่รัฐบาลบรรจุแต่งตั้งไว้ตามระเบียบฯ
แบ่งออกเป็น 2 ชั้น คือ ชั้นสัญญาบัตร (รองอำมาตย์ตรีขึ้นไป) และชั้นราชบุรุษ
- 2) ข้าราชการพลเรือนวิสามัญ คือ บุคคลที่รัฐบาลจ้างไว้ให้ทำการเฉพาะอย่าง หรือ
ระยะเวลาชั่วคราว

3) เสมียนพนักงาน คือ ข้าราชการชั้นต่ำ ซึ่งมีสิทธิได้รับเงินเดือนตามอัตราที่ตั้งไว้
ประเภทของข้าราชการ แบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

- 1) ข้าราชการพลเรือนสามัญ
- 2) ข้าราชการพลเรือนในพระองค์
- 3) ข้าราชการพลเรือนในสถาบันอุดมศึกษา
- 4) ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา
- 5) ข้าราชการตำรวจ
- 6) ข้าราชการสำนักงาน ป.ป.ช.
- 7) ข้าราชการทหาร
- 8) ข้าราชการฝ่ายตุลาการ
- 9) ข้าราชการฝ่ายอัยการ
- 10) ข้าราชการฝ่ายรัฐสภา
- 11) ข้าราชการส่วนท้องถิ่น¹¹⁰

¹¹⁰วิกิพีเดีย, ราชการในประเทศไทย, 10 ธันวาคม 2555

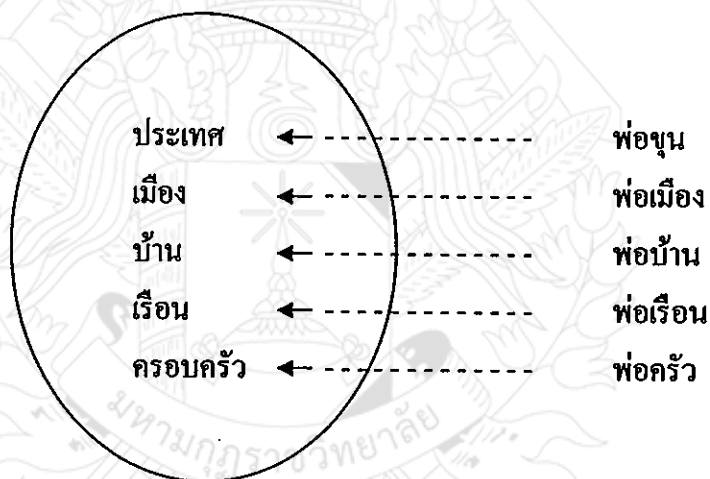
3. ระบบข้าราชการไทยในสมัยต่าง ๆ

1) ระบบข้าราชการไทยในสมัยกรุงสุโขทัย

เกศินี หงสนันท์ ได้กล่าวถึง ระบบข้าราชการไทยสมัยกรุงสุโขทัยไว้ว่า ระบบราชการไทยสมัยโบราณ เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 1800-1900 คือสมัยกรุงสุโขทัย ซึ่งเป็นระบบราชการที่มีกษัตริย์เป็นศูนย์กลาง ทุกคนขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์ ความแตกต่างระหว่างข้าราชการทหารกับข้าราชการพลเรือนในสมัยนั้นแยกกัน ได้ยาก ประชาชนทุกคนรวมตัวกันอยู่ภายใต้การควบคุมบังคับบัญชาของผู้นำโดยเค็ชชาค มีลักษณะแบบพ่อลูก¹¹¹

สมาน รั้งสิโยกฤษณ์ ได้กล่าวถึงระบบข้าราชการไทยสมัยกรุงสุโขทัยไว้ว่า สำหรับการจัดระเบียบบริหารราชการในสมัยกรุงสุโขทัย ได้แบ่งเขตการบริหารออกเป็น 3 ส่วน คือ เขตราชธานี(นครหลวงและหัวเมืองชั้นโท) เขตเมืองพระยามหานคร(หัวเมืองชั้นนอก) และเขตประเทศ โดยมีรายละเอียด ดังแผนภูมิ ต่อไปนี้¹¹²

แผนภูมิที่ 2.4 แสดงการบริหารและผู้บริหารระดับต่าง ๆ ในสมัยกรุงสุโขทัย

ที่มา : สมาน รั้งสิโยกฤษณ์, 2543 : 14

¹¹¹เกศินี หงสนันท์, “วิวัฒนาการของระบบราชการไทย : การศึกษาเปรียบเทียบพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนฉบับต่าง ๆ (พ.ศ. 2471-2518)”, แผนกรัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 6-7.

¹¹²สมาน รั้งสิโยกฤษณ์, การบริหารราชการไทย, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, 2543), หน้า 13-14.

2) ระบบข้าราชการไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา

เกศินี หงสนันท์ ได้กล่าวถึงระบบข้าราชการไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาไว้ว่า สมัยกรุงศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 1893-1974 มีการยอมรับกันว่าเขมรเป็นศูนย์กลางของความเจริญทางวัฒนธรรมและระเบียบการปกครองที่มีระเบียบแบบแผน ไทยจึงได้นำพราหมณ์และข้าราชการจากราชสำนักเขมรเข้ามาบริหารแล้วได้รับอิทธิพลการปกครองของอินเดียแบบเทวราชเข้ามาด้วย แนวคิดระบบการปกครองแบบพ่อเมือง จึงเปลี่ยนมาเป็นแบบนายกับบ่าว

การจัดระบบราชการไทยเริ่มเป็นแบบแผนในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถราว พ.ศ. 1991 เป็นระบบราชการที่มีการตั้งตำแหน่ง ชั้นยศ สำหรับข้าราชการและราชวงศ์มีการจัดอันดับข้าราชการ ผลจากการจัดระบบนี้ ได้สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ระบบข้าราชการไทยในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้มีการกำหนดให้ตามตำแหน่งหน้าที่จากต่ำสุด คือ เป็นประชาชนธรรมดา มีนา 25 ไร่ และสูงสุดมีนา 10,000 ไร่ ระบบศักดินานี้ ลึกลงเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และข้าราชการนั้นมีราชทินนาม โดยมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งดำรงตำแหน่งทางราชการ

มีการแบ่งส่วนองค์การบริหารเป็นหน่วยงานกลาง มีอัครเสนาบดีเป็นผู้บังคับบัญชา ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน โดยแบ่งออกเป็นกรม 4 กรม คือ

- 1) กรมวัง มีหน้าที่รับผิดชอบด้านบริหาร
- 2) กรมพระคลัง มีหน้าที่รับผิดชอบด้านการค้าขาย
- 3) กรมนครบาล มีหน้าที่รับผิดชอบด้านตุลาการ
- 4) กรมนา มีหน้าที่รับผิดชอบด้านปรับปรุงกุดคลองตลอดจนพืชพันธุ์ธัญญาหาร

การเป็นข้าราชการในสมัยนั้นเป็นหน้าที่โดยมีระเบียบประเพณีว่า บุคคลที่เป็นชายเมื่ออายุครบ 18 ปีบริบูรณ์ ต้องเข้ารับราชการทุกคน โดยขึ้นทะเบียนเป็นไพร่สม มีมูลนายเป็นเจ้าของที่ดิน ใช้งาน เมื่ออายุ 20 ปี จึงย้ายสังกัด ไปขึ้นทะเบียนเป็นไพร่หลวงเข้ารับราชการต่อองค์พระมหากษัตริย์¹¹³

พระยามหาอำมาตยาธิบดี ได้กล่าวถึงระบบราชการในสมัยกรุงศรีอยุธยาว่า ระเบียบราชการสมัยกรุงศรีอยุธยาได้มีการแก้ไขปรับปรุงเป็นลำดับ ขจัดอคตสมัยกรุงศรีอยุธยา จึงได้จัดแบ่งกรมกองอันเป็นหน้าที่ของมหาดไทย ดังนี้

ก. ในส่วนกลาง มีสมุหนายกเป็นผู้บัญชาการ มีข้าราชการชั้นอยู่ 4 ตำแหน่ง คือ

¹¹³เกศินี หงสนันท์, “วิวัฒนาการของระบบราชการไทย : การศึกษาเปรียบเทียบพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนฉบับต่าง ๆ (พ.ศ. 2471-2518)”, อ้างแล้ว, หน้า 7-13.

- 1) มหาศไทยฝ่ายเหนือ
- 2) มหาศไทยฝ่ายพลำกั้ง
- 3) มหาศไทยคำรวงภูธร
- 4) มหาศไทยคำรวงภูบาล

ส่วนเมืองหรือนครบาลซึ่งเป็นจุดศคมภ์มีฐานะเทียบเท่ากระทรวงแต่เดิมมานั้นมีกรมขึ้น 2 กรม คือ กรมกองตระเวนขวาและกรมกองตระเวนซ้าย

ข. การปกครองหัวเมืองต่าง ๆ ได้จัดแบ่งออกเป็น 4 ชั้น คือ ชั้นเอก โท ศรีและจัตวา ตามลำดับแห่งความสำคัญ เมืองชั้นเอกมี 2 หัวเมือง คือ

- 1) พิษณุโลก
- 2) นครศรีธรรมราช

เมืองชั้นโทมี 6 หัวเมือง คือ

- 1) สวรรคโลก
- 2) นครราชสีมา
- 3) สุโขทัย
- 4) กำแพงเพชร
- 5) เพชรบูรณ์
- 6) ตะนาวศรี

เมืองชั้นศรีมี 7 หัวเมือง คือ

- 1) พิษัย์
- 2) พิษัฎร
- 3) นครสวรรค์
- 4) จันทบูรณ์
- 5) ไชยา
- 6) ชุมพร
- 7) พัทลุง

นอกจากนี้ มีเมืองชั้นจัตวาอีก 30 หัวเมือง เมืองชั้นเอก โท ศรี นั้น มีฐานะคล้ายมณฑล โดยมีเมืองชั้นจัตวาขึ้นอยู่กับหัวเมืองเอกเจ้าเมืองมีบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยา เมืองโทเป็นพระยาหรือออกญา เมืองศรีเป็นพระยา หรือออกญาบ้าง พระบ้าง ตำแหน่งรองลงไปจากเจ้าเมืองก็มีปลัดและเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร เรียกว่า ขุนพลคนหนึ่ง ฝ่ายพลเรือนเรียกว่ามหาศไทยคนหนึ่ง แบ่งงานออกเป็น

4 กอง เช่นเดียวกับจตุสดมภ์ คือเมือง วัง คลัง นา มีผู้บังคับบัญชาเรียกว่า หลวงเมือง หลวงวัง หลวงคลัง หลวงนา และมีเจ้าหน้าที่สัสดีประจำเมืองและเจ้าหน้าที่ตำรวจ

การปกครองภายในเมืองหนึ่ง ๆ แบ่งออกเป็นบ้าน ตำบล แขวง เมือง มีหัวหน้าเป็นผู้บังคับบัญชา บ้านคือหมู่บ้าน มีหัวหน้าเป็นผู้ใหญ่บ้าน ตำบลมีหัวหน้าเป็นกำนัน ได้รับบรรดาศักดิ์เป็น “พัน” แขวงคือ อำเภอ มีหัวหน้าเป็นหมื่นแขวง ซึ่งโดยปกติได้รับบรรดาศักดิ์เป็น “หมื่น” ส่วนเมืองถ้าเป็นเมืองภายในพระราชธานี เจ้าเมืองเรียกว่า ผู้รั้ง ถ้าเป็นเมืองชั้นนอก เรียกว่า เจ้าเมืองหรือพระยามหานคร ตามแต่ฐานะของชั้นเมือง¹¹⁴

สมาน รังสิโยกฤษณ์ ได้กล่าวถึงระบบข้าราชการไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาไว้ว่า ในสมัยอยุธยาปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่า ได้มีการจัดระเบียบบริหารราชการในภูมิภาคปลีกย่อยออกไป ซึ่งได้จัดการระเบียบการบริหารงานภายในเมืองหนึ่ง ๆ ทั้งหัวเมืองชั้นนอกและชั้นในเรียกว่า ระเบียบปกครองท้องที่ โดยแบ่งเมืองออกเป็นแขวง แบ่งแขวงออกเป็นตำบลและแบ่งตำบลออกเป็นบ้าน ซึ่งเป็นที่รวมของหลาย ๆ คร้วเรือน แต่มิได้กำหนดจำนวนนครหรือจำนวนบ้านไว้โดยบ้านจะมีผู้ใหญ่บ้าน ตำบลจะมีกำนัน ซึ่งได้รับบรรดาศักดิ์ “พัน” แขวงจะมีหมื่นแขวงและเมืองจะมีเจ้าเมืองเป็นหัวหน้าตามลำดับ¹¹⁵

เกศินี หงสนันท์ ได้กล่าวถึงระบบข้าราชการไทยในสมัยกรุงธนบุรีไว้ว่า เดิมในสมัยกรุงศรีอยุธยา ชายไทยต้องมาเข้ารับราชการในราชธานี มีหน้าที่เข้าเวรทำงานปีละ 6 เดือน พอมาสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้กำหนดเวลาเข้าเวรหรือเวลารับราชการเหลือเพียง 4 เดือนและ 3 เดือน ครั้นมาในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ได้มีการผ่อนผัน ดังนี้

- 1) ถ้าผู้ใดมีบุตรเข้ารับราชการ 3 คน ผู้เป็นบิดาพ้นหน้าที่ราชการได้
- 2) พ้นหน้าที่ราชการได้เมื่ออายุครบ 60 ปี
- 3) เมื่อเสียดำรงราชการแทนตัวเป็นเงินปีละ 18 บาท

ข้าราชการในสมัยโบราณนั้น ไม่มีเงินเดือนตอบแทน จนกระทั่ง พ.ศ. 2418 จึงได้มีการใช้ระบบเงินเดือน¹¹⁶

¹¹⁴พระยามหาอำมาตยาธิบดี, การปกครองฝ่ายพลเรือน, (กรุงเทพมหานคร : จัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระภักดีศรีสุพรรณภูมิ (สุค สุนทรสารทูล), 2520), หน้า 115-121.

¹¹⁵สมาน รังสิโยกฤษณ์, การบริหารราชการไทย, อ่างแล้ว, หน้า 17-18.

¹¹⁶เกศินี หงสนันท์, “วิวัฒนาการของระบบราชการไทย : การศึกษาเปรียบเทียบพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนฉบับต่าง ๆ (พ.ศ. 2471-2518)”, อ่างแล้ว, หน้า 9-10.

3) ระบบราชการในสมัยรัตนโกสินทร์

พระยามหาอำมาตยาธิบดี ได้กล่าวถึงระบบราชการสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นไว้ว่า การปกครองในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ก่อน พ.ศ. 2475 ได้มีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงการปกครองครั้งใหญ่ในรัชการที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(พระปิยมหาราช) ระหว่าง พ.ศ. 2411-2453 ดังนี้

ก. ในส่วนกลาง ได้ปรับปรุงอำนาจหน้าที่กรมต่าง ๆ ออกเป็น 12 ส่วนและมีฐานะเป็นกระทรวง คือ

- 1) กรมมหาดไทย สำหรับบังคับบัญชาหัวเมืองฝ่ายเหนือและเมืองลาวประเทศราช
- 2) กรมพระกลาโหมสำหรับบังคับบัญชาหัวเมืองปักษ์ใต้ฝ่ายตะวันตก ตะวันออกและเมืองมลายูประเทศราช
- 3) กรมท่า เป็นกรมการค้าต่างประเทศอย่างเดียว ไม่ต้องว่าหัวเมือง
- 4) กรมวัง ว่าการในพระราชวังและกรมซึ่งใกล้เคียงกับราชการในพระองค์พระเจ้า

แผ่นดิน

- 5) กรมเมือง ว่าการ โปlice การบัญชาคนและคนโทษ
- 6) กรมนา ว่าการเพาะปลูก การค้าขาย ป่าไม้ แร่
- 7) กรมพระคลัง ว่าการบรรดาภาษีอากรและเงินรับจ่ายในแผ่นดิน
- 8) กรมยุติธรรม บังคับศาลที่ชำระความรวมกัน ทั้งแพ่ง อาญา นครบาลและอุทธรณ์
- 9) กรมยุทธนาธิการ สำหรับตรวจตราจัดการทหารบก ทหารเรือ โดยมีผู้บัญชาการ

ทหารบก ทหารเรือ ต่างหากอีกตำแหน่งหนึ่ง

- 10) กรมธรรมการ สำหรับบังคับบัญชาการแก่พระสงฆ์ โรงเรียน โรงพยาบาล
- 11) กรมโยธาธิการ สำหรับตรวจตราก่อสร้าง ทำถนน ซุกคลอง การช่าง การไปรษณีย์

โทรเลข รถไฟ

- 12) กรมมรุธาธิการ เป็นพนักงานรักษาพระราชลัญจกร รักษาพระราชกำหนด

กฎหมายและหนังสือราชการทั้งปวง¹¹⁷

พระยามหาอำมาตยาธิบดี ได้กล่าวถึงระบบราชการสมัยรัตนโกสินทร์ไว้ว่า กรมต่าง ๆ เหล่านี้ ได้ประกาศเป็นกระทรวงและแต่งตั้งเสนาบดีครบทั้ง 12 ตำแหน่ง เมื่อวันที่ 1 เมษายน ร.ศ. 11 (พ.ศ. 2435) และได้มีประกาศแบ่งงานในหน้าที่กระทรวงมหาดไทยมีหน้าที่ปกครองบังคับบัญชาหัวเมือง ส่วนกระทรวงกลาโหมมีหน้าที่เกี่ยวกับราชการทหารเพียงอย่างเดียว

¹¹⁷พระยามหาอำมาตยาธิบดี, การปกครองฝ่ายพลเรือน, อ้างแล้ว, หน้า 122-123.

กระทรวงที่ตั้งและปรับปรุงจนถึง พ.ศ. 2435 มีดังนี้

- 1) กระทรวงมหาดไทย
- 2) กระทรวงกลาโหม
- 3) กระทรวงนครบาล
- 4) กระทรวงการต่างประเทศ
- 5) กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
- 6) กระทรวงวัง
- 7) กระทรวงเกษตรพาณิชย์การ
- 8) กระทรวงยุติธรรม
- 9) กระทรวงโยธาธิการ
- 10) กระทรวงธรรมการ
- 11) กระทรวงมุรธาธร
- 12) กระทรวงยุทธนาธิการ

กระทรวงต่าง ๆ เหล่านี้ ได้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขต่อมาทุกรัชกาล เพื่อความเหมาะสมแก่เหตุการณ์และกาลสมัย โดยเฉพาะกรมมหาดไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงโดยลำดับมาจนถึง พ.ศ. 2475 ดังนี้

พ.ศ. 2458 เป็นกรมพลำกัง มีกรมย่อย 2 กรม คือ

- 1) กรมปกครอง
- 2) กรมฝ่ายเหนือ

พ.ศ. 2459 กรมพลำกัง มีกรมย่อยขึ้น 2 กรม คือ

- 1) กรมปกครองท้องที่
- 2) กรมการเมือง

พ.ศ. 2460 กรมปกครอง มีกรมย่อยขึ้น 2 กรม คือ

- 1) กรมปกครองท้องที่
- 2) 2.กรมการเมือง

พ.ศ. 2461 กรมปกครอง แบ่งราชการเป็น 2 แผนก คือ

- 1) แผนกปกครอง
- 2) แผนกการเมือง

พ.ศ. 2466 กรมพลำกังมีกรมย่อยขึ้น 2 กรม คือ

- 1) กรมปกครอง

2) กรมการเมือง

พ.ศ. 2467 กรมการพลำกั้ง มีกรมน้อยขึ้น 3 กรม คือ

- 1) กรมการภายใน
- 2) กรมการภายนอก
- 3) กรมทะเบียน

พ.ศ. 2469 กรมพลำกั้ง มีกรมน้อยขึ้น 2 กรมกับ 1 แผนก คือ

- 1) กรมการปกครอง
- 2) กรมทะเบียน
- 3) แผนกราชทัณฑ์

พ.ศ. 2473 กรมพลำกั้ง มีกรมน้อยขึ้น 3 กรม กับ 1 แผนก คือ

- 1) กรมปกครอง
- 2) กรมทะเบียน
- 3) กรมการเมือง
- 4) แผนกราชทัณฑ์

พ.ศ. 2475 กรมพลำกั้งมีกรมน้อยขึ้น 3 กรม กับ 1 แผนก คือ

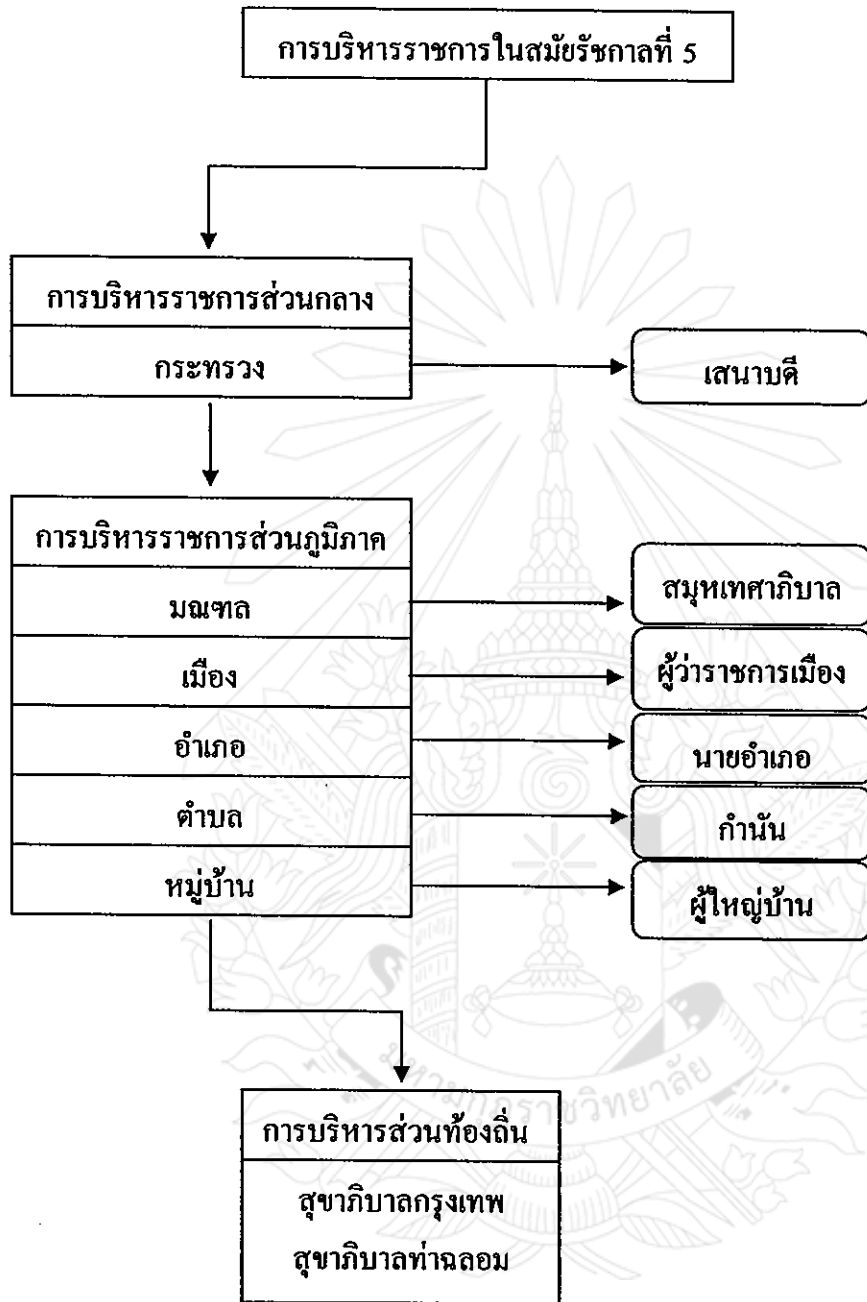
- 1) กรมปกครอง
- 2) กรมการเมือง
- 3) กรมเจ้าท่า
- 4) แผนกราชทัณฑ์

โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้นได้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงระบบราชการ ได้นำแบบอย่างมาจากประเทศยุโรป ทรงนำสิ่งใหม่ ๆ มาใช้ในระบบราชการ คือ

- 1) ระบบที่ปรึกษาชาวตะวันตก
- 2) การส่งนักเรียนไทยออกไปศึกษาอบรมในต่างประเทศ¹¹⁸

¹¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 123-124.

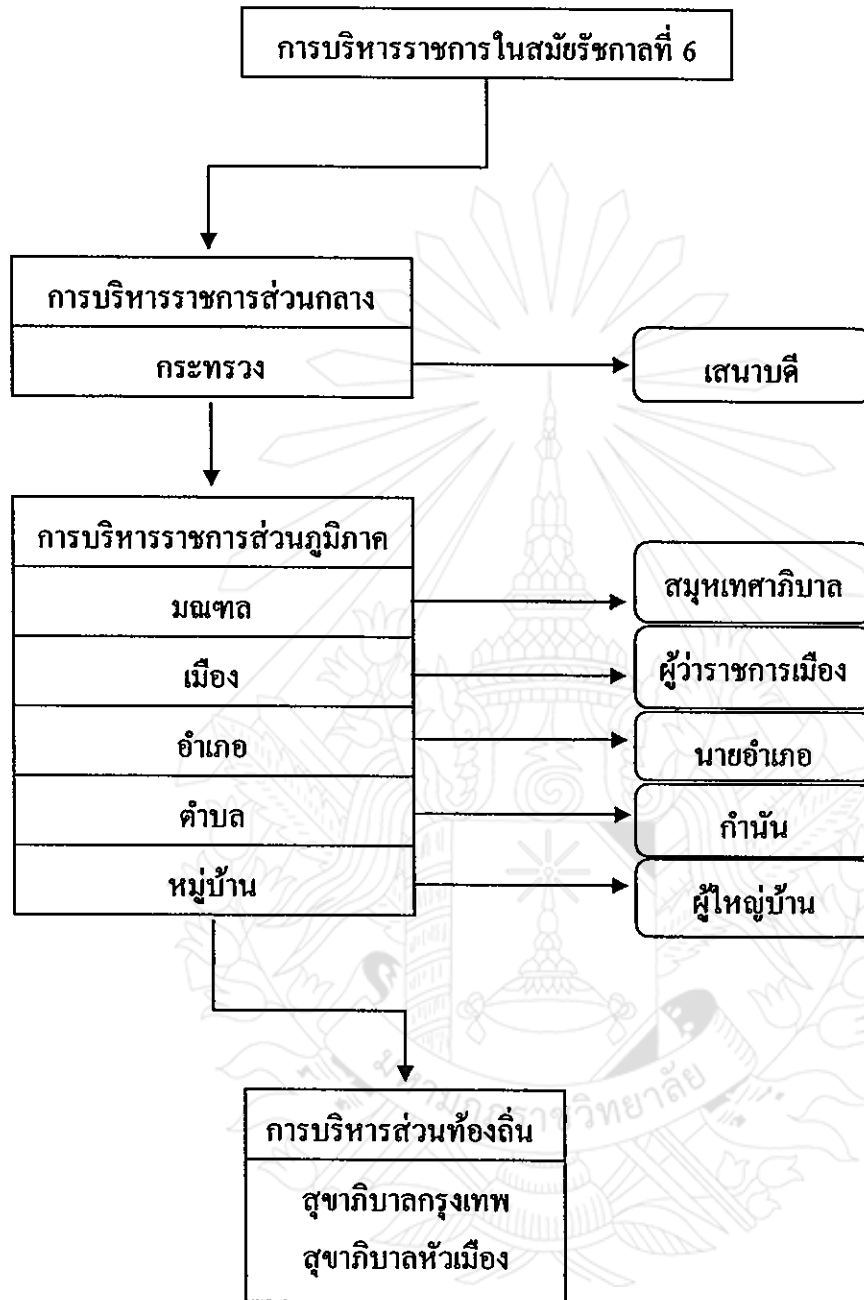
แผนภูมิที่ 2.5 การบริหารราชการสมัยกรุงรัตนโกสินทร์(รัชกาลที่ 5)

ที่มา : สมาน รังสีโยกฤษฎ์, 2543 : 22

แผนภูมิที่ 2.6 การบริหารราชการสมัยกรุงรัตนโกสินทร์(รัชกาลที่ 6)

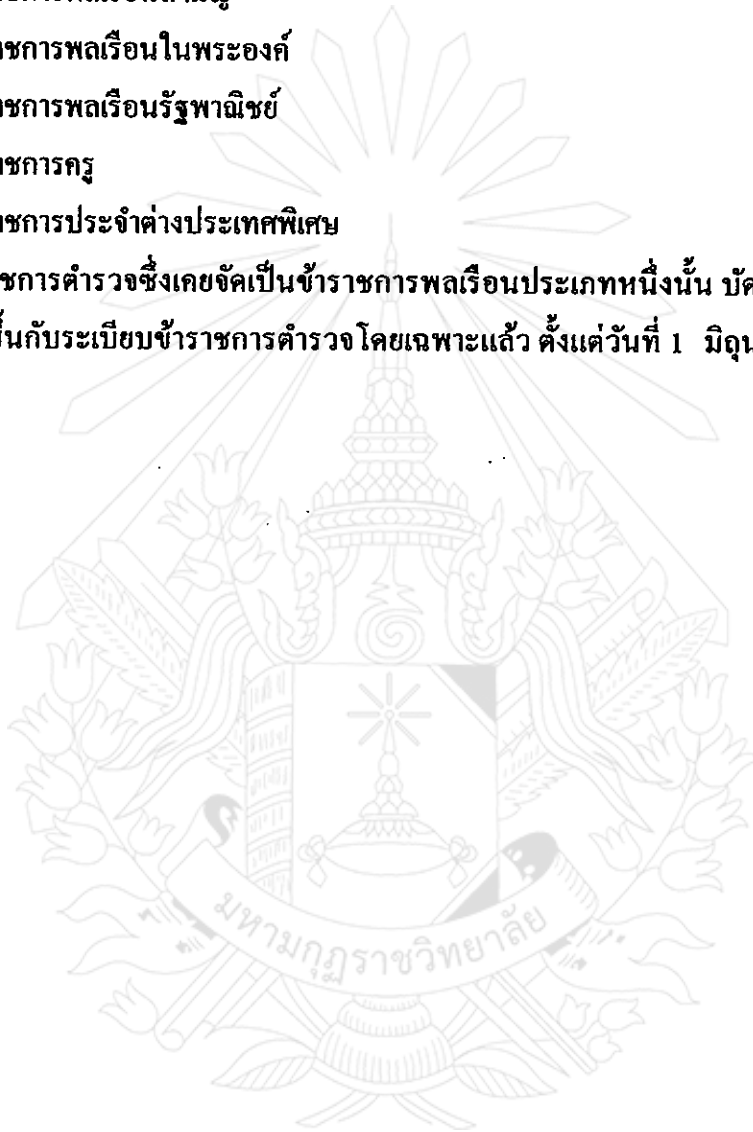
ที่มา : สมาน รังสิโยกฤษณ์, 2543 : 24

5) ระบบข้าราชการไทยในปัจจุบัน

ประเภทของข้าราชการพลเรือนตามระเบียบข้าราชการพลเรือน (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2521 มาตรา 4 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมความในมาตรา 23 ของ พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2518 ข้าราชการพลเรือนจำแนกได้เป็น 5 ประเภท คือ

- 1) ข้าราชการพลเรือนสามัญ
- 2) ข้าราชการพลเรือนในพระองค์
- 3) ข้าราชการพลเรือนรัฐพาณิชย์
- 4) ข้าราชการครู
- 5) ข้าราชการประจำต่างประเทศพิเศษ

สำหรับข้าราชการตำรวจซึ่งเคยจัดเป็นข้าราชการพลเรือนประเภทหนึ่งนั้น บัดนี้ ได้แยกข้าราชการตำรวจมาขึ้นกับระเบียบข้าราชการตำรวจโดยเฉพาะแล้ว ตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2521 เป็นต้นไป¹¹⁹

¹¹⁹ ตมาน รังสิโยภฤกษ์, การบริหารราชการไทย, อ่างแล้ว, หน้า 27.

แผนภูมิที่ 2.7 แสดงโครงสร้างการจัดระเบียบบริหารราชการไทยในปัจจุบัน

ที่มา : สมาน รังสิโยภฤกษ์, 2543 : 27

4. คุณลักษณะของข้าราชการไทยที่พึงประสงค์

แนวทางการกำหนดคุณลักษณะของข้าราชการไทยที่พึงประสงค์ มีผู้กล่าวไว้ ดังนี้

1. คุณลักษณะของข้าราชการไทยที่พึงประสงค์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

ข้าราชการที่พึงประสงค์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องมีคุณธรรมที่เรียกว่า พละ 4 ประการ คือ

1) **ปัญญาพละ** ฉลาด มีความรู้ดีในหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบสามารถแก้ไขปัญหา และอุปสรรคที่เกิดขึ้น ได้ ความรู้ดีสามารถสร้างให้เกิดด้วยการเรียนรู้จากครู คูจากตำราและสดับ ปาฐะคือการรับฟังเรื่องราวหรือเนื้อหาที่เป็นประโยชน์อยู่เสมอ

2) **วิริยะ** ขยันทำงานอย่างแข็งขัน ไม่ปล่อยปละละเลย ติดตามผลงานอย่างต่อเนื่อง ไม่ทอดธุระจนกว่าจะบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

3) **อนวัชพละ** ซื่อสัตย์ มีความซื่อสัตย์สุจริต อดทนต่อความขี้ ก้าวต่อความผิด ประพฤติซื่อตรงไม่ว่าต่อหน้าหรือลับหลัง แม้จะยากจนก็ยินดีถือคติว่า “ถึงเป็นนออยู่อย่างต่ำ แต่มีการกระทำอย่างสูง”

4) **สังคหพละ** มนุษย์สัมพันธ์ คือ สามารถทำงานกับเพื่อนร่วมงานได้อย่างดี ยึดเหนี่ยวน้ำใจของเพื่อนร่วมงานได้โดยใช้หลักความโอบอ้อมอารี วจีไพเราะ สงเคราะห์เพื่อนร่วมงานและชาวจิตตในการวางตน¹²⁰

คุณธรรมทั้ง 4 ประการ จะช่วยให้ทำงานอย่างมีความสุข ถึงเงินเดือนจะน้อยหรือยศจะต่ำ แต่ก็จะมีพลังและมีเกียรติสูงสมกับเป็นข้าราชการที่แปลว่า “ผู้ทำงานให้พระราชา”

2. คุณลักษณะของข้าราชการไทยที่พึงประสงค์ตามแนวทางของสำนักงาน ก.พ.

สำนักงาน ก.พ. ได้กำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในรูปแบบสมรรถนะและระดับความชำนาญแต่ละสมรรถนะหลักของการเป็นข้าราชการพลเรือนไทยยุคใหม่ 5 ด้าน ดังนี้

1) **ด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Achievement Motivation)** ความมุ่งมั่นจะปฏิบัติหน้าที่ราชการให้ดีหรือให้เกินมาตรฐานที่มีอยู่ โดยมาตรฐานนี้อาจเป็นผลการปฏิบัติงานที่ผ่านมาของตนเองหรือเกณฑ์วัดผลสัมฤทธิ์ที่สถาบันอุดมศึกษากำหนดขึ้นอีกทั้งยังหมายรวมถึงการสร้างสรรค์พัฒนาผลงานหรือกระบวนการปฏิบัติงานตามเป้าหมายที่ยากและท้าทายชนิดที่อาจไม่เคยมีผู้ใดสามารถกระทำได้มาก่อน

2) **ด้านการบริการที่ดี (Service Mind)** ความตั้งใจของข้าราชการในการให้บริการต่อประชาชน ข้าราชการหรือหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

¹²⁰ อก.นวก. 23/209/376.

3) ด้านการสั่งสมความเชี่ยวชาญในงานอาชีพ (Expertise) ความสนใจใฝ่รู้ สั่งสมความรู้ความสามารถของตนในการปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยการศึกษา ค้นคว้า และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องจนสามารถประยุกต์ใช้ความรู้เชิงวิชาการและเทคโนโลยีต่างๆ เข้ากับการปฏิบัติราชการให้เกิดผลสัมฤทธิ์

4) ด้านการยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรม และจริยธรรม (Integrity) การดำรงตนและประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้องเหมาะสมทั้งตามกฎหมายคุณธรรม จรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ และจรรยาข้าราชการเพื่อรักษาศักดิ์ศรีแห่งความเป็นข้าราชการ

5) ด้านการทำงานเป็นทีม (Teamwork) ความตั้งใจที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น เป็นส่วนหนึ่งของทีม หน่วยงานหรือสถาบันอุดมศึกษา โดยผู้ปฏิบัติมีฐานะเป็นสมาชิก ไม่จำเป็นต้องมีฐานะหัวหน้าทีม รวมทั้งความสามารถในการสร้างและรักษาสัมพันธภาพกับสมาชิกในทีม

นอกจากนี้ สำนักงาน ก.พ. ได้จัดทำข้อบังคับ ก.พ. ว่าด้วยจรรยาบรรณของข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2537 ด้วยเหตุผลความสำคัญกล่าวคือ โดยที่ข้าราชการพลเรือนมีหน้าที่และความรับผิดชอบสำคัญในการพัฒนาประเทศ รวมทั้งการให้บริการแก่ประชาชนซึ่งจำเป็นต้องทำงานร่วมกันหลายฝ่าย ฉะนั้นเพื่อให้ข้าราชการพลเรือนมีความประพฤติดี สำนึกในหน้าที่สามารถประสานงานกับทุกฝ่าย ตลอดจนปฏิบัติหน้าที่ราชการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จึงสมควรให้มีข้อบังคับ ก.พ. ว่าด้วยจรรยาบรรณของข้าราชการพลเรือน ไว้เป็นประมวลความประพฤติเพื่อรักษาไว้ซึ่งศักดิ์ศรีและส่งเสริมชื่อเสียง เกียรติคุณ เกียรติฐานะของข้าราชการพลเรือน อันจะยังผลให้ผู้ประพฤติเป็นที่เลื่อมใส ศรัทธา และยกย่องบุคคล โดยทั่วไป

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 8 (5) และมาตรา 91 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2535 จึงออกข้อบังคับ ก.พ. ว่าด้วยจรรยาบรรณของข้าราชการพลเรือนไว้ดังต่อไปนี้

จรรยาบรรณต่อตนเอง

ข้อ 1 ข้าราชการพลเรือนพึงเป็นผู้มีศีลธรรมอันดีและประพฤติตนให้เหมาะสมกับการเป็นข้าราชการ

ข้อ 2 ข้าราชการพลเรือนพึงใช้วิชาชีพในการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์และไม่แสวงหาประโยชน์โดยมิชอบในกรณีที่วิชาชีพใดมีจรรยาวิชาชีพกำหนดไว้ก็พึงปฏิบัติตามจรรยาวิชานั้นด้วย

ข้อ 3 ข้าราชการพลเรือนพึงมีทัศนคติที่ดีและพัฒนาตนเองให้มีคุณธรรมจริยธรรม รวมทั้งเพิ่มพูนความรู้ความสามารถและทักษะในการทำงานเพื่อการปฏิบัติหน้าที่ราชการมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

จรรยาบรรณต่อหน่วยงาน

ข้อ 4 ข้าราชการพลเรือนพึงปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความสุจริตเสมอภาคและปราศจากอคติ

ข้อ 5 ข้าราชการพลเรือนพึงปฏิบัติหน้าที่ราชการอย่างเต็มกำลังความสามารถ รอบคอบ รวดเร็วขยันหมั่นเพียรถูกต้องสมเหตุสมผล โดยคำนึงถึงประโยชน์ของทางราชการและประชาชนเป็นสำคัญ

ข้อ 6 ข้าราชการพลเรือนพึงปฏิบัติตนเป็นผู้ตรงต่อเวลาและใช้เวลาราชการให้เป็นประโยชน์ต่อทางราชการอย่างเต็มที่

ข้อ 7 ข้าราชการพลเรือนพึงดูแลรักษาและใช้ทรัพย์สินของทางราชการอย่างประหยัด คุ่มค่าโดยระมัดระวังมิให้เสียหายหรือสิ้นเปลืองเยี่ยงวิญญูชนจะพึงปฏิบัติต่อทรัพย์สินของตนเอง

จรรยาบรรณต่อผู้บังคับบัญชา ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาและผู้ร่วมงาน

ข้อ 8 ข้าราชการพลเรือนพึงมีความรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน การให้ความร่วมมือช่วยเหลือกลุ่มงานของคนทั้งในด้านการให้ความคิดเห็น การช่วยทำงาน และการแก้ปัญหา ร่วมกัน รวมทั้งการเสนอแนะในสิ่งที่เห็นว่าจะมีประโยชน์ต่อการพัฒนางานในความรับผิดชอบด้วย

ข้อ 9 ข้าราชการพลเรือนซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาพึงดูแลเอาใจใส่ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา ทั้งในด้านการปฏิบัติงาน ขวัญกำลังใจ สวัสดิการ และยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาตลอดจนปกครองผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาด้วยหลักการและเหตุผลที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

ข้อ 10 ข้าราชการพลเรือนพึงช่วยเหลือเกื้อกูลกันในทางที่ชอบ รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจในบรรดาผู้ร่วมงานในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อประโยชน์ส่วนรวม

ข้อ 11 ข้าราชการพลเรือนพึงปฏิบัติต่อผู้ร่วมงานตลอดจนผู้เกี่ยวข้องด้วยความสุภาพ มีน้ำใจและมนุษยสัมพันธ์อันดี

ข้อ 12 ข้าราชการพลเรือนพึงละเว้นจากการนำผลงานผู้อื่นมาเป็นของตน

จรรยาบรรณต่อประชาชนและสังคม

ข้อ 13 ข้าราชการพลเรือนพึงให้บริการประชาชนอย่างเต็มกำลังความสามารถด้วยความเป็นธรรมเอื้อเฟื้อ มีน้ำใจและใช้กิริยาวาจาสุกภาพอ่อนโยน เมื่อเห็นว่าเรื่องใดไม่สามารถปฏิบัติได้หรือไม่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของคนที่ต้องปฏิบัติ ควรชี้แจงเหตุผลหรือแนะนำให้ติดต่อยังหน่วยงานหรือบุคคลซึ่งคนทราบว่ามีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นๆ ต่อไป

ข้อ 14 ข้าราชการพลเรือนพึงประพฤติตนให้เป็นที่เชื่อถือของบุคคลทั่วไป

ข้อ 15 ข้าราชการพลเรือนพึงละเว้นการรับทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดซึ่งมีมูลค่าเกินกว่าปกติวิสัยที่วิญญูชนจะให้อันโดยเสน่หาจากผู้มาติดต่อกับราชการหรือผู้ซึ่งอาจได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติหน้าที่ราชการนั้น หากได้รับไว้แล้วและทราบภายหลังว่าทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดที่รับไว้มีมูลค่าเกินปกติวิสัย ก็ให้รายงานผู้บังคับบัญชาทราบโดยเร็วเพื่อดำเนินการตามสมควรแก่กรณี¹²¹

จากความหมายของข้าราชการที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า คำว่า ข้าราชการ มาจากคำสองคำรวมกัน คือ ข้าราชการ หมายถึง บ่าวไพร่หรือคนรับใช้ ราช หมายถึง พระเจ้าแผ่นดินหรือพระราช และ การ หมายถึง การงาน เมื่อรวมทั้งสามคำเข้าด้วยกัน จึงเป็น ข้าราชการ คือ ผู้ทำงานให้พระราช ข้าราชการเป็นกลไกสำคัญในฐานะผู้ปฏิบัติบริหารงานของแผ่นดินในการนำนโยบายของรัฐและภารกิจของส่วนราชการ ไปปฏิบัติให้เกิดผลสัมฤทธิ์สูงสุดต่อประชาชนและประเทศชาติ ข้าราชการจึงมีภาระหน้าที่มากมายหลายด้านที่ส่งผลกระทบต่อหรือเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนเป็นอย่างมาก จึงมีความจำเป็นที่ข้าราชการทุกคนควรมีคุณธรรมเป็นหัวใจของการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะภาคประชาชน เป็นผู้นำที่ใช้ความรู้และปัญญาในการประสานประโยชน์และใช้ดุลพินิจเพื่อความเป็นธรรม เพื่อความสุขในทุกมิติของประชาชนภายใต้ระบอบประชาธิปไตยแบบไทย ข้าราชการจึงต้องเป็นผู้นำเชิงคุณธรรมจึงจะสามารถสร้างและผลักดันนโยบายสาธารณะจากกระบวนการเชิงจริยธรรมคือกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนได้ อย่างเป็นรูปธรรมและบรรลุเป้าหมาย กระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาชนจึงเป็นกระบวนการเชิงจริยธรรมที่ขับเคลื่อน ความรู้ ความดี ความสุขและประโยชน์สาธารณะเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนในสังคมไทยทุกคน

¹²¹ สำนักงาน ก.พ. , คำนียมสร้างสรรค์ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ, พิมพ์ครั้งที่ 4, ศูนย์ส่งเสริมจริยธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน, กรุงเทพมหานคร, 2547, หน้า 35-39 .

2.5 สภาพพื้นที่ที่ศึกษา

เขตบางพลัด

1) ความหมาย “บางพลัด”

“บาง” หมายถึง ทางน้ำเล็ก ๆ ทางน้ำเล็กที่ไหลขึ้นลงตามระดับน้ำในแม่น้ำลำคลอง หรือทะเล คำบางบ้านที่อยู่หรือเคยอยู่ริมบางหรือในบริเวณที่เคยเป็นบางมาก่อน

“พลัด” ในที่นี้หมายถึง “พลัดหลง” มิใช่ “พลัดพราก” ตามที่เข้าใจกัน คำว่า “พลัด” ในปัจจุบันหมายถึง “พลัดมา” เนื่องจากมีผู้คนย้ายถิ่นฐานเข้ามาอาศัยอยู่ที่บางพลัดจำนวนมาก เมื่อมาอยู่ที่บางพลัดแล้วต่างมีความสุขความเจริญกันถ้วนหน้าเป็นเจ้าของกิจการใหญ่โต เจ้าของโรงเรียน เจ้าของโรงแรม เจ้าของโรงพยาบาล เจ้าของห้างสรรพสินค้า เป็นต้น

บางพลัดเป็นบางที่มีพื้นที่สวนผลไม้และป่าไม้หนาแน่น เป็นท้องที่ที่ไม่มีถนน เป็นพื้นที่ลุ่มมีทางน้ำธรรมชาติ (บาง) ลำรางและลำประ โคงมากมาย มีแต่ทางหลวงเล็ก ๆ ลัดเลาะลัดเลี้ยวไป ความหมู่บ้าน การเดินทางส่วนใหญ่ใช้เรือและเนื่องจากบาง ลำราง ลำประ โคง ทางเดินจะมีลักษณะคดเคี้ยว ลัดเลี้ยว ทางแยกกวกวน ผู้ที่ไม่เคยชินทางเมื่อเดินทางเข้ามาที่บางพลัดแล้วมักจะหลงทางหาทางออกไม่ถูกกลั้วหลงป่า ชาวบ้านเลยตั้งชื่อแถวนี้ว่า “บางพลัด”

2) ประวัติศาสตร์เขตบางพลัด

เดิมเขตบางพลัดมีฐานะเป็นอำเภอชั้น ในอำเภอหนึ่งของพระนคร มีชื่อว่า อำเภอบางพลัด ต่อมาถูกลดฐานะเป็น ตำบลบางพลัด ขึ้นอยู่กับอำเภอบางกอกน้อย จังหวัดธนบุรี ภายหลังได้มีการรวมจังหวัดธนบุรีกับจังหวัดพระนครเข้าด้วยกันเป็นจังหวัดนครหลวงกรุงเทพมหานคร และเปลี่ยนเป็นกรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. 2515 ตำบลบางพลัดจึงเปลี่ยนฐานะเป็น แขวงบางพลัด เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

ต่อมาในเดือนมกราคม พ.ศ. 2532 กรุงเทพมหานครได้จัดตั้งสำนักงานเขตบางกอกน้อย สาขาบางพลัด ขึ้นดูแลพื้นที่แขวงบางพลัด บางอ้อ บางบำหรุ และบางยี่ขัน ซึ่งต่อมาท้องที่ทั้ง 4 แขวงนี้ได้ยกฐานะขึ้นเป็น เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ในวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2532 ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เปลี่ยนแปลงพื้นที่เขตบางกอกน้อยและจัดตั้งเขตบางพลัดและเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2534 ได้มีประกาศของกระทรวงมหาดไทย เปลี่ยนแปลงพื้นที่เขตบางพลัด โดยตัดพื้นที่แขวงบางบำหรุและบางยี่ขัน เฉพาะส่วนที่อยู่ทางทิศใต้ของถนนบรมราชชนนีและถนนสมเด็จพระปิ่นเกล้า กลับไปเป็นพื้นที่ในการปกครองของเขตบางกอกน้อยอีกครั้ง

3) ที่ตั้งและอาณาเขต

ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา (ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของฝั่งธนบุรี) มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่การปกครองต่าง ๆ เรียงตามเข็มนาฬิกา ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอบางกรวย (จังหวัดนนทบุรี)
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับเขตบางซื่อ เขตดุสิต และเขตพระนคร มีแนวตั้งกลางแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเส้นแบ่งเขต
- ทิศใต้ ติดต่อกับเขตบางกอกน้อย มีถนนสมเด็จพระปิ่นเกล้าเป็นเส้นแบ่งเขต
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับเขตบางกอกน้อยและเขตคลองสาน มีถนนบรมราชชนนีและคลองบางกอกน้อยเป็นเส้นแบ่งเขต

4) จำนวนประชากร (ข้อมูล ณ เดือนธันวาคม 2552)

ชาย	จำนวน 47,078 คน
หญิง	จำนวน 54,198 คน
รวม	จำนวน 101,276 คน

5) การแบ่งเขตการปกครอง

เขตบางพลัดแบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 4 แขวง (khwaeng) ได้แก่

1. บางพลัด (Bang Phlat)
2. บางอ้อ (Bang O)
3. บางบำหรุ (Bang Bamru)
4. บางยี่ขัน (Bang Yi Khan)

6) การคมนาคม

ในเขตบางพลัดมีทางสายหลัก ได้แก่

1. ถนนจรูญสนิทวงศ์ เชื่อมระหว่างสี่แยกบรมราชชนนีกับสะพานพระราม 7
2. ถนนสิรินธร เชื่อมระหว่างทางแยกต่างระดับสิรินธรกับสี่แยกบางพลัด
3. ถนนราชวิถี เชื่อมระหว่างสี่แยกบางพลัดกับสะพานกรุงธน
4. ถนนสมเด็จพระปิ่นเกล้า (ทางขนานขาเข้า)
5. ถนนอรุณอมรินทร์ เชื่อมระหว่างสี่แยกอรุณอมรินทร์กับสะพานพระราม 8

7) สถานที่สำคัญ

1. สะพานพระราม 8	3. บ้านบางยี่ขัน
2. สะพานกรุงธน	4. สำนักงานบำรุงทางธนบุรี

8) ศาสนสถาน

วัด เขตบางพลัดมีพุทธศาสนิกชนจำนวนมาก จึงมีการสร้างวัดเป็นจำนวนมาก แบ่งเป็น
วัด 23 วัด ได้แก่

1. วัดวิมุขยาราม	13. วัดเทพนารี
2. วัดใหม่เทพนิมิตร	14. วัดทอง
3. วัดจตุรมิตรประดิษฐาราม	15. วัดจักรแก้วจงกลณี
4. วัดเปาโรหิตย์	16. วัดดาวดึงษาราม
5. วัดน้อยนางหงษ์	17. วัดเทพากร
6. วัดบางพลัด	18. วัดบางยี่ขัน
7. วัดอมรคีรี	19. วัดเพลง
8. วัดสิงห์	20. วัดกนิษฐา
9. วัดพระยาศิริโทยสวรรค์	21. วัดบวรมงคล
10. วัดรวกบางบำหรุ	22. วัดอาวุธวิกสิตาราม
11. วัดภาณุรังษี	23. วัดสามัคคีสุทธาวาส
12. วัดกฤษบดี	

มัสยิด มี 2 แห่ง คือ

1. มัสยิดบางอ้อ 2. มัสยิดคารุลอิหซาน

ศาลเจ้า มี 2 แห่ง คือ

1. ศาลเจ้าปู่ท่ากอง 2. ศาลเจ้าพ่อเสือ

เขตบางพลัด ปัจจุบันมีความเจริญเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว สภาพทั่วไปเป็นแหล่งการค้าและ
แหล่งที่อยู่อาศัยหนาแน่นและมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมที่น่าสนใจ¹²²

¹²²วิกิพีเดีย, เขตบางพลัด, 13 พฤศจิกายน 2552

2.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาและค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับงานวิจัย พบว่า

พระมหาศรีทนต์ สมจาโรและคณะ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาความเป็นไปได้ในการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมแก่เยาวชน โดยใช้หลักสูตรธรรมศึกษา : กรณีศึกษาอาชีวศึกษาในกรุงเทพมหานคร” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของหลักสูตรธรรมศึกษา และการจัดการศึกษาของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนระดับอาชีวศึกษา 2) ศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนของศูนย์พระสงฆ์นักเผยแผ่ธรรมศึกษา เพื่อพัฒนาสังคมในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนในสถาบันการศึกษาอาชีวศึกษา 3) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมแก่เยาวชน

ผลการศึกษาพบว่า หลักสูตรธรรมศึกษาสามารถประยุกต์เข้ากับการเรียนการสอนอาชีวศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน มีความสอดคล้องกับการเรียนการสอนอาชีวศึกษาทุกระดับชั้น ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนแก่เยาวชน ในอาชีวศึกษาเองมีการกระจายโอกาสทางการศึกษาไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ มีการพัฒนาบุคลากร พัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับศาสนา ส่วนที่เป็นปัญหาและอุปสรรคที่พบมากที่สุด คือ ปัญหาค่านิยมในหลักสูตรธรรมศึกษามีมาก แต่ขาดการพัฒนาให้สอดคล้องกับระยะเวลาการสอน ปัญหาการขาดแคลนวิทยากรที่มีประสบการณ์ ดังนั้น จึงต้องมีการจัดวางกรอบวิธีสอน ขาดสื่ออุปกรณ์และเครื่องมือในการเรียนการสอนทำให้การเรียนการสอนลวกๆ และไม่สอดคล้องกับความสนใจตามวัยของผู้เรียน ขาดการประสานงาน และปัญหาขาดแคลนงบประมาณ ปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขจากทุกฝ่าย¹²⁵

พระมหาสุพจน์ สุวโจ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การประเมินหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม : ศึกษากรณีนักธรรมชั้นตรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิจัยหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม : ศึกษากรณีนักธรรมชั้นตรี ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

1) ด้านบริบท วัตถุประสงค์ของหลักสูตรขาดความชัดเจน โครงสร้างของหลักสูตรเน้นด้านทฤษฎีมากกว่าด้านปฏิบัติ และเนื้อหาของหลักสูตรไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

¹²⁵พระมหาศรีทนต์ สมจาโรและคณะ, “การศึกษาความเป็นไปได้ในการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมแก่เยาวชน โดยใช้หลักสูตรธรรมศึกษา : กรณีศึกษาอาชีวศึกษาในกรุงเทพมหานคร”, สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร, 2547), 72 หน้า.

2) ด้านปัจจัยเบื้องต้น คุณลักษณะของอาจารย์ผู้สอน มีความเป็นกัลยาณมิตรและเป็นแบบอย่างที่ดี แต่ขาดด้านเทคนิคการสอน ผู้เข้ามามีศึกษามีความแตกต่างกันด้านอายุและพื้นฐานการศึกษา สถานที่เรียนมีสิ่งแวดล้อมที่ดีและอำนวยความสะดวกการเรียนการสอน แต่ขาดอุปกรณ์การเรียนการสอนที่ทันสมัย

3) ด้านกระบวนการ การจัดการเรียนการสอนมีความเหมาะสมปานกลาง เพราะส่งเสริมผู้เรียนให้เป็นศาสนทายาทที่ดี ควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนอกสถานที่ เพื่อเพิ่มทักษะการเรียนรู้ การวัดผลและประเมินผลไม่สอดคล้องกับความต้องการของครูและนักเรียน ควรพิจารณาปรับปรุงให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

4) ด้านผลผลิต ผู้สำเร็จการศึกษามีคุณภาพค่อนข้างต่ำ เพราะไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ที่เรียนมาให้คนอื่นเข้าใจได้ ไม่สามารถประยุกต์หลักธรรมวินัยให้เหมาะสมแก่สมณภาวะได้ ฉะนั้นจึงควรเพิ่มวิชาที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกศรัทธาที่จะรักษาสถาบันพระพุทธศาสนา¹²⁶

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมผู้เรียน โดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนธรรมศึกษาชั้นตรี-โท-เอก ในสถานศึกษา” ผลการศึกษาพบว่า การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมผู้เรียนจากการเรียนการสอนธรรมศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษามีนโยบายจัดการเรียนรู้ในหลักสูตรธรรมศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนในด้านความรู้ในหลักธรรม การแต่งกระทู้ธรรม พุทธประวัติ และศาสนพิธีเพื่อให้เกิดคุณธรรมจริยธรรมเพิ่มขึ้นในผู้เรียนทั้งความรู้ในพระพุทธศาสนา หลักธรรม ศาสนพิธี ความประพฤตินี้มีต่อครู พ่อแม่ เพื่อน และการเรียน การทำงานของผู้เรียนที่ผ่านการเรียนรู้ธรรมศึกษาจะมีพฤติกรรมที่ดีขึ้น แม้จะมีความจำในรายละเอียด ไม่ชัดเจนครบถ้วนแต่สามารถนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ได้ดีเป็นที่พอใจของครูและพ่อแม่ที่ผู้เรียนมีความประพฤติที่ดีขึ้น ขยันเรียน ขยันทำการบ้านมากขึ้น ทำงาน ทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อน ได้ดี แม้ระยะเวลาในการเรียนรู้หลักสูตรธรรมศึกษาจะน้อยและครูพระสอนโดยวิธีบรรยาย และใช้สื่อกิจกรรมการสอนน้อยแต่ผู้เรียน ได้รู้ธรรม และความรู้ด้านพุทธศาสนา มากขึ้นกว่าการเรียนรู้ในวิชาพระพุทธศาสนา รวมทั้งผู้เรียนสามารถปฏิบัติตัวต่อพระสงฆ์ และการทำบุญทางพระพุทธศาสนาได้มากขึ้น สถานศึกษาบางแห่งมีการจัดกิจกรรมและโครงการทางด้านคุณธรรมจริยธรรมเพื่อส่งเสริมและกระตุ้นผู้เรียนทำให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมที่ดีขึ้น และเกิดการเรียนรู้ทางด้านคุณธรรมจริยธรรมเพิ่มเติมและต่อเนื่อง ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทางด้านหลักธรรมและนำมา

¹²⁶ พระมหาพจน์ สุวโจ, “การประเมินหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม : ศึกษากรณีนักธรรมชั้นตรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), 155 หน้า.

ประพศปฏิบัติเพิ่มขึ้น ช่วยกระตุ้นพฤติกรรมผู้เรียนให้มีความประพศที่ต้องการ และสถานศึกษาบางแห่งมีการอบรมเพื่อขัดเกลาผู้เรียนที่มีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ ด้วยการช่วยกันอบรม และเข้าค่ายอบรมขัดเกลาเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่องจนผู้เรียนเกิดสำนึกและไม่กล้าทำผิดด้วยความเต็มใจ¹²⁷

พระบัญชา อุทธีงาม ได้ทำวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประพศิผลของการจัดการศึกษาธรรมศึกษา ของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประพศิผลของการจัดการศึกษาธรรมศึกษา ของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า

1. พฤติกรรมการสอนของครูโดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับคะแนนเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านเตรียมการเรียนการสอนและด้านการวัดผลและประเมินผล ตามลำดับ
2. ประพศิผลของการจัดการศึกษาธรรมศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับคะแนนเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านการปฏิบัติศึปฏิบัติชอบ ด้านศาสนบุคคลและด้านการเผยแผ่ศาสนา ตามลำดับ
3. พฤติกรรมการสอนของครูกับประพศิผลของการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี โดยรวมมีความสัมพันธ์กันทางบวก ในระดับปานกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01¹²⁸

พระมหาสุศักดิ์ กิจจกาโร ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประพศิผลของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประพศิผลของการจัดการศึกษาธรรมศึกษา ของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า

1. ประพศิผลของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านการปฏิบัติศึปฏิบัติชอบ ด้านศาสนบุคคล ด้านการดำรงพุทธศาสตร์ ด้านความสามารถปฏิบัติศาสนกิจ และด้านการเผยแผ่ศาสนา ตามลำดับ

¹²⁷ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมผู้เรียน โดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนธรรมศึกษาขั้นตรี-โท-เอกในสถานศึกษา”, รายงานการวิจัย, (กรมการศาสนา : กระทรวงวัฒนธรรม), 2549, 105 หน้า.

¹²⁸ พระบัญชา อุทธีงาม, “ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประพศิผลของการจัดการศึกษาธรรมศึกษา ของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศึศึกษาศึศตรมหาบัณเฑศ, (บัณเฑศิวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, 2553), 126 หน้า.

2. พฤติกรรมการสอนของครู โดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านการเตรียมการสอน ด้านการวัดผลและประเมินผล และด้านการสอน ตามลำดับ

3. ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประสิทธิผลของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี โดยรวมมีความสัมพันธ์ทางบวก ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.67 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01¹²⁹

พระมหาทวี กนฺตวิโร ได้ทำวิจัยเรื่อง “การประเมินหลักสูตร โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและสาขาในกรุงเทพมหานคร” โดยใช้แบบจำลองชิปปี้เป็นแบบประเมินเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัยและเหมาะสมยิ่งขึ้น กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร ครูอาจารย์และนักเรียนจำนวน 932 คน วิธีการประเมินใช้การวิเคราะห์เอกสารและส่งแบบสอบถามความคิดเห็น ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ด้านบริบท จุดมุ่งหมายของหลักสูตรส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โครงสร้างของหลักสูตรสอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน เนื้อหาวิชามีความเหมาะสมสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้และการจัดระดับชั้นเรียนมีความเหมาะสมในสภาพปัจจุบัน

2. ด้านปัจจัยเบื้องต้น ครูอาจารย์มีทักษะและความชำนาญในการสอนในรายวิชาที่สอน นักเรียนมีความเคารพและปฏิสัมพันธ์อันดีต่อครูอาจารย์ สื่อและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีความเหมาะสมระดับปานกลางและห้องสมุดหรือแหล่งวิทยากรมีไม่เพียงพอ

3. ด้านกระบวนการ การเรียนการสอน ผู้สอนเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ซักถามข้อสงสัย อาจารย์พยายามปลุกฝังให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่องานและหน้าที่และการวัดและประเมินผล การเรียนยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ

4. ด้านผลผลิต นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อพระสงฆ์และพระพุทธศาสนาโดยรวมและสามารถปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี¹³⁰

¹²⁹ พระมหาชูศักดิ์ กิจจกาโร, “ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประสิทธิผลของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์, สาขาวิชาบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, 2552), 91 หน้า.

¹³⁰ พระมหาทวี กนฺตวิโร, “การประเมินหลักสูตร โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและสาขาในกรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์, ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543), 190 หน้า.

พระมหาธวัชชัย รตเลิศจิต ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่สัมพันธ์กับประสิทธิผลการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของสำนักเรียนในกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า

1. ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาอยู่ในระดับดีมาก ยกเว้นความสามารถปฏิบัติศาสนกิจ และด้านการเผยแผ่ศาสนาอยู่ในระดับปานกลาง
2. ปัจจัยด้านชีวสังคมครู พบว่า ครูส่วนมากมีพรรษามากกว่า 10 พรรษา และมีประสบการณ์การสอนต่ำกว่า 10 ปี
3. ปัจจัยด้านคุณลักษณะของครูทั้ง โดยรวมและรายด้าน 3 ด้าน คือ บุคลิกภาพ ความพึงพอใจในงานและพฤติกรรมการสอนอยู่ในระดับมาก
4. ปัจจัยด้านชีวสังคมของครูคือพรรษาและประสบการณ์การสอนทั้ง 2 ด้าน ไม่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลการจัดการศึกษาโดยรวม เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ประสบการณ์การสอนมีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลด้านการเผยแผ่ศาสนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05¹³¹

พระครูศรีกิตติวรารกร (บุญชัย กิจคิปัญโญ) ได้ทำวิจัยเรื่อง “สภาพปัญหาและข้อเสนอแนะในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ฝ่ายธรรมศึกษา สำนักเรียนคณะจังหวัดนนทบุรี ภาค 1” โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาสภาพปัญหาและข้อเสนอแนะในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ฝ่ายธรรมศึกษา สำนักเรียนคณะจังหวัดนนทบุรี ภาค 1 ผลการวิจัยพบว่า ด้านการจัดครูและบุคลากรทางการศึกษาพบว่า สำนักเรียนขาดครูผู้สอนที่มีความรู้ ความสามารถในการสอนเชิงบูรณาการ รวมถึงไม่มีการปูนบำเหน็จความชอบตามความสามารถให้แก่บุคลากรและไม่เปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ด้านการจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนพบว่า ขาดการส่งเสริมและสนับสนุนระบบประกันคุณภาพการศึกษา ทั้งการประกันคุณภาพภายในสำนักเรียนและการประกันคุณภาพภายนอกโดย สมศ. รวมทั้งด้านหลักสูตรพระปริยัติธรรมเก่าเกินไป ล้าสมัย ไม่ทันกับเหตุการณ์ปัจจุบัน และครูมีชั่วโมงการสอนน้อยเกินไป ทำให้ผู้เรียนยังไม่เข้าใจบทเรียนเท่าที่ควร ด้านการสร้างโอกาสทางการศึกษาและการพัฒนาผู้เรียน พบว่า ผู้เรียนขาดตำราเรียนและแหล่งศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม เช่น ห้องสมุด เป็นต้น รวมทั้งการจัดโครงการกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิชาธรรมศึกษามีน้อยเกินไปทำให้เป็นอุปสรรคต่อการเรียน ด้านการจัดสภาพแวดล้อมภายในและสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า งบประมาณสำหรับบริหารจัดการสำนัก

¹³¹พระมหาธวัชชัย รตเลิศจิต, “ปัจจัยที่สัมพันธ์กับประสิทธิผลการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักเรียนในกรุงเทพมหานคร”, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551), 133 หน้า.

เรียนมีไม่เพียงพอ รองลงมา คือขาดสิ่งอำนวยความสะดวกในสำนักเรียนเช่น สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนไม่เพียงพอต่อความต้องการตามลำดับ¹³²

อ้อมเดือน สดมณี ได้ทำวิจัยเรื่อง “การประเมินหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเอกพระพุทธศาสนา พุทธศักราช 2538 ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” โดยใช้แบบจำลองซิปปี้ เพื่อประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตร เนื้อหาวิชา คุณลักษณะของอาจารย์ คุณสมบัติของผู้เข้ามาศึกษา วัสดุการศึกษา ค่าเล่าเรียน สถานที่เรียน การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล การบริหารหลักสูตรและคุณลักษณะของบัณฑิตที่สำเร็จหลักสูตร วิชาการประเมิน ใช้การวิเคราะห์เอกสารและใช้แบบสอบถามจากอาจารย์ นักศึกษาและผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ด้านบริบท วัตถุประสงค์ของหลักสูตรเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ด้านทฤษฎีมากกว่าด้านปฏิบัติ โครงสร้างของหลักสูตรมีความเหมาะสมกับตัวหลักสูตร เนื้อหาของหลักสูตรสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและเป็นที่ต้องการของสถาบันการศึกษาและศาสนา

2. ด้านปัจจัยเบื้องต้น คุณลักษณะของอาจารย์ที่สอนสร้างความเป็นกันเองและคำนึงถึงความก้าวหน้าแก่ผู้เรียน แต่ยังคงขาดทักษะในการใช้เครื่องมือในการสอนที่มีประสิทธิภาพ ผู้ศึกษาเป็นผู้สนใจและเห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนา สื่อการเรียนการสอนส่งเสริมด้านทฤษฎี

3. ด้านกระบวนการ การเรียนการสอนมีความเหมาะสมระดับมาก เพราะส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นบุคลากรที่มีคุณธรรมสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างสันติสุข การวัดและประเมินผลส่วนใหญ่มุ่งเน้นความรู้ทางด้านทฤษฎีของผู้เรียนและการบริหารหลักสูตรเหมาะสมเฉพาะการจัดการวางสอบและการจัดการเรียน ส่วนด้านอื่น ๆ ควรพิจารณาปรับปรุงให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น¹³³

สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสังคมไทย : ศึกษาสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของผู้เรียนธรรมศึกษาทุกระดับช่วงชั้น ปีงบประมาณ 2549” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของผู้เรียนธรรมศึกษาทุก

¹³² พระครูศรีกิตติวรากร (บุญชัย กิตติบุญโญ), “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ฝ่ายธรรมศึกษา สำนักเรียนคณะจังหวัดคนนทบุรี ภาค 1”, วิทยานิพนธ์, สาขาวิชาการจัดการการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2551), 105 หน้า.

¹³³ อ้อมเดือน สดมณี, “การประเมินหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเอกพระพุทธศาสนา พุทธศักราช 2538 ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”, ทุนอุดหนุนการวิจัยประจำปี พ.ศ. 2543, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543, 120 หน้า.

ระดับช่วงชั้น 2) ศึกษาเปรียบเทียบสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของผู้เรียนประถมศึกษาทุก
ระดับช่วงชั้น และ 3) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคการเรียนการสอนประถมศึกษาและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยพบว่า

1. การศึกษาความคิดเห็นของผู้เรียนประถมศึกษาทุกระดับช่วงชั้น ตามสภาพความเป็นจริง
และความคาดหวังในภาพรวมทุกด้านมีความเห็นว่า การจัดการเรียนการสอนประถมศึกษาอยู่ใน
ระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า การเรียนการสอนศึกษาด้านหลักสูตรการเรียน
การสอน อยู่ในระดับปานกลางเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ด้านวิธีการเรียนการสอน ด้าน
กระบวนการเรียนการสอนและอันดับสุดท้ายคือ ด้านการวัดผลและการประเมินผล

2. การทดสอบสมมติฐาน โดยการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้เรียนประถมศึกษาทุกระดับ
ช่วงชั้น ตามสภาพความเป็นจริงและความคาดหวัง พบว่า ความคิดเห็นตามสภาพความเป็นจริงและ
ความคาดหวังในภาพรวมมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

3. ศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะความคิดเห็นของการจัดการเรียนการสอนประถมศึกษา
ศึกษาด้านหลักสูตร ด้านกระบวนการเรียนการสอนและด้านการวัดและประเมินผล พบว่า ผู้เรียน
ประถมศึกษาทุกช่วงชั้น ได้ให้ความคิดเห็นภาพรวมของปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับการเรียนการสอน
ประถมศึกษา พบปัญหาที่มีความคล้ายคลึงกัน คือ 1) งบประมาณไม่เพียงพอ 2) ขาดบุคลากรที่มีความรู้
เฉพาะด้าน 3) ขาดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชน 4) ขาดการประสานงานและ
ประชาสัมพันธ์ ซึ่งได้ให้ข้อเสนอแนะในการเรียนการสอนประถมศึกษาในภาพรวม ดังนี้ 1) ควรมี
การประชาสัมพันธ์ให้กลุ่มเป้าหมายเห็นประโยชน์ของการเรียนประถมศึกษา 2) ขอความร่วมมือจาก
ทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐและภาคเอกชนให้การสนับสนุนส่งเสริมการจัดการเรียนประถมศึกษาเป็น
รูปธรรมและเน้นประสิทธิภาพของการจัดการ 3) ควรจัดอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ควร
เน้นคุณภาพของการจัดการเรียนการสอนประถมศึกษาและควรจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับการนำไป
ปรับใช้ในชีวิตประจำวัน¹³⁴

นวัรัตน์ หมั่นวิริยะ ได้ทำวิจัยเรื่อง “สภาพและปัญหาการส่งเสริมจริยธรรมของนักศึกษา
ในมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงสภาพการส่งเสริมจริยธรรม
และปัญหาการส่งเสริมจริยธรรมของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ผลการวิจัยพบว่า

¹³⁴ สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม. “การศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอน
ประถมศึกษาในสังคมไทย : ศึกษาสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของผู้เรียนประถมศึกษา
ทุกระดับช่วงชั้น”, (กรมการศาสนา : กระทรวงวัฒนธรรม, 2549), 89 หน้า.

1. ปัจจัยที่มีผลต่อปัญหาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม เห็นว่า เนื่องจากไม่มีแผนงานและโครงการอบรมการส่งเสริมจริยธรรมนักศึกษา รองลงมานักศึกษาขาดความตั้งใจในการปฏิบัติค่านิยมหลักจริยธรรมและขาดบุคลากรที่มีความรู้ในการประเมินผลทางจริยธรรม

2. นักศึกษาชายและนักศึกษาหญิงมีปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นในสภาพการส่งเสริมจริยธรรมของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3. นักศึกษามีปัจจัยที่มีอายุต่างกัน มีผลต่อความคิดเห็นในสภาพการส่งเสริมจริยธรรมของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05¹³⁵

ประเสริฐ คำลูน ได้ทำวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของผู้นำเกี่ยวกับจริยธรรมการครองคนตามแนวพุทธศาสตร์ : กรณีศึกษาผู้นำสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภออนุชาริก จังหวัดอุบลราชธานี” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาความคิดเห็นของผู้นำเกี่ยวกับจริยธรรมการครองคนตามแนวพุทธศาสตร์ : กรณีศึกษาผู้นำสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภออนุชาริก จังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำเห็นด้วยเกี่ยวกับจริยธรรมการครองคนตามแนวพุทธศาสตร์อยู่ในระดับมากและเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ด้านสังคม ผู้นำเห็นว่าควรนำหลักศีล 5 มาใช้ในการครองคน ด้านเศรษฐกิจ เห็นว่า ผู้นำควรจะเป็นตัวอย่างในการเสียภาษีให้แก่รัฐ ด้านการปกครอง ผู้นำเห็นว่า ควรนำหลักธรรมมาธิปไตยมาใช้ในการครองคน เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นตามตัวแปรเพศอายุ ระดับการศึกษาและประสบการณ์ โดยภาพรวม ผู้นำมีความคิดเห็นเกี่ยวกับจริยธรรมการครองคนไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05¹³⁶

พระมหาทวีศักดิ์ ทีปธมฺโม ได้ทำวิจัยเรื่อง “การนำหลักจริยธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักศึกษารายวิชาชีพครูในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง ปีการศึกษา 2546” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลต่าง ๆ ที่มีผลต่อการนำหลักจริยธรรมที่ได้จากการศึกษาไปใช้ในชีวิตประจำวัน

¹³⁵ นวรัตน์ หมั่นวิริยะ, “สภาพและปัญหาการส่งเสริมจริยธรรมของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม”, รายงานวิจัย, คณะวิทยาการจัดการ, มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, 2549, 41 หน้า.

¹³⁶ ประเสริฐ คำลูน, “ความคิดเห็นของผู้นำเกี่ยวกับจริยธรรมการครองคนตามแนวพุทธศาสตร์ : กรณีศึกษาผู้นำสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภออนุชาริก จังหวัดอุบลราชธานี”, วิทยานิพนธ์, ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, 2550), 135 หน้า.

ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษามีประสบการณ์เกี่ยวกับเคยเข้าร่วมปฏิบัติธรรม เคยชวนญาติไปทำบุญที่วัดและกล่าวคำศีลเพื่อนที่ประพาศิลา มีร้อยละ 91.0 ขึ้นไป ส่วนที่เหลือ เช่น ไม่เคยซื้อหนังสือธรรมะ ไม่เคยแนะนำเพื่อนไปปฏิบัติธรรมและไม่เคยสนทนาธรรมกับเพื่อนก็ยังมีมากพอสมควร ส่วนความรู้ที่นั้น นักศึกษามีความรู้หลักจริยธรรมทั้ง 3 อย่าง คือ เบญจศีล เบญจธรรมและพรหมวิหาร อยู่ในระดับปานกลางถึงมากและมากที่สุด สำหรับอายุของนักศึกษามีความสัมพันธ์ต่อการนำหลักจริยธรรมบางข้อที่ได้รับจากการศึกษาไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ส่วนเพศ ระดับการศึกษา สถานภาพ และอาชีพไม่มีความสัมพันธ์ต่อการนำหลักจริยธรรมไปใช้¹³⁷

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาธรรมศึกษามีปัญหา ทั้งด้านการบริหาร หลักสูตร การเรียนการสอนและการวัดผล รวมทั้งด้านคุณภาพและผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา โดยมีสาเหตุจากหลายประการด้วยกัน ทั้งนี้ การศึกษารูปแบบการศึกษาระบบศึกษาสำหรับข้าราชการเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ทราบถึงกระบวนการ แนวทางและรูปแบบในการจัดการศึกษาธรรมศึกษาที่เหมาะสมกับข้าราชการ ทั้ง 5 ด้าน คือ 1) ด้านปัจจัยนำเข้า 2) ด้านกระบวนการดำเนินการเรียนการสอน 3) ด้านการควบคุมการเรียนการสอน 4) ด้านผลผลิต และ 5) ด้านข้อมูลย้อนกลับ ซึ่งจากการศึกษาค้นคว้าพบว่ายังไม่มีการวิจัยขึ้นใดระบุถึงการจัดการศึกษาธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการโดยตรง ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษา “รูปแบบการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ”

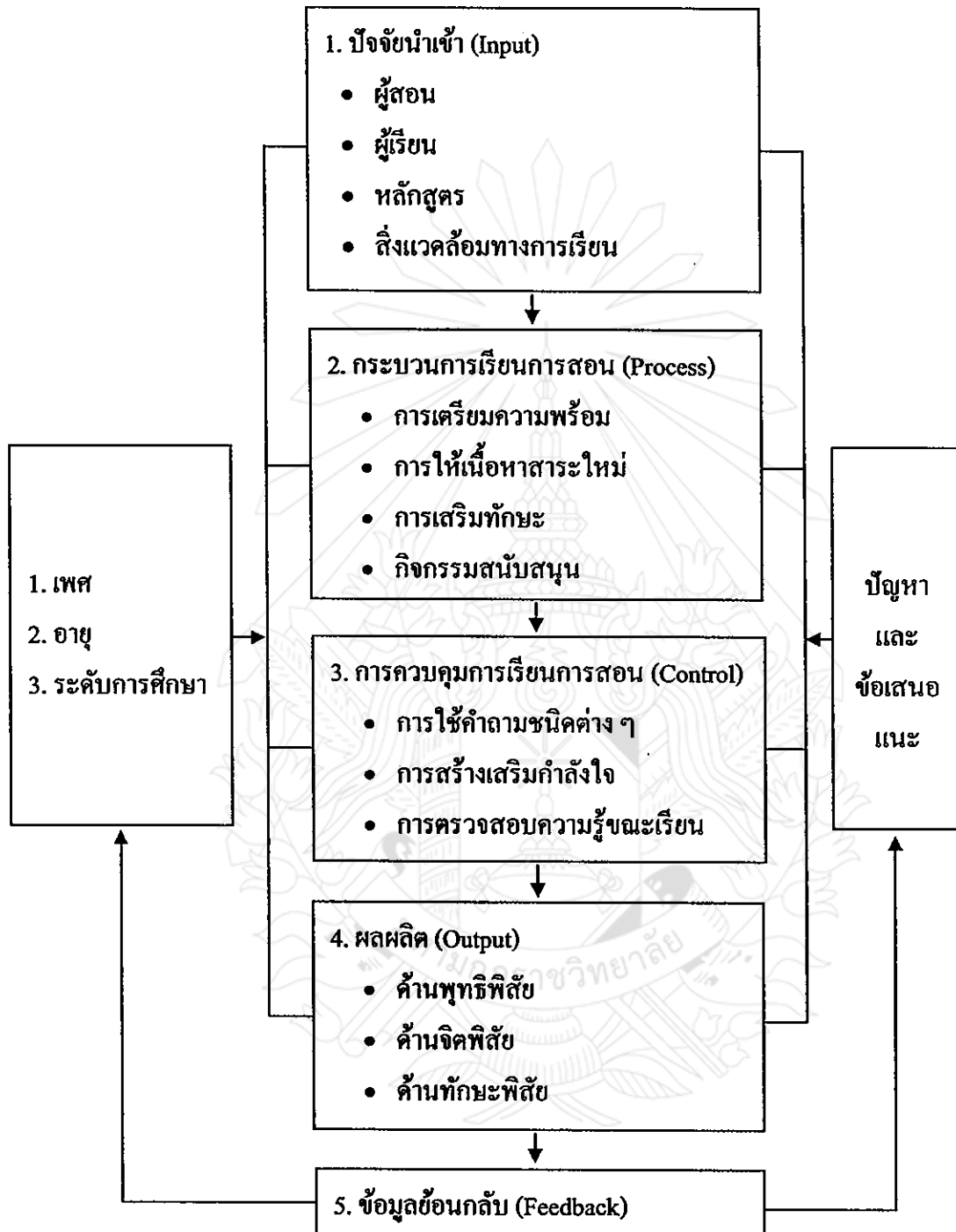
2.7 สรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยผู้วิจัยได้ปรับปรุงตามรูปแบบการจัดการเรียนการสอนของ กาญจนา कुमारักษ์ ซึ่งประกอบด้วย 1. ปัจจัยนำเข้า (Input) 2. กระบวนการเรียนการสอน (Process) 3. การควบคุม (Control) 4. ผลผลิต (Output) 5. ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback)¹³⁸ แสดงได้ดังแผนภูมิประกอบ ดังนี้

¹³⁷ พระมหาทวีศักดิ์ ธิปชมุ โม, “การนำหลักจริยธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักศึกษา รายวิชาชีพครู ในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง ปีการศึกษา 2546”, รายงานการวิจัย, ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2547, 71 หน้า.

¹³⁸ กาญจนา कुमारักษ์, การออกแบบการเรียนการสอน, อ้างแล้ว, หน้า 35-47.

แผนภูมิที่ 2.8 สรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ” ในครั้งนี้ใช้กระบวนการศึกษาหรือระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Designs) ระหว่างวิธีวิจัยเชิงปริมาณและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นประเภทของแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development or R&D) ที่เน้นวิธีการเชิงปริมาณ (Quantitative) เป็นหลัก และให้ความสำคัญวิธีการเชิงคุณภาพ (Qualitative) เป็นรอง⁹¹ โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งมีแบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นหลัก และนำผลการวิจัยเชิงปริมาณไปทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ประกอบ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนต่อไปนี้

- 3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- 3.2 เทคนิคการสุ่มตัวอย่าง
- 3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.4 การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย
- 3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.7 สถิติที่ใช้ในการวิจัย

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

- 3.1.1 ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ ข้าราชการที่เข้าศึกษาธรรมศึกษา จำนวน 72 คน
- 3.1.2 ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลและกลุ่มตัวอย่าง แบ่งกลุ่มเป็น 3 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

---

⁹¹องอาจ ฉัยพัฒน์, การออกแบบการวิจัย : วิธีการเชิงปริมาณเชิงคุณภาพและผสมผสานวิธีการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551), หน้า 253.

1) กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ได้แก่ผู้บริหารสำนักงานเขตบางพลัด หัวหน้าฝ่ายต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาธรรมศึกษา รวมทั้งพระภิกษุผู้บริหาร โครงการธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการ จำนวน 10 รูป/คน

2) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ได้แก่ผู้บริหาร ครูผู้สอน นักศึกษาและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องใน โครงการธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการ รวมทั้งหมด 15 รูป/คน

3) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามรวม 61 คน ได้แก่ข้าราชการสังกัดสำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ผู้เข้าศึกษาธรรมศึกษาชั้นตรี โทและเอก จำนวน 61 คน กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ “ทาโร ยามาเน่” (Taro Yamane) มีระดับความเชื่อมั่น 95 % ผู้วิจัยได้กำหนดความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่างเท่ากับ 0.05 จะได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นตัวแทนประชากรทั้งสิ้นจำนวน 61 คน

โดยผู้วิจัยได้ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบวิธีการคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตร Taro Yamane⁹² ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N = ขนาดของประชากรที่ใช้ในการวิจัย

e = ค่าเปอร์เซ็นต์ความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มตัวอย่างซึ่งในงานวิจัยที่กำหนดให้มีความคลาดเคลื่อนได้ร้อยละ 5 หรือ 0.05

$$\begin{aligned} \text{ดังนั้น ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (n)} &= \frac{72}{1 + 72(0.05)^2} \\ &= 61.08 \end{aligned}$$

ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความสะดวกแก่การคำนวณ และตัวอย่างที่ได้ สามารถเป็นตัวแทนของประชากรได้อย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงใช้กลุ่มตัวอย่าง 61 ตัวอย่าง ตามตารางประกอบ 3.1

⁹²สุจินต์ ธรรมชาติ, การวิจัยภาคปฏิบัติวิธีคิด, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 48.

3.2 เทคนิควิธีการสุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิควิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน ดังนี้

3.2.1 ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบสัดส่วน (Proportional Random Sampling) โดยการหาสัดส่วน ของ ประชากรทั้ง 3 ระดับชั้นประถมศึกษา จำนวน 61 ราย โดยใช้สูตรการหาสัดส่วน ดังนี้

$$n = \frac{n_1 \times N_1}{N}$$

โดย n = จำนวนตัวอย่างโดยแบ่งตามสัดส่วนประชากรในแต่ละระดับชั้น
 N_1 = จำนวนประชากรในแต่ละระดับชั้นประถมศึกษา
 n_1 = จำนวนตัวอย่างทั้งหมด
 N = จำนวนประชากร

จากการคำนวณดังกล่าว กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จึงมีจำนวนดัง ตารางประกอบ ที่ 3.1

ตารางประกอบที่ 3.1 แสดงจำนวนตัวอย่างที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบสัดส่วน

ลำดับ	ระดับชั้น	จำนวนประชากร(คน)	สูตร $n = \frac{n_1 \times N_1}{N}$	กลุ่มตัวอย่าง(คน)
1	ประถมศึกษาชั้นตรี	42	$\frac{61 \times 42}{72}$	36
2	ประถมศึกษาชั้นโท	18	$\frac{61 \times 18}{72}$	15
3	ประถมศึกษาชั้นเอก	12	$\frac{61 \times 12}{72}$	10
	รวมทั้งสิ้น	72	กลุ่มตัวอย่าง	61

3.2.2 ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จนครบตามจำนวนที่กำหนด

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้ มีดังนี้ คือ

1. แบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งเป็น 3 ตอน คือ

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นมาจากการศึกษาค้นคว้าแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ รวมทั้งเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามแนววัตถุประสงค์ของงานวิจัย เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบบสอบถามประกอบด้วยคำถามปลายเปิดและคำถามแบบปลายปิด ดังมีรายละเอียดแบ่งเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามประกอบด้วย เพศ อายุ และระดับการศึกษา

ตอนที่ 2 ข้อมูลด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ เป็นแบบสอบถามมีลักษณะประเมินค่า (Rating Scale) ความวิธีการของลิเคิร์ต (Likert) แบ่งออกเป็น 5 ระดับ ดังนี้

คะแนน 5	หมายถึง	มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนประถมศึกษา อยู่ในระดับมากที่สุด
คะแนน 4	หมายถึง	มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนประถมศึกษา อยู่ในระดับมาก
คะแนน 3	หมายถึง	มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนประถมศึกษา อยู่ในระดับปานกลาง
คะแนน 2	หมายถึง	มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนประถมศึกษา อยู่ในระดับน้อย
คะแนน 1	หมายถึง	มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนประถมศึกษา อยู่ในระดับน้อยที่สุด

สำหรับวัดค่าตัวแปรทั้งหมด โดยได้ให้ตอบแบบสอบถามแสดงการจัดการเรียนการสอนประถมศึกษาเกี่ยวกับข้อคำถามที่เป็นข้อคำถามเชิงบวก (Positive) ที่สร้างขึ้นจำนวน 107 ข้อ โดยกำหนดการวัดค่าตัวแปร ซึ่งเป็นการแปลความหมายค่าเฉลี่ยของแบบสอบถาม โดยใช้หลักทางคณิตศาสตร์ 0.51 ขึ้นไปนับเป็นเลขจำนวนเต็ม เกณฑ์ที่ใช้เป็นดังนี้

ค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 4.51 – 5.00 หมายถึง	มีการจัดการเรียนการสอนธรรมดา อยู่ในระดับมากที่สุด
ค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 3.51 – 4.50 หมายถึง	มีการจัดการเรียนการสอนธรรมดา อยู่ ในระดับมาก
ค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 2.51 – 3.50 หมายถึง	มีการจัดการเรียนการสอนธรรมดา อยู่ในระดับปานกลาง
ค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.51 – 2.50 หมายถึง	มีการจัดการเรียนการสอนธรรมดา อยู่ในระดับน้อย
ค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.00 – 1.50 หมายถึง	มีการจัดการเรียนการสอนธรรมดา อยู่ในระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการจัดการเรียนการสอน
ศึกษา ลักษณะของแบบสอบถาม เป็นแบบปลายเปิด มีเนื้อหาสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

2. แบบสัมภาษณ์ เป็นแบบมีโครงสร้าง ใช้สัมภาษณ์เฉพาะประเด็นที่ต้องการข้อมูลเพิ่มเติม โดยจะสัมภาษณ์บุคคลกลุ่มต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาธรรมดาสำหรับข้าราชการ เช่น ผู้บริหาร หัวหน้าฝ่ายต่าง ๆ พระภิกษุผู้สอน เกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษาธรรมดา ในด้านปัจจัยนำเข้า ด้านการควบคุมการเรียนการสอน ด้านกระบวนการเรียนการสอน ด้านผลิต ด้านข้อมูลย้อนกลับ ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการศึกษาธรรมดา

3. ข้อมูลการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ได้จากการสนทนากลุ่ม ผู้บริหาร พระภิกษุผู้สอนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาธรรมดาสำหรับข้าราชการ เป็นการระดมสมองจากผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาธรรมดาสำหรับข้าราชการ รวมทั้งข้าราชการที่เข้าศึกษาธรรมดา

3.4 การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ มีลำดับขั้นตอนในการสร้าง ดังนี้

1. การสร้างเครื่องมือวิจัย

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1) ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากเอกสาร บทความทางวิชาการ ทฤษฎี ผลงานวิจัยต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาเพื่อเป็นกรอบความคิดในงานวิจัย

2) นำกรอบแนวคิดและเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยมาใช้เป็นข้อมูลในการสร้างแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม

3) นำเครื่องมือที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว เสนออาจารย์ที่ปรึกษาพร้อมกรรมการงานควบคุมงานวิจัย เพื่อให้ตรวจสอบ วิเคราะห์ แก้ไข เสนอแนะ ปรับปรุงเพื่อความเหมาะสมและความถูกต้อง เมื่อแก้ไขตามคำแนะนำของคณะกรรมการงานวิจัยอย่างสมบูรณ์แล้ว จึงนำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิได้ตรวจสอบเพื่อหาความเชื่อมั่นแล้วนำไปใช้เก็บข้อมูลต่อไป

2. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

1) ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามเสนออาจารย์ที่ปรึกษาพร้อมกรรมการควบคุมงานวิจัยและแก้ไขปรับปรุงตามคำแนะนำอย่างสมบูรณ์ ต่อมาผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) และความครอบคลุมของเนื้อหา โดยผู้เชี่ยวชาญประกอบด้วย

1) พระมหาสุริยา วรเมธี ผศ.ดร.

วุฒิการศึกษา น.ธ.เอก,ป.ธ.3,พ.ม., พธ.บ.(พุทธศาสตร์), M.A., Ph.D.

ตำแหน่ง หัวหน้าภาควิชาภาษาต่างประเทศ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2) ผศ.ดร. สุกิจ ชัยมุสิก

วุฒิการศึกษา M.A. (Pol.Sci.), Ph.D. (Pol.Sci.)

ตำแหน่ง อาจารย์พิเศษประจำ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

3) ผศ.ดร. สุวิญ รัตต์ชัย

วุฒิการศึกษา ป.ธ.7, พธ.บ., MA, Ph.D.

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

4) **ดร.ฉวีวัฒน์ ศรีเครือคง**

วุฒิการศึกษา พ.ม.,พธ.บ.(ครุศาสตร์), M.A.,Ph.D.

ตำแหน่ง หัวหน้าภาควิชาจิตวิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

5) **ดร.นิภา กิมสูงเนิน**

วุฒิการศึกษา Ph.D.

ตำแหน่ง หัวหน้าภาควิชาอนามัยชุมชนและจิตเวช มหาวิทยาลัยรังสิต

2. นำร่างแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจแก้มาวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC : Index of Item Objective Congruence)⁹³ โดยเลือกข้อคำถามที่มีค่าตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป จากข้อคำถามทั้งหมดจำนวน 120 ข้อ ใช้ได้จำนวน 107 ข้อ ซึ่งข้อคำถามที่ใช้ได้มีค่าIOCอยู่ในช่วง 0.80 – 1.00

3. นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับข้าราชการที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการทดลอง จำนวน 30 คน ได้แก่ ข้าราชการสังกัดสำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร

4. นำแบบสอบถามมาตรวจให้คะแนน โดยได้ค่าอำนาจจำแนกรายข้อ ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป จำนวน 107 ข้อ และคำนวณหาค่าความเชื่อมั่น โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha-Coefficient) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach)⁹⁴ ผลปรากฏว่าได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.82

5. นำเครื่องมือมาปรับปรุงแก้ไข แล้วจัดพิมพ์เครื่องมือฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษาต่อไป

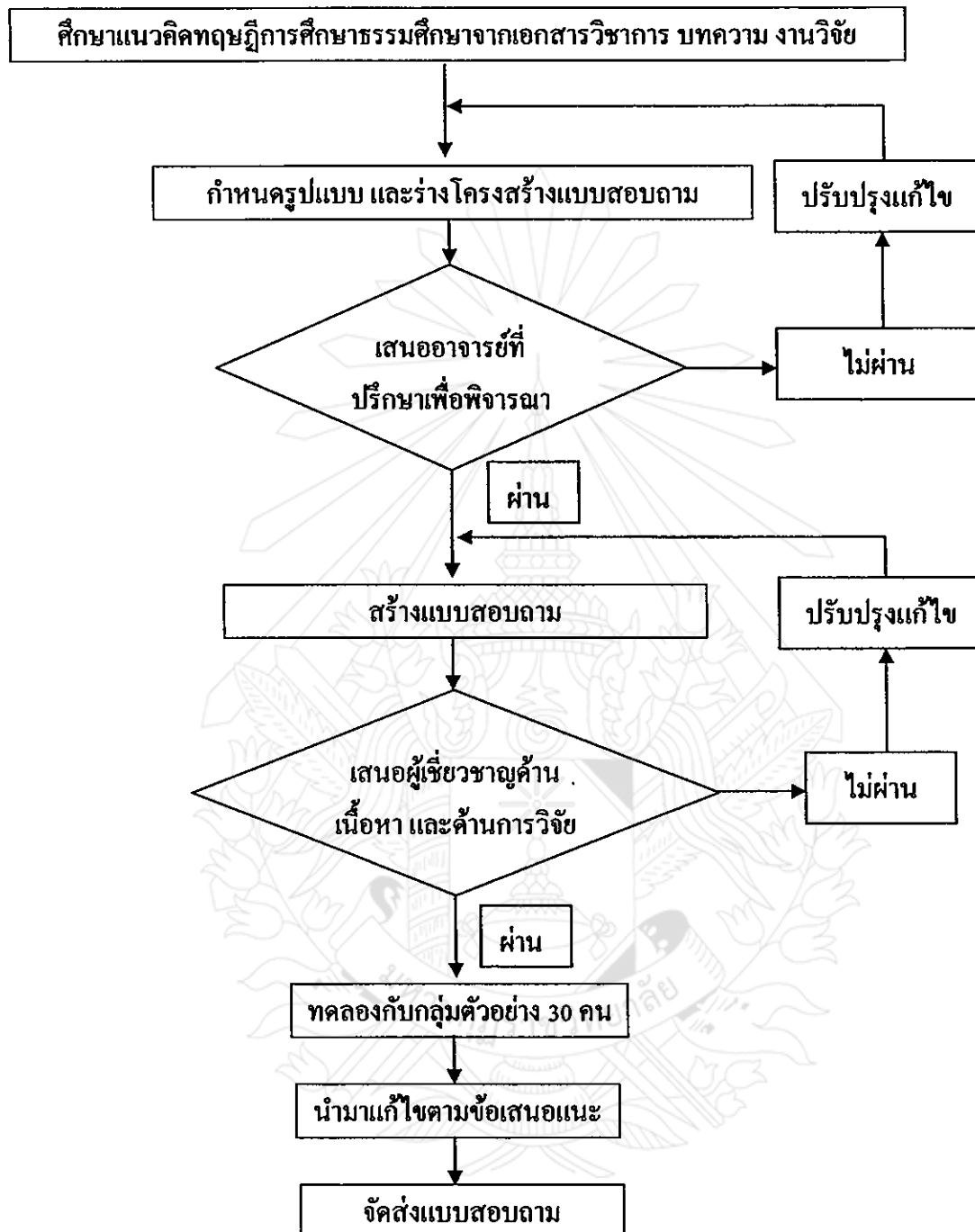
6. การสร้างแบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม ดำเนินการสร้างโดยการกำหนดวัตถุประสงค์ของแบบสัมภาษณ์ ซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมในวัตถุประสงค์ของงานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษาระบบศึกษาของข้าราชการ เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาระบบศึกษาของข้าราชการเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร

เพื่อให้สามารถเข้าใจมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงได้แสดงกระบวนการในการดำเนินการสร้างแบบสอบถาม ดังนี้

⁹³ ธีระศักดิ์ อุณหารมณเลิศ, เครื่องมือวิจัยทางการศึกษา : การสร้างและการพัฒนา, (นครปฐม : ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549), หน้า 65.

⁹⁴ บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2543), หน้า 96.

แผนภูมิที่ 3.1 แสดงกระบวนการดำเนินงานสร้างแบบสอบถาม⁹⁵

ที่มา : ชานินทร์ ศิลป์จารุ, 2553 : 85.

⁹⁵ชานินทร์ ศิลป์จารุ, การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS, พิมพ์ครั้งที่ 11, กรุงเทพมหานคร : บิสนิเนสอาร์แอนคี้ดี, 2553), หน้า 85.

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.5.1 ข้อมูลเอกสาร ผู้วิจัยศึกษาคำเนิการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหอสมุดของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หอสมุดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย หอสมุดกระทรวงศึกษาธิการ หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย เป็นต้น

3.5.2 ข้อมูลสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ได้แก่ ผู้อำนวยการเขตบางพลัด หัวหน้าฝ่ายต่าง ๆ สำนักงานเขตบางพลัด พระภิกษุผู้สอนและผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในเชิงนโยบายไปพร้อม ๆ กับการติดต่อขอเอกสารจากหน่วยงานนั้น ๆ

3.5.3 ข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. ผู้วิจัยนำหนังสือขอความอนุเคราะห์เพื่อการวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ยื่นต่อผู้อำนวยการเขตบางพลัด เพื่อขอความร่วมมือในการออกแบบสอบถามและขออนุญาตเก็บข้อมูลจากผู้บริหารและข้าราชการในเขตบางพลัด

2. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง ในระหว่างวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2553 จำนวน 61 ฉบับ ได้รับคืนมาจำนวน 61 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100 ผู้วิจัยแจกแบบสอบถามแก่กลุ่มตัวอย่างโดยนัดหมายวันเวลาเพื่อเก็บแบบสอบถามกลับคืนใช้เวลาประมาณ 2 สัปดาห์ หลังจากนั้นผู้วิจัยรับแบบสอบถามคืน

3. ผู้วิจัยนำแบบสอบถาม จำนวน 61 ฉบับที่ได้รับคืนมาตรวจความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม ผลปรากฏว่า สมบูรณ์ทุกฉบับ จากนั้นจึงนำมาตรวจให้คะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ทางสถิติต่อไป

3.5.4 สำหรับการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้นัดหมายวัน เวลา เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างดังกล่าวมาร่วมสนทนากลุ่มอย่างพร้อมเพรียงกัน ใช้สถานที่บัณฑิตวิทยาลัย ศูนย์การเรียนรู้วัดอวรุทวิถิตาราม เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร เป็นสถานที่จัดการสนทนากลุ่ม จำนวน 3 ครั้ง แต่ละครั้งมีผู้เข้าร่วมการแสดงความความคิดเห็นประมาณ 15-20 รูป/คน

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่เก็บรวบรวมได้นำมาตรวจสอบความครบถ้วนและความถูกต้องของข้อมูลและทำ Coding Sheet ในคอมพิวเตอร์ หากความถี่ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ตามลำดับดังนี้

- 1) ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล คำนวณหาค่าร้อยละ (Percentage) ทุกข้อคำถาม
- 2) ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อการจัดการศึกษาธรรมชาติศึกษาของข้าราชการ

จะนำมาโดยการหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

3) การทดสอบสมมุติฐาน

3.1 เปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการจัดการศึกษาธรรมชาติศึกษา ระหว่างเพศ ใช้การทดสอบค่าที (t-test)

3.2 เปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการจัดการศึกษาธรรมชาติศึกษา ระหว่างกลุ่มอายุ ระดับการศึกษา ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way analysis of variance) เมื่อพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จะทำการทดสอบเป็นรายคู่โดยวิธีการเชฟเฟ้ (Scheffé)

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะในการจัดการศึกษาธรรมชาติศึกษา ใช้การวิเคราะห์โดยหาค่าความถี่ (Frequency) และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบด้วยคำบรรยาย

3. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ วิเคราะห์จากการสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์และการบันทึกเสียงเรียงเรียงและนำเสนอในเชิงพรรณนา

4. ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาธรรมชาติศึกษาจะนำมาวิเคราะห์สาระ (Content analysis) และนำเสนอในเชิงพรรณนา

3.7 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการทำวิจัยครั้งนี้ มี 2 อย่าง คือ

3.7.1 สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

3.7.2 สถิติอนุมานหรืออ้างอิง (Inferential Statistics) ได้แก่ การทดสอบความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA or F-test) ถ้าพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จะทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ เชฟเฟ้ (Scheffé) และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบด้วยคำบรรยาย

1. สถิติที่ใช้ในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

1) วิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence : IOC) มีสูตรในการหาค่า ดังนี้

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC แทน ดัชนีความสอดคล้อง
 $\sum R$ แทน ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ
 N แทน จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

โดยที่ +1 แน่ใจว่าสอดคล้อง
 0 ไม่แน่ใจว่าสอดคล้อง
 -1 แน่ใจว่าไม่สอดคล้อง⁹⁶

2) วิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach)

$$\alpha = \frac{k}{k-1} \left\{ 1 - \frac{\sum S_i^2}{S_t^2} \right\}$$

เมื่อ α = ค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ
 k = จำนวนข้อของเครื่องมือ
 S_i^2 = ผลรวมของความแปรปรวนของแต่ละข้อ
 S_t^2 = ความแปรปรวนของคะแนนรวม

2. สถิติพื้นฐาน ได้แก่

1) ค่าร้อยละ (Percentage) ใช้วิเคราะห์คำตอบเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัว เพื่อแสดงอัตราส่วนของผู้ตอบคำถามแต่ละข้อ ในตอนที่ 1 โดยใช้สูตร ดังนี้

1. การหาค่าร้อยละ (Percentage)

$$P = \frac{X \times 100}{N}$$

P = ค่าร้อยละ
 X = จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม
 N = จำนวนประชากร⁹⁷

⁹⁶ ธีระศักดิ์ อุ่นอารมณ์เลิศ, เครื่องมือวิจัยทางการศึกษา : การสร้างและการพัฒนา, อ่างแล้ว, หน้า 65.

2. ค่าเฉลี่ย (Mean) ใช้วิเคราะห์ข้อมูลในส่วนที่เป็นการสอบถามความคิดเห็นของผู้ตอบในส่วนที่ 2 เพื่อหาค่าเฉลี่ยของข้อมูลในการคำนวณหาค่ามัธมิมเลขคณิต โดยใช้สูตร ดังนี้

$$\begin{aligned} \bar{x} &= \frac{\sum x}{N} \\ \bar{x} &= \text{ค่าเฉลี่ย} \\ \sum X &= \text{ผลรวมของผู้ตอบแบบสอบถาม} \\ N &= \text{จำนวนประชากร} \end{aligned}$$

3. สถิติทดสอบสมมติฐาน ดังนี้

1) การทดสอบ t ในการวิเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่มที่เป็นอิสระต่อกัน ใช้ t-test โดยใช้สูตร

1. การทดสอบสมมติฐาน (t-test)

$$\text{สูตร } t = \frac{\bar{x}_1 - \bar{x}_2}{\sqrt{\frac{S_1^2}{n_1} + \frac{S_2^2}{n_2}}}$$

เมื่อ t = ค่าที่ใช้พิจารณา t -distribution

$\bar{x}_1, \bar{x}_2$ = คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 ตามลำดับ

S_1^2, S_2^2 = ค่าความแปรปรวนของคะแนนกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 ตามลำดับ

n_1, n_2 = จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามในกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 ตามลำดับ⁹⁸

2. การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA)

$$\text{สูตร } F = \frac{MS_b}{MS_w}$$

เมื่อ F = ค่าการแจกแจงของ F

MS_b = ความแปรปรวน (Mean square) ระหว่างกลุ่ม

MS_w = ความแปรปรวนภายในกลุ่ม⁹⁹

⁹⁷ ธานีรินทร์ ศิลป์จารุ, การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS, อ่างแล้ว, หน้า 152.

⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 183.

⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 191.

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ” ในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Designs) โดยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม ประกอบ ซึ่งมีขั้นตอนการนำเสนอ ดังนี้

- 4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล
- 4.2 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล
- 4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อความเข้าใจที่ตรงกันในการแปลความหมายข้อมูล จึงกำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

$\bar{X}$	แทน	ค่าเฉลี่ย (Mean)
S.D.	แทน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
n	แทน	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
t	แทน	ค่าสถิติที่ใช้พิจารณาความมีนัยสำคัญจากการแจกแจงแบบ t (t – distribution)
F	แทน	ค่าสถิติที่ใช้พิจารณาความมีนัยสำคัญจากการแจกแจงแบบ F (F – distribution)
df	แทน	ชั้นแห่งความเป็นอิสระ (Degree of Freedom)
SS	แทน	ผลรวมกำลังสอง (Sum of Square)
MS	แทน	ค่าเฉลี่ยผลรวมกำลังสอง (Mean Square)
Sig.	แทน	ระดับนัยสำคัญทางสถิติ (Significance)
*	แทน	ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

4.2 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้เสนอผลการวิจัย ตามลำดับ ดังนี้

ตอนที่ 1 วิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ และระดับการศึกษา ใช้การวิเคราะห์หาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

ตอนที่ 2 วิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ 5 ด้าน ใช้การวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) นำเสนอในรูปแบบตารางประกอบการบรรยาย

ตอนที่ 3 วิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการที่มี เพศ อายุ โดยใช้สถิติ (t-test) เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย 2 กลุ่ม ในเรื่องเพศ และ F-test (One-way ANOVA) ในการทดสอบความแปรปรวนทางเดียวเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยที่มีมากกว่า 2 กลุ่ม ในเรื่อง อายุ และระดับการศึกษา ถ้าพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จะเปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ้ (Scheffe) และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบการบรรยาย

ตอนที่ 4 วิเคราะห์ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ใช้การวิเคราะห์โดยหาค่าความถี่ (Frequency) และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบด้วยคำบรรยาย

ตอนที่ 5 วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ผู้บริหาร ครูผู้สอนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูล นำเสนอเป็นการบรรยายเชิงพรรณนา

4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 วิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ในการวิจัยครั้งนี้กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ได้แก่ ข้าราชการที่เข้าศึกษาธรรมศึกษาซึ่งมีคุณลักษณะข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล คือ เพศ อายุ และระดับการศึกษา ใช้การวิเคราะห์หาค่าความถี่ (Frequency) และ ค่าร้อยละ (Percentage) ผลการวิเคราะห์ปรากฏ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1 แสดงค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ

เพศ	ความถี่(คน)	ร้อยละ
ชาย	27	44.3
หญิง	34	55.7
รวม	61	100.0

จากตารางที่ 4.1 พบว่า ข้าราชการกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีจำนวน 34 คน คิดเป็นร้อยละ 55.7 รองลงมาคือ เพศชาย มีจำนวน 27 คน คิดเป็นร้อยละ 44.3

ตารางที่ 4.2 แสดงค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอายุ

อายุ	ความถี่	ร้อยละ
21-30 ปี	17	27.9
31-40 ปี	17	27.9
41-50 ปี	8	13.1
50 ปีขึ้นไป	19	31.1
รวม	61	100.0

จากตารางที่ 4.2 พบว่า ข้าราชการกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มีอายุ 50 ปีขึ้นไป จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 31.1 รองลงมาคือ อายุ 31-40 ปี และ 21-30 ปี มีจำนวน 17 คน เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 27.9 ส่วนอายุ 41-50 ปี มีจำนวนน้อยที่สุดคือ 8 คน คิดเป็นร้อยละ 13.1 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.3 แสดงค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	ความถี่	ร้อยละ
ต่ำกว่าปริญญาตรี	10	16.4
ปริญญาตรี	32	52.5
ปริญญาโท	17	27.9
อื่นๆ (ไม่ระบุ)	2	3.2
รวม	61	100.0

จากตารางที่ 4.3 พบว่าข้าราชการกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 32 คน คิดเป็นร้อยละ 52.5 รองลงมา คือระดับปริญญาโท จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 27.9 และน้อยที่สุดคือ อื่นๆ จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 3.2

ตอนที่ 2 วิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้การศึกษาธรรมชาติแก่ข้าราชการ
ศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้การศึกษาธรรมชาติแก่ข้าราชการ 5 ด้าน ได้แก่ ด้าน
ปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน ด้านผลผลิต และด้านข้อมูลย้อนกลับ
ใช้การวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) แล้วนำเสนอในรูปของตาราง
ประกอบการบรรยาย ปากกึ่งตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.4 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นที่มีต่อ
การให้การศึกษาธรรมชาติแก่ข้าราชการ โดยภาพรวมทั้ง 5 ด้าน

ที่	รายการ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	ด้านปัจจัยนำเข้า	4.30	0.50	มาก
2	ด้านกระบวนการ	3.46	0.45	ปานกลาง
3	ด้านการควบคุมการเรียนการสอน	4.03	0.50	มาก
4	ด้านผลผลิต	4.76	0.42	มากที่สุด
5	ด้านข้อมูลย้อนกลับ	4.16	0.51	มาก
รวม		4.24	0.30	มาก

จากตารางที่ 4.4 พบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติแก่
ข้าราชการโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากสูงไป
หาค่า พบว่า ด้านผลผลิต มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านข้อมูลย้อนกลับ ด้าน
การควบคุมการเรียนการสอน และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดได้แก่ ด้านกระบวนการ ตามลำดับ ซึ่ง
รายละเอียดแต่ละด้าน มีดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.5 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นที่มีต่อการให้ การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านปัจจัยนำเข้า

ที่	ด้านปัจจัยนำเข้า	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
	1.1 ผู้สอน/ครู			
1	สามารถในการอธิบายและถ่ายทอดความรู้ได้อย่างแจ่มแจ้ง	4.79	0.41	มากที่สุด
2	อธิบายตรงประเด็นและยกตัวอย่างประกอบให้เข้าใจชัดเจน	4.80	0.40	มากที่สุด
3	ดำเนินการสอนตรงตามเนื้อหาและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้	4.47	0.42	มาก
4	มีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์เพียงพอในเนื้อหาวิชาที่สอน	4.82	0.39	มากที่สุด
5	มีบุคลิกภาพเหมาะสม น่าเลื่อมใสศรัทธา	4.41	0.40	มาก
	1.2 ผู้เรียน			
6	มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับรายวิชาที่เรียน	3.19	0.59	ปานกลาง
7	การเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่วัด/หน่วยงานราชการ/สถานศึกษาจัดขึ้น	3.69	0.41	มาก
8	ความคาดหวังในการนำความรู้เกี่ยวกับธรรมะไปใช้ในการทำงาน	3.70	0.44	มาก
9	ความสามารถในการเป็นผู้นำการประกอบศาสนพิธี	3.42	0.45	ปานกลาง
10	ความสนใจศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	3.48	0.44	ปานกลาง
	1.3 หลักสูตร			
11	จุดมุ่งหมายของหลักสูตรครอบคลุมทั้งด้าน พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย	3.44	0.65	ปานกลาง
12	จุดมุ่งหมายของหลักสูตร มีความสอดคล้องและครอบคลุมตรงกับความต้องการของผู้เรียนและสังคม	4.46	0.50	มาก
13	เนื้อหาของหลักสูตร เป็นความรู้ที่ทันสมัยและทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน	3.46	0.72	ปานกลาง
14	เนื้อหาของหลักสูตรสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร	4.51	0.57	มากที่สุด
15	เนื้อหาของหลักสูตรส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการทำงาน	4.57	0.50	มากที่สุด

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

ที่	ด้านปัจจัยนำเข้า	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
	1.4 สิ่งแวดล้อมทางการเรียน			
16	การจัดเวลาเรียนมีความสอดคล้องกับเนื้อหาวิชาที่เรียน	3.43	0.60	ปานกลาง
17	อาคารสถานที่ใช้ในการเรียนการสอนตั้งอยู่ในเขตชุมชน การเดินทางสะดวก	4.38	0.55	มาก
18	สถานที่เรียนมีความสะดวกในด้านต่าง ๆ เช่นห้องเรียนมีที่นั่งเหมาะสม สะอาด มีแสงสว่างเพียงพอ มีห้องน้ำเพียงพอ	4.52	0.50	มากที่สุด
19	ห้องเรียนมีครุภัณฑ์ – โสตทัศนูปกรณ์และอุปกรณ์อำนวยความสะดวกที่เหมาะสม	4.61	0.53	มากที่สุด
20	ความพอเพียงของเอกสาร วารสาร หนังสือ คู่มือในห้องสมุด และสื่อการสอนต่าง ๆ	3.44	0.52	ปานกลาง
	รวม	4.30	0.50	มาก

จากตารางที่ 4.5 พบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านปัจจัยนำเข้า โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากสูงไปหาค่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อที่ 4 ที่ว่า “ผู้สอนมีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์เพียงพอในเนื้อหาวิชาที่สอน” รองลงมาได้แก่ ข้อที่ 2 ที่ว่า “ผู้สอนอธิบายตรงประเด็นและยกตัวอย่างประกอบให้เข้าใจชัดเจน” และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อที่ 6 ที่ว่า “ผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับรายวิชาที่เรียน” ตามลำดับ

ตารางที่ 4.6 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นที่มีต่อการ
 ให้การศึกษาธรรมชาติศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านกระบวนการ

ที่	ด้านกระบวนการ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
	2.1 การเตรียมความพร้อม			
1	การประเมินความรู้พื้นฐานและเตรียมความพร้อมผู้เรียนก่อนการเรียนการสอน	3.47	0.39	ปานกลาง
2	การสำรวจข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนและผลการเรียนของผู้เรียนให้สัมพันธ์กับความรู้ใหม่	3.45	0.40	ปานกลาง
3	ผู้สอนแจ้งให้ผู้เรียนทราบถึงวิธีวัดและประเมินผลที่แน่นอนและชัดเจนก่อนการเรียนการสอนในแต่ละครั้ง	3.68	0.39	มาก
4	การแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ก่อนการเรียน การสอน	4.13	0.53	มาก
5	ผู้เรียนรับได้รับมอบหมายงานในการเตรียมความพร้อมก่อนการเรียนในแต่ละครั้ง	3.48	0.59	ปานกลาง
	2.2 การให้เนื้อหาสาระใหม่			
6	การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักศึกษาหาความรู้ แสวงหาคำตอบด้วยตนเองจากความรู้เดิมไปสู่ความรู้ใหม่	3.42	0.38	ปานกลาง
7	การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความสนใจ ความถนัดและความสามารถ	3.42	0.46	ปานกลาง
8	ผู้สอนใช้เทคนิค วิธีสอนที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เรียนสนใจและเชื่อมความรู้เดิมไปสู่ความรู้ใหม่	3.40	0.47	ปานกลาง
9	การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเรียนรู้จากประสบการณ์จริง รู้จักผสมผสานความรู้ด้าน ต่าง ๆ อย่างสมดุล	3.45	0.34	ปานกลาง
10	มีสื่อและเทคโนโลยีที่หลากหลายและทันสมัยช่วยเสริมการเรียนรู้ความเข้าใจในเนื้อหามากขึ้น	4.34	0.57	มาก
11	การสรุปบทเรียนในระหว่างเรียนหรือจบบทเรียนและเมื่อผู้เรียนอภิปรายหรือฝึกปฏิบัติจบลง	3.50	0.45	ปานกลาง
	2.3 การเสริมทักษะ			
12	การให้ผู้เรียนทำแบบฝึกหัดหรือมอบหมายงานในปริมาณที่เหมาะสมหลังเสร็จสิ้นการเรียน ทุกครั้ง	3.97	0.36	มาก

ตารางที่ 4.6 (ต่อ)

ที่	ด้านกระบวนการ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
13	ผู้สอนใช้กิจกรรมกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่น กล้าซักถามและแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี	3.93	0.36	มาก
14	การมีส่วนร่วมของผู้เรียนในการประเมินผลการเรียนการสอนในห้องเรียน	3.52	0.46	มาก
15	การเปิดโอกาสผู้เรียนได้อธิบายสิ่งที่ตนเรียนรู้อย่างเต็มที่	3.74	0.44	มาก
2.4 กิจกรรมสนับสนุน				
16	ผู้สอนจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้ ทฤษฎีกับปฏิบัติจริง	3.32	0.38	ปานกลาง
17	ผู้สอนจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนสามารถคิด วิเคราะห์ แก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ	3.30	0.57	ปานกลาง
18	ผู้สอนส่งเสริมให้ผู้เรียนร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้	3.33	0.44	ปานกลาง
19	ผู้สอนมอบหมายงานต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนทบทวนเพื่อการเตรียมตัวในการศึกษาล่วงหน้า	3.19	0.52	ปานกลาง
20	ผู้เรียนช่วยกันสรุปทบทวนและการประยุกต์ความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน	3.30	0.47	ปานกลาง
รวม		3.46	0.45	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.6 พบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านกระบวนการ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลางและเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากสูงไปหาลำดับต่ำ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อที่ 10 ที่ว่า “มีสื่อและเทคโนโลยีที่หลากหลายและทันสมัยช่วยเสริมการเรียนรู้ความเข้าใจในเนื้อหามากขึ้น” รองลงมา ได้แก่ ข้อที่ 4 ที่ว่า “การแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ก่อนการเรียนการสอน” และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อที่ 19 ที่ว่า “ผู้สอนมอบหมายงานต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนทบทวนเพื่อการเตรียมตัวในการศึกษาล่วงหน้า” ตามลำดับ

ตารางที่ 4.7 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นที่มีต่อการ
 ให้การศึกษาธรรมชาติศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน

ที่	ด้านการควบคุมการเรียนการสอน	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
	3.1 การใช้คำถามชนิดต่าง ๆ			
1	ผู้สอนใช้คำถามที่เหมาะสมกับวัยและความแตกต่างระหว่างบุคคล	4.02	0.56	มาก
2	ผู้สอนใช้คำถามเพื่อเชื่อมประสบการณ์เดิมของผู้เรียนไปสู่กระบวนการใหม่	3.98	0.56	มาก
3	ผู้สอนตั้งปัญหาหรือกำหนดสถานการณ์ เงื่อนไขให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์	4.07	0.51	มาก
4	ผู้สอนใช้คำถามที่ประยุกต์เนื้อหาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน	4.08	0.53	มาก
5	การใช้คำถามเน้นความเข้าใจและการประยุกต์ใช้มากกว่าความจำ	3.46	0.49	ปานกลาง
	3.2 การสร้างเสริมกำลังใจ			
6	ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจ ติดตามการเรียนการสอน มีอารมณ์ดี มีความสุขในการเรียน	4.53	0.38	มากที่สุด
7	ผู้สอนจัดสภาพการเรียนการสอนในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย อิสระ ครูผู้สอนเป็นกัลยาณมิตร	4.08	0.69	มาก
8	การปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน ผู้เรียนกับผู้เรียน แลกเปลี่ยนความรู้กัน	4.30	0.59	มาก
9	ผู้สอนมอบหมายงานที่มีลักษณะท้าทายตามความเหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียน	3.43	0.62	ปานกลาง
10	ผู้สอนสร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้ผู้เรียนได้รับการยอมรับนับถืออย่างเท่าเทียมกัน	3.49	0.64	ปานกลาง
	3.3 การตรวจสอบความรู้ของผู้เรียนในขณะที่เรียน			
11	ผู้สอนตรวจสอบความรู้ความเข้าใจของผู้เรียนในระหว่างการเรียนการสอน	3.95	0.28	มาก

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

ที่	ด้านการควบคุมการเรียนการสอน	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
11	3.3 การตรวจสอบความรู้ของผู้เรียนในขณะที่เรียน ผู้สอนตรวจสอบความรู้ความเข้าใจของผู้เรียนใน ระหว่างการเรียนการสอน	3.95	0.28	มาก
12	การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น เสนอแนะ ถามและตอบคำถาม	3.87	0.39	มาก
13	ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามปัญหาในระหว่าง การเรียนการสอนและมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียน การสอนทุกขั้นตอน	3.80	0.48	มาก
14	การวัดผลการเรียนรู้ระหว่างสอน เช่น การทดสอบย่อย	3.92	0.38	มาก
15	การประเมินความรู้ผู้เรียนระหว่างการสอนครอบคลุม เนื้อหาการเรียนรู้อ	4.09	0.41	มาก
	รวม	4.03	0.50	มาก

จากตารางที่ 4.7 พบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติแก่
ข้าราชการ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ
โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากสูงไปหาค่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อที่ 6 ที่ว่า “ผู้สอนกระตุ้น
ให้ผู้เรียนสนใจ ติดตามการเรียนการสอน มีอารมณ์ดี มีความสุขในการเรียน” รองลงมาได้แก่ ข้อที่
8 ที่ว่า “การปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน ผู้เรียนกับผู้เรียน แลกเปลี่ยนความรู้กัน”
และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อที่ 9 ที่ว่า “ผู้สอนมอบหมายงานที่มีลักษณะท้าทายตามความ
เหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียน” ตามลำดับ

ตารางที่ 4.8 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นที่มีต่อการ
ให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านผลผลิต

ร.ก.	ด้านผลผลิต	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
	4.1 ด้านพุทธพิสัย			
1	ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มากขึ้น	4.90	0.32	มากที่สุด
2	ผู้เรียนเข้าใจในวิธีการปฏิบัติ ขั้นตอนต่าง ๆ ในการประกอบ ศาสนพิธีเพิ่มขึ้น	4.89	0.30	มากที่สุด
3	ผู้เรียนมีความรู้ในหลักการการเผยแพร่ธรรมะทางพระพุทธศาสนาให้ผู้อื่นเข้าใจมากขึ้น	4.45	0.36	มาก
	4.2 ด้านทักษะพิสัย			
4	ผู้เรียนสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน	4.89	0.41	มากที่สุด
5	ผู้เรียนสามารถนำหลักการปฏิบัติสมาธิไปใช้ในการแก้ปัญหาในการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น	4.49	0.41	มาก
6	ผู้เรียนสามารถนำหลักธรรมที่ได้ในการศึกษาไปใช้ในการแก้ปัญหาคความขัดแย้งในหน่วยงาน	4.62	0.45	มากที่สุด
7	ผู้เรียนมีทักษะในการควบคุมอารมณ์ มีสมาธิมากขึ้น	4.47	0.44	มาก
8	ผู้เรียนมีทักษะการปรับตัวเข้ากับผู้อื่นในหน่วยงานและสังคมได้อย่างดี	4.72	0.45	มากที่สุด
9	ผู้เรียนมีทักษะในการทำงานที่ตนเองรับผิดชอบให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด	4.66	0.48	มากที่สุด
	4.4 ด้านจิตพิสัย			
10	ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อวิชาชีพมากขึ้น	4.69	0.47	มากที่สุด
11	ผู้เรียนเห็นแนวทางในการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อความสำเร็จในชีวิต	3.44	0.48	ปานกลาง
12	ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข	4.72	0.45	มากที่สุด
	รวม	4.76	0.42	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.8 พบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านผลผลิต โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากสูงไปหาค่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อที่ 1 ที่ว่า “ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามากขึ้น” รองลงมาได้แก่ ข้อที่ 2 ที่ว่า “ผู้เรียนสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน” และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อที่ 11 ที่ว่า “ผู้เรียนเห็นแนวทางในการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อความสำเร็จในชีวิต” ตามลำดับ

ตารางที่ 4.9 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านข้อมูลย้อนกลับ

ที่	ด้านข้อมูลย้อนกลับ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
	1. ด้านปัจจัยนำเข้า (Input)			
	1.1 ครู/ผู้สอน			
1.	ผู้เรียนเห็นว่า ผู้สอนเตรียมแผนการสอน อธิบายจุดประสงค์ ขอบเขต ของหลักสูตร แนะนำวิธีการเรียนการสอนและการ ประเมินผลวิชาที่เรียนให้ผู้เรียนทราบเป็นอย่างดี	4.89	0.32	มากที่สุด
2.	ผู้เรียนเห็นว่า ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทำให้ ผู้เรียนมีความสุข ไม่เครียด มีวุฒิภาวะทางอารมณ์	4.87	0.39	มากที่สุด
3.	ผู้เรียนเห็นว่า ผู้สอนมีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ เพียงพอในเนื้อหาวิชาที่สอน	4.85	0.43	มากที่สุด
4.	ผู้เรียนเห็นว่า ผู้สอนมีมนุษยสัมพันธ์ดี มีบุคลิกภาพ เหมาะสม น่าเลื่อมใสศรัทธา	4.86	0.43	มากที่สุด
	1.2 นักเรียน			
5.	ผู้เรียนคิดว่าผู้เรียนสามารถเป็นผู้นำในการประกอบศาสนพิธี	3.45	0.54	ปานกลาง
6.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนสามารถนำความรู้เกี่ยวกับธรรมะไปใช้ ในการทำงานตามความคาดหวังของผู้เรียน	3.90	0.40	มาก
7.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนมีความสนใจศึกษาหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา	3.90	0.51	มาก

ตารางที่ 4.9 (ต่อ)

ที่	ด้านข้อมูลย้อนกลับ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลความ
	1.3 หลักสูตร			
8.	ผู้เรียนคิดว่า จุดมุ่งหมายของหลักสูตรส่งเสริมให้ผู้เรียนปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข	4.15	0.54	มาก
9.	ผู้เรียนคิดว่า เนื้อหาในหลักสูตรส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการทำงาน	4.21	0.58	มาก
10.	ผู้เรียนคิดว่า เนื้อหาของหลักสูตร เป็นความรู้ที่ทันสมัยและทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน	3.67	0.51	มาก
	1.4 สิ่งแวดล้อมทางการเรียน			
11.	ผู้เรียนคิดว่า การจัดเวลาในการจัดการเรียนมีความเหมาะสม	3.38	0.61	ปานกลาง
12.	ผู้เรียนคิดว่า สถานที่เรียนมีห้องน้ำ สะอาดถูกสุขลักษณะและเพียงพอ	4.15	0.51	มาก
13.	ผู้เรียนคิดว่า อาคารสถานที่ใช้ในการเรียนการสอนมีความเหมาะสมในด้านต่างๆ เช่น แสงสว่าง ความสะอาด เอกสาร คู่มือและสื่อการเรียนการสอน	4.49	0.65	มาก
	2. ด้านกระบวนการ (Process)			
	2.1 การเตรียมความพร้อม			
14.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนเตรียมความพร้อมโดยการประเมินความรู้พื้นฐานและเตรียมความพร้อมผู้เรียนก่อนการเรียนอย่างเหมาะสม	4.07	0.40	มาก
15.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนเตรียมความพร้อมโดยการแจ้งให้ผู้เรียนทราบถึงวิธีวัดและประเมินผลอย่างเหมาะสม	4.08	0.46	มาก
16.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนเตรียมความพร้อมโดยการชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของการศึกษาและนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม	4.08	0.53	มาก

ตารางที่ 4.9 (ต่อ)

ที่	ด้านข้อมูลย้อนกลับ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลความ
	2.2 การให้เนื้อหาสาระใหม่			
17.	ผู้เรียนคิดว่า การให้เนื้อหาสาระใหม่โดยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองมีความเหมาะสม	3.93	0.25	มาก
18.	ผู้เรียนคิดว่า การให้เนื้อหาสาระใหม่โดยการใช้เทคนิค วิธีสอนและสื่อที่หลากหลายของผู้สอนมีความเหมาะสม	4.10	0.40	มาก
19.	ผู้เรียนคิดว่า การให้เนื้อหาสาระใหม่โดยผู้สอนใช้สื่อประกอบ การสอนเช่น ข่าวจากหนังสือพิมพ์ วิทยุทัศน์ ประกอบการเรียนให้ผู้เรียนเชื่อมความรู้เดิมไปสู่ความรู้ใหม่มีความเหมาะสม	3.97	0.31	มาก
	2.3 การเสริมทักษะ			
20.	ผู้เรียนคิดว่า การเสริมทักษะโดยการสรุปบทเรียน มีความสอดคล้องกับความสนใจและความสามารถของผู้เรียนมีความเหมาะสม	3.97	0.31	มาก
21.	ผู้เรียนคิดว่า การเสริมทักษะโดยการชี้แจงข้อผิดพลาดให้ทราบหลังเสร็จสิ้นการตรวจทุกครั้งมีความเหมาะสม	4.03	0.45	มาก
	2.4 กิจกรรมสนับสนุน			
22.	ผู้เรียนคิดว่า การใช้กระบวนการประเมินผลการเรียนของผู้เรียนจากการปฏิบัติจริงมีความเหมาะสม	4.02	0.43	มาก
23.	ผู้เรียนคิดว่า การวัดผล ประเมินผลสอดคล้องกับการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ที่แน่นอนชัดเจน	4.00	0.45	มาก
24.	ผู้เรียนคิดว่า การจัดกระบวนการเรียนการสอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักในคุณค่าของการมีคุณธรรม จริยธรรมที่ดีงาม และดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขมีความเหมาะสม	3.97	0.55	มาก

ตารางที่ 4.9 (ต่อ)

ที่	ด้านข้อมูลย้อนกลับ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลความ
	3. ด้านการควบคุมการเรียนการสอน (Control)			
	3.1 การใช้คำถามชนิดต่าง ๆ			
25.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนใช้คำถามที่เหมาะสมกับวัยและความแตกต่างระหว่างบุคคลมีความเหมาะสม	4.07	0.44	มาก
26.	ผู้เรียนคิดว่า การใช้คำถามที่ประยุกต์เนื้อหาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันมีความเหมาะสม	3.90	0.51	มาก
	3.2 การสร้างเสริมกำลังใจ			
27.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นขณะที่มีการเรียนการสอนตลอดเวลาที่มีความเหมาะสม	3.98	0.47	มาก
28.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนจัดสภาพการเรียนการสอน ในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย ครูผู้สอนเป็นกัลยาณมิตร	4.16	0.49	มาก
29.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนสร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้ผู้เรียนได้รับการยอมรับนับถืออย่างเท่าเทียมกัน	4.11	0.49	มาก
	3.3 การตรวจสอบความรู้ของผู้เรียนในขณะเรียน			
30.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนตรวจสอบความรู้ความเข้าใจของผู้เรียนในระหว่างการเรียนการสอนมีความเหมาะสม	3.89	0.45	มาก
31.	ผู้เรียนคิดว่า การให้นักเรียนมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น ถามและตอบคำถาม	3.89	0.49	มาก
32.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามปัญหาในระหว่างการเรียนการสอนและมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอนทุกขั้นตอน	4.07	0.48	มาก
	4. ด้านผลผลิต (Output)			
	4.1 ด้านพุทธิพิสัย			
33.	ผู้เรียนคิดว่า มีความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มากขึ้น	4.36	0.73	มาก

ตารางที่ 4.9 (ต่อ)

ที่	ด้านข้อมูลย้อนกลับ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลความ
34.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนเข้าใจในวิธีการปฏิบัติ ขั้นตอนต่าง ๆ ในการประกอบศาสนพิธีเพิ่มขึ้น 4.2 ด้านทักษะพิสัย	4.44	0.72	มาก
35.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนสามารถนำหลักธรรมะไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน	4.43	0.64	มาก
36.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนสามารถนำหลักธรรมที่ได้ในการศึกษาไปใช้ในการแก้ปัญหาการขาดความสามัคคี	4.44	0.70	มาก
37.	ผู้เรียนคิดว่า มีทักษะในการควบคุมอารมณ์ มากขึ้น	4.33	0.65	มาก
38.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรม จริยธรรมตามที่หน่วยงานราชการกำหนด 4.4 ด้านจิตพิสัย	4.46	0.65	มาก
39.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนเห็นแนวทางในการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อความก้าวหน้าในชีวิต	4.33	0.68	มาก
40.	ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข	4.33	0.70	มาก
รวม		4.16	0.51	มาก

จากตารางที่ 4.9 พบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านข้อมูลย้อนกลับ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากสูงไปหาค่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อที่ 1 ที่ว่า “ผู้สอนเตรียมแผนการสอนอธิบายจุดประสงค์ ขอบเขต ของหลักสูตร แนะนำวิธีการเรียนการสอนและการประเมินผลวิชาที่เรียนให้ผู้เรียนทราบเป็นอย่างดี” รองลงมา ได้แก่ ข้อที่ 2 ที่ว่า “ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทำให้ผู้เรียนมีความสุข ไม่เครียด มีวุฒิภาวะทางอารมณ์” และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อที่ 11 ที่ว่า “ผู้เรียนคิดว่า การจัดเวลาในการจัดการเรียนมีความเหมาะสม” ตามลำดับ

ตอนที่ 3 วิเคราะห์ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้การศึกษาธรรม ศึกษาแก่ข้าราชการ

การทดสอบสมมติฐานการวิจัยเพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สถิติ t-test เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย 2 กลุ่ม ในเรื่องเพศ และ F-test (One-way ANOVA) ในการทดสอบความแปรปรวนแบบทางเดียวเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่าง ของค่าเฉลี่ย ที่มีมากกว่า 2 กลุ่ม ในเรื่องอายุและระดับการศึกษา ถ้าพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 จะเปรียบเทียบโดยวิธีการของ เชฟเฟ้ (Scheffé)

สมมติฐานข้อที่ 1 ข้าราชการที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษา แก่ข้าราชการ แตกต่างกัน

ตารางที่ 4.10 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อ การให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยรวมจำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ชาย	27	4.11	0.24	มาก
หญิง	34	4.38	0.26	มาก
รวม	61	4.24	0.30	มาก

จากตารางที่ 4.10 พบว่า ข้าราชการกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรม ศึกษา โดยภาพรวม จำแนกตามเพศ อยู่ในระดับมาก โดยเพศหญิงมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษา ธรรมศึกษา มากกว่าเพศชาย

ตารางที่ 4.11 แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ
แก่ข้าราชการ โดยรวม จำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.(2-tailed)
ชาย	27	4.11	0.24	-3.076	.004*
หญิง	34	4.38	0.26		

* มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.11 พบว่า ข้าราชการที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ โดยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ 4.12 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการให้การศึกษาธรรมชาติแก่ข้าราชการ ด้านปัจจัยนำเข้า จำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ชาย	27	4.18	0.21	มาก
หญิง	34	4.41	0.17	มาก
รวม	61	4.30	0.30	มาก

จากตารางที่ 4.12 พบว่า ข้าราชการกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ ด้านปัจจัยนำเข้า จำแนกตามเพศ อยู่ในระดับมาก โดยเพศหญิงมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติมากกว่าเพศชาย

ตารางที่ 4.13 แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ
แก่ข้าราชการ ด้านปัจจัยนำเข้า จำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.(2-tailed)
ชาย	27	4.18	0.21	-4.504	.000*
หญิง	34	4.41	0.17		

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.13 พบว่า ข้าราชการมีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ
ศึกษา ด้านปัจจัยนำเข้า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน
ที่ตั้งไว้

ตารางที่ 4.14 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อ
การให้การศึกษาธรรมชาติแก่ข้าราชการ ด้านกระบวนการ จำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ชาย	27	3.27	0.29	ปานกลาง
หญิง	34	4.47	0.71	มาก
รวม	61	3.94	0.45	มาก

จากตารางที่ 4.14 พบว่า ข้าราชการกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ
ศึกษา ด้านกระบวนการ จำแนกตามเพศ อยู่ในระดับมาก โดยเพศหญิงมีความคิดเห็นต่อการให้
การศึกษาธรรมชาติ มากกว่าเพศชาย

ตารางที่ 4.15 แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ
แก่ข้าราชการ ด้านกระบวนการ จำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.(2-tailed)
ชาย	27	3.27	0.29	-2.383	.020*
หญิง	34	4.47	0.71		

* มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.15 พบว่า ข้าราชการที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ ด้านกระบวนการ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ 4.16 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการให้การศึกษาธรรมชาติแก่ข้าราชการ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน จำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ชาย	27	3.99	0.53	มาก
หญิง	34	4.07	0.47	มาก
รวม	61	4.03	0.50	มาก

จากตารางที่ 4.16 พบว่า ข้าราชการกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน จำแนกตามเพศ อยู่ในระดับมาก โดยเพศหญิงมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ มากกว่าเพศชาย

ตารางที่ 4.17 แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ
แก่ข้าราชการ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน จำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.(2-tailed)
ชาย	27	3.99	0.53	-.494	.624
หญิง	34	4.07	0.47		

จากตารางที่ 4.17 พบว่า ข้าราชการมีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ
ศึกษา ด้านการควบคุมการเรียนการสอน ไม่แตกต่างกัน ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ 4.18 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อ
การให้การศึกษาธรรมชาติแก่ข้าราชการ ด้านผลผลิต จำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ชาย	27	4.46	0.61	มาก
หญิง	34	4.96	0.23	มากที่สุด
รวม	61	4.76	0.42	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.18 พบว่า ข้าราชการกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ
ศึกษา ด้านผลผลิต จำแนกตามเพศ อยู่ในระดับมาก โดยเพศหญิงมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษา
ธรรมชาติ มากกว่าเพศชาย

ตารางที่ 4.19 แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ
แก่ข้าราชการ ด้านผลผลิต จำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.(2-tailed)
ชาย	27	4.46	0.61	-2.948	.005*
หญิง	34	4.96	0.23		

* มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.19 พบว่า ข้าราชการมีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ
ศึกษาด้านผลผลิต แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้ง
ไว้

ตารางที่ 4.20 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการให้การศึกษาธรรมชาติแก่ข้าราชการ ด้านข้อมูลย้อนกลับ จำนวนตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ชาย	27	4.08	0.42	มาก
หญิง	34	4.24	0.60	มาก
รวม	61	4.16	0.51	มาก

จากตารางที่ 4.20 พบว่า ข้าราชการกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ ด้านข้อมูลย้อนกลับ จำแนกตามเพศ อยู่ในระดับมาก โดยเพศหญิงมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ มากกว่าเพศชาย

ตารางที่ 4.21 แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของของกลุ่มตัวอย่างต่อการให้การศึกษาธรรมชาติแก่ข้าราชการ ด้านข้อมูลย้อนกลับ จำนวนตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.(2-tailed)
ชาย	27	4.08	0.42	-2.948	.048*
หญิง	34	4.24	0.60		

* มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.21 พบว่า ข้าราชการที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ ด้านข้อมูลย้อนกลับ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานข้อที่ 2 ข้าราชการที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษา
แก่ข้าราชการ แตกต่างกัน

การวิเคราะห์สมมติฐานที่ 2 ใช้สถิติ F-test (One-way ANOVA) ในการทดสอบความ
แปรปรวนแบบทางเดียวเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยที่มากกว่า 2 กลุ่ม ใช้ระดับความ
เชื่อมั่น 95% ดังนั้น ถ้าเป็นไปตามสมมติฐานต่อเมื่อค่า Sig. น้อยกว่า 0.05 ถ้าพบความแตกต่างอย่าง
มีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 จะเปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธีการของ เชฟเฟ้ (Scheffé) และนำเสนอในรูป
ตารางประกอบการบรรยาย ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.22 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของข้าราชการต่อ
การให้การศึกษาแก่ข้าราชการ โดยรวมจำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
21 – 30 ปี	17	4.12	0.32	มาก
31 – 40 ปี	17	4.27	0.40	มาก
41 – 50 ปี	8	4.47	0.31	มาก
50 ปีขึ้นไป	19	4.35	0.22	มาก
รวม	61	4.24	0.30	มาก

จากตารางที่ 4.22 พบว่า ข้าราชการกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษา
ศึกษา จำแนกตามอายุ โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยข้าราชการที่มีอายุ 41-50 ปี เห็นด้วยกับการให้
การศึกษามากกว่าข้าราชการที่มีอายุ 50 ปีขึ้นไป, อายุ 31-40 ปี, อายุ 21-30 ปี

ตารางที่ 4.23 แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นต่อการให้การศึกษา
แก่ข้าราชการ โดยรวมทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	.165	3	.055	1.550	.211
ภายในกลุ่ม	2.023	57	.035		
รวม	2.188	60			

จากตารางที่ 4.23 พบว่า ข้าราชการที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษา
ศึกษา โดยรวมทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามอายุ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 4.24 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของข้าราชการต่อ การให้การศึกษาธรรมชาติแก่ข้าราชการ ด้านปัจจัยนำเข้า จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
21 – 30 ปี	17	4.32	0.52	มาก
31 – 40 ปี	17	4.36	0.52	มาก
41 – 50 ปี	8	4.43	0.52	มาก
50 ปีขึ้นไป	19	4.40	0.52	มาก
รวม	61	4.30	0.50	มาก

จากตารางที่ 4.24 พบว่า ข้าราชการกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ ศึกษา ด้านปัจจัยนำเข้า จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก โดยข้าราชการที่มีอายุ 41-50 ปี เห็นด้วยกับ การให้การศึกษาธรรมชาติ มากกว่าข้าราชการที่มีอายุ 50 ปีขึ้นไป, อายุ 31-40 ปี, อายุ 21-30 ปี

ตารางที่ 4.25 แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นการให้การศึกษาธรรมชาติ แก่ข้าราชการ ด้านปัจจัยนำเข้า จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	.244	3	.081	1.825	.153
ภายในกลุ่ม	2.544	57	.045		
รวม	2.789	60			

จากตารางที่ 4.25 พบว่า ข้าราชการมีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ ศึกษา ด้านปัจจัยนำเข้า จำแนกตามอายุ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 4.26 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาธรรมชาติแก่ข้าราชการ ด้านกระบวนการ จำนวนตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
21 – 30 ปี	17	3.34	0.67	ปานกลาง
31 – 40 ปี	17	3.46	0.39	ปานกลาง
41 – 50 ปี	8	3.60	0.42	มาก
50 ปีขึ้นไป	19	3.42	0.31	ปานกลาง
รวม	61	3.46	0.45	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.26 พบว่า ข้าราชการกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ ด้านกระบวนการ จำนวนตามอายุ อยู่ในระดับปานกลาง โดยข้าราชการที่มีอายุ 41-50 ปี เห็นด้วยกับการให้การศึกษาธรรมชาติ มากกว่าข้าราชการที่มีอายุ 31-40 ปี, อายุ 50 ปีขึ้นไป, อายุ 21-30 ปี

ตารางที่ 4.27 แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติแก่ข้าราชการ ด้านกระบวนการ จำนวนตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	.087	3	.029	.536	.659
ภายในกลุ่ม	3.097	57	.054		
รวม	3.184	60			

จากตารางที่ 4.27 พบว่า ข้าราชการมีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ ด้านกระบวนการ จำนวนตามอายุ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 4.28 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของข้าราชการต่อ การให้การศึกษาธรรมชาติ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
21 – 30 ปี	17	3.61	0.43	มาก
31 – 40 ปี	17	4.12	0.50	มาก
41 – 50 ปี	8	4.32	0.42	มาก
50 ปีขึ้นไป	19	4.18	0.61	มาก
รวม	61	4.03	0.50	มาก

จากตารางที่ 4.28 พบว่า ข้าราชการกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก โดยข้าราชการที่มี อายุ 41-50 ปี เห็นด้วยกับการให้การศึกษาธรรมชาติมากกว่าข้าราชการที่มีอายุ 50 ปีขึ้นไป, อายุ 31-40ปี, อายุ 21-30ปี

ตารางที่ 4.29 แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ แก่ข้าราชการ ด้านกระบวนการ จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	.362	3	.121	1.117	.350
ภายในกลุ่ม	6.158	57	.108		
รวม	6.520	60			

จากตารางที่ 4.29 พบว่า ข้าราชการมีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน จำแนกตามอายุ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 4.30 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาธรรมชาติแก่ข้าราชการ ด้านผลผลิตจำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
21 – 30 ปี	17	4.72	0.53	มากที่สุด
31 – 40 ปี	17	4.61	0.48	มากที่สุด
41 – 50 ปี	8	4.87	0.45	มากที่สุด
50 ปีขึ้นไป	19	4.88	0.23	มากที่สุด
รวม	61	4.76	0.42	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.30 พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ ด้านผลผลิต จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก โดยข้าราชการที่มีอายุ 50 ปีขึ้นไป, อายุ 41-50 ปี เห็นด้วยกับการให้การศึกษาธรรมชาติมากกว่าข้าราชการที่มี, อายุ 21-30 ปี และอายุ 31-40 ปี

ตารางที่ 4.31 แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาธรรมชาติแก่ข้าราชการ ด้านผลผลิต จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	.742	3	.247	3.048	.036*
ภายในกลุ่ม	4.628	57	.081		
รวม	5.371	60			

* มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.31 พบว่า ข้าราชการที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ ด้านผลผลิต จำแนกตามอายุ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงพิสูจน์รายคู่ด้วยวิธีการของ Scheffé ดังตารางที่ 4.32

ตารางที่ 4.32 แสดงการทดสอบความแตกต่างความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษา
 ธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านผลผลิต จำแนกตามอายุ เป็นรายคู่ด้วยวิธี Scheffé

อายุ		21-30 ปี	31-40 ปี	41-50 ปี	50 ปี ขึ้นไป
	$\bar{X}$	4.72	4.61	4.88	4.87
21-30 ปี	4.72	-	0.11	0.16	0.15
31-40 ปี	4.61		-	0.27*	0.25
41-50 ปี	4.88			-	0.01
50 ปี ขึ้นไป	4.87				-

* มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.32 พบว่า ข้าราชการกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษา ด้านผลผลิต แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำนวน 1 คู่ ได้แก่ ข้าราชการที่มีอายุ 31-40 ปี มีความคิดเห็นต่อผลผลิตของการให้การศึกษาธรรมศึกษาแตกต่างจากข้าราชการที่มีอายุ 41-50 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยข้าราชการที่มีอายุ 41-50 ปี มีความคิดเห็นมากกว่าข้าราชการที่มีอายุ 31-40 ปี นอกนั้น ไม่พบความแตกต่างในรายคู่

ตารางที่ 4.33 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นของข้าราชการ
 ต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านข้อมูลย้อนกลับ จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
21 – 30 ปี	17	4.17	0.51	มาก
31 – 40 ปี	17	4.12	0.50	มาก
41 – 50 ปี	8	4.30	0.35	มาก
50 ปีขึ้นไป	19	4.11	0.69	มาก
รวม	61	4.16	0.51	มาก

จากตารางที่ 4.33 พบว่า ข้าราชการกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษา ด้านข้อมูลย้อนกลับ จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก โดยข้าราชการที่มีอายุ 50 ปีขึ้นไป, อายุ 41-50 ปี เห็นด้วยกับการให้การศึกษาธรรมศึกษามากกว่าข้าราชการที่มี อายุ 21-30 ปี และอายุ 31-40 ปี ตามลำดับ

ตารางที่ 4.34 แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษา
 ธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านข้อมูลย้อนกลับ จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	.544	3	.181	3.275	.027*
ภายในกลุ่ม	3.157	57	.055		
รวม	3.702	60			

* มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.34 พบว่า ข้าราชการที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษา ด้านข้อมูลย้อนกลับ จำแนกตามอายุ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงพิสูจน์รายคู่ด้วยวิธีการของ Scheffé ดังตารางที่ 4.35

ตารางที่ 4.35 แสดงการทดสอบความแตกต่างความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษา
 ธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านข้อมูลย้อนกลับ จำแนกตามอายุ เป็นรายคู่ด้วย
 วิธี Scheffé

อายุ		21-30 ปี	31-40 ปี	41-50 ปี	50 ปี ขึ้นไป
	$\bar{X}$	4.17	4.12	4.30	4.11
21-30 ปี	4.17	-	0.05	0.13	0.06
31-40 ปี	4.12		-	0.18	0.01
41-50 ปี	4.30			-	0.19*
50 ปี ขึ้นไป	4.11				-

จากตารางที่ 4.35 พบว่า ข้าราชการกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษา ด้านข้อมูลย้อนกลับ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำนวน 1 คู่ ได้แก่ ข้าราชการที่มีอายุ 41-50 ปี มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการแตกต่างจากข้าราชการที่มีอายุ 50 ปี ขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยข้าราชการที่มีอายุ 41-50 ปี มีความคิดเห็นมากกว่าข้าราชการที่มีอายุ 50 ปี ขึ้นไป นอกนั้นไม่พบความแตกต่างในรายคู่

สมมุติฐานที่ 3 ข้าราชการที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษา
 ธรรมศึกษาแก่ข้าราชการแตกต่างกัน

การวิเคราะห์สมมุติฐานที่ 3 ใช้สถิติ F-test (One-way ANOVA) ในการทดสอบความ
 แปรปรวนแบบทางเดียวเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยที่มากกว่า 2 กลุ่ม ใช้ระดับความ
 เชื่อมั่น 95% ดังนั้น ถ้าเป็นไปตามสมมุติฐานต่อเมื่อค่า Sig. น้อยกว่า 0.05 ถ้าพบความแตกต่างอย่าง
 มีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 จะเปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธีการของ เชฟเฟ้ (Scheffé) และนำเสนอในรูป
 ตารางประกอบการบรรยาย ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.36 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นของข้าราชการ
 ต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการโดยรวม 5 ด้าน จำแนกตามระดับ
 การศึกษา

ระดับการศึกษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	10	4.35	0.31	มาก
ปริญญาตรี	32	4.48	0.40	มาก
ปริญญาโท	17	4.21	0.25	มาก
อื่นๆ (ไม่ระบุ)	2	3.91	0.39	มาก
รวม	61	4.24	0.30	มาก

จากตารางที่ 4.36 พบว่า ข้าราชการกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรม
 ศึกษา ด้านผลผลิต จำแนกตามระดับการศึกษา อยู่ในระดับมาก โดยข้าราชการที่การศึกษาระดับ
 ปริญญาตรีเห็นด้วยกับการให้การศึกษาธรรมศึกษามากกว่าข้าราชการการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี
 ปริญญาโทและอื่น ๆ ตามลำดับ

ตารางที่ 4.37 แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษา
 ธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยรวมทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามระดับการศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	.113	3	.038	1.037	.383
ภายในกลุ่ม	2.075	57	.036		
รวม	2.188	60			

จากตารางที่ 4.37 พบว่า ข้าราชการที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้
 การศึกษาธรรมศึกษา โดยรวมทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามระดับการศึกษา ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 4.38 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นของข้าราชการ
 ต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านปัจจัยนำเข้า จำแนกตามระดับ
 การศึกษา

ระดับการศึกษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	10	4.29	0.53	มาก
ปริญญาตรี	32	4.52	0.40	มากที่สุด
ปริญญาโท	17	4.26	0.55	มาก
อื่น ๆ (ไม่ระบุ)	2	4.13	0.54	มาก
รวม	61	4.30	0.50	มาก

จากตารางที่ 4.38 พบว่า ข้าราชการกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรม
 ศึกษา ด้านปัจจัยนำเข้า จำแนกตามระดับการศึกษา อยู่ในระดับมาก โดยข้าราชการที่การศึกษาระดับ
 ปริญญาตรีเห็นด้วยกับการให้การศึกษาธรรมศึกษามากกว่าข้าราชการการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี
 ปริญญาโทและอื่น ๆ ตามลำดับ

ตารางที่ 4.39 แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษา
 ธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านปัจจัยนำเข้า จำแนกตามระดับการศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	.301	3	.100	2.299	.087
ภายในกลุ่ม	2.488	57	.044		
รวม	2.789	60			

จากตารางที่ 4.39 พบว่า ข้าราชการที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษา ด้านปัจจัยนำเข้า จำแนกตามระดับการศึกษา ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 4.40 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นของข้าราชการ
 ต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านกระบวนการ จำแนกตามระดับ
 การศึกษา

ระดับการศึกษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	10	3.39	0.43	ปานกลาง
ปริญญาตรี	32	3.46	0.40	ปานกลาง
ปริญญาโท	17	3.65	0.57	มาก
อื่น ๆ (ไม่ระบุ)	2	3.32	0.44	ปานกลาง
รวม	61	3.46	0.45	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.40 พบว่า ข้าราชการกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษา ด้านกระบวนการ จำแนกตามระดับการศึกษา อยู่ในระดับปานกลาง โดยข้าราชการที่การศึกษาระดับปริญญาโทเห็นด้วยกับการให้การศึกษาธรรมศึกษามากกว่าข้าราชการการศึกษาระดับปริญญาตรีต่ำกว่าปริญญาตรี และอื่น ๆ ตามลำดับ

ตารางที่ 4.41 แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษา
 ธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านกระบวนการ จำแนกตามระดับการศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	.293	3	.098	1.928	.135
ภายในกลุ่ม	2.891	57	.051		
รวม	3.184	60			

จากตารางที่ 4.41 พบว่า ข้าราชการที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษา ด้านกระบวนการ จำแนกตามระดับการศึกษา แตกต่างกัน

ตารางที่ 4.42 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นของข้าราชการ
 ต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน
 จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	10	4.00	0.53	มาก
ปริญญาตรี	32	4.18	0.40	มาก
ปริญญาโท	17	3.79	0.53	มาก
อื่นๆ	2	3.87	0.54	มาก
รวม	61	3.96	0.50	มาก

จากตารางที่ 4.42 พบว่า ข้าราชการกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษา ด้านการควบคุมการเรียนการสอน จำแนกตามระดับการศึกษา อยู่ในระดับมาก โดยข้าราชการที่การศึกษาระดับปริญญาตรีเห็นด้วยกับการให้การศึกษาธรรมศึกษามากกว่าข้าราชการการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี, อื่นๆ และปริญญาโทตามลำดับ

ตารางที่ 4.43 แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษา
 ธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน จำแนกตามระดับ
 การศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	1.697	3	.566	6.684	.001*
ภายในกลุ่ม	4.823	57	.085		
รวม	6.520	60			

* มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.43 พบว่า ข้าราชการที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้
 การศึกษาธรรมศึกษา ด้านการควบคุมการเรียนการสอน จำแนกตามระดับการศึกษา แตกต่างกันอย่าง
 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงพิสูจน์รายคู่ด้วยวิธีการของ Scheffé ดังตารางที่ 4.46

ตารางที่ 4.44 แสดงการทดสอบความแตกต่างความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษา
 ธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน จำแนกตามอายุ
 เป็นรายคู่ด้วยวิธี Scheffé

อายุ		ต่ำกว่าปริญญาตรี	ปริญญาตรี	ปริญญาโท	อื่นๆ
	$\bar{X}$	4.00	4.18	3.79	3.87
ต่ำกว่าปริญญาตรี	4.00	-	0.18	0.21	0.13
ปริญญาตรี	4.18		-	0.39*	0.31
ปริญญาโท	3.79			-	0.08
อื่นๆ	3.87				-

* มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.44 พบว่า ข้าราชการกลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็น
 ต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษา ด้านการควบคุมการเรียนการสอนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทาง
 สถิติที่ระดับ 0.05 จำนวน 1 คู่ ได้แก่ ข้าราชการที่การศึกษาระดับปริญญาตรี มีความคิดเห็นต่อการ
 ให้การศึกษาธรรมศึกษาแตกต่างจากข้าราชการที่การศึกษาระดับปริญญาโท อย่างมีนัยสำคัญทาง
 สถิติที่ระดับ 0.05 โดยข้าราชการที่การศึกษาระดับปริญญาตรี มีความคิดเห็นมากกว่าข้าราชการที่
 การศึกษาระดับปริญญาโท นอกนั้นไม่พบความแตกต่างในรายคู่

ตารางที่ 4.45 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาธรรมชาติแก่ข้าราชการ ด้านผลผลิตจำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	10	4.66	0.53	มากที่สุด
ปริญญาตรี	32	4.78	0.40	มากที่สุด
ปริญญาโท	17	4.89	0.53	มากที่สุด
อื่น ๆ	2	4.47	0.54	มาก
รวม	61	4.77	0.50	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.45 พบว่า ข้าราชการกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ ด้านผลผลิต จำแนกตามระดับการศึกษา อยู่ในระดับมาก โดยข้าราชการที่การศึกษาระดับปริญญาโทเห็นด้วยกับการให้การศึกษาธรรมชาติมากกว่าข้าราชการการศึกษาระดับปริญญาตรี, ต่ำกว่าปริญญาตรีและอื่น ๆ ตามลำดับ

ตารางที่ 4.46 แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาธรรมชาติแก่ข้าราชการ ด้านการผลัด จำแนกตามระดับการศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	.272	3	.091	1.014	.393
ภายในกลุ่ม	5.099	57	.089		
รวม	5.371	60			

จากตารางที่ 4.46 พบว่า ข้าราชการที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ ด้านการผลัด จำแนกตามระดับการศึกษา ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 4.47 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาธรรมชาติแก่ข้าราชการ ด้านข้อมูลย้อนกลับ จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	10	4.09	0.63	มาก
ปริญญาตรี	32	4.28	0.45	มาก
ปริญญาโท	17	4.39	0.37	มาก
อื่น ๆ (ไม่ระบุ)	2	3.87	0.74	มาก
รวม	61	4.16	0.51	มาก

จากตารางที่ 4.47 พบว่า ข้าราชการกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ ด้านข้อมูลย้อนกลับ จำแนกตามระดับการศึกษา อยู่ในระดับมาก โดยข้าราชการที่การศึกษาระดับปริญญาโทเห็นด้วยกับการให้การศึกษาธรรมชาติมากกว่าข้าราชการการศึกษาระดับปริญญาตรีต่ำกว่าปริญญาตรีและอื่น ๆ ตามลำดับ

ตารางที่ 4.48 แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาธรรมชาติแก่ข้าราชการ ด้านข้อมูลย้อนกลับ จำแนกตามระดับการศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	.157	3	.052	.840	.477
ภายในกลุ่ม	3.545	57	.062		
รวม	3.702	60			

จากตารางที่ 4.48 พบว่า ข้าราชการที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมชาติ ด้านข้อมูลย้อนกลับ จำแนกตามระดับการศึกษา ไม่แตกต่างกัน

ตอนที่ 4 วิเคราะห์ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการให้การศึกษาธรรมชาติศึกษา แก่ข้าราชการ

การวิเคราะห์ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการให้การศึกษาธรรมชาติศึกษาแก่ข้าราชการ ได้คำตอบจากคำถามแบบปลายเปิด ซึ่งประเด็นคำถามจะครอบคลุมกรอบแนวคิดในการศึกษา ได้แก่ ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการเรียนการสอน ด้านควบคุมการเรียนการสอน ด้านผลผลิต ด้านข้อมูลย้อนกลับ โดยข้อมูลที่ได้ใช้การวิเคราะห์ ค่าความถี่ (Frequency) จากมากไปหาน้อย และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบด้วยคำบรรยาย ซึ่งผลการศึกษา สรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 4.49 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาด้านปัจจัยนำเข้า (Input)

ที่	รายการ	ความถี่
1	การกำหนดเวลาเรียน ไม่สอดคล้องกับเวลาการทำงานของผู้เรียนและไม่สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา	29
2	เนื้อหาและจุดประสงค์ของหลักสูตร โดยรวม เน้นภาควิชาการ ไม่เน้นภาคปฏิบัติ	18
3	ผู้เรียนขาดความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับวิชาที่เรียนและขาดความสนใจศึกษาระยะ	15
4	เนื้อหาหลักสูตร โดยรวม เน้นให้ผู้เรียนใช้ความจำมากกว่ากระบวนการคิดวิเคราะห์	15
5	ภาษาที่ใช้ในหลักสูตร โดยรวม ไม่ทันสมัยและยากต่อการทำความเข้าใจของผู้เรียน	12
6	เอกสารประกอบการสอน แบบทดสอบและแหล่งศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม เช่น ห้องสมุด เป็นต้น ไม่เพียงพอ	12
7	บรรยากาศการเรียน ไม่เอื้ออำนวยต่อการเรียนธรรมชาติ	6

จากตารางที่ 4.49 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาด้านปัจจัยนำเข้า (Input) มากที่สุด คือ การกำหนดเวลาเรียนไม่สอดคล้องกับเวลาการทำงานของผู้เรียนและไม่สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา มีจำนวนความถี่ 29 รองลงมาเห็นว่า เนื้อหาและจุดประสงค์ของหลักสูตร โดยรวม เน้นภาควิชาการ ไม่เน้นภาคปฏิบัติ มีจำนวนความถี่ 18

ตารางที่ 4.50 ข้อเสนอแนะด้านปัจจัยนำเข้า (Input)

ที่	รายการ	ความถี่
1	ควรจัดเวลาเรียนให้สอดคล้องกับเวลาการทำงานของข้าราชการ เช่น ควรจัดเวลาเรียนให้ตรงกับวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ และควรเพิ่มหรือขยายเวลาเรียนให้มากขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกับเนื้อหาวิชา	29
2	ควรเพิ่มเนื้อหาวิชาและจุดประสงค์การเรียนรู้ที่เกี่ยวกับการฝึกสมาธิเบื้องต้น เพื่อจะนำไปสู่การปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน	18
3	ควรมีกิจกรรมเสริมความรู้พื้นฐานและควรสร้างแรงจูงใจในการศึกษาธรรมชาติ โดยแสดงให้เห็นถึงประโยชน์ของการศึกษาธรรมชาติ เช่น ผู้ศึกษาธรรมชาติที่สอบผ่านสามารถนำไปประกาศนียบัตรไปประกอบการทำผลงานทางวิชาการหรือเป็นส่วนหนึ่งของผลงานทางจริยธรรม	14
4	ควรเพิ่มเนื้อหาที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดวิเคราะห์และสามารถสังเคราะห์ให้เกิดความรู้เพิ่มขึ้น	14
5	ควรปรับปรุงเนื้อหา ภาษาและสำนวนต่าง ๆ ให้ทันสมัย เข้าใจง่ายและให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน	11
6	ควรเพิ่มเอกสารเกี่ยวกับการสอนธรรม แนวข้อสอบให้มากขึ้น	12
7	ควรสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับการเรียนธรรมะ เช่น การแต่งตัวที่เหมาะสมของผู้เรียน การตกแต่งห้องเรียนให้เอื้อต่อการเรียนธรรมะ	12

จากตารางที่ 4.50 พบว่า ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนด้านปัจจัยนำเข้า มากที่สุด คือ ควรจัดเวลาเรียนให้สอดคล้องกับเวลาการทำงานของข้าราชการ เช่น ควรจัดเวลาเรียนให้ตรงกับวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ และควรเพิ่มหรือขยายเวลาเรียนให้มากขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกับเนื้อหาวิชา มีจำนวนความถี่ 29 รองลงมาเห็นว่า ควรเพิ่มเนื้อหาวิชาและจุดประสงค์การเรียนรู้ที่เกี่ยวกับการฝึกสมาธิเบื้องต้น เพื่อจะนำไปสู่การปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน มีจำนวนความถี่ 18

ตารางที่ 4.51 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา ด้านกระบวนการ (Process)

ที่	รายการ	ความถี่
1	การแนะนำวัตถุประสงค์และเนื้อหาไม่ครอบคลุม	32
2	ขาดการประเมินความรู้พื้นฐานของผู้เรียน เช่น การทดสอบก่อนเรียน เกี่ยวกับเนื้อหาวิชาที่เรียน	28
3	ขาดการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการศึกษาระดมสมอง	20
4	ขาดการส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	14

จากตารางที่ 4.51 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา ด้านกระบวนการ มากที่สุด คือ การแนะนำวัตถุประสงค์และเนื้อหาไม่ครอบคลุม ทำให้ผู้เรียนขาดความเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่เรียน จำนวนความถี่ 32 รองลงมาเห็นว่า การประเมินความรู้พื้นฐานของผู้เรียน เช่น การทดสอบก่อนเรียน ไม่เพียงพอ มีจำนวนความถี่ 28

ตารางที่ 4.52 ข้อเสนอแนะ ด้านกระบวนการ (Process)

ที่	รายการ	ความถี่
1	ควรมีการชี้แจงวัตถุประสงค์และเนื้อหาวิชาของการเรียนรู้ เพื่อจะทำให้ผู้เรียนเข้าใจและสนใจที่จะศึกษาระดมสมอง	28
2	ควรมีการประเมินความรู้พื้นฐาน โดยการสอบถามหรือทำแบบทดสอบก่อนเรียนทุกครั้งเพื่อจะได้รู้ว่าผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานหรือไม่	25
3	ควรจัด โครงการหรือกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ร่วมกับหน่วยงานราชการ หรือชุมชนรอบวัด เพื่อเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกัน	19
4	ควรสนับสนุนให้ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การตอบปัญหาธรรม ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น	14

จากตารางที่ 4.52 พบว่า ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาด้านกระบวนการ มากที่สุดคือ ควรมีการชี้แจงวัตถุประสงค์และเนื้อหาวิชาของการเรียนรู้ เพื่อจะทำให้ผู้เรียนเข้าใจและสนใจที่จะศึกษาระดมสมอง จำนวนความถี่ 28 รองลงมาเห็นว่า ควรมีการประเมินความรู้พื้นฐาน โดยการสอบถามหรือทำแบบทดสอบก่อนเรียนทุกครั้งเพื่อจะได้รู้ว่าผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานหรือไม่ มีจำนวนความถี่ 25

ตารางที่ 4.53 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา ด้านควบคุมการเรียนการสอน (Control)

ที่	รายการ	ความถี่
1	การวัดผลสัมฤทธิ์ ไม่มีแบบประเมินพฤติกรรมการเรียนควบคู่กับแบบทดสอบความรู้	30
2	การใช้คำถามยังไม่ครอบคลุมจุดประสงค์ทุกด้าน	25
3	ผู้สอนใช้คำถามที่เน้นการวัดความรู้ ความจำมากกว่าความเข้าใจ	18
4	ไม่มีการแจ้งผลคะแนนในแต่ละวิชาให้ผู้เรียนทราบ	13

จากตารางที่ 4.53 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาด้านควบคุมการเรียนการสอน มากที่สุด คือ การวัดผลสัมฤทธิ์ ไม่มีแบบประเมินพฤติกรรมการเรียนควบคู่กับแบบทดสอบความรู้ จำนวนความถี่ 30 รองลงมาเห็นว่าการใช้คำถามไม่ครอบคลุมจุดประสงค์ทุกด้าน มีจำนวนความถี่ 25

ตารางที่ 4.54 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหา ด้านการควบคุมการเรียนการสอน (Control)

ที่	รายการ	ความถี่
1	ควรมีแบบประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนควบคู่กับการทำแบบทดสอบ	27
2	ควรใช้คำถามที่สอดคล้องและครอบคลุมกับจุดประสงค์ทุกด้าน	19
3	ควรใช้คำถามที่เน้นวัดความรู้เชิงบูรณาการมากกว่าความจำ อันจะนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง	15
4	ควรแจ้งผลการทดสอบให้ผู้เรียนทราบในแต่ละครั้ง	10

จากตารางที่ 4.54 พบว่า ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาด้านการควบคุมการเรียนการสอน มากที่สุด คือ ควรมีแบบประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนควบคู่กับการทำแบบทดสอบ มีจำนวนความถี่ 27 รองลงมาเห็นว่าการใช้คำถามที่สอดคล้องและครอบคลุมกับจุดประสงค์ทุกด้าน มีจำนวนความถี่ 19

ตารางที่ 4.55 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา ด้านผลผลิต (Output)

ที่	รายการ	ความถี่
1	ขาดความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการฝึกสมาธิเบื้องต้นในการทำงาน	32
2	ขาดความมั่นใจในการเป็นผู้นำประกอบศาสนพิธีเช่น การกล่าวคำอาราธนาธรรม เป็นต้น	20

จากตารางที่ 4.55 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาด้านผลผลิตมากที่สุด คือ ผู้เรียนขาดความมั่นใจในการเป็นผู้นำประกอบศาสนพิธีเช่น การกล่าวคำอาราธนาธรรม เป็นต้น มีจำนวนความถี่ 32 รองลงมา คือ ผู้เรียนขาดความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการฝึกสมาธิเบื้องต้นในการทำงาน มีจำนวนความถี่ 20

ตารางที่ 4.56 ข้อเสนอแนะ ด้านผลผลิต (Output)

ที่	รายการ	ความถี่
1	ควรมีการอบรมสมาธิเพิ่มเติมสำหรับผู้เข้าเรียนธรรมศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้สมาธิในการทำงาน	30
2	ควรมีกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงออกซึ่งความสามารถในการประกอบศาสนพิธี เช่นการถวายสังฆทาน การกล่าวคำอาราธนาธรรม เป็นต้น อันจะทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์และมีความมั่นใจเพิ่มมากขึ้น	15

จากตารางที่ 4.56 พบว่า ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาด้านผลผลิต มากที่สุด คือ ควรมีการอบรมสมาธิเพิ่มเติมสำหรับผู้เข้าเรียนธรรมศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้สมาธิในการทำงาน มีจำนวนความถี่ 30 รองลงมาคือ ควรมีกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงออกซึ่งความสามารถในการประกอบศาสนพิธี เช่นการถวายสังฆทาน การกล่าวคำอาราธนาธรรม เป็นต้น อันจะทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์และมีความมั่นใจเพิ่มมากขึ้น มีจำนวนความถี่ 18

ตารางที่ 4.57 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา ด้านอื่น ๆ

ที่	รายการ	ความถี่
1	ขาดการสนับสนุนงบประมาณในการจัดการศึกษาประถมศึกษา	20
2	ขาดการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เช่น การเปิดปฐมนิเทศ การรับสมัครหรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนประถมศึกษา	15
3	ขาดการสนับสนุนในการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนจากผู้บังคับบัญชา อันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ เช่น เวลาการเรียนและเวลาทำงานไม่สอดคล้องกัน เป็นต้น	13

จากตารางที่ 4.57 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาด้านอื่น ๆ มากที่สุด คือ ผู้เรียนขาดการสนับสนุนงบประมาณในการจัดการศึกษาประถมศึกษา มีจำนวนความถี่ 20 รองลงมา คือ ขาดการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เช่น การเปิดปฐมนิเทศ การรับสมัครหรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนประถมศึกษา มีจำนวนความถี่ 15

ตารางที่ 4.58 ข้อเสนอแนะ ด้านอื่น ๆ

ที่	รายการ	ความถี่
1	หน่วยงานที่จัดการศึกษาประถมศึกษา ควรให้การสนับสนุนงบประมาณในการจัดการศึกษาประถมศึกษา เช่น งบประมาณในการจัดทำสื่อการเรียนรู้ เป็นต้น เพื่อสนับสนุนการอบรมจริยธรรม คุณธรรมสำหรับข้าราชการ	20
2	ควรมีการประชาสัมพันธ์การศึกษาธรรมะและเปิด โอกาสให้หน่วยงานและชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา	15
3	ผู้บริหาร ควรสนับสนุนและเปิด โอกาสให้ผู้บังคับบัญชาเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนการสอน	13

จากตารางที่ 4.58 พบว่า ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาด้านอื่น ๆ มากที่สุด คือ หน่วยงานที่จัดการศึกษาประถมศึกษา ควรให้การสนับสนุนงบประมาณในการจัดการศึกษาประถมศึกษา เช่น งบประมาณในการจัดทำสื่อการเรียนรู้ เป็นต้น เพื่อสนับสนุนการอบรมจริยธรรม คุณธรรมสำหรับข้าราชการ มีจำนวนความถี่ 20 รองลงมาคือ ควรมีการประชาสัมพันธ์การศึกษาธรรมะและเปิดโอกาสให้หน่วยงานและชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา มีจำนวนความถี่ 15

ตอนที่ 5 วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับรูปแบบการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับรูปแบบการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ซึ่งผู้วิจัยทำการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ข้อมูลจากผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาธรรมศึกษา ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์มีจำนวนทั้งหมด 10 รูป/คน ซึ่งประกอบด้วยผู้บริหาร ครูผู้สอนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาธรรมศึกษา ส่วนข้อมูลการสนทนากลุ่มได้จากกลุ่มผู้เรียนจำนวน 15 รูป/คน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม มีผลตามประเด็นที่ผู้วิจัยตั้งไว้ดังนี้

1. ด้านปัจจัยนำเข้า (Input)

การศึกษาธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการเป็นการร่วมมือกันระหว่างสำนักงานเขตบางพลัดและวัดอาวุธวิกสิตาราม จัดให้ข้าราชการได้เข้าศึกษาจริยธรรม คุณธรรมโดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนธรรมศึกษาเพื่อปลูกจิตสำนึกให้ข้าราชการตั้งอยู่ในหลักคุณธรรม จริยธรรม กระบวนการจัดการศึกษาต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่าง ได้แก่ หลักการ ยุทธศาสตร์ จุดมุ่งหมาย เนื้อหา วิธีการสอน กระบวนการสอน กิจกรรมการสอน การวัดและประเมินผล เป็นต้น โดยเฉพาะด้านปัจจัยนำเข้า ได้แก่ ผู้สอน ผู้เรียน หลักสูตร อาคารสถานที่เรียน การจัดเวลาเรียน เอกสารประกอบการเรียนการสอน เป็นต้น ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ถือว่ามีความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม รวมทั้งการมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอน สามารถวิเคราะห์ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) ผู้สอน

พระวิทยากรเป็นพระภิกษุที่สังกัดวัดอาวุธวิกสิตา มีพรรษา 5 ขึ้นไป มีความกระตือรือร้นในการสอน สามารถอธิบายเกี่ยวกับวิชาที่สอนได้อย่างแจ่มแจ้ง ชัดเจนเข้าใจง่ายและนำสื่อการสอนที่หลากหลายมาประกอบการสอน สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มผู้เรียนพบว่า ผู้สอนมีความเชี่ยวชาญ มีเทคนิคและวิธีสอนที่หลากหลายทั้งการนำเสนอด้วยสื่อการสอน ผู้สอนได้ใช้เทคนิคการสอนทั้งภาคปฏิบัติ เช่น การนั่งสมาธิก่อนทำการเรียนการสอน ทำให้ผู้เรียนมีสมาธิในการเรียน ผู้สอนสามารถอธิบายเนื้อหาสาระได้อย่างชัดเจน โดยได้นำสื่อการสอนและประสบการณ์ในการสอนนำเสนอให้ผู้เรียน ได้เข้าใจในแต่ละวิชาที่สอนซึ่งทำให้การเรียนธรรมะเป็นเรื่องที่น่าเข้าใจง่ายขึ้น สอดคล้องกับ พระมหากรพัฒน์ กุศลจิตโต ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษา ที่แสดงความคิดเห็นว่า

ผู้สอนเข้มแข็งแจ่มใสเป็นกันเองกับผู้เรียน มีการเตรียมการสอนและสื่อการสอนที่หลากหลายตรงกับเนื้อหาสาระ ในขณะที่สอนก็สอดแทรกमुखตลกในบทเรียน มีประสบการณ์ด้านการสอนธรรมศึกษา เป็นเวลาหลายปีและมีประสบการณ์ในการเดินทางไปทัศนศึกษาสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น ลังเวชนียสถาน 4 ที่ประเทศอินเดีย เป็นต้น จึงทำเข้าใจเกี่ยวกับวิชาที่สอนและนำความรู้จากประสบการณ์มาช่วยเสริมบทเรียน¹

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น ขอมกล่าวได้ว่า ครูผู้สอนมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนการสอน โดยเฉพาะวิชาศีลธรรม จริยธรรม ผู้สอนต้องมีความเชี่ยวชาญ และมีประสบการณ์ในการสอนวิชานั้น ๆ อย่างแท้จริงและสามารถถ่ายทอดความรู้ให้ผู้เรียนได้เข้าใจง่ายขึ้น โดยใช้สื่อการสอนต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการสอนให้น่าสนใจ

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ครูผู้สอนหรือพระวิทยากร ต้องเป็นผู้ที่มีความพร้อมทั้งด้านวิชาการคือ ต้องมีความเชี่ยวชาญ มีการเตรียมพร้อม มีความชำนาญในเนื้อหาสาระวิชาที่สอน มีเทคนิคการสอนที่สามารถทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจที่จะเรียน และต้องมีบุคลิกภาพที่น่าเลื่อมใสศรัทธา นำเคารพนับถือของผู้เรียน อันจะนำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนได้

2) ผู้เรียน

ผู้ที่เข้าศึกษาธรรมศึกษาประกอบด้วยข้าราชการฝ่ายต่าง ๆ เช่น ฝ่ายปกครอง ฝ่ายการศึกษา ฝ่ายพัฒนาชุมชน เป็นต้น มีความแตกต่างกันทั้งเรื่องประสบการณ์ อายุ เพศ ทำให้มีความสนใจ แรงจูงใจในการศึกษาและมีความรู้พื้นฐานทางพระพุทธศาสนาแตกต่างกัน โดยผู้เรียนบางคนมีความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวิชาพุทธประวัติพอสมควร แต่บางคนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับวิชาธรรมะ ผู้เรียนบางคนสามารถเป็นผู้นำในการประกอบศาสนพิธี เช่น กล่าวคำอารธนาศีล กล่าวคำถวายสังฆทานได้เป็นอย่างดีและได้เข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในโอกาสต่าง ๆ เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมการเวียนเทียนและการถวายสังฆทาน เป็นต้น สอดคล้องกับความคิดเห็นของ นายอมรทัต พิจิตรคดีพล ผู้อำนวยการเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ที่แสดงความคิดเห็นว่า

สำนักงานเขต ได้จัดกิจกรรมให้ข้าราชการเข้าร่วมกิจกรรมสำคัญต่าง ๆ อันเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาร่วมกับชุมชนในโอกาสต่าง ๆ เช่น การถวายสังฆทานแต่

¹สัมภาษณ์ พระมหากรพัฒน์ กุศลจิตโต, ป.ธ. 5 น.ธ. เอก, ครูสอนพระปริยัติธรรม วัดอาวุธวิกสิตาราม, 28 กุมภาพันธ์ 2554.

พระภิกษุสามเณรในวัดต่าง ๆ ในเขตบางพลัด มีการร่วมกันถวายเทียนพรรษาใน เทศกาลวันเข้าพรรษา การเข้าร่วมกิจกรรมการทอดผ้ากฐินตามวัดต่าง ๆ ทำให้ ผู้เรียน ได้มี โอกาสเรียนรู้และซึมซับความรู้ต่าง เกี่ยวกับพิธีกรรมทาง พระพุทธศาสนา²

สอดคล้องกับ นางอัญชลี กิติชสุวรรณ หัวหน้าฝ่ายปกครอง สำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ได้ให้ทัศนคติไว้ว่า

การบริหารงานการปกครองสำหรับข้าราชการเขตบางพลัด มีการประชุม ข้าราชการในหน่วยงานและผู้นำชุมชนต่าง ๆ ในเขตบางพลัดเป็นประจำ เพื่อให้ เกิดความสามัคคีและเพื่อให้ข้าราชการมีกิจกรรมร่วมกับชุมชนใน โอกาสต่าง ๆ เช่น การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่อชุมชน วัด และเข้าร่วมกิจกรรมที่วัดและ ชุมชน ได้จัดขึ้นเป็นประจำ เช่น การทอดผ้าป่า เป็นต้น³

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น ข้อมกล่าวได้ว่า ข้าราชการที่เข้าศึกษาธรรมศึกษา มีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยสำนักงานเขตได้จัดให้ข้าราชการ ได้มีส่วนร่วมเกี่ยวกับกิจกรรม ทางพระพุทธศาสนาและ ได้ร่วมทำบุญกับวัดต่าง ๆ ในแต่ละกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาผู้เรียนจะได้รับความรู้ความเข้าใจว่า มีความเป็นมาอย่างไรบ้าง จึงทำ ให้มีความรู้พื้นฐานในเนื้อหาวิชาที่เรียนเป็นเบื้องต้น ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสนทนา กลุ่ม พบว่า ผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเนื้อหาวิชาที่เรียนเป็นเบื้องต้น เนื่องจากผู้เรียนเคยผ่าน การศึกษาเกี่ยวกับวิชาทางพระพุทธศาสนา อีกทั้งสังคมไทยเป็นสังคมพระพุทธศาสนา มีการ ปลุกฝังเกี่ยวกับวิชาทางพระพุทธศาสนามาตั้งแต่เด็ก ๆ ทำให้ผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับวิชาที่ เรียนพอสมควร ส่วนผู้เรียนที่มีเพศชาย บางคนเคยผ่านการอุปสมบทและผ่านกระบวนการศึกษาเล่า เรียนวิชาพระพุทธศาสนา

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ผู้เรียนส่วนมากมีอายุตั้งแต่ 21-60 ปี มีวุฒิการศึกษาระดับ ปริญญาตรีเป็นอย่างต่ำ ทำให้มีความรู้เบื้องต้นในวิชาที่เรียน มีประสบการณ์ในการศึกษาเล่าเรียน

²สัมภาษณ์ นายอมรศักดิ์ พิจิตรศรีพล, ผู้อำนวยการเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร, 10 กุมภาพันธ์ 2554.

³สัมภาษณ์ นางอัญชลี กิติชสุวรรณ หัวหน้าฝ่ายปกครอง สำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร, 11 กุมภาพันธ์ 2554.

วิชาทางพระพุทธศาสนามาพอสมควร มีการเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาร่วมกับวัดและชุมชนใกล้เคียงเป็นประจำตามวาระและโอกาสต่าง ๆ ทำให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา

3) หลักสูตร

หลักสูตรการเรียนการสอนธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการ ได้ยึดตามหลักสูตรของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง โดยมีรายละเอียดของวิชาและหนังสือประกอบหลักสูตรมีดังต่อไปนี้

1. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม การเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรม เป็นหลักการหนึ่งที่นักเรียนธรรมศึกษาจำต้องฝึกหัดเรียบเรียง เป็นการให้ความหมาย อธิบายแนวคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเพื่อเผยแผ่หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าในแนวเรียงความหรืออธิบาย วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม เป็นวิชาหนึ่งในหลักสูตรธรรมศึกษาทุกชั้น ความมุ่งหมายของวิชานี้ เพื่อเป็นการถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่ให้แก่ผู้อื่นด้วยการใช้ภาษาเขียนตรงกับหลักการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักคิด ลงมือทำและนำเสนอ สำหรับการสอบวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรมทางสนามหลวง แผนกธรรมจะยกสุภาษิตข้อใดข้อหนึ่งในพุทธศาสนสุภาษิตที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเรียนมาเป็นกระทู้ตั้งแล้วให้ผู้เข้าสอบแต่งอธิบาย ขยายความให้สมเหตุผลและให้อ่างสุภาษิตอื่นมาประกอบ พร้อมบอกที่มาของสุภาษิตนั้นด้วย สุภาษิตที่อ้างมานั้นต้องเรียงเชื่อมความให้สนิทติดต่อสมเรื่องกับกระทู้ตั้ง หนังสือประกอบหลักสูตรคือ หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 1-2-3

2. วิชาธรรม เป็นวิชาที่มุ่งศึกษาหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งและนำไปเป็นหลักยึดในการดำเนินชีวิตให้ถูกต้องดีงาม อันจะนำความสุขสงบให้บังเกิดขึ้นแก่ชีวิตตนเองและสังคมส่วนรวม หลักธรรมในวิชาธรรมวิภาคนี้ ท่านจัดไว้เป็นหมวด ตั้งแต่ ทุกะ หมวด 2 ถึง ทสกะ หมวด 10 ปกิณกะ หมวดเบ็ดเตล็ด รวมถึงคิหิปฏิบัติ คือ หลักปฏิบัติสำหรับผู้ครองเรือน หนังสือประกอบหลักสูตรคือ หนังสือธรรมวิภาคและคิหิปฏิบัติ

3. วิชาพุทธ เป็นวิชาที่มุ่งให้ผู้เรียนได้ทราบประวัติของพระพุทธเจ้าและพระสาวก ซึ่งเป็นบุคคลที่มีอยู่จริง ในประวัติศาสตร์ของมวลมนุษย การทราบภูมิหลัง ความเป็นมาของพระพุทธเจ้าและพระสาวกจะทำให้เกิดศรัทธาปราศหะ ยอมรับนับถือพระพุทธเจ้าอย่างถูกต้องที่สำคัญเมื่อได้ทราบพระจริยาวัตรของพระพุทธองค์แล้ว จะทำให้ได้แบบแผนที่ดีงามในการดำเนินชีวิต และมีความมุ่งมั่นตั้งใจ ในการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์และวิชาพุทธมีวิชาศาสนพิธีรวมอยู่ด้วย ซึ่งวิชาศาสนพิธี เป็นวิชาที่กล่าวถึงพิธีกรรมหรือระเบียบแบบแผนที่จะพึงปฏิบัติในทางศาสนา ซึ่งนอกจากจะสื่อความหมายไปถึงหลักจริยธรรมในศาสนาแล้ว ยังเป็นพิธีกรรมที่ทำให้

ให้พุทธศาสนิกชนมีระเบียบแบบแผนที่ดีงาม และเมื่อปฏิบัติได้ถูกต้องตามระเบียบแบบแผนแล้ว ก็นับว่าบุคคล กลุ่มคน สังคมนั้นๆ มีความเจริญ มีระเบียบแบบแผนเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่น กลายเป็นอารยธรรมทางศาสนาที่งดงาม เป็นที่ชื่นชมของผู้รู้ทั่วไป วิชาศาสนพิธีสำหรับธรรมศึกษา มีเนื้อหา ครอบคลุมพิธีกรรมที่ประพฤติปฏิบัติกันในชีวิตประจำวัน เช่น พิธีถวายทาน พิธีแสดงความเคารพ เป็นต้น หนังสือประกอบหลักสูตรคือ หนังสือพุทธประวัติ หนังสืออนุพุทธประวัติ หนังสือพุทธทานุพุทธประวัติและหนังสือศาสนพิธี เล่ม 1-2-3

4. วิชาวินัย กล่าวถึงศีล คือ ข้อปฏิบัติเพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและ วาจา ให้เรียบร้อย ปราศจากโทษอันก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนและผู้อื่น สังคมจะอยู่ร่มเย็นเป็นสุข ได้ ด้วยความรัก ความเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน เลี่ยงชีพด้วยงานที่สุจริต ไม่เบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่น ศีล จึงเป็นบรรทัดฐาน หรือ กฎกติกาคควบคุมความประพฤติให้ถูกต้อง ดีงาม ส่งเสริมให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ปราศจากความหวาดระแวงเคลงใจกัน หนังสือประกอบ หลักสูตรคือ หนังสือเบญจศีล เบญจธรรม หนังสืออุโบสถศีลและหนังสือกรรมบถ

หลักสูตรที่ใช้ในการศึกษาธรรมศึกษายี่คหลักสูตรของแม่กองธรรมสนามหลวง ฉบับปรับปรุง 2546 ที่แม่กองธรรมได้ปรับปรุงใหม่เพื่อให้มีเนื้อหาเข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน แต่หลักสูตรหรือ ส่วนบางวิชาบางหมวดธรรมก็ยังเป็นส่วนที่เข้าใจยากสำหรับฆราวาสและเป็นส่วนที่ปรับมาจาก ภาษาบาลีจึงทำให้ผู้เรียนเกิดความสงสัยในขณะเรียน สังเกตได้จากในขณะเรียน ผู้เรียนเกิดความสงสัย และมีปัญหาในการอ่านภาษาบาลีและหมวดธรรมบางข้อก็ไม่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของฆราวาส เพราะปรับมาจากการสอนพระภิกษุสามเณร ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม พบว่า เนื้อหาของหลักสูตรบางวิชายากต่อการทำความเข้าใจสำหรับฆราวาสเพราะบางหัวข้อเป็นภาษาบาลีและมีส่วนที่เข้าใจยาก แต่โดยรวมเนื้อหาของหลักสูตรมีความเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน สอดคล้องกับ นางคะเนิงนิจ ตราชูวาณิช ผู้ช่วยผู้อำนวยการเขตบางพลัด ได้แสดงความคิดเห็นว่า

หลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอนธรรมศึกษา มีความเหมาะสมและสอดคล้อง กับนโยบายของสำนักงานเขต เป็นหลักสูตรที่ต้องการให้ข้าราชการพัฒนาค่านิยมศีลธรรม จริยธรรม ลดปัญหาความขัดแย้งในหน่วยงานราชการ และทำให้ผู้เรียนเกิดจิตสำนึกเกรงกลัวต่อบาป เห็นโทษของการทุจริตคอร์รัปชัน⁴

⁴สัมภาษณ์ นางคะเนิงนิจ ตราชูวาณิช, ผู้ช่วยผู้อำนวยการเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร, 11 กุมภาพันธ์ 2554.

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า หลักสูตรของธรรมศึกษามีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และสามารถนำหลักธรรมไปปฏิบัติในการทำงานและในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักคุณธรรม จริยธรรม สำหรับข้าราชการ คือ การใช้หลักธรรมปฏิบัติในการบริหารงานทุกระดับ ตั้งแต่ระดับปฏิบัติการและผู้บริหารระดับต้น ระดับกลางหรือระดับสูง ให้มีประสิทธิภาพสูงโดยการปกครองและบริหารที่ดี (Good Governance) เพื่อให้ผลงานที่ทำออกมาอย่างมีประสิทธิภาพและช่วยลดปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาสาวยุ้ง อินทาวุโธ รองประธานอำนวยการ โครงการธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการ วัดอาวฐวิถีสิตาราม ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการศึกษานี้ว่า

หลักสูตรนักธรรมสำหรับฆราวาสที่คณะสงฆ์จัดขึ้นนั้น มีความสอดคล้องกับคุณธรรม จริยธรรมของประชาชนทั่วไปอยู่แล้ว เพราะคณะสงฆ์เองก็ตระหนักถึงการนำหลักสูตรไปสู่ประชาชน และมีความเหมาะสมด้านจุดมุ่งหมายในยุคปัจจุบัน เพื่อให้ข้าราชการได้นำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันเนื้อหาของหลักสูตรทำให้ผู้เรียนเข้าใจง่ายขึ้น⁵

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า การจัดหลักสูตรในการศึกษาธรรมะสำหรับข้าราชการต้องมีความสอดคล้องและเหมาะสมกับความต้องการของสังคม ความต้องการของผู้เรียน และความต้องการของหน่วยงานราชการที่จัดการศึกษาเพื่อให้ผลของการจัดการศึกษาเกิดประโยชน์แก่ตัวผู้เรียน หน่วยงานราชการและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคม

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า หลักสูตรที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาทุกวิชาโดยรวมมีความเหมาะสมทั้งวิชาพุทธประวัติที่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจประวัติความเป็นมาของพุทธศาสนา ส่วนวิชาธรรมะมีเนื้อหาสาระที่มีความสอดคล้องกับการนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันของผู้เรียนในด้านวิชาเบญจศีล เบญจธรรมก็เป็นวิชาที่มีเนื้อหาสาระที่ต้องการให้ผู้เรียนเกรงกลัวต่อการทำบาป เกรงกลัวต่อการประพฤติผิดศีล 5 และทำแต่สิ่งดี ๆ เพื่อไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและเบียดเบียนผู้อื่น ไม่ทุจริตต่อหน้าที่การงาน มีความเข้าใจในการปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมชาวพุทธ สามารถดำรงตนให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

⁵สัมภาษณ์ พระมหาสาวยุ้ง อินทาวุโธ, รองประธานอำนวยการ โครงการธรรมศึกษา สำหรับข้าราชการ วัดอาวฐวิถีสิตาราม, 25 กุมภาพันธ์ 2554.

4) การจัดสภาพแวดล้อมทางการศึกษาธรรมศึกษา

การศึกษาระบบธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการ ใช้อาคารสถานที่วัดอาวุธวิกสิตารามเป็นสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอน วัดอาวุธวิกสิตาราม ตั้งอยู่ถนนจรัลสนิทวงศ์ ซอย 72 บางพลัด กรุงเทพมหานคร มีเนื้อที่ ๒๘ ไร่ ๓ งานเศษทิศตะวันออกจรดแม่น้ำเจ้าพระยา ทิศตะวันตกจรดถนนจรัลสนิทวงศ์ ทิศเหนือจรดคลองบางพลัด ทิศใต้จรดถนนซอยทางเข้าวัดอาวุธ ฯ (จรัญฯ 72) การเดินทางสะดวกสบายทั้งทางรถยนต์โดยสารและทางเรือค่วนเจ้าพระยา วัดอาวุธวิกสิตารามทำการเปิดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีตั้งแต่ระดับชั้น ป.ธ. 1-2 ถึง เปรียญธรรม 9 ประโยค สำหรับพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ได้เปิดทำการเรียนการสอนนักธรรมชั้นตรี-นักธรรมชั้นเอก สำหรับพระภิกษุสามเณรและเปิดการเรียนการสอนธรรมศึกษาชั้นตรี-ธรรมศึกษาชั้นเอก สำหรับบุคคลทั่วไป บริเวณวัดอาวุธวิกสิตารามมีความสะอาด เรียบร้อย สงบร่มรื่น ประกอบด้วยพระอุโบสถหลังใหญ่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาและมีอาคารพระปริยัติธรรมหลังใหญ่สำหรับเป็นห้องเรียน ภายในอาคารมีห้องเรียนที่สามารถบรรจุผู้เรียนได้ห้องละ 50 คน ภายในห้องเรียนมีรูปภาพเกี่ยวกับพุทธประวัติและภาพประกอบอื่น ๆ ที่มีความสอดคล้องกับการเรียนพระพุทธศาสนา ซึ่งในอาคารเรียนมีทั้งหมด 5 ชั้นแต่ละชั้นเรียนมีห้องน้ำชั้นละ 4 ห้อง เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความสะดวกและแต่ละชั้นประกอบด้วยเครื่องทำน้ำเย็นประจำชั้น ๆ ละ 1 เครื่อง

อาคารเรียนมีห้องสมุดขนาดใหญ่ประจำอยู่ชั้นที่ 2 ของอาคารเรียน มีการจัดหนังสือเกี่ยวกับการศึกษาภาษาบาลีสำหรับพระภิกษุสามเณรและมีหนังสือพระไตรปิฎกของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยและอีกหลายสำนักพิมพ์ รวมทั้งหนังสือพระไตรปิฎกสำหรับประชาชน นอกจากนี้ห้องสมุดยังบรรจุหนังสือที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและหนังสือทั่วไปสำหรับให้ประชาชนทั่วไปได้ศึกษาค้นคว้า โดยภายในห้องสมุดมีเครื่องปรับอากาศที่ผู้เรียนสามารถเข้าไปอ่านหนังสือ ชิมชับกับอากาศที่เย็นสบาย บริเวณหน้าอาคารเรียนมีบรรยากาศร่มรื่น มีอาคารไม้สักหลักเล็ก ๆ สำหรับนั่งพักผ่อนและด้านข้างติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา

สำหรับเวลาเรียน ศูนย์ธรรมศึกษาวัดอาวุธวิกสิตาราม ได้จัดให้ผู้เรียนทำการเรียนการสอนทุกวันศุกร์ของสัปดาห์ ดังตาราง ดังนี้

วัน/เวลา	13.00-13.40 น.	13.00-14.30 น.	14.30-15.15 น.	15.15-16.00 น.
สัปดาห์ที่ 1	วิชาพุทธ	วิชาธรรม	วิชาอุโบสถศีล	วิชาพระพุทธธรรม
สัปดาห์ที่ 2	วิชาพุทธ	วิชาธรรม	วิชาอุโบสถศีล	วิชาพระพุทธธรรม
สัปดาห์ที่ 3	วิชาพุทธ	วิชาธรรม	วิชาอุโบสถศีล	วิชาพระพุทธธรรม
สัปดาห์ที่ 4	วิชาพุทธ	วิชาธรรม	วิชาอุโบสถศีล	วิชาพระพุทธธรรม
9 พ.ย. 52	สอบ			

จากการสังเกตการเข้าเรียนของผู้เรียนพบว่า ข้าราชการบางคนไม่สามารถเข้าเรียนตามตารางที่จัดให้ทุกวันศุกร์ของสัปดาห์เนื่องด้วยไม่สะดวกในหลายเรื่องเช่น การรับผิดชอบหน้าที่การงานของตนเองที่ต้องทำงานประจำในวันราชการ จึงไม่สามารถสละเวลามาเรียนได้ จึงทำให้เกิดความไม่ต่อเนื่องในการเรียนการสอน สอดคล้องกับ นายยงยุทธ ศรีทราธรรมกุล หัวหน้าฝ่ายการศึกษาเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ที่แสดงความคิดเห็นว่า

ข้าราชการที่เข้าศึกษาธรรมศึกษาเป็นเจ้าหน้าที่ประจำในในฝ่ายต่าง ๆ และแผนกต่าง ๆ ต้องรับผิดชอบในหน้าที่การงานของตัวเองในวันราชการ ยกตัวอย่าง เช่น ครู ต้องทำหน้าที่สอนเด็กนักเรียนทุกวัน เมื่อมีการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาทุกวันศุกร์ของเดือน ข้าราชการที่เข้าศึกษาธรรมศึกษาส่วนหนึ่งต้องสลับกันเข้าเรียนเพื่อให้สอดคล้องกับเวลาการทำงาน ทำให้เกิดความไม่ต่อเนื่องกับเนื้อหาวิชาที่เรียน ดังนั้น ควรปรับตารางเรียนหรือควรจัดเวลาเรียนให้ตรงกับวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ หรือควรปรับเวลาเรียนไม่ให้ตรงเวลาราชการ เพื่ออำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนได้เข้าเรียนอย่างต่อเนื่อง

สอดคล้องกับ นางไพรัตน์ อยู่สมบูรณ์ ผู้ช่วยผู้อำนวยการ โรงเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม กรุงเทพมหานคร ได้แสดงความคิดเห็นว่า

หลักสูตรธรรมศึกษาอันประกอบด้วย 4 วิชา มีเนื้อหาวิชาที่มาก เวลาเรียนที่ศูนย์ธรรมศึกษาวัดอาวุธวิกสิตาราม จัดการเรียนการสอนยังไม่มีความเหมาะสมเมื่อเปรียบเทียบกับ

กับเนื้อหาวิชา ฉะนั้น ควรจัดเวลาเรียนเพิ่มขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนที่เป็นข้าราชการได้ศึกษาธรรมะอย่างเต็มที่⁷

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า การจัดเวลาเรียนธรรมศึกษายังไม่สอดคล้องกับเวลาการทำงานของข้าราชการทำให้เกิดปัญหาตามมาคือการเรียนอย่างไม่ต่อเนื่องของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่ายและไม่เข้าใจในเนื้อหาวิชาที่เรียนได้อย่างเต็มที่ สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม พบว่า กลุ่มผู้เรียนมีหน้าที่การงานรับผิดชอบแต่ละแผนกตั้งแต่วันจันทร์-วันศุกร์ โดยเฉพาะวันศุกร์จะต้องเคลียร์งานให้เรียบร้อยจึงไม่สะดวกในการศึกษาเล่าเรียน เพราะเป็นวันราชการ ต้องคอยดูแลรับผิดชอบหน้าที่ของตน ดังนั้น การจัดเวลาเรียนควรเป็นวันหยุด เสาร์-อาทิตย์ เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า สภาพแวดล้อมทางการศึกษา ความพร้อมในด้านอาคารสถานที่เรียน วัสดุอุปกรณ์ ห้องสมุด สถานที่พักผ่อน มีความเหมาะสมกับการศึกษาธรรมศึกษาเป็นอย่างมาก ทั้งภาคปฏิบัติผู้เรียนสามารถฝึกนั่งสมาธิที่พระอุโบสถและภาคทฤษฎี ที่มีความพร้อมทั้งด้านห้องเรียน มีความสะอาดเรียบร้อย มีอุปกรณ์การศึกษาเช่น เครื่องฉายโปรเจกเตอร์และได้รับความสะดวกในการใช้อาคารสถานที่สำหรับการศึกษาเล่าเรียนธรรมศึกษาจากผู้บริหารวัดอาวฐวิกิตติาราม เป็นอย่างดี ส่วนการจัดเวลาเรียนมีระยะเวลาตั้งแต่เข้าพรรษา จนถึงวันสอบเป็นระยะเวลา 4 เดือน ซึ่งมีความเหมาะสมกับเนื้อหาวิชาที่เรียน แต่สิ่งที่จะต้องปรับปรุงคือ ตารางเรียน ควรมีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับเวลาการทำงานของราชการ ไม่ให้คาบเกี่ยวกัน เพื่ออำนวยความสะดวกให้ผู้เรียน ได้มีเวลาเข้าศึกษาได้อย่างเต็มที่

2. ด้านกระบวนการเรียนการสอน (Process)

การเรียนการสอนธรรมศึกษา ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ได้แก่ การเตรียมความพร้อม การดำเนินการสอน การสร้างเสริมทักษะและกิจกรรมสนับสนุนการเรียนการสอนธรรมศึกษา เป็นต้น จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการ และจากข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม สามารถสรุปได้ ดังนี้

---

⁷สัมภาษณ์ นางไพรัตน์ อยู่สมบูรณ์, ผู้ช่วยผู้อำนวยการ โรงเรียนวัดอาวฐวิกิตติาราม กรุงเทพมหานคร, 6 มีนาคม 2554.

1) การเตรียมความพร้อม

กระบวนการเตรียมความพร้อมของผู้เรียนเป็นกระบวนการทดสอบเพื่อให้ทราบ ว่า ผู้เรียนมีความพร้อมหรือมีความรู้พื้นฐานในเนื้อหาวิชาที่เรียนมากน้อยเพียงไร เพื่อจะเป็นข้อมูล ที่ผู้สอนจะได้จัดกระบวนการสอนให้ตรงกับความรู้พื้นฐานของผู้เรียน ฉะนั้น กระบวนการเรียน การสอนต้องทดสอบความรู้พื้นฐานหรือมีการเตรียมความพร้อมของผู้เรียนก่อน จากการสังเกต พบว่า ผู้สอนได้แนะนำตัวเองเพื่อให้ผู้เรียนได้ทราบข้อมูลส่วนตัวผู้สอนและได้สอบถามความรู้ พื้นฐานโดยถามคำถามง่าย ๆ เกี่ยวกับวิชาที่เรียนเช่น วิชาพุทธประวัติ ผู้ถามได้ถามคำถามเบื้องต้น เกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า เช่น สถานที่ประสูติ ตรัสรู้และปรินิพพาน ของพระพุทธเจ้า ซึ่งจากคำถามทำให้นักเรียนบางคนก็สามารถตอบได้ตามความรู้พื้นฐานของตัวเอง ซึ่ง แสดงว่าผู้สอนได้มีการเตรียมความพร้อมผู้เรียนในการเรียนรู้เนื้อหาวิชาที่จะเรียน สอดคล้องกับ พระมหากษัตริย์ กุสลาจิตโต ครูสอนพระปริยัติธรรม ที่แสดงความคิดเห็นว่า

กระบวนการเรียนการสอนธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการในเบื้องต้น ได้ให้ผู้เรียน ทำแบบทดสอบก่อนเรียนในทุกวิชาพร้อมได้สอบถามประสบการณ์การเรียนธรรมะใน อดีตที่ผ่านมาของแต่ละคนว่าผู้เรียนแต่ละคนมีประสบการณ์ในการเรียนธรรมะมากน้อย เพียงใด ปรากฏว่าบางคนมีความรู้พื้นฐานในการเรียนธรรมะพอสมควร บางคนได้เข้าร่วม กิจกรรมการฝึกสมาธิตามสำนักวิปัสสนาต่าง ๆ หรือผู้เรียนบางคนก็มีประสบการณ์ในการ เดินทางไปทัศนศึกษาเพื่อกราบไหว้สังเวชนียสถาน 4 ที่ประเทศอินเดีย แต่โดยรวมผู้เรียน มีความรู้พื้นฐานในเนื้อหาวิชาที่เรียนพอสมควร^๑

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า ในกระบวนการเรียนการสอนธรรมศึกษา ผู้สอนได้เตรียมความพร้อมผู้เรียนก่อนการเรียนในแต่ละวิชาอย่างพอเพียง

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า รูปแบบการเรียนการสอนธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการ ด้าน กระบวนการเรียนการสอน ผู้สอนได้มีการเตรียมความพร้อมเช่น การทดสอบก่อนการเรียนการ สอน เป็นต้นและได้จัดกระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความรู้พื้นฐานของผู้เรียน

2) การให้เนื้อหาสาระใหม่

การให้เนื้อหาสาระใหม่เป็นกระบวนการที่ให้ผู้เรียนรู้จักศึกษาหาความรู้ด้วย ตนเองเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจในวิชาที่เรียนได้ดียิ่งขึ้น การเรียนการสอนธรรมศึกษามีหลายวิชา ผู้สอนจึงมีเทคนิคและวิธีการเรียนการสอนที่หลากหลายเพื่อเพิ่มเนื้อหาสาระใหม่ให้ผู้เรียนโดยได้

^๑สัมภาษณ์ พระมหากษัตริย์ กุสลาจิตโต, อ้างแล้ว.

ใช้สื่อการเรียนการสอนที่หลากหลายเพื่อเสริมการเรียนรู้ธรรมชาติที่เป็นนามธรรมให้เข้าใจง่ายขึ้น สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม พบว่า มีการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลายทั้งการปฏิบัติจริง เช่น การสาธิตวิธีการถวายนันทนาการขั้นตอนการจัดงานทำบุญขึ้นบ้านใหม่มีขั้นตอนการทำอย่างไรบ้าง โดยนำสื่อเกี่ยวกับศาสนพิธีมาประกอบการสอนและมีการสรุปทบทวนพร้อมเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สอบถามข้อสงสัยในหัวข้อที่สอนจึงถือว่าการให้เนื้อหาสาระใหม่มีความเหมาะสม และสอดคล้องกับ พระมหากษัตริย์ กุศลจิตโต ครูสอนพระปริยัติธรรม วัดอาวรุวิกสิตาราม ที่แสดงความคิดเห็นว่า

การสอนวิชาธรรมะเป็นวิชาที่เข้าใจยาก เป็นนามธรรม จึงได้นำสื่อเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่สอดคล้องกับหัวข้อธรรมเช่น คนที่ฆ่าคนแล้วติดคุกหรือถูกตำรวจจับกุม ติดคุก ติดตาราง หมกนอนคุดในที่สุด แสดงว่าคนนั้นขาดหลักขั้นศีลธรรม คือความอดทน เป็นต้น เสนอให้ผู้เรียน ได้ศึกษาแทนการเรียนการสอนแบบท่องจำ และให้ผู้เรียนเล่าประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งที่เป็นข่าวเกี่ยวกับการผิดศีลธรรมว่า สาเหตุทุกข์เกิดขึ้นเพราะเขาผิดหลักธรรมข้อไหน ควรใช้หลักธรรมข้อไหนแก้ไข เพื่อให้ผู้เรียน ได้รู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเองและสามารถปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ได้⁹

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า การให้เนื้อหาสาระใหม่ในกระบวนการเรียนการสอน ผู้สอนได้กระตุ้นให้ผู้เรียน ได้รู้จักคิดวิเคราะห์เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจในหลักของศีลธรรมว่า สาเหตุที่เกิดทุกข์เพราะผิดหลักศีลธรรมข้อไหน ผู้เรียนควรจะปฏิบัติตามหลักธรรมอะไรเพื่อไม่ให้เกิดความทุกข์ข้อนั้น ๆ ถือว่าเป็นกระบวนการที่ทำให้ผู้เรียนรู้จักคิด วิเคราะห์ จนเกิดปัญญา

3) การเสริมทักษะ

การเสริมทักษะเป็นการเพิ่มเติมในกระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในเนื้อหาสาระที่ตนได้เรียนมา จากการสังเกตกิจกรรมการเรียนการสอนซึ่งเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากการให้เนื้อหาสาระใหม่พบว่า สอนผู้สอนมีความเป็นกันเองกับผู้เรียนมีบรรยากาศการเรียนการสอนที่สนุกสนาน โดยผู้สอนได้สอดแทรกมุขตลกขำ ๆ ในขณะที่ทำการสอนและผู้สอนได้เปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้อธิบายของต์ความรู้ที่ตน ได้ศึกษาและเรียนมาให้เพื่อนๆ ในชั้นเรียนได้เข้าใจ และให้ผู้เรียน ได้ทำแบบฝึกหัดท้ายบทเพื่อเป็นการทบทวนความรู้และความเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่ ได้เรียนผ่านไป ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม พบว่า ผู้สอนได้เปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้ซักถามในเรื่องที่สงสัยและเปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้ทดลองบรรยายธรรมะวิชาเรียงความแก่

⁹เรื่องเดียวกัน.

กระตุ้นให้เพื่อนในห้องเรียนฟังเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และสามารถนำทักษะที่ได้เรียนมา ไปประยุกต์ใช้จริงในชีวิตประจำวันได้

4) กิจกรรมสนับสนุน

กิจกรรมสนับสนุนการเรียนการสอนธรรมะเป็นกิจกรรมที่หน่วยงานที่จัดการศึกษาได้จัดขึ้นเพื่อเพิ่มทักษะให้ผู้เรียนได้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาสาระวิชาที่เรียนมากยิ่งขึ้น โดยสำนักงานเขตบางพลัดได้จัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดความสามัคคีระหว่างสำนักงานเขตหรือหน่วยงานของรัฐ ชุมชนและวัดให้เกิดความสามัคคีเช่น การถวายเทียนพรรษาในวัดต่าง ๆ ที่อยู่ในเขตบางพลัด ซึ่งเป็นการส่งเสริมสนับสนุนในกิจกรรมการเรียน การสอนธรรมศึกษาโดยตรง สอดคล้องกับ นายอมรทัต พิจิตรคดีพล ผู้อำนวยการเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ที่แสดงความคิดเห็นว่า

เพื่อเปิด โอกาสให้ราชการที่สังกัดในสำนักงานเขตบางพลัด ได้เข้าร่วมกิจกรรมกับ ชุมชนและวัด สำนักงานเขตจึงได้สนับสนุนให้ข้าราชการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาเช่น วันสำคัญทางศาสนา โดยจัดให้ข้าราชการได้มีการปฏิบัติธรรมและร่วมเวียนเทียนในวันสำคัญ นอกจากนี้ยังร่วมเป็นเจ้าภาพทอดกฐินในวัดต่างๆ ในเขตบางพลัดเป็นประจำทุกปี¹⁰

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า ในกระบวนการเรียนการสอนธรรมศึกษา นอกจากผู้เรียนจะได้เรียนรู้ภาควิชาการแล้ว ผู้เรียนยังได้ลงมือปฏิบัติและเรียนรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา โดยได้เข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำนักงานเขตและวัดใกล้เคียงจัดขึ้นเป็นประจำตามวาระและ โอกาสสำคัญทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงขนบประเพณี และขั้นตอนที่ถูกต้อง เป็นการจัดกิจกรรมที่สนับสนุนและเชื่อมโยงเนื้อหาวิชาที่ผู้เรียนได้เรียนรู้มา จนสามารถลงมือปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวันได้

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า กระบวนการเรียนการสอนธรรมศึกษาทั้งด้านการเตรียมความพร้อม ด้านการให้เนื้อหาสาระใหม่ ด้านการเสริมทักษะ ด้านกิจกรรมการสนับสนุน จากการรวบรวม ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่ม พบว่า มีความเหมาะสมทั้งการเตรียมความพร้อมผู้เรียน โดยการประเมินความรู้ผู้เรียน การใช้สื่อการสอนที่ทันสมัยและเหมาะสมสำหรับเนื้อหา สาระที่สอนมีการเปิด โอกาสให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจริงและสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เข้าร่วม กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยรวมถือว่ามีความเหมาะสม

¹⁰ สัมภาษณ์ นายอมรทัต พิจิตรคดีพล, อ้างแล้ว.

3. ด้านการควบคุมการเรียนการสอน (Control)

กระบวนการเรียนการสอนธรรมศึกษา ชั้นตอนการควบคุมการเรียนการสอนถือว่ามีความสำคัญอันจะนำไปสู่จุดมุ่งหมายการเรียนการสอนที่ตั้งไว้ เป็นวิธีการที่จะทำให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การเรียนการสอนธรรมศึกษากลุ่มผู้เรียนมีอายุแตกต่างกัน โดยมีอายุตั้งแต่ 21 ปี ถึง อายุ 50 ปีขึ้นไป ผู้เรียนมีเพศต่างกันและมีพื้นฐานความรู้ที่แตกต่างกัน จากการสังเกตพฤติกรรมการเรียนการสอน จากการสัมภาษณ์พระภิกษุผู้สอน ผู้บริหารและนักเรียน รวมทั้งการมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอนทำให้ได้ข้อมูลด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) การใช้คำถามชนิดต่าง ๆ

การใช้คำถามที่ถูกกาลเทศะเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน การใช้คำถามที่ให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์ ถือว่ามีความสำคัญสำหรับการสอนธรรมศึกษา แต่จากการสังเกตการควบคุมการสอน ด้านการใช้คำถามชนิดต่างๆ พบว่า ผู้สอนยังใช้คำถามที่เน้นความจำของผู้เรียนจากการสอบถามผู้เรียนเกี่ยวกับวิชาพุทธประวัติว่าพระพุทธเจ้าประสูติที่ไหนผู้เรียนสามารถตอบได้ว่าที่เมืองกุสินาราแต่เมื่อถามต่อว่าทำไมพระพุทธเจ้าจึงเลือกประสูติที่เมืองกุสินาราผู้เรียนไม่สามารถตอบคำถามได้ส่วนหนึ่งอาจเป็นผลมาจากการใช้คำถามที่เน้นความจำมากกว่าความเข้าใจ สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม พบว่า ผู้สอนได้ถามคำถามที่เหมาะสมกับวัยและประสบการณ์ของผู้เรียนและได้ถามคำถามที่สอดคล้องที่ประยุกต์ให้สอดคล้องกับยุคปัจจุบัน แต่ยังมีบางวิชาที่ผู้สอนยังใช้คำถามแบบเน้นความจำไม่เป็นคำถามที่ให้ผู้เรียนเกิดความคิดวิเคราะห์คิดหาเหตุปัจจัย

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การควบคุมการสอน ด้านการใช้คำถามชนิดต่างๆ มีความเหมาะสมเพราะผู้สอนได้รู้จักประยุกต์คำถามที่เหมาะสมกับวัย เพศ อายุ ประสบการณ์ และเหมาะสมกับยุคปัจจุบัน ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนเข้าใจในเนื้อหาวิชาและสามารถปรับใช้ให้เข้ากับยุคปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

2) การสร้างเสริมกำลังใจ

การสร้างเสริมกำลังใจเป็นการสร้างแรงจูงใจเพื่อให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นและมีความสนใจในวิชาที่เรียน เพราะการเรียนธรรมะกลุ่มผู้เรียนมีแรงจูงใจในการเข้าศึกษาที่แตกต่างกัน จากการสังเกตบรรยากาศการเรียนการสอนผู้สอนได้สร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนและผู้เรียนกับผู้เรียนสังเกตได้จากในขณะที่เรียนผู้เรียนมีการกล้าแสดงออกในการถามปัญหาผู้สอนได้เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สอบถามมีการสอดแทรกธรรมะและมุขตลกในทำการสอนมีการแต่งกายที่เรียบร้อยน่าเลื่อมใสศรัทธามีบรรยากาศที่เป็นกันเองไม่ให้ความสำคัญกับนักเรียนคนใดคนหนึ่งเป็นพิเศษให้เวลาในการตอบปัญหากับนักเรียนทุกคนอย่าง

เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะวิชาเบญจศีลเบญจธรรมเป็นวิชาที่ว่าด้วยการรักษาศีล 5 ผู้สอนได้นำสื่อเรื่องราวการประพฤติศีลศีลให้ผู้เรียนร่วมกันอภิปรายเกี่ยวกับการทำศีล ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม พบว่า ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างเป็นกันเอง มีเมตตาจิตต่อผู้เรียนเป็นกัลยาณมิตร สร้างบรรยากาศในห้องเรียนอย่างผ่อนคลายไม่เครียด ใช้เทคนิคการสอนที่น่าสนใจโดยนำประสบการณ์ในการไปทัศนศึกษาจากสถานที่จริงมาเล่าให้ผู้เรียนอย่างสนุกสนานและบางวิชาผู้สอนได้อธิบายเหตุผลและจุดประสงค์ของการศึกษาวิชานั้น ๆ ได้อย่างน่าสนใจ

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ในกระบวนการการสร้างเสริมกำลังใจโดยภาพรวมถือว่ามีความเหมาะสมและบรรยากาศภายในห้องเรียนที่เป็นแบบกันเองไม่เครียด ทำให้ผู้เรียนมีความสนใจ และมีแรงจูงใจใฝ่รู้ในเนื้อหาวิชาที่เรียน

3) การตรวจสอบความรู้ของผู้เรียนในขณะเรียน

การตรวจสอบความรู้ของผู้เรียนในขณะเรียนเป็นขั้นตอนการควบคุมการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในเนื้อหาที่เรียน จากการสังเกตพบว่า ในกระบวนการจัดการเรียนการสอน เมื่อการสอนเสร็จสิ้นลงในแต่ละครั้ง ผู้สอนได้ทดสอบความรู้ผู้เรียน โดยให้ทำแบบทดสอบท้ายบท แบบทดสอบมีเนื้อหาวิชาที่ครอบคลุมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ อีกทั้งผู้สอนได้เปิด โอกาสให้ผู้เรียนสามารถสอบถามข้อสงสัยต่างๆ พร้อมกับอธิบายให้ผู้เรียนเข้าใจ

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การควบคุมการเรียนการสอนโดยภาพรวมถือว่ามีความเหมาะสม โดยผู้สอนได้สร้างบรรยากาศในการเรียนอย่างเป็นกันเอง อีกทั้งผู้สอนทำตัวเป็นกัลยาณมิตร เป็นที่ปรึกษาให้กับผู้เรียนและกระตุ้นสร้างแรงจูงใจเพื่อให้ผู้เรียนมีกำลังใจและความเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่เรียน

4. ด้านผลผลิต (Out put)

การจัดการเรียนการสอนมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจและพัฒนาตัวเองให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการเรียนการสอนที่ตั้งไว้ จากการสัมภาษณ์พระภิกษุผู้สอนผู้บริหารและนักเรียน รวมทั้งการมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอนทำให้ได้ข้อมูลด้านผลผลิตซึ่งประกอบด้วยด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) ด้านพุทธิพิสัย

จากการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้เรียนเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาวิชาทางพระพุทธศาสนา โดยรวมพบว่า มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม พบว่า ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการและศาสนพิธีอย่างชัดเจนขึ้นเนื่องจากก่อนศึกษาธรรมศึกษาเป็นการรู้เพียงบางส่วนแต่เมื่อได้ศึกษาและเรียนรู้ทำให้มี

ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง สอดคล้องกับพระมหาสาขรุ้ง อินทาวุโธ รองประธานอำนวยการ โครงการ
 ธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการ วัดอาวุธวิกสิตาราม ที่แสดงความคิดเห็นว่า

การศึกษาในหลักสูตรธรรมศึกษาทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในเนื้อหาสาระวิชา
 อย่างชัดเจน ผู้เรียนได้รู้ในสิ่งที่ไม่เคยรู้มาก่อน และเข้าใจในการปฏิบัติตามธรรมเนียมทาง
 พระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง¹¹

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า กระบวนการเรียนการสอนธรรม
 ศึกษาผู้เรียนมีความเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่ได้ศึกษาอย่างแจ่มแจ้งและชัดเจนและเป็นการทบทวน
 ความรู้เดิมที่ผู้เรียนเคยได้เรียนรู้มาก่อน

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ผลผลิตในการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา ด้านพุทธิพิสัย
 ต้องบูรณาการเทคนิคหรือกระบวนการต่าง ๆ ให้สอดคล้องและเกี่ยวเนื่องกันอย่างเป็นระบบเพื่อให้
 ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง

2) ด้านทักษะนิสัย

กระบวนการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ สิ่งที่สำคัญคือเมื่อผู้เรียนได้เรียนรู้แล้ว สามารถนำไป
 ปฏิบัติให้เห็นผลได้จึงจะถือว่าเป็นการเรียนรู้ที่ประสบความสำเร็จ จากการสังเกตผู้เรียนที่เข้าศึกษา
 พบว่า ผู้เรียนมีความเอื้อเฟื้อแบ่งปันซึ่งกันและกัน มีการรวมกลุ่มเพื่อทำบุญถวายสังฆทานตามวาระ
 และโอกาสต่าง ๆ ทำให้กลุ่มผู้เรียนมีความสามัคคี มีความอ่อนน้อมถ่อมตนและมีความอดทนต่อสิ่ง
 ที่ตัวเองไม่ชอบใจได้ สอดคล้องกับนายอมรทัต พิจิตรคดีพล ผู้อำนวยการเขตบางพลัด
 กรุงเทพมหานคร ที่แสดงความคิดเห็นว่า

ข้าราชการที่เข้าศึกษาธรรมศึกษา เป็นข้าราชการที่ประจำในแต่ละฝ่าย โดยปกติ
 การทำงานที่มีหลายแผนก จึงทำให้เกิดความไม่พอใจ ไม่ชอบใจในบางสิ่งบางอย่างของคน
 อื่น แต่เมื่อข้าราชการเข้าศึกษาธรรมศึกษาทำให้สามารถควบคุมอารมณ์ที่ไม่ชอบใจได้
 สามารถให้ให้อภัยซึ่งกันและกันสามารถปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น ได้อย่างไม่มีปัญหา อีกทั้ง
 ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถในการเป็นผู้ดำเนินการประกอบศาสนพิธีและรู้จักขั้นตอน
 ขนบธรรมเนียมในการประกอบศาสนพิธี¹²

¹¹ สัมภาษณ์ พระมหาสาขรุ้ง อินทาวุโธ, อ้างแล้ว.

¹² สัมภาษณ์ นายอมรทัต พิจิตรคดีพล, อ้างแล้ว.

นางชนากานต์ กุลบุตร หัวหน้าฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ได้แสดงความคิดเห็นว่า

การศึกษาธรรมศึกษามีผลต่อความการปรับตัวของข้าราชการให้เข้ากับประชาชน และชุมชน ข้าราชการที่ผ่านกระบวนการศึกษาธรรมศึกษา สามารถปรับตัวเข้ากับชุมชน ได้เป็นอย่างดี มีการรวมกลุ่มเพื่อประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น¹³

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาที่ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิชาการต่าง ๆ แล้วนำมาพัฒนาตัวเองเพื่อให้เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญ มีความชำนาญ สามารถปฏิบัติได้ถูกต้องตามเนื้อหาสาระวิชานั้น ๆ อันจะนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่สังคม

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ผลผลิตของการศึกษาด้านทักษะพิสัย คือการที่ผู้เรียนนำ ความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ไปปฏิบัติจนเกิดทักษะ มีความสามารถ มีความเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่ได้ ศึกษาเล่าเรียนมา สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ จะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้ากระบวนการจัดการเรียนการสอนขาด กระบวนการใดกระบวนการหนึ่งทั้งด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการเรียนการสอน ด้านการ ควบคุมการเรียนการสอน กระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้ต้องบูรณาการให้สอดคล้องและเกี่ยวเนื่องซึ่ง กันและกันอย่างลงตัว

3) จิตพิสัย

การศึกษาธรรมะเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน โดยเฉพาะด้านจิตใจเพื่อให้ผู้เรียนสามารถสัมผัสและรู้คุณค่าของคนอื่น ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ทุจริต คอร์รัปชัน ไม่เอาเปรียบผู้อื่นและสังคม เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้คือจุดมุ่งหมายหลักของการเรียนรู้อ การเรียนการสอนธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการเช่นเดียวกัน จากกระบวนการเรียนการสอนที่ผ่าน มา จากการสังเกต พบว่า หลังจากผ่านกระบวนการเรียนการสอนธรรมศึกษา ผู้เรียนได้ซึมซับและ เข้าใจถึงหลักศีลธรรม จริยธรรม หลักแห่งความสามัคคี มีความอ่อนน้อมถ่อมตัวต่อผู้บังคับบัญชา มีความเมตตาต่อผู้ใต้บังคับบัญชา

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า กระบวนการจัดการศึกษาธรรมศึกษา สิ่งสำคัญอีก ประการหนึ่งคือการพัฒนาให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาและพัฒนาให้ผู้เรียนสามารถ

¹³สัมภาษณ์ นางชนากานต์ กุลบุตร, หัวหน้าฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร. 5 มีนาคม 2554.

มองเห็นคุณค่าและคุณประโยชน์ในการทำควมดีทั้งทางกาย วาจาและใจ อันนำไปสู่การพัฒนากาย วาจาและใจให้บริสุทธิ์บริบูรณ์เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในที่สุด

5. ด้านข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) การจัดการศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น การกำหนดจุดประสงค์ หลักสูตรและเนื้อหา การกำหนดเวลาเรียน เป็นต้น กระบวนการเหล่านี้เป็นกระบวนการที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาจะต้องทราบว่า มีปัญหาหรือมีข้อบกพร่องอะไรในกระบวนการไหน เพื่อจะนำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขให้ระบบการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการที่ประกอบด้วยองค์ประกอบหลายอย่างตามที่กล่าวมาข้างต้น จากการสังเกตพบว่า การจัดการศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการมีความพร้อมและเหมาะสมในทุกด้าน เช่น ผู้สอนมีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ในเนื้อหาวิชาที่สอน สถานที่เรียนมีความเหมาะสม มีความสะดวกในการเดินทาง มีอุปกรณ์และสื่อการสอนที่หลากหลายและทันสมัย ผู้เรียนที่ผ่านกระบวนการเรียนการสอนธรรมศึกษามีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น มีทัศนคติที่ดีต่อเพื่อนร่วมงาน มีความอ่อนน้อมถ่อมตน สอดคล้องกับ นางเพียงจันทร์ พงพิพัฒน์ ผู้อำนวยการ โรงเรียนวัดอาวูฐวิจิตราราม สำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ที่แสดงความคิดเห็นว่า

การให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการมีความเหมาะสมในด้านต่าง ๆ อีกทั้งข้าราชการที่ผ่านกระบวนการศึกษาธรรมศึกษามีการพัฒนาทั้งทางด้านกาย เป็นผู้มีคุณ อ่อนน้อมถ่อมตน มีความเคารพผู้บังคับบัญชา มีความรักสามัคคีภายในองค์กร¹⁴

สอดคล้องกับ นางอัจฉรา สิงหารุณ หัวหน้าฝ่ายสุขภาพและสิ่งแวดล้อม สำนักงานเขต บางพลัด กรุงเทพมหานคร ได้แสดงความคิดเห็นว่า

ในกระบวนการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาแก่ข้าราชการโดยรวมมีความเหมาะสม แต่ยังมีบางด้านที่ต้องปรับปรุงแก้ไข เช่น หน่วยงานหรือองค์กรที่ข้าราชการสังกัดต้อง มีนโยบายที่ชัดเจนเกี่ยวกับการศึกษาธรรมะและสนับสนุนการเข้าร่วมกิจกรรม การศึกษาธรรมแก่ข้าราชการที่สนใจศึกษาธรรมะ¹⁵

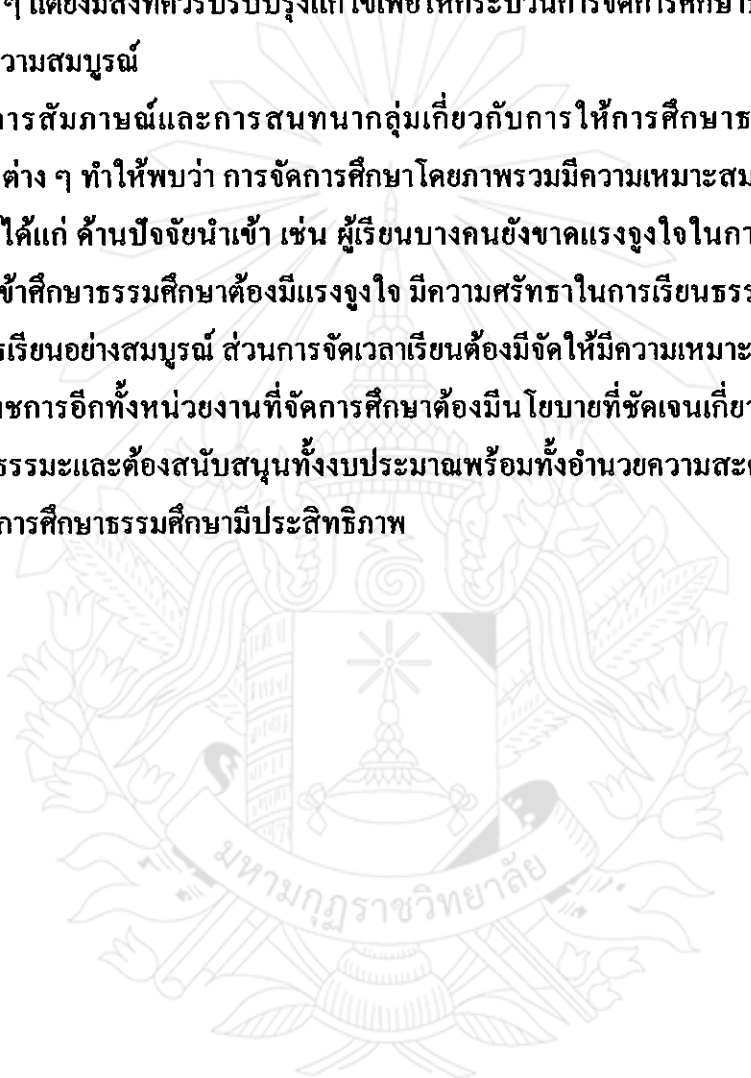
¹⁴ สัมภาษณ์ นางเพียงจันทร์ พงพิพัฒน์, ผู้อำนวยการ โรงเรียนวัดอาวูฐวิจิตราราม สำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร, 6 มีนาคม 2554.

¹⁵ สัมภาษณ์ นางอัจฉรา สิงหารุณ, หัวหน้าฝ่ายสุขภาพและสิ่งแวดล้อม สำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร, 2 มีนาคม 2554.

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาธรรมชาติศึกษาแก่ข้าราชการ ต้องมีการประสานงานกันอย่างต่อเนื่องระหว่างหน่วยงานที่จัดให้มีการศึกษา เพื่อให้เกิดความรวดเร็วในการดำเนินงาน

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การให้การศึกษาธรรมชาติศึกษาด้านข้อมูลย้อนกลับโดยภาพรวม มีความเหมาะสมในด้านต่าง ๆ แต่ยังมีสิ่งที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้กระบวนการจัดการศึกษาธรรมชาติศึกษาสำหรับข้าราชการมีความสมบูรณ์

จากข้อมูลการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับการให้การศึกษาธรรมชาติศึกษาแก่ข้าราชการในด้านต่าง ๆ ทำให้พบว่า การจัดการศึกษาโดยภาพรวมมีความเหมาะสมแต่มีด้านที่ต้องปรับปรุงแก้ไข ได้แก่ ด้านปัจจัยนำเข้า เช่น ผู้เรียนบางคนยังขาดแรงจูงใจในการเข้าศึกษา ฉะนั้น ข้าราชการที่เข้าศึกษาธรรมชาติศึกษาต้องมีแรงจูงใจ มีความศรัทธาในการเรียนธรรมชาติ เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการเรียนอย่างสมบูรณ์ ส่วนการจัดเวลาเรียนต้องมีจัดให้มีความเหมาะสมกับเวลาการทำงานของข้าราชการอีกทั้งหน่วยงานที่จัดการศึกษาต้องมีนโยบายที่ชัดเจนเกี่ยวกับการให้ข้าราชการเข้าศึกษาธรรมชาติและต้องสนับสนุนทั้งงบประมาณพร้อมทั้งอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ เพื่อให้การจัดการศึกษาธรรมชาติศึกษามีประสิทธิภาพ

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการให้การศึกษาธรรมชาติศึกษาแก่ข้าราชการ” ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษา เอกสารวิชาการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้กำหนดกรอบแนวคิด ในการศึกษา ขอบเขตเนื้อหาการวิจัย รวมถึงการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์ 4 ประการ คือ เพื่อศึกษารูปแบบการให้การศึกษาธรรมชาติศึกษาแก่ข้าราชการ เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการ ให้การศึกษาธรรมชาติศึกษาของข้าราชการที่มี เพศ อายุ และระดับการศึกษาต่างกัน เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการให้การศึกษาธรรมชาติศึกษาแก่ข้าราชการ และเพื่อพัฒนารูปแบบ การให้การศึกษาธรรมชาติศึกษาแก่ข้าราชการ โดยใช้การวิเคราะห์และประมวลผลโดยโปรแกรม คอมพิวเตอร์ ส่วนวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกใช้วิธีการแยกส่วนประกอบ และวิเคราะห์ อุปนัย ซึ่งสรุปผลการศึกษากันคิดว่าตามลำดับดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย
2. อภิปรายผล
3. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย
4. ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

ประชากร คือ ข้าราชการ สังกัดสำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร จำนวน 72 คน

กลุ่มตัวอย่าง แบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็น 3 กลุ่มดังต่อไปนี้

1) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาโดยใช้แบบสอบถาม จำนวน 61 คน ได้แก่ ข้าราชการ สังกัดสำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ผู้เข้าศึกษาธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโทและธรรมศึกษาชั้นเอก จำนวน 61 คน กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรของ “ทาโร ยามาเน่” (Taro Yamane) มีระดับความเชื่อมั่น 95 % ผู้วิจัยได้กำหนดความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่างเท่ากับ 0.05 จะได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นตัวแทนประชากรทั้งสิ้นจำนวน 61 คน

2) กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ได้แก่ ผู้บริหาร ครูผู้สอน นักศึกษาและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในโครงการธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการ รวมทั้งหมด 15 รูป/คน

3) กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ได้แก่ ผู้บริหารสำนักงานเขตบางพลัด หัวหน้าฝ่ายต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาธรรมศึกษา รวมทั้งพระภิกษุผู้สอน โครงการธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการ จำนวน 10 รูป/คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยในครั้งนี้ มีเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ

1) แบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อคำถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นลักษณะคำถามแบบมีคำตอบให้เลือกตอบ (Checklist) ได้แก่ เพศ อายุ และระดับการศึกษา

ตอนที่ 2 ข้อคำถามเกี่ยวกับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ มีจำนวน 107 ข้อ ซึ่งประกอบด้วย 5 ด้าน คือ ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน ด้านผลผลิตและด้านข้อมูลย้อนกลับ ซึ่งผู้วิจัยใช้ลักษณะคำถามแบบมาตราส่วน 5 ระดับ โดยใช้วิธีการของ ลิเคิร์ต (Likert) คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

ตอนที่ 3 ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ลักษณะของแบบสอบถาม เป็นแบบปลายเปิด เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นโดยอิสระ มีเนื้อหาและประเด็นสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

2) แบบสัมภาษณ์ เป็นแบบมีโครงสร้างใช้สัมภาษณ์เฉพาะประเด็นที่ต้องการข้อมูลเพิ่มเติม โดยจะสัมภาษณ์บุคคลกลุ่มต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการ เช่น ผู้บริหาร หัวหน้าฝ่ายต่าง ๆ พระภิกษุผู้สอน เกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษาธรรม

ศึกษาในด้านปัจจัยนำเข้า ด้านการควบคุมการเรียนการสอน ด้านกระบวนการเรียนการสอน ด้านผลิต ด้านข้อมูลย้อนกลับ ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการศึกษาประถมศึกษา

3) ข้อมูลการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) นั้น ได้จากการสนทนากลุ่มผู้บริหาร พระภิกษุผู้สอน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาประถมศึกษาสำหรับข้าราชการเป็นการระดมสมองจากผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาประถมศึกษาสำหรับข้าราชการรวมทั้งข้าราชการที่เข้าศึกษาประถมศึกษา จำนวน 3 ครั้ง

สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าสถิติร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และสถิติอนุमानหรืออ้างอิง ได้แก่ ใช้ค่าสถิติการทดสอบค่าที (t - test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way analysis of variance) เมื่อพบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยจึงใช้การทดสอบภายหลังของเชฟเฟ้ (Scheffé)

ผลการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ” สามารถสรุปผลได้ดังนี้

5.1.1 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. จำแนกตามเพศ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีจำนวน 34 คน คิดเป็นร้อยละ 55.7 รองลงมาคือ เพศชาย มีจำนวน 27 คน คิดเป็นร้อยละ 44.3

2. จำแนกตามอายุ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ 50 ปีขึ้นไป จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 31.1 รองลงมาคือ อายุ 31-40 ปี และ 21-30 ปี มีจำนวน 17 คน เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 27.9 ส่วนอายุ 41-50 ปี มีจำนวนน้อยที่สุดคือ 8 คน คิดเป็นร้อยละ 13.1

3. จำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 32 คน คิดเป็นร้อยละ 52.5 รองลงมา คือระดับปริญญาโท จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 27.9 และน้อยที่สุดคือ อื่น ๆ จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 3.2

5.1.2 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ

ผลการวิจัยพบว่า ข้าราชการที่ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยรวมทั้ง 5 ด้าน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้วพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ด้านผลิต มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากมีจำนวน 3 ด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากสูงไปหาค่า คือ ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านข้อมูลย้อนกลับ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง คือ ด้านกระบวนการตามลำดับ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้วมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ด้านปัจจัยนำเข้า พบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านปัจจัยนำเข้า โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตาม

ค่าเฉลี่ยจากสูงไปหาค่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อที่ 4 ที่ว่า “ผู้สอนมีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์เพียงพอในเนื้อหาวิชาที่สอน” รองลงมา ได้แก่ ข้อที่ 2 ที่ว่า “ผู้สอนอธิบายตรงประเด็น และยกตัวอย่างประกอบให้เข้าใจชัดเจน” และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อที่ 6 ที่ว่า “ผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับรายวิชาที่เรียน”

2. ด้านกระบวนการ พบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านกระบวนการ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลางและเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากสูงไปหาค่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อที่ 10 ที่ว่า “มีสื่อและเทคโนโลยีที่หลากหลายและทันสมัยช่วยเสริมการเรียนรู้ความเข้าใจในเนื้อหามากขึ้น” รองลงมา ได้แก่ ข้อที่ 4 ที่ว่า “การแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ก่อนการเรียนการสอน” และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อที่ 19 ที่ว่า “ผู้สอนมอบหมายงานต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนทบทวนเพื่อการเตรียมตัวในการศึกษาล่วงหน้า”

3. ด้านการควบคุมการเรียนการสอน พบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากสูงไปหาค่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อที่ 6 ที่ว่า “ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจ ติดตามการเรียนการสอน มีอารมณ์ดี มีความสุขในการเรียน” รองลงมา ได้แก่ ข้อที่ 8 ที่ว่า “การปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน ผู้เรียนกับผู้เรียน แลกเปลี่ยนความรู้กัน” และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อที่ 9 ที่ว่า “ผู้สอนมอบหมายงานที่มีลักษณะท้าทายตามความเหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียน”

4. ด้านผลผลิต พบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านผลผลิต โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากสูงไปหาค่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อที่ 1 ที่ว่า “ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มากขึ้น” รองลงมา ได้แก่ ข้อที่ 2 ที่ว่า “ผู้เรียนสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน” และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อที่ 11 ที่ว่า “ผู้เรียนเห็นแนวทางในการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อความสำเร็จในชีวิต”

5. ด้านข้อมูลย้อนกลับ พบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านข้อมูลย้อนกลับ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากสูงไปหาค่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อที่ 1 ที่ว่า “ผู้สอนเตรียมแผนการสอนอธิบายจุดประสงค์ ขอบเขต ของหลักสูตร แนะนำวิธีการเรียนการสอนและการประเมินผลวิชาที่เรียนให้ผู้เรียนทราบเป็นอย่างดี” รองลงมา ได้แก่ ข้อที่ 2 ที่ว่า “ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทำให้ผู้เรียนมีความสุข ไม่เครียด มีวุฒิภาวะทางอารมณ์” และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อที่ 11 ที่ว่า “ผู้เรียนคิดว่า การจัดเวลาในการจัดการเรียนมีความเหมาะสม”

5.1.3 ผลการวิเคราะห์การทดสอบสมมติฐานการวิจัย

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ของข้าราชการที่มีเพศ อายุ และระดับการศึกษาต่างกัน โดยการทดสอบสมมติฐานมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. สมมติฐานที่ 1 ข้าราชการที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ แตกต่างกัน ผลการวิจัยจากการทดสอบสมมติฐานด้วยค่าสถิติ t-test พบว่า ข้าราชการที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยรวมแตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก

2. สมมติฐานข้อที่ 2 ข้าราชการที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ แตกต่างกัน ผลการวิจัยจากการทดสอบสมมติฐานด้วยค่า F-test พบว่า ข้าราชการที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยรวมไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน มีดังต่อไปนี้

1) ข้าราชการที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านปัจจัยนำเข้า ไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก

2) ข้าราชการที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านกระบวนการ ไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยมีค่าแปลผลอยู่ในระดับปานกลาง

3) ข้าราชการที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน ไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก

4) ข้าราชการที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านผลผลิต แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยพบว่า ข้าราชการที่มีอายุ 31-40 ปี มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการด้านผลผลิตแตกต่างจากข้าราชการที่มีอายุ 41-50 ปี โดยมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมากที่สุด

5) ข้าราชการที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านข้อมูลย้อนกลับ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยพบว่า ข้าราชการที่มีอายุ 41-50 ปี มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการด้านข้อมูลย้อนกลับ แตกต่างจากข้าราชการที่มีอายุ 50 ปีขึ้นไป โดยมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมากที่สุด

3. สมมติฐานข้อที่ 3 ข้าราชการที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ แตกต่างกัน ผลการวิจัยจากการทดสอบสมมติฐานด้วยค่า F-test พบว่า ข้าราชการที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ โดยรวมไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน มีดังต่อไปนี้

1) ข้าราชการที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านปัจจัยนำเข้า ไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก

2) ข้าราชการที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านกระบวนการ ไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยมีค่าแปลผลอยู่ในระดับปานกลาง

3) ข้าราชการที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านการควบคุมการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยพบว่า ข้าราชการที่การศึกษาระดับปริญญาตรี มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาระบบศึกษาแตกต่างจากข้าราชการที่การศึกษาระดับปริญญาโท โดยมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก

4) ข้าราชการที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านผลผลิต ไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก

5) ข้าราชการที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านข้อมูลย้อนกลับ ไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก

สรุปได้ว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ข้าราชการที่มีเพศ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาระบบศึกษาแตกต่างกัน ส่วนข้าราชการที่มีอายุและระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยที่กำหนดไว้

5.1.4 ผลการวิเคราะห์ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ มีดังนี้

ปัญหาการจัดการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ

1) **ปัญหาด้านปัจจัยนำเข้า** ตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า การกำหนดเวลาเรียนไม่สอดคล้องกับเวลาการทำงานของผู้เรียนและไม่สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา เนื้อหาและจุดประสงค์ของหลักสูตร โดยรวม เน้นภาควิชาการ ไม่เน้นภาคปฏิบัติ ผู้เรียนขาดความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับวิชาที่เรียนและขาดความสนใจศึกษาธรรมะ เนื้อหาหลักสูตร โดยรวม เน้นให้ผู้เรียนใช้ความจำมากกว่ากระบวนการคิดวิเคราะห์ ภาษาที่ใช้ในหลักสูตร โดยรวม ไม่ทันสมัยและยากต่อการทำความเข้าใจของผู้เรียน เอกสารประกอบการสอน แบบทดสอบและแหล่งศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม เช่น ห้องสมุด เป็นต้น ไม่เพียงพอและบรรยากาศการเรียนไม่เอื้ออำนวยต่อการเรียนธรรมะ

2) **ปัญหาด้านกระบวนการเรียนการสอน** ตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า การแนะนำวัตถุประสงค์และเนื้อหาไม่ครอบคลุม ขาดการประเมินความรู้พื้นฐานของผู้เรียน เช่น การทดสอบก่อนเรียน เกี่ยวกับเนื้อหาวิชาที่เรียน ขาดการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการศึกษาธรรมศึกษา ขาดการส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

3) **ปัญหาด้านควบคุมการเรียนการสอน** ตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า การวัดผลสัมฤทธิ์ ไม่มีแบบประเมินพฤติกรรมการเรียนควบคู่กับแบบทดสอบความรู้ การใช้คำถามยังไม่ครอบคลุมจุดประสงค์ทุกด้าน ผู้สอนใช้คำถามที่เน้นการวัดความรู้ ความจำมากกว่าความเข้าใจและไม่มีการแข่งขันผลคะแนนในแต่ละวิชาให้ผู้เรียนทราบ

4) **ปัญหาด้านผลผลิต** ตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ขาดความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการฝึกสมาธิเบื้องต้นในการทำงาน ขาดความมั่นใจในการเป็นผู้นำประกอบศาสนพิธีเช่น การกล่าวคำอาราธนาธรรม เป็นต้น

5) **ปัญหาด้านอื่น ๆ** ตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างพบว่า ขาดการสนับสนุนงบประมาณในการจัดการศึกษาธรรมศึกษา ขาดการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เช่น การเปิดปฐมนิเทศ การรับสมัครหรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนธรรมศึกษา ขาดการสนับสนุนในการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนจากผู้บังคับบัญชา อันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ เช่น เวลาการเรียนและเวลาทำงานไม่สอดคล้องกัน เป็นต้น

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ

1) ข้อเสนอแนะด้านปัจจัยนำเข้า ข้อเสนอแนะด้านปัจจัยนำเข้าเกี่ยวกับการเรียนการสอน ตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ควรจัดเวลาเรียนให้สอดคล้องกับเวลาการทำงานของ ข้าราชการ เช่น ควรจัดเวลาเรียนให้ตรงกับวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ และควรเพิ่มหรือขยายเวลาเรียนให้ มากขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกับเนื้อหาวิชา ควรเพิ่มเนื้อหาวิชาและจุดประสงค์การเรียนรู้ที่เกี่ยวกับการ ฝึกสมาธิเบื้องต้น เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน ควรมีกิจกรรมเสริมความรู้พื้นฐาน และควรสร้างแรงจูงใจในการศึกษาธรรมะ โดยแสดงให้เห็นถึงประโยชน์ของการศึกษาธรรม เช่น ผู้ ศึกษาธรรมศึกษาที่สอบผ่านสามารถนำไปประกาศนียบัตรไปประกอบการทำผลงานทางวิชาการ หรือเป็นส่วนหนึ่งของผลงานทางจริยธรรม ควรเพิ่มเนื้อหาที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิด วิเคราะห์และสามารถสังเคราะห์ให้เกิดความรู้เพิ่มขึ้น ควรปรับปรุงเนื้อหา ภาษาและสำนวนต่าง ๆ ให้ทันสมัย เข้าใจง่ายและให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน ควรเพิ่มเอกสารเกี่ยวกับการสอนธรรม แนว ข้อสอบให้มากขึ้น ควรสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับการเรียนธรรมะ เช่น การ แต่งตัวที่เหมาะสมของผู้เรียน การตกแต่งห้องเรียนให้เอื้อต่อการเรียนธรรมะ

2) ข้อเสนอแนะด้านกระบวนการเรียนการสอน ข้อเสนอแนะด้านกระบวนการเรียนการ สอน ตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ควรมีการชี้แจงวัตถุประสงค์และเนื้อหาวิชาของการ เรียนรู้ เพื่อจะให้ผู้เรียนเข้าใจและสนใจที่จะศึกษาธรรมะ ควรมีการประเมินความรู้พื้นฐานโดยการ สอบถามหรือทำแบบทดสอบก่อนเรียนทุกครั้งเพื่อจะได้รู้ว่าผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานหรือไม่ อันจะ นำไปสู่การจัดการเรียนที่เหมาะสม ควรจัด โครงการหรือกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ร่วมกับ หน่วยงานราชการหรือชุมชนรอบวัด เพื่อเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกัน ควรสนับสนุนให้ ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การคอบปัญหาธรรม ในวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา เป็นต้น

3) ข้อเสนอแนะด้านการควบคุมการเรียนการสอน ข้อเสนอแนะด้านการควบคุมการเรียน การสอน ตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ควรมีแบบประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ของ ผู้เรียนควบคู่กับการทำแบบทดสอบควรใช้คำถามที่สอดคล้องและครอบคลุมกับจุดประสงค์ทุกด้าน ควรใช้คำถามที่เน้นวัดความรู้เชิงบูรณาการมากกว่าความจำ อันจะนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง ควรแจ้ง ผลการทดสอบให้ผู้เรียนทราบในแต่ละครั้ง

4) ข้อเสนอแนะด้านผลผลิตเกี่ยวกับการเรียนการสอน ข้อเสนอแนะด้านผลผลิต ตามความ คิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ควรมีการอบรมสมาธิเพิ่มเติมสำหรับผู้เข้าเรียนธรรมศึกษา เพื่อให้ ผู้เรียนได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้สมาธิในการทำงานควรมีกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนได้

มีโอกาสดูออกซึ่งความสามารถในการประกอบศาสนพิธี เช่นการถวายสังฆทาน การกล่าวคำอาราธนาธรรม เป็นต้น อันจะทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์และมีความมั่นใจเพิ่มมากขึ้น

5) ข้อเสนอแนะด้านอื่น ๆ ข้อเสนอแนะด้านอื่น ๆ ตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างพบว่า สำนักงานเขตหรือหน่วยงานที่จัดการศึกษาควรให้การสนับสนุนงบประมาณในการจัดการศึกษา เช่น งบประมาณในการจัดทำสื่อการเรียนรู้ เป็นต้น เพื่อสนับสนุนการอบรมจริยธรรม คุณธรรมสำหรับข้าราชการ เพื่อการจัดการศึกษาจะได้บรรลุจุดมุ่งหมายและจะแก้ปัญหาการขาดแคลนเอกสาร คู่มือประกอบการเรียนรู้และอื่น ๆ ควรมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการศึกษาระยะให้หน่วยงานราชการหรือให้ชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงได้รับทราบข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึงและเปิดโอกาสให้หน่วยงานและชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ผู้บริหารหัวหน้าแผนก หัวหน้าฝ่าย ที่ผู้เรียนสังกัด ควรสนับสนุนและเปิด โอกาสให้ผู้ได้บังคับบัญชาเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนการสอน

5.1.6 สรุปการศึกษาโดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

ผลจากการสนทนากลุ่มระหว่างผู้วิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ สรุปได้ดังนี้

1) ความคิดเห็นจากการสนทนากลุ่มด้านปัจจัยนำเข้า พบว่า ปัญหาหลักที่เกิดขึ้นกับการจัดการศึกษาธรรมศึกษานั้น ส่วนใหญ่พบว่า จำนวนผู้สอนธรรมะยังมีไม่เพียงพอและไม่หลากหลาย ผู้สอนบางครั้งก็มีปัญหาในการนำเสนอเนื้อหาวิชาให้ผู้เรียนได้เข้าใจง่าย นักศึกษาบางกลุ่มขาดความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับวิชาที่เรียนและขาดความสนใจศึกษาหลักธรรมะอย่างแท้จริง เนื้อหาของหลักสูตรเน้นวิชาการมากเกินไป โดยไม่เน้นภาคปฏิบัติ เช่นการปฏิบัติสมาธิเบื้องต้น การจัดเวลาเรียนไม่เหมาะสมกับเนื้อหาวิชาที่เรียน สถานที่เรียน ไม่เหมาะแก่การฝึกปฏิบัติธรรมะ เกี่ยวกับอุปกรณ์การเรียนการสอนยังไม่เพียงพอและไม่เหมาะสมกับการเรียนการสอนธรรมะเช่นสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียนไม่เอื้ออำนวยต่อการเรียนธรรมะ ขาดสื่อที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

ดังนั้น ส่วนใหญ่จึงมีข้อเสนอแนะว่า ควรให้มีบุคลากรทางการสอนที่เพียงพอและหลากหลายและมีความเชี่ยวชาญในแต่ละวิชา ผู้สอนควรให้ความสำคัญหรือความสนใจกับนักศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน นักศึกษาควรมีความสนใจและเอาใจใส่ในเนื้อหาวิชาที่เรียน ควรปรับปรุงเนื้อหาของหลักสูตรให้ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบันและมีเนื้อหาวิชาที่เข้าใจง่ายสำหรับบุคคลทั่วไปและควรเพิ่มเนื้อหาวิชาที่เกี่ยวกับการฝึกปฏิบัติสมาธิ เช่น การฝึกสมาธิเบื้องต้น ควรจัดเวลาเรียนให้มีความสอดคล้องกับเวลาทำงานของผู้เรียน เพื่อให้เอื้ออำนวยต่อการศึกษาเล่าเรียน ควรจัดบรรยากาศทั้งภายในและภายนอกห้องเรียนให้มีบรรยากาศร่มรื่น ควรมีสถานที่สำหรับภาคปฏิบัติธรรม ควรสนับสนุนอุปกรณ์การเรียนการสอนและหนังสือเรียนเฉพาะสาขาวิชามากขึ้น

2) ความคิดเห็นจากการสนทนากลุ่มด้านกระบวนการเรียนการสอนพบว่า ปัญหาหลักที่เกิดขึ้นกับการจัดการศึกษาระบบการศึกษาสำหรับข้าราชการนั้น ส่วนใหญ่พบว่า ผู้สอนขาดการประเมินความรู้พื้นฐานของผู้เรียน ไม่มีการจัดกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้ตามความถนัดของแต่ละคน และไม่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้ผู้เรียน ได้พัฒนาทักษะการเรียนรู้ของตัวเอง

ดังนั้น ส่วนใหญ่จึงมีข้อเสนอแนะว่า ผู้สอนควรมีการเตรียมความพร้อมของผู้เรียน เพื่อประเมินความรู้พื้นฐานของผู้เรียน โดยทำแบบทดสอบก่อนเรียนหรือถามตอบ อันจะทำให้ทราบถึงความรู้พื้นฐานผู้เรียนและควรส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้เข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้เรียน ได้มีการฝึกปฏิบัติจริง เช่นการอาราธนาศีล การกล่าวคำถวายสังฆทาน เป็นต้น

3) ความคิดเห็นจากการสนทนากลุ่มด้านการควบคุมการเรียนการสอน พบว่า ปัญหาหลักที่เกิดขึ้นกับการจัดการศึกษาระบบการศึกษาสำหรับข้าราชการนั้น ส่วนใหญ่พบว่า การเรียนการสอนแต่ละครั้งเป็นการบรรยาย จึงทำให้การปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนไม่มากเท่าที่ควรและผู้สอนไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเสนอแนะ แสดงความคิดเห็นในเรื่องที่เรียนและไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้ถาม คอบคำถามเกี่ยวกับเรื่องที่เรียน

ดังนั้น ส่วนใหญ่จึงเสนอแนะว่า ผู้สอนควรมีกิจกรรมที่ผู้เรียนกับผู้สอนหรือผู้เรียนกับผู้เรียน ให้มีความคุ้นเคยกัน มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน จะได้แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ผู้สอนควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สอบถาม แนะนำ แสดงความคิดเห็นในเนื้อหาวิชาที่เรียน

4) ความคิดเห็นจากการสนทนากลุ่มด้านผลผลิต พบว่า ปัญหาหลักที่เกิดขึ้นกับการจัดการศึกษาระบบการศึกษาสำหรับข้าราชการนั้น ส่วนใหญ่พบว่า การนำหลักธรรมไปปรับใช้ยังไม่ได้ผลเท่าที่ควรและผู้เรียนยังขาดทักษะในการเป็นผู้นำในการประกอบศาสนพิธี เช่น เป็นผู้นำอาราธนาศีล 5 เป็นต้น

ดังนั้น ส่วนใหญ่จึงเสนอแนะว่า เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตรที่ต้องการให้ผู้เรียนนำหลักธรรมะไปใช้แก้ปัญหาความขัดแย้งในที่ทำงาน แก้ปัญหาการคอร์รัปชัน ผู้เรียนควรนำสิ่งที่ได้ศึกษามาปรับใช้ในการทำงานอย่างแท้จริงและผู้เรียนควรมีบทบาทในการเป็นผู้นำในการประกอบศาสนพิธีเช่น การกล่าวคำถวายสังฆทาน เป็นต้น

5) ความคิดเห็นจากการสนทนากลุ่มปัญหาด้านอื่น ๆ พบว่า ขาดการสนับสนุนงบประมาณในการจัดการศึกษาจากหน่วยงานราชการ ขาดการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ผู้เข้าศึกษา ยังไม่ได้รับ การสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชาเท่าที่ควร อันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ เช่น เวลาเรียนและเวลาทำงาน ไม่สอดคล้องกัน เป็นต้น

ดังนั้น ที่ประชุมจึงเสนอแนะว่า สำนักงานเขตหรือหน่วยงานที่จัดการศึกษาควรให้การสนับสนุนงบประมาณในการจัดการศึกษาประถมศึกษา เช่น งบประมาณในการจัดทำสื่อการเรียนรู เป็นต้น ควรมีการประชุมสัมพันธ์เกี่ยวกับการศึกษาระยะให้หน่วยงานราชการหรือให้ชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงได้รับทราบข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึงและเปิดโอกาสให้หน่วยงานและชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ผู้บริหาร หัวหน้าแผนก หัวหน้าฝ่าย ควรสนับสนุนและเปิดโอกาสให้ผู้บังคับบัญชาเข้าร่วมกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม

5.2 อภิปรายผล

จากการสรุปผลการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ” มีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายผล ได้ดังนี้

5.2.1 ผลการวิเคราะห์การให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ

พบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยรวมทั้ง 5 ด้าน มีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก การที่เป็นอย่างนี้อภิปรายได้ว่า การจัดการศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ สำนักงานเขตบางพลัด เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการส่งเสริมจริยธรรม คุณธรรมสำหรับข้าราชการ โดยผ่านกระบวนการศึกษาประถมศึกษา ซึ่งได้รับความร่วมมือและสนับสนุนเป็นอย่างดีระหว่างหน่วยงานข้าราชการอื่น ได้แก่ สำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ที่สนับสนุนให้ข้าราชการฝ่ายต่าง ๆ เช่น ฝ่ายการศึกษา ฝ่ายพัฒนาชุมชน ฝ่ายปกครอง เป็นต้น เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนธรรมศึกษาเป็นอย่างดี อีกทั้งหน่วยงานทางศาสนาที่จัดให้มีการศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ได้แก่ วัดอาวุธวิกสิตาราม ได้สนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการจัดการศึกษาประถมศึกษา ในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านสถานที่ใช้อาคารพระปริยัติธรรมเป็นสถานที่จัดกิจกรรมด้านพระวิทยากรวัดอาวุธวิกสิตาราม ได้จัดพระวิทยากรผู้มีความรู้ ความสามารถและมีประสบการณ์ในการสอนธรรมศึกษา มีบุคลิกภาพน่าเลื่อมใสศรัทธา ให้เป็นพระวิทยากรผู้ให้ความรู้แก่ข้าราชการ อีกทั้งหลักสูตรธรรมศึกษาโดยภาพรวมก็มีความเหมาะสมในสภาพการณ์ปัจจุบัน มีกิจกรรมเสริมเกี่ยวกับเนื้อหาวิชาที่เรียน ทำให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องคุณธรรม จริยธรรมเพิ่มมากขึ้น จึงส่งผลให้สภาพการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยรวมมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับ พระบัญชา อุตธิงาม ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประสิทธิผลของการจัดการศึกษาประถมศึกษา ของนักเรียนในจังหวัด ชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า 1) ประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาประถมศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับคะแนนเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ด้านศาสนบุคคลและด้านการเผยแผ่ศาสนา ตามลำดับ 2) พฤติกรรมการสอนของครู โดยรวมอยู่ในระดับ

มาก เรียงลำดับคะแนนเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านการเตรียมการเรียนการสอน ด้านการ
สอนและด้านการวัดผลและประเมินผล ตามลำดับ และสอดคล้องกับ พระมหาชูศักดิ์ กิจจุงกาโร
ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประสิทธิผลของการจัด
การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า
ประสิทธิผลของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้อง
กับ พระมหาวัชชัย รตฺเตส ได้ศึกษาประสิทธิผลการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของครูโดยรวม
กับประสิทธิผลการจัดการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิผลการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม
แผนกธรรม มีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน สามารถอภิปรายผล ได้ดังนี้

ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านผลผลิต ผลการวิจัย พบว่า มีค่าแปลผลโดยรวมอยู่ในระดับ
มากที่สุด การเป็นอย่างนี้อภิปรายได้ว่า ข้าราชการไทยส่วนมากนับถือพระพุทธศาสนา จึงมีการซึม
ซับและมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอยู่เป็นประจำ ซึ่งบางครั้งกิจกรรมต่าง ๆ ทาง
พระพุทธศาสนาหรือเนื้อหาวิชาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่ข้าราชการได้รู้ได้ทราบมาเป็นเพียง
บางส่วนแต่เมื่อได้เข้ามาศึกษาธรรมะ จึงทำให้มีความเข้าใจและมีทักษะในการฝึกควบคุมอารมณ์ มี
สมาธิมากขึ้น ซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของหลักสูตรธรรมศึกษาที่มีจุดมุ่งหมาย วัดดูประสงค์
เนื้อหาที่ต้องการพัฒนาทางด้านศีลธรรม จริยธรรม มุ่งพัฒนาทั้งด้าน กาย วาจาและใจ เพื่อให้ผู้เรียน
ได้เรียนรู้และนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน สอดคล้องกับ พระมหาทวี กนฺตวิโร ได้ทำการวิจัยเรื่อง
การประเมินหลักสูตร โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
และสาขาในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ด้านผลผลิต นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อพระสงฆ์และ
พระพุทธศาสนาโดยรวมและสามารถปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี

ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านกระบวนการ ผลการวิจัย พบว่า มีค่าแปลผลโดยรวมอยู่ใน
ระดับปานกลาง การเป็นอย่างนี้อภิปรายได้ว่า ในกระบวนการจัดการศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ยัง
ขาดการแจ้งวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่ครอบคลุม การประเมินความรู้พื้นฐานผู้เรียนเพื่อเตรียมความ
พร้อมในการเรียนยังไม่เพียงพออีกทั้งการมอบหมายงานต่าง ๆ ให้ผู้เรียนได้ทบทวนเพื่อการเตรียม
ตัวในการศึกษาล่วงหน้ายังไม่เหมาะสมและยังขาดการศึกษานอกสถานที่ ดังนั้น กระบวนการเรียน
การสอนธรรมศึกษาจึงต้องมีการประเมินความรู้พื้นฐานผู้เรียนก่อนเรียนเพื่อจะได้เตรียมการเรียน
การสอนให้สอดคล้องกับความรู้ผู้เรียนอันจะนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา และมีการจัดกิจกรรม
การเรียนที่หลากหลาย สอดคล้องกับ พระมหาสุพจน์ สุวโจ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประเมิน
หลักสูตรพระปริยัติธรรม : ศึกษากรณีนักธรรมชั้นตรี ผลการวิจัยพบว่า การประเมินหลักสูตร
นักธรรมชั้นตรี ด้านกระบวนการ พบว่า การจัดการเรียนการสอนมีความเหมาะสมอยู่ในระดับ

ปานกลาง ควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนอกสถานที่ เพื่อเพิ่มทักษะการเรียนรู้ การวัดผลและประเมินผล ไม่สอดคล้องกับความต้องการของครูและนักเรียน ควรพิจารณาปรับปรุงให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้นและสอดคล้องกับ พระมหากวี กนฺตวิโร ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประเมินหลักสูตรโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและสาขาในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ด้านกระบวนการ การเรียนการสอนผู้สอนการวัดผลและประเมินผลการเรียนยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ ควรพิจารณาปรับปรุงให้ดีขึ้น

เมื่อพิจารณาความคิดเห็นของข้าราชการต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการเป็นรายด้าน สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

1) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านปัจจัยนำเข้า ผลการวิจัยพบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก การเป็นเช่นนี้ถือได้ว่า การจัดการศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ด้านปัจจัยนำเข้า ประกอบด้วยส่วนต่างๆ ได้แก่ ผู้สอนมีความรู้ ความสามารถ มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในเนื้อหาวิชาที่สอนสามารถอธิบายให้ผู้ได้เข้าใจอย่างชัดเจน มีบุคลิกภาพที่น่าเลื่อมใสศรัทธา ด้านหลักสูตรก็มีความเหมาะสมทั้งด้านจุดประสงค์และเนื้อหา ส่วนด้านอาคารสถานที่ในการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนมีความสะดวกสบาย มีเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีสื่อการสอนที่ทันสมัย จึงทำให้ข้าราชการมีระดับความคิดเห็นด้านปัจจัยนำเข้าอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับ พระมหากวี กนฺตวิโร ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประเมินหลักสูตร โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและสาขาในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ด้านปัจจัยเบื้องต้น ครูอาจารย์มีความชำนาญในการสอนในรายวิชาที่สอน นักเรียนมีความเคารพและปฏิบัติสัมพันธ์อันดีต่อครูอาจารย์ สื่อและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีความเหมาะสม สอดคล้องกับ พระมหาสุพจน์ สุวโจ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประเมินหลักสูตรพระปริยัติธรรม : ศึกษากรณีนักธรรมชั้นตรี ผลการวิจัยพบว่า ด้านปัจจัยเบื้องต้น คุณลักษณะของอาจารย์ผู้สอน มีความเป็นกัลยาณมิตรและเป็นแบบอย่างที่ดี ผู้เข้าศึกษามีความแตกต่างกันด้านอายุและพื้นฐานการศึกษา สถานที่เรียนมีสิ่งแวดล้อมที่ดีและเอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ข้อที่ว่า “ผู้สอนมีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์เพียงพอในเนื้อหาวิชาที่สอน” ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด การที่เป็นเช่นนี้ถือได้ว่า ในการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษานั้น พระภิกษุผู้สอนมีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับเนื้อหาวิชาที่สอนเป็นอย่างดี มีบุคลิกภาพที่น่าเลื่อมใสศรัทธา จึงทำให้มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาชูศักดิ์ กิจจกาโร ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูผู้สอนกับประสิทธิผลของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม

แผนกธรรม ของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการสอนของครูผู้สอนมีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของสำนักเรียนในจังหวัด มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ สอดคล้องกับพระมหาวัชชัย รตเลิศ ที่ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่สัมพันธ์กับประสิทธิผลของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักเรียนกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิผลของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของครู โดยรวมกับประสิทธิผลของการจัดการศึกษาโดยรวมมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ข้อที่ว่า “ผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับรายวิชาที่เรียน” ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง การที่เป็นอย่างนี้อธิบายได้ว่า ในการจัดการศึกษาธรรมศึกษา ผู้ที่เข้าศึกษาธรรมศึกษามีพื้นฐานความรู้ที่ต่างกัน แต่ผู้สอนไม่มีการประเมินความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเนื้อหาวิชาที่เรียน จึงทำให้มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ระดับปานกลาง สอดคล้องกับ พระมหาสุพจน์ สุวโจ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประเมินหลักสูตรพระปริยัติธรรม : ศึกษากรณีนักธรรมชั้นตรี ผลการวิจัยพบว่า ด้านกระบวนการ การวัดผลและประเมินผลไม่สอดคล้องกับความต้องการของครูและนักเรียนควรพิจารณาปรับปรุงให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้นและสอดคล้องกับ พระมหาทวี กนฺตวิโร ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประเมินหลักสูตร โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและสาขาในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ด้านกระบวนการ การวัดและประเมินผลการเรียนยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ

จึงกล่าวโดยสรุปว่า ในการให้การศึกษาระบบธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ จะประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้นั้น ต้องอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นในการดำเนินการจัดการเรียนการสอน เช่น จำนวนครูผู้สอนที่เพียงพอ รวมทั้งการได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายต่าง ๆ อีกทั้งสภาพแวดล้อมทางการเรียน วัสดุอุปกรณ์การสอนมีผลต่อการจัดการเรียนการสอนและส่งผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนเป็นอย่างมาก ครูผู้สอน ผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาจึงควรมีการปรับปรุงความพร้อมในการจัดการเรียนการสอนด้านต่าง ๆ ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น จึงจะบังเกิดผลต่อการรู้อย่างแท้จริง

ส่วนปัญหาพบว่า การกำหนดเวลาเรียน ไม่สอดคล้องกับเวลาการทำงานของนักเรียนและไม่สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา เนื้อหาและจุดประสงค์ของหลักสูตร โดยรวม เน้นภาควิชาการ ไม่เน้นภาคปฏิบัติ ผู้เรียนขาดความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับวิชาที่เรียนและขาดความสนใจศึกษาระบบ เนื้อหาหลักสูตร โดยรวม เน้นให้ผู้เรียนใช้ความจำมากกว่ากระบวนการคิดวิเคราะห์ ภาษาที่ใช้ในหลักสูตร โดยรวม ไม่ทันสมัยและยากต่อการทำความเข้าใจของผู้เรียน เอกสารประกอบการสอนแบบทดสอบและแหล่งศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม เช่น ห้องสมุด เป็นต้น ไม่เพียงพอและบรรยากาศการ

เรียนไม่เอื้ออำนวยต่อการเรียนธรรมะ สอดคล้องกับ พระครูศรีกิตติวรากร(บุญชัย กิตฺติปัญโญ) ได้ทำวิจัยเรื่อง สภาพปัญหาและข้อเสนอแนะในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ฝ่าย ธรรมศึกษา สำนักเรียนคณะจังหวัดนนทบุรี ภาค 1 ผลการวิจัยพบว่า ด้านการจัดครูและบุคลากรทางการศึกษาพบว่า สำนักเรียนขาดครูผู้สอนที่มีความรู้ ความสามารถในการสอนเชิงบูรณาการ รวมถึงไม่มีการบูรณาการเนื้อหาความชอบตามความสามารถให้แก่บุคลากรและไม่เปิด โอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ด้านการจัดหลักสูตรและการเรียนการสอน พบว่า ขาดการส่งเสริมและสนับสนุนระบบประกันคุณภาพการศึกษา ทั้งการประกันคุณภาพภายในสำนักเรียน และการประกันคุณภาพภายนอก โดย สมศ. รวมทั้งด้านหลักสูตรพระปริยัติธรรมเก่าเกินไป ล้าสมัย ไม่ทันกับเหตุการณ์ปัจจุบัน และครูมีชั่วโมงการสอนน้อยเกินไป ทำให้ผู้เรียนยังไม่เข้าใจบทเรียนเท่าที่ควร ด้านการสร้างโอกาสทางการศึกษาและการพัฒนาผู้เรียน พบว่า ผู้เรียนขาดตำราเรียนและแหล่งศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม เช่น ห้องสมุด เป็นต้น รวมทั้งการจัดโครงการกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ วิชาธรรมศึกษามีน้อยเกินไปทำให้เป็นอุปสรรคต่อการเรียน ด้านการจัดสภาพแวดล้อมภายในและ สิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า งบประมาณสำหรับบริหารจัดการสำนักเรียนมีไม่เพียงพอ รองลงมา คือขาดสิ่งอำนวยความสะดวกในสำนักเรียนเช่น สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนไม่ เพียงพอสอดคล้องความต้องการตามลำดับ

2) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านกระบวนการ ผลการวิจัยพบว่า ข้าราชการมีความ คิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง การ เป็นอย่างนี้อธิบายได้ว่า กระบวนการเรียนการสอนธรรมศึกษา ขาดการจัดกิจกรรมที่ทำให้ผู้เรียน ได้คิดวิเคราะห์ แก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบและผู้เรียน ไม่ได้สรุปสิ่งที่ตนได้เรียนมาเพื่อนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้ เพราะกระบวนการทดสอบบทเรียนที่ได้เรียนมาเป็นการทดสอบที่เน้นความจำ แต่ไม่ได้เน้นการทดสอบแบบกระบวนการคิดวิเคราะห์ จึงทำให้ผู้เรียน ไม่สามารถสังเคราะห์ วิเคราะห์เนื้อหาวิชาที่ตัวเองได้เรียนมาให้ได้เข้าใจอย่างเต็มที่จึงทำให้ผู้เรียน ไม่เข้าใจ สอดคล้องกับ อ้อมเดือน สดมณี ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประเมินหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเอก พระพุทธศาสนา พุทธศักราช 2538 ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผลการวิจัยพบว่า ด้านกระบวนการ การวัดและประเมินผลส่วนใหญ่มุ่งเน้นความรู้ทางด้านทฤษฎีของผู้เรียน ควร พิจารณาปรับปรุงให้เหมาะสมยิ่งขึ้น สอดคล้องกับ พระมหาทวี กนฺตวิโร ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประเมินหลักสูตร โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสาขาในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ด้านกระบวนการ การเรียนการสอน ผู้สอนเปิด โอกาสให้นักเรียนได้ซักถามข้อสงสัย อาจารย์พยายามปลูกฝังให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่องาน และหน้าที่ และการวัดและประเมินผลการเรียนยังไม่มีประสิทธิภาพพอ

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ข้อที่ว่า “มีสื่อและเทคโนโลยีที่หลากหลายและทันสมัย ช่วยเสริมการเรียนรู้ความเข้าใจในเนื้อหามากขึ้น” ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก การที่เป็นอย่างนี้ อภิปรายได้ว่า พระวิทยากรได้ดำเนินการสอนเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โดยได้นำสื่อการสอนที่หลากหลายและทันสมัย มาประกอบการสอนเนื้อหาวิชาที่ถือว่าเป็นรูปธรรม เข้าใจยาก แต่เมื่อพระวิทยากรได้นำสื่อการสอนมาช่วยประกอบการสอนจึงทำให้ผู้เรียนไม่เกิดความเบื่อหน่าย มีความเข้าใจในเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง เพราะสื่อการสอนเป็นตัวช่วยเร้าความสนใจของผู้เรียนในการเรียน ส่งเสริมให้เข้าใจเนื้อหาวิชาที่มีขบวนการซับซ้อนได้มากขึ้น สอดคล้องกับ กิดานันท์ มลิทอง กล่าวว่า สื่อการสอนเป็นตัวช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเนื้อหาบทเรียนที่ยังยาก ซับซ้อนได้ง่ายขึ้น ทำให้เกิดความใคร่ขบคิดในเรื่องนั้น ได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว สามารถกระตุ้นและสร้างความสนใจ ทำให้เกิดความสนุกสนานมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้น สร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้เรียนด้วยกันและส่งเสริมลักษณะที่ดีในการศึกษาค้นคว้า หากความรู้ให้ผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์จากการใช้สื่อการสอนและแก้ปัญหาเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยการจัดให้มีการใช้สื่อการสอนในการเรียนการสอนรายบุคคล เป็นการสร้างความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น อีกทั้งยังแบ่งเบาภาระของผู้สอนในด้านการเตรียมเนื้อหาเพราะบางครั้งอาจให้ผู้เรียนศึกษาเนื้อหาจากสื่อได้เองอีกทั้งเป็นการกระตุ้นให้ผู้สอนตื่นตัวอยู่เสมอในการเตรียมและผลิตวัสดุใหม่ ๆ เพื่อใช้ เป็นสื่อการสอนรวมถึงการนำเทคโนโลยีสารสนเทศในรูปแบบเครือข่ายมาใช้ในการสอนและฝึกอบรมให้มีประสิทธิภาพสูงสุด สอดคล้องกับ พระบัญชา อุทธิงาม ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประสิทธิผลของการจัดการศึกษาธรรมศึกษา ของสำนักเรียนในจังหวัด ชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า ด้านการสอน โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยผู้สอนมีการวางแผนการสอน จัดกิจกรรมตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดและมีการใช้สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ เอกสาร หนังสือข้อมูลต่าง ๆ ในการสอน

ดังนั้น ในการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา ผู้สอนควรใช้สื่อหรืออุปกรณ์การเรียนการสอน เนื่องจากสื่อหรืออุปกรณ์การเรียนการสอน จะช่วยให้นักเรียนได้บรรลุจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ได้เร็วขึ้นและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงและเรียนได้ช่วยส่งเสริมด้านความคิดและแก้ปัญหา รวมทั้งให้ประสบการณ์ที่เป็นจริงแก่ผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้อย่างถูกต้อง ทั้งยังช่วยให้ผู้เรียนจดจำเรื่องราวต่าง ๆ ได้มากและจำได้นาน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาธรรมศึกษา จึงควรจัดหาสื่อที่สอดคล้องกับความต้องการผู้เรียนและอาจารย์ไว้สำหรับประกอบการสอนและค้นคว้าเพิ่มเติม

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ข้อที่ว่า “ผู้สอนมอบหมายงานต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียน ทบทวนเพื่อการเตรียมตัวในการศึกษาล่วงหน้า” ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง การที่เป็นอย่าง นี้อธิบายได้ว่า กระบวนการเรียนการสอนธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ผู้สอนไม่ได้มอบหมายงานหรือ แบบฝึกหัดให้ผู้เรียนได้ทำการทบทวนหลังเรียน เมื่อเลิกเรียนแล้วในการเรียนครั้งต่อไปจึงทำการ เรียนการสอนต่อในเนื้อหา นั้น ทำให้ไม่มีความต่อเนื่อง สอดคล้องกับ พระมหาสุศักดิ์ กิจจกาโร ได้ทำวิจัยเรื่อง ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูผู้สอนกับประสิทธิผลของ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า ด้าน การสอน ผู้สอนให้นักเรียนวางแผนการทำงานเป็นกลุ่มและกำหนดขั้นตอนการทำงานเองและให้ นักเรียนปฏิบัติตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ตามความสามารถและสมัครใจของแต่ละคน อยู่ในระดับ ปานกลาง

สรุปได้ว่า ความสำเร็จของการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาขึ้นอยู่กับกระบวนการ จัดการเรียนการสอนของครู ซึ่งจะต้องพยายามให้นักเรียนรู้จักแสวงหาความรู้ รู้จักคิด รู้จักทำ และรู้จักแก้ปัญหา ในการที่จะดำเนินการเพื่อให้นักเรียนเกิดความตระหนักเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม จะต้องมียุทธศาสตร์ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ มีสื่อการเรียนการสอนทั้งวัสดุอุปกรณ์ หนังสืออ้างอิง ให้นักเรียนได้ค้นคว้า ศึกษาอภิปราย วิเคราะห์ ตั้งสมมติฐาน ทดลองและสรุปผล ของการเรียนรู้ต่อไป

ส่วนปัญหา พบว่า การแนะนำวัตถุประสงค์และเนื้อหาไม่ครอบคลุม ขาดการประเมิน ความรู้พื้นฐานของผู้เรียน เช่น การทดสอบก่อนเรียน เกี่ยวกับเนื้อหาวิชาที่เรียน ขาดการจัดกิจกรรม ที่ส่งเสริมการศึกษาระบบศึกษา ขาดการส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับ สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ที่ได้วิจัยเรื่อง ศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนธรรม ศึกษาในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาด้านกระบวนการเรียนการสอน คือ ครูผู้สอนจะใช้วิธี บรรยายทำให้เบื่อง่ายและไม่สนใจที่จะเรียนการเรียนการสอนเน้นให้ท่องจำมากกว่าความเข้าใจ ไม่ เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนที่จะนำไปใช้ในวิถีชีวิต การจัดการเรียนการสอนไม่ก่อให้เกิดความศรัทธา กับผู้เรียน จึงขาดความสนใจ จึงควรจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทาง พระพุทธศาสนา อันเป็นปัญหาอีกอย่างของการจัดการศึกษาธรรมศึกษา

3) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการควบคุมการเรียนการสอน ผลการวิจัยพบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ มาก การเป็นอย่างนี้อธิบายได้ว่า กระบวนการควบคุมการเรียนการสอนธรรมศึกษาเป็นการ ดำเนินการสอนโดยผู้สอนได้กระตุ้นและสร้างแรงจูงใจ สร้างบรรยากาศในการเรียนการสอนให้มี

บรรยากาศเป็นกันเองระหว่างผู้สอนและผู้เรียน มีบรรยากาศที่ผ่อนคลาย ผู้สอนเป็นกัลยาณมิตร เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สอบถามเกี่ยวกับสิ่งที่ยังไม่เข้าใจ สอดคล้องกับ พระมหาสุศักดิ์ กิจจกาโร ได้ทำวิจัยเรื่อง ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูผู้สอนกับประสิทธิผลของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า ด้านการเตรียมการสอน มีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก ได้แก่ มีความเข้าใจบทบาทร่วมกันระหว่างครูกับนักเรียนในการจัดการเรียนการสอน มีการเตรียมสถานการณ์และรู้จักใช้สถานการณ์ที่กระตุ้นความสนใจของนักเรียนอย่างเหมาะสม เตรียมการสอนเหมาะสมกับจุดหมายของหลักสูตร มีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับ พระบัญชา อุทธิงาม ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประสิทธิผลของการจัดการศึกษาธรรมศึกษา ของสำนักเรียนในจังหวัด ชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า ด้านการสอน โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ใช้คำถามหรือแบบฝึกหัดเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนคิดวิเคราะห์ ฝึกฝน ท่องจำและรู้จักหาความรู้ด้วยตนเอง มีการวางแผนการสอน จัดกิจกรรมตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดและมีการใช้สื่อวัสดุ อุปกรณ์ เอกสาร หนังสือและข้อมูลต่าง ๆ ในการสอน

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ข้อที่ว่า “ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจ ติดตามการเรียนการสอน มีอารมณ์ดี มีความสุขในการเรียน” ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด การที่เป็นอย่างนี้อธิบายได้ว่า ผู้สอนที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้และหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้น นอกจากต้องเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ รู้แจ้งเห็นจริงตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ยังต้องมีความรัก ความศรัทธา เชื่อมั่นต่อพระรัตนตรัย อันส่งผลให้เป็นผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย มีจิตใจดี มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เสียสละ อดทน มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน ซึ่งทำให้สามารถที่จะชี้แนะ ชักชวนและจูงใจให้นักเรียนเห็นความสำคัญของการศึกษาและปฏิบัติตามได้ สอดคล้องกับ พระบัญชา อุทธิงาม ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประสิทธิผลของการจัดการศึกษาธรรมศึกษา ของสำนักเรียนในจังหวัด ชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการสอนของครู มีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับ พระมหาสุพจน์ สุวโจ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประเมินหลักสูตรพระปริยัติธรรม : ศึกษากรณีนักธรรมชั้นตรี ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะของอาจารย์มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ข้อที่ว่า “ผู้สอนมอบหมายงานที่มีลักษณะท้าทายตามความเหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียน” ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง การที่เป็นอย่างนี้อธิบายได้ว่า ผู้สอนไม่ได้ให้ผู้เรียนทำแบบฝึกหัดหรือมอบหมายงานที่เหมาะสมให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าก่อนที่จะทำการเรียนการสอนในครั้งต่อไป อันเป็นการเพิ่มทักษะในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน แต่เป็นเพียงการทำแบบฝึกหัดภายในคาบที่เรียน สอดคล้องกับ พระมหาฐักดิ์ กิจอุการโร ได้ทำวิจัยเรื่อง ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูผู้สอนกับประสิทธิผลของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า ด้านการสอน ผู้สอนให้นักเรียนวางแผนการทำงานเป็นกลุ่มและกำหนดขั้นตอนการทำงานเองและให้นักเรียนปฏิบัติตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ตามความสามารถและสมัครใจของแต่ละคน อยู่ในระดับปานกลาง

ดังนั้น ครูผู้สอนจึงจำเป็นต้องเป็นผู้อำนวยความสะดวกและทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรแห่งการเรียนรู้อย่างแท้จริงเพื่อเติมเต็มศักยภาพของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ส่วนปัญหา พบว่า การวัดผลสัมฤทธิ์ไม่มีแบบประเมินพฤติกรรมการเรียนควบคู่กับแบบทดสอบความรู้ การใช้คำถามยังไม่ครอบคลุมจุดประสงค์ทุกด้าน ผู้สอนใช้คำถามที่เน้นการวัดความรู้ ความจำมากกว่าความเข้าใจและไม่มีการแจ้งผลคะแนนในแต่ละวิชาให้ผู้เรียนทราบ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า การประเมินผลการเรียน การทดสอบย่อยในแต่ละหน่วยการเรียนแล้วแจ้งผลการเรียนให้ผู้เรียนทราบก่อนการเริ่มเรียนหน่วยการเรียนต่อไป จะทำให้ผู้เรียนสามารถประเมินตนเองได้ว่า มีความรู้มากน้อยเพียงใด รู้ข้อบกพร่องของตนเองและนำความรู้และข้อบกพร่องดังกล่าวมาพัฒนาปรับปรุงการเรียนต่อไปให้ดี สอดคล้องกับ สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง การศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสังกัดไทย : ศึกษาสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของผู้เรียนธรรมศึกษาทุกระดับช่วงชั้น ปีงบประมาณ 2549 ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา คือ การเรียนการสอนเน้นให้ท่องจำมากกว่าความเข้าใจ ไม่เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนที่จะนำไปใช้ในวิถีชีวิต วิธีการจัดการเรียนการสอนไม่ทันสมัย การจัดการเรียนการสอนไม่ก่อให้เกิดความศรัทธากับผู้เรียน ขาดเครื่องมือวัดผลที่ได้มาตรฐาน ขาดคู่มือ เอกสารและหลักฐานประกอบการวัดและประเมินผล การวัดผลไม่มีแบบประเมินพฤติกรรมการเรียนของผู้เรียนควบคู่กับแบบทดสอบความรู้ การวัดผลและประเมินผลไม่เน้นทักษะกระบวนการ การวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนทุกด้านยังไม่ครอบคลุม เกณฑ์การวัดและประเมินผลเป็นการวัดความรู้ ความจำมากกว่าวัดความเข้าใจ เกณฑ์การวัดและประเมินผลไม่มีมาตรฐานหรือหลักเกณฑ์ที่แน่นอน แบบทดสอบที่ใช้วัดและประเมินผลค่อนข้างยากเกินไป

4) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านผลผลิต ผลการวิจัยพบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด การเป็น อย่างนี้อภิปรายได้ว่า การจัดการศึกษาธรรมศึกษามีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านพุทธิพิสัย ด้านทักษะพิสัย และด้านจิตพิสัย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ปลูกฝัง และเสริมสร้างเจตคติ ค่านิยม จนกลายเป็นความประพฤติและคุณลักษณะที่ดีงาม อีกทั้งยังเน้นให้ ผู้เรียนเกิดการพัฒนาจิตใจ มีคุณธรรม จริยธรรม สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ อีกทั้งการจัดการศึกษา เป็นกระบวนการอย่างเป็นระบบและได้รับการสนับสนุนและความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทำให้ข้าราชการ มีความคิดเห็นด้านผลผลิต มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับ พระบัญชา อุตริ่งงาม ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับ ประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาธรรมศึกษา ของสำนักเรียนในจังหวัด ชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาธรรมศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับคะแนนค่าเฉลี่ย จากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ ด้านการปฏิบัติปฏิบัติชอบ ด้านศาสนบุคคลและด้านการเผยแพร่ศาสนา

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ข้อที่ว่า “ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มากขึ้น” ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด การที่เป็นอย่างนี้อภิปรายได้ว่า ข้าราชการที่เข้าศึกษาธรรม ศึกษา มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นเบื้องต้น เมื่อได้เข้ามาศึกษาธรรมศึกษาจึงทำให้ ผู้เรียนมีความรู้อย่างชัดเจน อีกทั้งกระบวนการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษามีความพร้อมทั้ง ด้านผู้สอน ด้านหลักสูตร ด้านสถานที่ เป็นต้น เมื่อทุกอย่างมีความพร้อม จึงนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ ทางการศึกษา สอดคล้องกับ พระมหาทวี กนฺตวิโร ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประเมินหลักสูตร โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและสาขาใน กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ด้านผลผลิต นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อพระสงฆ์และพระพุทธ ศาสน โดยรวมและสามารถปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ข้อที่ว่า “ผู้เรียนเห็นแนวทางในการดำเนินชีวิตตามหลัก พระพุทธศาสนาเพื่อความสำเร็จในชีวิต” ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง การที่เป็นอย่างนี้ อภิปรายได้ว่า การดำเนินชีวิตของชาวไทยมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนา วิธีการดำเนินชีวิตที่อิง อาศัยกันระหว่างชาวไทยกับพระพุทธศาสนาไม่สามารถแยกออกจากกันได้ สำหรับข้าราชการที่เข้า ศึกษาธรรมศึกษามีวุฒิภาวะ มีประสบการณ์ชีวิต มีแนวทางการดำเนินชีวิตอย่างชัดเจน เมื่อมาเรียน ธรรมศึกษาทำให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับความสำเร็จในชีวิตอยู่ในระดับปานกลาง สอดคล้องกับ พระมหาสุพจน์ สุวโจ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประเมินหลักสูตรพระปริยัติธรรม : ศึกษากรณี นักธรรมชั้นตรี ผลการวิจัยพบว่า ด้านผลผลิต ผู้สำเร็จการศึกษามีคุณภาพค่อนข้างต่ำ ไม่สามารถ

ประยุกต์หลักธรรมวินัยให้เหมาะสมแก่สมณะภาวะได้ ฉะนั้น จึงควรเพิ่มวิชาที่ส่งเสริมให้ผู้เรียน เกิดความศรัทธาที่จะรักษาสถาบันพระพุทธศาสนา

ปัญหาการจัดการศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ พบว่า ขาดความเข้าใจเกี่ยวกับ หลักการฝึกสมาธิเบื้องต้นในการทำงาน ขาดความมั่นใจในการเป็นผู้นำประกอบศาสนพิธีเช่น การ กล่าวคำอาราธนาธรรม เป็นต้น จากความคิดเห็นและข้อเสนอแนะดังกล่าว จะเห็นได้ว่า หลักสูตร ธรรมศึกษา มีเนื้อหาสาระในแต่ละกิจกรรมเน้นการส่งเสริมให้นักศึกษาได้ฝึกปฏิบัติธรรมและ สามารถนำเอาความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต แต่ยังคงขาดกระบวนการสร้างแรงจูงใจและ สร้างโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง ดังนั้น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาธรรม ศึกษาควรสร้างแรงจูงใจให้เกิดการกับผู้เรียนและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเองอัน จะนำไปสู่การฝึกปฏิบัติที่แท้จริง สอดคล้องกับ พระมหาพจน์ สุวโจ ได้ทำการวิจัยเรื่องการประเมิน หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม : ศึกษากรณีนักธรรมชั้นตรี ผลการวิจัยพบว่า ด้านบริบท วัตถุประสงค์ของหลักสูตรขาดความชัดเจน โครงสร้างของหลักสูตรเน้นด้านทฤษฎีมากกว่าด้าน ปฏิบัติ และเนื้อหาของหลักสูตรไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ดังนั้น หลักสูตรธรรมศึกษา ควรมีการเพิ่มหลักสูตรที่ว่าด้วยการปฏิบัติสมาธิภาวนาเพื่อให้ทันกับยุคสมัยในปัจจุบัน เพื่อให้ทำให้ ผู้เรียนได้เรียนรู้ในการปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เห็นความสำคัญและประโยชน์ ต่อตนเองและผู้อื่นเพื่อใช้ในการชีวิตประจำวันและสร้างพลังศรัทธาในการทำงานให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลด้วยการฝึกจิตให้เกิดความสงบ มีความเข้มแข็ง เกิดปัญญา รู้เท่าทันความ เปลี่ยนแปลงของชีวิต สามารถดับทุกข์โศกที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้เพื่อจะอยู่ในสังคมได้อย่าง ปกติสุข

5) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านข้อมูลย้อนกลับ ผลการวิจัยพบว่า ข้าราชการมี ความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาระดับมัธยมศึกษาแก่ข้าราชการโดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก การ เป็นอย่างนี้อธิบายได้ว่า การให้การศึกษาระดับมัธยมศึกษา ผู้สอนมีบุคลิกภาพที่น่าเลื่อมใสศรัทธา มี ความรู้ ความสามารถ มีการเตรียมความพร้อมในการสอน บรรยากาศในห้องเรียนมีบรรยากาศที่ ผ่อนคลาย มีความเป็นกันเองระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน ผู้เรียนกับผู้สอน ผู้สอนได้กระตุ้นให้ผู้เรียน ได้ตระหนักในคุณค่าของการมีคุณธรรม จริยธรรมและดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม สถานที่เรียนมี ความพร้อม สะอาดเรียบร้อย มีสื่อการสอนที่สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา ผู้เรียนมีความเข้าใจใน เนื้อหาวิชาที่เรียนสามารถนำหลักธรรมไปใช้ในการชีวิตประจำวันได้

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ข้อที่ว่า “ผู้สอนเตรียมแผนการสอน อธิบายจุดประสงค์ ขอบเขต ของ หลักสูตร แนะนำวิธีการเรียนการสอนและการประเมินผลวิชาที่เรียนให้ผู้เรียนทราบเป็นอย่างดี” ซึ่งมี ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด การที่เป็นอย่างนี้อธิบายได้ว่า พระวิทยากรได้เตรียมความพร้อมใน

การสอน มีการเตรียมแผนการสอนและสื่อการสอน มีความกระตือรือร้น สอดคล้องกับ พระมหาสุศักดิ์ กิจจกาโร ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับ ประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการสอนของครู โดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านการเตรียมการสอน ด้านการวัดผลและประเมินผล และด้านการสอน ตามลำดับ สอดคล้องกับ พระบัญชา อุตริงาม ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประสิทธิผลของการจัดการศึกษาธรรมศึกษา ของสำนักเรียนในจังหวัด ชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการสอนของครู โดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับคะแนนเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ ด้านการเตรียมการสอน ด้านการสอนและการวัดผลและประเมินผล สอดคล้องกับ พระมหาวัชชัย รสเลิศ ที่ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่สัมพันธ์กับประสิทธิผลการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักเรียนกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านคุณลักษณะของครู ทั้งโดยรวมและรายด้าน 3 ด้าน คือ บุคลิกภาพ ความพึงพอใจในงานและพฤติกรรมการสอน อยู่ในระดับมาก

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ข้อที่ว่า “ผู้เรียนคิดว่า การจัดเวลาในการจัดการเรียนมีความเหมาะสม” ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง การที่เป็นอย่างนี้อธิบายได้ว่า การจัดเวลาเรียนยัง ไม่มีความสอดคล้องกับเวลาการทำงานของข้าราชการ ซึ่งโดยปกติข้าราชการมีงานประจำวันจันทร์-วันศุกร์ และการจัดเวลาเรียนที่น้อยเกินไป ซึ่งไม่สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา สอดคล้องกับ พระมหาสุพจน์ สุวโจ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประเมินหลักสูตรพระปริยัติธรรม : ศึกษากรณีนักธรรมชั้นตรี ผลการวิจัยพบว่า ด้านกระบวนการ การจัดการเรียนการสอนมีความเหมาะสมปานกลาง

5.2.2 การศึกษาวิเคราะห์การให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยจำแนกตามเพศ อายุ และระดับการศึกษา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) จากสมมติฐานของการวิจัยที่ว่า ข้าราชการมีเพศแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแตกต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า ข้าราชการมีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาโดยรวมแตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ การที่เป็นอย่างนี้อธิบายได้ว่า เพศ เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมแตกต่างกันออกไป เนื่องจากธรรมชาติของเพศหญิงและเพศชาย มีพัฒนาการด้านต่าง ๆ แตกต่างกัน ทั้งค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี เป็นต้น ทำให้เพศหญิงรู้จักภาวะตนได้ดีกว่าเพศชาย มีความระมัดระวังรอบคอบ มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีโลกทางสังคมแตกต่างกัน เช่น การเรียนรู้ บทบาทความคาดหวังทางสังคม เป็นต้น โดยเฉพาะรูปแบบหรือลักษณะของพฤติกรรมที่ถูกอบรมสั่งสอน เนื่องจากสภาพแวดล้อมของสังคมไทยที่มีมาแต่เดิม ผู้ใหญ่ให้การอบรมเลี้ยงดูบุตรชายหญิงแตกต่างกัน โดยที่ผู้หญิงจะได้รับการเลี้ยงดูอย่างใกล้ชิด ได้รับความควบคุมและเข้มงวดกวดขัน ในขณะที่ผู้ชายจะ ได้รับอิสระและควบคุมตนเองมากกว่า จึงทำให้เพศหญิงที่มีความอ่อนโยนมากกว่าเพศชาย จากเหตุผลดังกล่าว จึงมีส่วนทำให้ข้าราชการเพศหญิงและเพศชาย มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแตกต่างกัน สอดคล้องกับ นวรัตน์ หนั่นวริยะ ได้ทำวิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการส่งเสริมจริยธรรมของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาชายและนักศึกษาหญิง มีปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นในสภาพการส่งเสริมจริยธรรมของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และสอดคล้องกับ มณฑิรา จารุเพ็ง ได้ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาและพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของนิสิตปริญญาตรีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ผลการวิจัยพบว่า นิสิตชายและนิสิตหญิงระดับปริญญาตรีมีคุณธรรมและจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังนั้น ในการออกแบบการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องคำนึงความแตกต่างระหว่างเพศของนักศึกษา เพื่อจะได้จัดการเรียนการสอนที่เหมาะสม

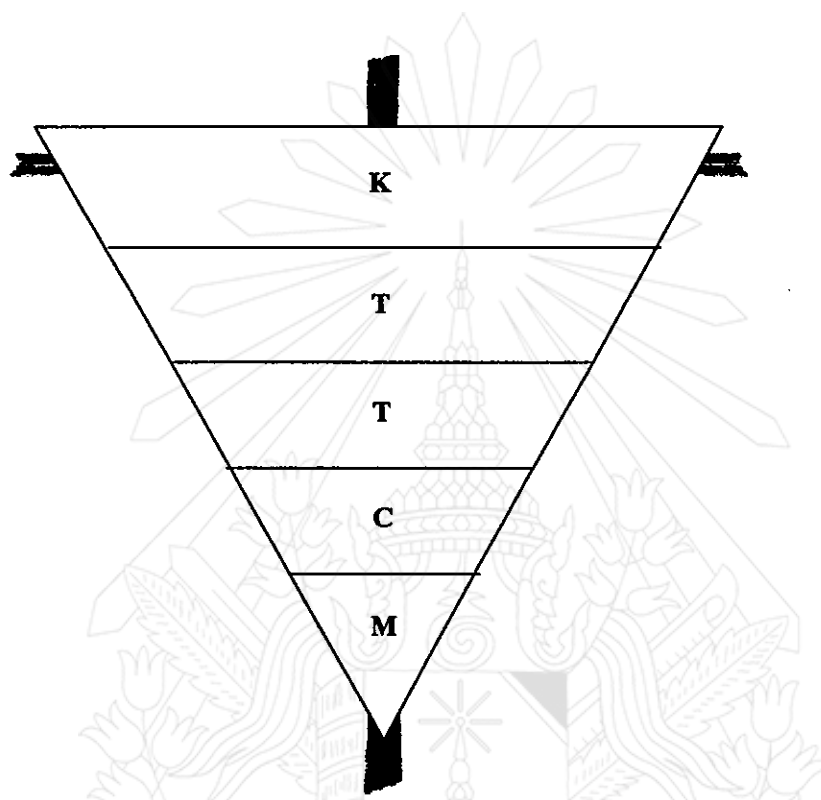
2) จากสมมติฐานของการวิจัยที่ว่า ข้าราชการมีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษาแตกต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า ข้าราชการมีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาธรรมศึกษา โดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ การเป็นอย่างนี้อธิบายได้ว่า การจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการ เป็นการรับสมัครผู้เข้าเรียนที่มีอายุตั้งแต่ 25 ปี ถึง อายุ 60 ปี ซึ่งถือว่าเป็นผู้บรรลุนิติภาวะ ย่อมมีความเข้าใจต่อกฎเกณฑ์ของสังคม มีความคิดเห็นที่ถูกต้องดีงาม มีความละเอียดต่อความชั่ว เมื่อศึกษาธรรมะที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับธรรมะทางพระพุทธศาสนา และการดำเนินชีวิตของชาวพุทธที่ผู้เรียน ได้ซึมซับและเรียนรู้จากกิจกรรมอัน

เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธทั้งหลักธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ตั้งแต่เด็ก จึงทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม ดังนั้น แม้ว่าผู้เรียนธรรมศึกษามีอายุต่างกัน แต่ก็มีพื้นฐานทางจริยธรรมที่ถูกปลูกฝังจากครอบครัวและสังคมให้เป็นคนดีมีศีลธรรม จากเหตุผลดังกล่าว จึงมีส่วนทำให้ข้าราชการที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับ ประเสริฐ คำลุน ได้ทำวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของผู้นำเกี่ยวกับจริยธรรมการครองตนตามแนวพุทธศาสตร์ : กรณีศึกษาผู้นำสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอภูเมษริก จังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำเห็นด้วยเกี่ยวกับจริยธรรมการครองตนตามแนวพุทธศาสตร์อยู่ในระดับมากและเมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นตามตัวแปรอายุ โดยภาพรวม ผู้นำที่มีอายุต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับจริยธรรมการครองตนไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3) จากสมมติฐานของการวิจัยที่ว่า ข้าราชการมีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาระดับการศึกษาแตกต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า ข้าราชการมีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการให้การศึกษาระดับการศึกษา โดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ การที่เป็นอย่างนี้อธิบายได้ว่า ข้าราชการที่เข้าศึกษาระดับศึกษามีพื้นฐานทางสังคมเกี่ยวกับคุณธรรม เพราะได้รับการปลูกฝังจากสังคมไทย คนในสังคมจึงมีการซึมซับและเข้าใจเรื่องคุณธรรม จริยธรรม มีความเห็นที่ถูกต้องดีงาม มีความรู้ความเข้าใจในหลักพื้นฐานทางจริยธรรม ละอายต่อความชั่ว มีความเกรงกลัวต่อบาปหรือสิ่งไม่ดีทั้งหลายอันผิดต่อศีลธรรม ทำแต่ความดี ไม่เบียดเบียนคนอื่น มีความกตัญญู กตเวที มีความอ่อนน้อม รู้จักให้อภัยซึ่งกันและกัน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ชาวไทยได้รับการปลูกฝังตั้งแต่เด็กจนโตทั้งจากครอบครัว จากสังคมหรือจากสถาบันการศึกษาของภาครัฐและเอกชน ข้าราชการที่เข้าศึกษาระดับศึกษา ส่วนมากมีการศึกษาระดับปริญญาตรี ซึ่งระบบการศึกษามีการบรรจุวิชาเกี่ยวกับจริยธรรมให้ผู้เรียนได้ศึกษาโดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนศีลธรรมมาตั้งแต่ระดับประถมศึกษา ระดับอุดมศึกษา จากเหตุผลดังกล่าว จึงมีส่วนทำให้ข้าราชการที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับ ประเสริฐ คำลุน ได้ทำวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของผู้นำเกี่ยวกับจริยธรรมการครองตนตามแนวพุทธศาสตร์ : กรณีศึกษาผู้นำสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอภูเมษริก จังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำมีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นโดยภาพรวม เกี่ยวกับจริยธรรมการครองตนไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 สอดคล้องกับ พระมหาทวิศักดิ์ ทีปธมฺโม ได้ทำวิจัยเรื่อง การนำหลักจริยธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักศึกษารายวิชาชีพครูในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง ปีการศึกษา 2546 ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีการนำหลักจริยธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันไม่แตกต่างกัน

5.2.3 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

ผลการวิจัยที่ได้จากเชิงปริมาณ การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม สามารถนำมาสร้างรูปแบบ (Model) การให้การศึกษาธรรมชาติศึกษาแก่ข้าราชการ เรียกว่า “KTTCM” Model ซึ่งสามารถแสดงแผนภูมิได้ ดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 5.1 “KTTCM” Model : รูปแบบการให้การศึกษาธรรมชาติศึกษาแก่ข้าราชการ

คำนิยามความคิดตามกรอบแนวคิดของ “KTTCM” Model

K - Knowledge	หมายถึง	ความรู้และการประยุกต์ใช้
T - Teacher and Teaching	หมายถึง	ผู้สอนและเทคนิคการสอน
T - Teacher and Teaching	หมายถึง	ผู้สอนและเทคนิคการสอน
C - Care	หมายถึง	การให้ความดูแลเอาใจใส่ผู้เรียน
M - Media	หมายถึง	สื่อและอุปกรณ์การสอน

จากกรอบแนวคิดของ “KTTCM” Model ตามแผนภูมิข้างต้น มีความหมายและรายละเอียดดังต่อไปนี้

K - Knowledge หมายถึง ข้าราชการที่ศึกษาระบบการศึกษา ต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาทั้งเรื่องหลักธรรมและประวัติบุคคลสำคัญทางพระพุทธศาสนา อีกทั้งศาสนพิธีต่าง ๆ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มองเห็นคุณค่าของสิ่งที่เรียนและสามารถประยุกต์ความรู้นำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริง โดยผู้ที่เข้าศึกษาระบบการศึกษาต้องมีความรู้เรื่องหลักธรรมที่จะนำมาปฏิบัติที่ดีมีอะไรบ้าง แต่ละข้อมีความหมายว่าอย่างไร มีประโยชน์อย่างไร เมื่อปฏิบัติตามจะนำไปสู่ผลอะไร มีวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องอย่างไรและโทษของการปฏิบัติผิดจะเป็นอย่างไร ผู้เรียนต้องตระหนักรู้ในคุณค่าและความสำคัญของหลักธรรม และนำหลักธรรมไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและสัมฤทธิ์ผลและสุดท้ายคือ การประยุกต์ใช้ ถ้ายทอด และแบ่งปัน ชักชวนให้เพื่อนมนุษย์ปฏิบัติตาม เพราะเราทุกคนมีหน้าที่ ต้องดำเนินชีวิต ให้ดีงามถูกต้อง จึงจำเป็นต้องนำหลักธรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตหรือการทำงาน การทำหน้าที่ต่าง ๆ ในทุกระดับ ทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและต่อสังคม ดังนั้น ในการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาคือต้องคำนึงถึงการพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จนสามารถบูรณาการนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ กาย วาจา และใจ เพื่อลดปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน การประพฤตินิষอบและปัญหาต่าง ๆ ในหน่วยงานราชการ เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ คือ ชีวิตที่ดีและมีความสุข

T - Teacher and Teaching หมายถึง ผู้สอนและเทคนิคการสอน การจัดการเรียนการสอน ธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ มีการพัฒนาทางด้านความคิดนั้น ส่วนหนึ่งมาจากพฤติกรรมและลักษณะการสอนของครูผู้สอน ลักษณะการสอนที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ พองจะสรุปได้ดังนี้

1) ผู้สอนจะต้องใช้เทคนิคและวิธีการเป็นกลยุทธ์ในการโน้มน้าวจูงทั้งกายและใจ เพื่อจะทำให้ผู้เรียนนั้นมีความสนใจ กระตือรือร้นที่จะเรียนมีการเตรียมการสอน โดยการวางแผนการสอนมาล่วงหน้าก่อนที่จะเริ่มดำเนินการสอน เพื่อที่จะให้ครบถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ของการสอน ได้แก่ จุดประสงค์ของการสอน กิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อประกอบการสอน ครูจะต้องมีการเตรียมสอนเพื่อที่จะได้รับรู้ถึงจุดมุ่งหมายขององค์ความรู้ที่จะถ่ายทอดแก่ผู้เรียน

2) ผู้สอนจะต้องมีความรอบรู้ในด้านเนื้อหาวิชาที่จะมาสอน และมีการบูรณาการกับองค์ความรู้อื่น ๆ ที่มีอยู่ในหลักสูตรการศึกษา พร้อมทั้งสามารถนำความรู้ที่นำมาเชื่อมโยงกับในชีวิตของผู้เรียนได้

3) มีวิธีการสอนที่หลากหลายและเหมาะสมกับผู้เรียน เพื่อลดความเบื่อหน่ายในการเรียน อีกทั้งยังเป็นการสร้างความสนใจในเนื้อหาวิชาและส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความคิดหรือแรงบันดาลใจที่จะเรียน เช่น การใช้สื่อการสอนประกอบการบรรยายให้มีความน่าสนใจ การใช้คำถามแก่ผู้เรียนเพื่อกระตุ้นให้เกิดความคิด และสร้างการมีส่วนร่วมในการเรียน หรืออาจจะใช้วิธีการแบ่งกลุ่มในห้องเรียนเพื่อให้ได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และมีการรู้จักสนิทสนมกันมากขึ้น

4) มีเทคนิคในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียน โดยครูจะต้องสอนในลักษณะที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความ “เข้าใจ” มากกว่าการสอนในลักษณะ “ท่องจำ” คั้งนกแก้วนกขุนทอง วิธีการอาจจะเริ่มจากสอนในสิ่งที่ย่าง ไปหาสิ่งที่ยากหรืออาจจะใช้การเล่าเรื่องจากสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัว หรืออยู่ใกล้ ตัว ที่สามารถมองเห็นภาพชัดเจนแล้วนำมาเชื่อมโยงเข้ากับบทเรียน

5) ควรมีความพร้อมที่จะสอนและอยากสอน สิ่งที่สำคัญ คือ บุคลิกภาพของครูที่แสดงออกมาให้ผู้เรียนได้เห็น ลักษณะของครูที่ดีควรจะกระฉับกระเฉง มีใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส สอดแทรกอารมณ์ขันในการสอน เพื่อไม่ให้เกิดความเครียดในด้านวิชาการมากเกินไป ส่งผลทำให้ผู้เรียนเกิดความสบาย รู้สึกผ่อนคลายในการเรียน ก็จะสร้างบรรยากาศที่ดีในการเรียนด้วย

6) มีการสื่อสารแบบสองทาง คือการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างครูกับผู้เรียน เพื่อที่จะได้รับรู้ถึงความเข้าใจ และยังเป็น การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีเกิดขึ้น ช่วยลดช่องว่างระหว่างครูกับผู้เรียน โดยครูควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนนั้นแสดงความคิดเห็นในสิ่งที่ครูได้สอนได้นำเสนอ พร้อมทั้งรับฟังอย่างมีเหตุผล สิ่งเหล่านี้เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ กล้าคิด กล้าพูดมากขึ้น

7) มีความยืดหยุ่น พยายามให้ผู้เรียนมีความสุขในการเรียนไม่เคร่งเครียด หรือปล่อยให้ทะเลยมมากจนเกินไป ห้องเรียนที่มีระเบียบวินัย กฎเกณฑ์เยอะ จะทำให้ผู้เรียนรู้สึกเกร็งและกลัวครูไม่กล้าที่จะแสดงความรู้สึกออกมา ขณะเดียวกันถ้าปล่อยให้ห้องเรียนที่ไม่มีระเบียบวินัย จะทำให้ผู้เรียนทำตัวสบายเกินไปจนอาจจะไม่เคารพครูได้

อนึ่ง ผู้สอนต้องมีพฤติกรรมที่น่าเลื่อมใสศรัทธา มีความเมตตา อ่อน โชน ดังที่กล่าวไว้ในทางพระพุทธศาสนาว่า ครูหรือผู้สอนควรประกอบด้วยองค์คุณกัลยาณมิตร 7 ประการ คือ

1) ปิโย หมายถึง การทำตัวเป็นที่รักต่อศิษย์และบุคคลทั่วไป

2) ครุ หมายถึง การเป็นบุคคลที่มีความหนักแน่นมั่นคง ทั้งในด้านของจิตใจที่หนักแน่นมั่นคง ที่จะดำรงตนอยู่ใน ความดีไม่หวั่นไหวไปตามอำนาจของกิเลสตัณหา

3) ภาวนียो หมายถึง การเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีความประพฤติดีงามควรแก่การเคารพ

4) วัตถุประสงค์ หมายถึง เป็นผู้มีความสามารถในการคัดค้านสั่งสอน เพื่อให้ศิษย์มีความรู้ความสามารถ และเป็นคนดี คือใช้ความรู้ ความสามารถไปในทางสุจริต เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นได้

5) วจนักษโหม หมายถึง เป็นผู้มีความอดทนต่อถ้อยคำ โดยมีเจตนาดีเป็นที่ตั้งการอดทนต่อกริยา วาจาอันก้าวร้าวรุนแรงของผู้อื่น

6) คัมภีร์ธมฺจะ กะถัง กัตตา หมายถึง สามารถขยายข้อความที่ยากให้ง่ายแก่การเข้าใจได้

7) โน จัฏฐาน นโยชเย หมายถึง การรู้จักและแนะนำศิษย์ไปในทางถูกที่ควร¹⁰⁰

ดังนั้น การจัดการศึกษาระบบศึกษาระดับมัธยมศึกษา ผู้สอนจึงต้องมีบุคลิกภาพที่น่าเลื่อมใสศรัทธา มีเทคนิคการสอนที่น่าสนใจ เพราะว่าคุณภาพการสอนของครูย่อมส่งผลดีต่อผู้เรียน

T - Teacher and Teaching หมายถึง ในกระบวนการการให้ข้อมูลย้อนกลับของผู้เรียน ผู้สอนต้องมีความเชี่ยวชาญในเนื้อหาวิชาที่สอน มีการเตรียมการสอนมาอย่างดี จัดการสอนอย่างมีระบบและให้ครบองค์ประกอบการสอน ได้แก่ การตั้งจุดประสงค์การสอน การกำหนดเนื้อหา การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อการสอนและการวัดผลประเมินผล ต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ตรงตามจุดมุ่งหมาย ของหลักสูตร สามารถบูรณาการหลักสูตรให้สอดคล้องกับองค์ความรู้อื่น ๆ ให้เชื่อมโยงกับการนำความรู้ไปใช้ในวิถีชีวิตของผู้เรียน ผู้สอนต้องใช้เทคนิคและวิธีการสอนที่หลากหลายและเหมาะสมกับผู้เรียน เพื่อลดความเบื่อหน่ายในการเรียน อีกทั้งยังเป็นการสร้างความสนใจในเนื้อหาวิชาและส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้น ผู้สอนและเทคนิคการสอน จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลทางตรงและทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทักษะทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

C - Care หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนการสอน ผู้เรียนต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่ มีความเสมอภาคเท่าเทียมกันระหว่างผู้เรียนแต่ละคน ไม่แบ่งแยกหรือเลือกที่รักมักที่ชัง สร้างระบบการติดตามดูแล ให้คำปรึกษาและประสานงานผู้เรียนทางโทรศัพท์ สร้างแรงจูงใจ ให้ผู้เรียนได้เรียนในสิ่งที่ตนสนใจ กระตุ้นให้ผู้เรียนได้แสดงความสามารถและใช้ศักยภาพของตนอย่างเต็มที่ มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน มีลักษณะเป็นกัลยาณมิตร ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยครูควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นในสิ่งที่ครูได้สอนและได้นำเสนอ พร้อมทั้งรับฟังอย่างมีเหตุผล เพื่อที่จะได้รับรู้ถึงความเข้าใจและยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ช่วยลดช่องว่างระหว่างครูกับผู้เรียน สิ่งเหล่านี้เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ทำให้ผู้เรียนรู้สึกมีความสุขและสนุกกับการเรียน ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนธรรมชาติต้อง

¹⁰⁰ อ.จ. สดุดก. 23/34/33

คำนึงถึงความสำคัญในการดูแลเอาใจใส่ผู้เรียนอย่างเต็มที่ สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้การจัดการเรียนการสอนประสบความสำเร็จ

M – Media หมายถึง สื่อการสอน เนื่องจากการศึกษาธรรมชาติซึ่งถือว่าเป็นนามธรรมยากต่อการเข้าใจ สื่อหรืออุปกรณ์การเรียนการสอนจึงมีความสำคัญ เพราะจะช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในเนื้อหาวิชา อันจะนำไปสู่การบรรลุจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ได้เร็วขึ้นและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทำให้ผู้เรียนไม่เกิดความเบื่อหน่ายและเรียนรู้ได้อย่างถูกต้อง ดังนั้น หน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนธรรมชาติ จึงควรจัดหาจัดหาสื่อที่ทันสมัยและสอดคล้องกับความต้องการของผู้สอนและผู้เรียน ไว้สำหรับประกอบการสอนและค้นคว้าเพิ่มเติม ฝึกอบรมผู้สอนให้มีความรู้ มีทักษะในการใช้การรักษา และซ่อมแซมสื่อประเภทต่าง ๆ กระตุ้นให้ผู้สอนและผู้เรียนสนใจในการใช้สื่อ เพื่อการเรียนการสอนให้มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ง่ายขึ้นและมีความสุขกับการเรียน

ทฤษฎี “KTTCM” Model เป็นองค์ความรู้ในการจัดการศึกษาธรรมชาติสำหรับข้าราชการ เป็นผลการวิจัยที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเพื่อให้เกิดความรู้ ในการจะนำไปสู่ภาคปฏิบัติได้จริงในการจัดการศึกษาธรรมชาติแก่ข้าราชการ ซึ่งสามารถสรุป ได้ดังนี้

K - Knowledge ผู้เรียนธรรมชาติต้องประกอบด้วยองค์ความรู้ในเนื้อหาวิชาจนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

T - Teacher and Teaching ผู้สอนมีบุคลิกภาพที่น่าศรัทธาเลื่อมใส ศรัทธา มีเทคนิคการสอนที่น่าสนใจ

T - Teacher and Teaching กระบวนการทำให้ข้อมูลย้อนกลับ ผู้สอนต้องมีบุคลิกภาพที่น่าเลื่อมใสศรัทธาและสามารถบูรณาการการสอนได้อย่างน่าสนใจ

C - Care การเรียนการสอน ต้องเอาใจใส่ผู้เรียน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการสร้างแรงจูงใจ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างครูกับผู้เรียน มีลักษณะเป็นกัลยาณมิตรช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

M - Media การจัดการเรียนการสอน มีสื่อการสอนที่ทันสมัยและสอดคล้องกับเนื้อหาวิชา และจุดประสงค์ของการเรียนรู้

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลการศึกษากำหนดให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยรวมทั้ง 5 ด้าน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ดังนั้น ผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ควรรักษามาตรฐานระดับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการนี้ไว้ โดยสนับสนุนการจัดการศึกษาแก่ข้าราชการให้มีความพร้อมในด้านต่าง ๆ เช่น ผู้สอน สถานที่เรียน สภาพแวดล้อมทางการเรียน สื่อการสอนที่หลากหลาย กระบวนการเรียนการสอนที่มีการบูรณาการทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านผลผลิต ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ดังนั้น ผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ควรรักษามาตรฐานระดับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการนี้ไว้ โดยจัดการศึกษาธรรมศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและสังคม กำเนึงถึงการเข้าใจในเนื้อหาสาระเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของผู้เรียนและพัฒนาให้ผู้เรียนสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านกระบวนการ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้น ผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ควรปรับปรุงมาตรฐานระดับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยมีการทดสอบความรู้พื้นฐานของผู้เรียน มีการจัดกิจกรรมที่เพิ่มความรู้ให้ผู้เรียนเพื่อเพิ่มทักษะและความเข้าใจในเนื้อหาวิชาทางพระพุทธศาสนา

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน สามารถให้การเสนอแนะเชิงนโยบายตามลำดับ ได้ดังนี้

1) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านปัจจัยนำเข้า พบว่า โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ดังนั้น ผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ควรรักษามาตรฐานระดับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการนี้ไว้ โดยสนับสนุนให้พระวิทยามีจำนวนที่เพียงพอ อีกทั้งสภาพแวดล้อมทางการเรียน วัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน และความพร้อมในการจัดการเรียนการสอนด้านต่าง ๆ

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ข้อที่ว่า “ผู้สอนมีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์เพียงพอในเนื้อหาวิชาที่สอน” ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ดังนั้น ผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ควรรักษามาตรฐานระดับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการนี้ไว้ โดยสนับสนุนพระวิทยากรให้ได้ศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น การทัศนศึกษาสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำความรู้มาปรับใช้และถ่ายทอดให้ผู้เรียนได้เข้าใจชัดเจนมากขึ้น

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ข้อที่ว่า “ผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับรายวิชาที่เรียน” ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้น ผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาธรรมศึกษา

แก่ข้าราชการ ควรปรับปรุงมาตรฐานระดับการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยควรมีการทดสอบความรู้พื้นฐานผู้เรียนก่อนเพื่อจะได้ทราบว่า ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชามากน้อยเพียงใด เพื่อจะได้จัดการเรียนการสอนได้เหมาะสมกับผู้เรียน

2) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านกระบวนการ พบว่า โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้น ผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ควรปรับปรุงมาตรฐานระดับการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยผู้สอนต้องให้นักเรียนรู้จักเสาะแสวงหาความรู้ รู้จักคิด รู้จักทำและรู้จักแก้ปัญหา เพื่อให้ นักเรียนเกิดความตระหนักเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม จะต้องมีกิจกรรมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ มีสื่อการเรียนการสอนทั้งวัสดุ อุปกรณ์ หนังสืออ้างอิง ให้นักเรียน ได้ค้นคว้า ศึกษาอภิปราย วิเคราะห์ ดังสมมติฐาน ทดลองและสรุปผลของการเรียนรู้ต่อไป

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ข้อที่ว่า “มีสื่อและเทคโนโลยีที่หลากหลายและทันสมัยช่วยเสริมการเรียนรู้ความเข้าใจในเนื้อหามากขึ้น” ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ดังนั้น ผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ควรรักษามาตรฐานระดับการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการนี้ไว้ โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา จึงควรจัดหาสื่อที่สอดคล้องกับความต้องการผู้เรียนและอาจารย์ไว้สำหรับประกอบการสอนและค้นคว้าเพิ่มเติม ผู้สอนควรใช้สื่อหรืออุปกรณ์การเรียนการสอนที่หลากหลายและทันสมัย

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ข้อที่ว่า “ผู้สอนมอบหมายงานต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนทบทวนเพื่อการเตรียมตัวในการศึกษาล่วงหน้า” ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้น ผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ควรปรับปรุงมาตรฐานระดับการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยผู้สอนควรมอบหมายงานหรือ แบบฝึกหัดให้ผู้เรียนได้ทำการทบทวน เพื่อจะทำให้กระบวนการเรียนการสอนครั้งต่อไปมีความต่อเนื่อง

3) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านการควบคุมการเรียนการสอน พบว่า โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ดังนั้น ผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ควรรักษามาตรฐานระดับการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการนี้ไว้ โดยผู้สอนต้องกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจ สร้างบรรยากาศในการเรียนการสอนให้มีบรรยากาศเป็นกันเองระหว่างผู้สอนและผู้เรียน มีบรรยากาศที่ผ่อนคลาย ผู้สอนเป็นกัลยาณมิตร เปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้สอบถามเกี่ยวกับสิ่งที่ยังไม่เข้าใจ

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ข้อที่ว่า “ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจ ติดตามการเรียนการสอน มีอารมณ์ดี มีความสุขในการเรียน” ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ดังนั้น ผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาประถมศึกษาแก่ข้าราชการ ควรรักษามาตรฐานระดับการให้การศึกษา

ธรรมศึกษาแก่ข้าราชการนี้ไว้ โดยผู้สอนต้องเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ รู้แจ้งเห็นจริงตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา มีความรัก ความศรัทธา เชื่อมมั่นต่อพระรัตนตรัย มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เสียสละ มีความรับผิดชอบต่อนักที่ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน ซึ่งทำให้สามารถที่จะชี้แนะ ชักชวนและจูงใจให้นักเรียนเห็นความสำคัญของการศึกษาและปฏิบัติตามได้

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ข้อที่ว่า “ผู้สอนมอบหมายงานที่มีลักษณะท้าทายตามความเหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียน” ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้น ผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ควรปรับปรุงมาตรฐานระดับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยผู้สอนต้องมอบหมายงานที่เหมาะสมให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าก่อนที่จะทำการเรียนการสอนในครั้งต่อไป อันเป็นการเพิ่มทักษะในการเรียนรู้ให้แก่ครูผู้สอนจึงจำเป็นต้องเป็นผู้อำนวยความสะดวกและทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรแห่งการเรียนรู้ อย่างแท้จริงเพื่อเติมเต็มศักยภาพของผู้เรียน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านผลผลิต พบว่า โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ดังนั้น ผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ควรรักษามาตรฐานระดับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการนี้ไว้ โดยจัดการศึกษาธรรมศึกษาเพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านพุทธิพิสัย ด้านทักษะพิสัย และด้านจิตพิสัย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ปฏิบัติและเสริมสร้างเจตคติ ค่านิยม จนกลายเป็นความประพฤติและคุณลักษณะที่ดีงามและให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาจิตใจ มีคุณธรรมจริยธรรม สามารถแก้ปัญหาได้

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ข้อที่ว่า “ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามากขึ้น” ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ดังนั้น ผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ควรรักษามาตรฐานระดับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการนี้ไว้ โดยจัดการศึกษาธรรมศึกษาที่ให้ผู้เรียนมีความรู้อย่างชัดเจน อีกทั้งกระบวนการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาต้องมีความพร้อมทั้งด้านผู้สอน ด้านหลักสูตร ด้านสถานที่ ด้านกระบวนการเรียนการสอน ด้านการควบคุมการเรียนการสอน เป็นต้น

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ข้อที่ว่า “ผู้เรียนเห็นแนวทางในการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อความสำเร็จในชีวิต” ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้น ผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ควรปรับปรุงมาตรฐานระดับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยสร้างแรงจูงใจให้เกิดการกับผู้เรียนและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เน้นให้ผู้เรียนนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตเพื่อนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและดีงาม

5) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านข้อมูลย้อนกลับ พบว่า โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ดังนั้น ผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ควรรักษามาตรฐานระดับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการนี้ไว้ โดยผู้สอนควรมีบุคลิกภาพที่น่าเลื่อมใสศรัทธา มีความรู้ ความสามารถ มีการเตรียมความพร้อมในการสอน ควรสร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้มีบรรยากาศที่ผ่อนคลาย มีความเป็นกันเองระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน ผู้เรียนกับผู้สอน ผู้สอนควรกระตุ้นให้ผู้เรียนได้ตระหนักในคุณค่าของการมีคุณธรรม จริยธรรมและดำเนินชีวิตอยู่อย่างเหมาะสม สถานที่เรียนควรมีความพร้อม สะอาดเรียบร้อย มีสื่อการสอนที่สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา ผู้เรียนมีความเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่เรียน สามารถนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ข้อที่ว่า “ผู้สอนเตรียมแผนการสอน อธิบายจุดประสงค์ ขอบเขต ของหลักสูตร แนะนำวิธีการเรียนการสอนและการประเมินผลวิชาที่เรียนให้ผู้เรียนทราบเป็นอย่างดี” ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ดังนั้น ผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ควรรักษามาตรฐานระดับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการนี้ไว้ โดยต้องมีการเตรียมความพร้อมในการสอน มีการเตรียมแผนการสอนและสื่อการสอน มีความกระตือรือร้น มีบุคลิกภาพที่น่าเลื่อมใสศรัทธา

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ข้อที่ว่า “ผู้เรียนคิดว่า การจัดเวลาในการจัดการเรียนมีความเหมาะสม” ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้น ผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ ควรปรับปรุงมาตรฐานระดับการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยควรจัดเวลาเรียนให้มีความสอดคล้องกับเวลาการทำงานของข้าราชการ ควรจัดเวลาเรียนให้มีความสอดคล้องกับเนื้อหาวิชาที่เรียน

5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ” ผู้วิจัยเห็นว่า ควรศึกษาเพิ่มเติมจากงานวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

- 1) ควรวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลในการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการบริหารงานในหน้าที่”
- 2) ควรมีการวิจัยผลของกลุ่มตัวอย่างอื่นที่นอกไปจากกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยนี้ เช่น ข้าราชการในเขตอื่น บุคคลทั่วไป เป็นต้น
- 3) ควรมีการวิจัยติดตามผลของการศึกษาธรรมศึกษาของข้าราชการอย่างต่อเนื่อง เพื่อดูความคงทนของผลที่ได้รับจากการศึกษาธรรมศึกษา

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

ข้อมูลปฐมภูมิ

กรมการศาสนา. พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2530.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เล่มที่ 4, 10, 11, 12, 14, 18, 20, 22, 23, 24, 25. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

_____ . อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิบูลย์ธรรม, 2532.

_____ . ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือทั่วไป

กรมสามัญศึกษากระทรวงศึกษาธิการ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553. กรุงเทพมหานคร : กรมสามัญศึกษา, 2553.

_____ . สื่อการสอน. กรุงเทพมหานคร : อรุณลาดพร้าว โรงพิมพ์การศาสนา, 2540.

_____ . หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2551.

กรมการศาสนา. คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, 2542.

กิติมา ปรีดีคิดก. การบริหารและการนิเทศเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : อักษราพิพัฒนา, 2532.

กาญจนา ฤกษ์. หลักสูตรและการพัฒนา. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527.

_____ . การออกแบบการเรียนการสอน. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2539.

กิดานันท์ มลิทอง. เทคโนโลยีทางการศึกษาร่วมสมัย. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

กรรชิต มาลัยวงศ์. แนวคิดเรื่องการเตรียมสอนคอมพิวเตอร์ในระดับมัธยมศึกษา. ศูนย์บริการเพื่อการศึกษา 7 มกราคม – มีนาคม 2526.

- ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. การพัฒนาหลักสูตร : หลักการและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ อลิอันเฟรส, 2539.
- เชิดศักดิ์ โฆวาสินธุ์. การวัดผลการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สำนักทดสอบทางการศึกษาและ จิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2525.
- แถลงการณ์คณะสงฆ์เล่ม 1,2,3 อ่างใน สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, เรื่องตอบธรรมของ สนามหลวงแผนกธรรม 2553, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติ, 2553.
- ทิตมา เขมมณี. รูปแบบการเรียนการสอน : ทางเลือกที่หลากหลาย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- ธีรศักดิ์ อัครบวร. ความเป็นครูไทย. กรุงเทพมหานคร : ก.พลพิมพ์ 1996 จำกัด, 2544.
- ธีระศักดิ์ อุ่ณารมณต์เลิศ. เครื่องมือวิจัยทางการศึกษา : การสร้างและการพัฒนา. นครปฐม : ภาควิชา พื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549.
- ชานินทร์ ศิลป์จารุ. การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS. กรุงเทพมหานคร : บิตซิเนต อาร์แอนเค็ดดี, 2553.
- ชำระ บัวศรี. คู่มือการปฏิบัติงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2531.
- _____. ทฤษฎีหลักสูตร : การออกแบบและพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : พัฒนาการศึกษา, 2542.
- นิยม รัฐอมฤตกัณฑ์. ระเบียบปฏิบัติราชการและการเลขานุการ. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย รามคำแหง, 2521.
- บุญชม ศรีสะอาด. การวิจัยเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2543.
- เป็รื่อง กุมุท. เทคนิคการเขียนบทเรียนโปรแกรม. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2519.
- เปลื้อง ณ นคร. พจนานุกรมภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2516.
- ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์. การบริหารงานวิชาการ. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, 2542.
- ประเวศ วะสี. พุทธธรรมกับอุดมการณ์สำหรับศตวรรษที่ 21. ในพุทธธรรมกับอุดมการณ์สำหรับ ศตวรรษที่ 21 : ปาฐกถาครบรอบ 60 ปี พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2542.
- พระยามหาอำมาตยาธิบดี. การปกครองฝ่ายพลเรือน. กรุงเทพมหานคร : จัดพิมพ์ในงานพระราชทาน เพลิงศพพระภิกษุศรีสุพรรณภูมิ(สุค สุนทรสารทูล), 2520.

- พระมหาโสภณมหาเถระ(มหาเถรสมาคม). **ธรรมจกัปปวัตตนสูตร**. แปลและเรียบเรียงโดย
พระคันธสารภิกขุวงศ์. กรุงเทพมหานคร : ประชาราษฎร์ไทยการพิมพ์, 2542.
- พระพุทธโฆสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ).
กรุงเทพมหานคร : บริษัทธนาเพรส จำกัด, 2548.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2526.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2549.
- พระเทพเวที (ป. อ. ปยุตโต). **การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพมหานคร : คณะ
ศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2532.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.
- _____ . **การศึกษา : เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก จำกัด, 2541).
- _____ . **การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2539.
- _____ . **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2539.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.
- พุทธทาสภิกขุ. **การศึกษาคืออะไร**. กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, 2527.
- _____ . **ฟ้าดาวระหว่าง 50 ปี ที่สวนโมกข์**. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, 2529.
- _____ . **คู่มือมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2551.
- ภาษาศาสตร์, สถาบัน. **ปทานุกรม ฉบับหลวง**. กรุงเทพมหานคร : ประจักษ์การพิมพ์, (ม.ป.ป.).
- นิยม รัฐอมฤตคกับคณะ. **ระเบียบปฏิบัติราชการและการเลขานุการ**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, 2521.
- ยงค์ ชุ่มชิด. **การศึกษาและความเป็นครูไทย**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2544.
- ลัดดา สุขปรีดี. **เทคโนโลยีการเรียนการสอน**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2523.
- วิจิตร ศรีสะอ้าน. **สังคมศาสตร์การศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., 2533.
- _____ . **เอกสารการสอนชุดวิชาพื้นฐานการศึกษา เล่ม 2 หน่วยที่ 6-10**. นทบุรี :
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2523.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. **กระบวนการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน**. กรุงเทพมหานคร : ธเนศวรการ
พิมพ์, 2525.

- สุมน อมรวิวัฒน์. แนวคิดเกี่ยวกับการบูรณาการการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม. ในวิธีการเรียนรู้ของสังคมไทย : ประมวลสาระจากการประชุมและรวมข้อเขียนจากนักคิด, กรุงเทพมหานคร : โครงการวิธีการเรียนรู้ของคนไทย, 2546.
- สุนีย์ ภูพันธ์. แนวคิดพื้นฐานการสร้างและการพัฒนาหลักสูตร. เชียงใหม่ : The knowledge Center, 2546.
- สุมิตร คุณากร. หลักสูตรและการสอน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2532.
- สันต์ ชรรณบำรุง. หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2527.
- สิทธิศักดิ์ จุลศิริพงษ์. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน. นครราชสีมา : คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, 2545.
- สาโรช บัวศรี. การศึกษาคามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญผล, 2529.
- สนิท ศรีสำแดง. พุทธศาสนากับหลักสูตรการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : นีลนาราการพิมพ์, 2534.
- สมาน รังสิโยกฤษณ์. การบริหารราชการไทย. กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, 2543.
- สุจินต์ ชรรณชาติ. การวิจัยภาคปฏิบัติวิธีดี. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2549.
- สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม 2550. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2550.
- _____ เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม 2552. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2552.
- _____ เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม 2553. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2553.
- สำนักงาน ก.พ.. คำนิยมสร้างสรรค์ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมจริยธรรมสถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน, 2547.
- สังข์ อุทรานันท์. พื้นฐานและหลักการพัฒนหลักสูตร. กรุงเทพมหานคร : วงเดือนการพิมพ์, 2532.
- _____ การจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- อารี สัตถ์หลวี. รูปแบบการเรียนการสอนเด็กปัญญาเลิศ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2540.
- องอาจ ฉัยพัฒน์. การออกแบบการวิจัย : วิธีการเชิงปริมาณเชิงคุณภาพและผสมผสานวิธีการ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551.
- อาภรณ์ ใจเที่ยง. หลักการสอน. กรุงเทพมหานคร : โอเคียนสโคร์, 2537.

2) วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์/วิจัย

- เกศินี หงสนันท์. “วิวัฒนาการของระบบราชการไทย : การศึกษาเปรียบเทียบพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนฉบับต่าง ๆ พ.ศ. 2471-2518”. แผนกรัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.
- คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. “การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมผู้เรียน โดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนธรรมศึกษาชั้นตรี –โท –เอกในสถานศึกษา”. ทุณฑการวิจัยจากกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ปีงบประมาณ 2549.
- ทวีศิลป์ สารแสน. “ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมทางการเรียนในห้องเรียนด้านครูผู้สอนกับความพึงพอใจของนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา”. ปริญญานิพนธ์ กศ.ค. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร. 2543.
- นวรรค์ หมั่นวิริยะ. “สภาพและปัญหาการส่งเสริมจริยธรรมของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม”. รายงานวิจัย. คณะวิทยาการจัดการ, มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, 2549.
- ประเสริฐ คำลุน. “ความคิดเห็นของผู้นำเกี่ยวกับจริยธรรมการครองคนตามแนวพุทธศาสตร์ : กรณีศึกษาผู้นำสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอบุฉกริกร จังหวัดอุบลราชธานี”. วิทยานิพนธ์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, 2550.
- พระบัญชา ฤทธิงาม. “ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประสิทธิผลของการจัดการศึกษาธรรมศึกษา ของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี”. วิทยานิพนธ์. ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, 2553.
- พระมหาศรีทนต์ สมจาโรและคณะ. “การศึกษาความเป็นไปได้ในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมแก่เยาวชนโดยใช้หลักสูตรธรรมศึกษา : กรณีศึกษาอาชีวศึกษาในกรุงเทพมหานคร”. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2547.
- พระมหาวิศักดิ์ ทีปรมุโม. “การนำหลักจริยธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักศึกษารายวิชาชีพครูในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง ปีการศึกษา 2546”. รายงานการวิจัย. ทุณฑการวิจัยจาก สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2547.
- พระมหาทวี กนุกวีโร. “การประเมินหลักสูตร โรงเรียนพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยและสาขาในกรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์. ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543.
- พระมหาธวัชชัย รสเลิศ. “ปัจจัยที่สัมพันธ์กับประสิทธิผลการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักเรียนในกรุงเทพมหานคร”. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551.

- พระครูศรีกิตติวรากร (บุญชัย กิตติบุญโณ). “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ฝ่าย
ธรรมศึกษา สำนักเรียนคณะจังหวัดนนทบุรี ภาค 1”. วิทยานิพนธ์ สาขาวิชาการจัดการ
การศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2551.
- พระมหาชูศักดิ์ กิจจุงกาโร. “ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประสิทธิผลของ
การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี”.
วิทยานิพนธ์. สาขาวิชาบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, 2552.
- พระมหาสุพจน์ สุวโจ (พยัคฆ์พิทยางกูร). “การประเมินหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม :
ศึกษาระดับมัธยมศึกษาชั้นตรี”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545.
- พัชรารักษ์ พสุวัต. “การศึกษาสมรรถภาพความเป็นครูของนักศึกษาฝึกสอน คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง”. โครงการวิจัย ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์,
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2533.
- สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม. “การศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนธรรม
ศึกษาในสังคมไทย : ศึกษาสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของผู้เรียนธรรมศึกษาทุก
ระดับช่วงชั้น”. รายงานการวิจัย. กรมการศาสนา : กระทรวงวัฒนธรรม, 2549.
- อ้อมเดือน สดมณี. “การประเมินหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเอกพระพุทธศาสนา
พุทธศักราช 2538 ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”. ได้รับทุนอุดหนุนการ
วิจัยประจำปี พ.ศ. 2543. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

3) เอกสารอื่น ๆ ที่ไม่ได้ตีพิมพ์/บทความจากเว็บไซต์

ไพฑูรย์ ศรีฟ้า. การจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียน. 1 มกราคม 2553

<http://srithai.hypermart.net/environment.html>

ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร. หลักสูตรวิเคราะห์ผู้เรียน. 10 ตุลาคม 2554.

www.analisis.ispace.in.th/WBIaum/webpage.html)

วิกิพีเดีย. เขตบางพลัด. 13 พฤศจิกายน 2553

<http://th.wikipedia.org/wiki>.

วิกิพีเดีย. ราชการในประเทศไทย. 10 ธันวาคม 2553

<http://th.wikipedia.org/wiki/>.

อรพัญญ์ ประสิทธิ์รัตน์. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้. 3 มกราคม 2551,

<http://edu.swu.ac.th/encyclopedia/book%2025>.

2. ภาษาอังกฤษ

- Benjamin S. Bloom, Max D. Engelhart and others. **Taxonomy of Educational Objective : Handbook I Cognitive Domain.** 18 th ed., New York: David McKay company, Inc., 1994.
- Carter V. Good. **Dictionary of Education.** (New York : McGraw-Hill Book Company, 1959.
- Carroll, John B. **A Model of School Learning.** Teacher College Record. 64(4) .1971.
- Dewey, John. **Democracy and Education.** (New York : The Macmillum company. 1965.
- Hough, John Duncan, J.K. **Teaching : description and analysis,** Publication : Reading Addison Wesley 1970.
- Kolb, D.A. and Lewis, L.H.. **“Facilitating Experiential Learning: Observations and Reflections,”** in Experiential and Simulation Techniques for Teaching Adults., New Directions for Continuing Education, Lewis, L.H., ed. No. 50, Jossey-Bass, San Francisco, 1986.
- McVey, G.F. **Ergonomics and The Learning Environment. Handbook for Research for Educational Communications and Technology.** In Jonassen, D. editor. Washington, D.C. : Association for Educational Communication and Technology, 1996.
- Krathwohl, Bloom B S and Masia B B. **Taxonomy of Educational Objectives,** the classification of educational goals–Handbook II : Affective Domain New York : McKay, 1964.
- Marsch, Collin and Gorge Willis. **Curriculum : Aternatives approaches, ongoing issues.** Englewood Cliff, N.J. : Prentice-Hall. 1995.
- Prescott, Danial A. **A Report of the Conference on Child Study. Educational Bulletin.** (Bangkok : Faculty of Education).1961.
- Tanner, Daniel and Lauvel Tanner. **Curriculum development : Theory into practice.** 3rded. Englewood Cliff, N.J. : Prentice-Hall. 1995.

บุคคลากร

1. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ พระมหาสายรุ้ง อินฺทาวุโธ
สัมภาษณ์เมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2554
สถานที่สัมภาษณ์ อาคารพระปริยัติธรรม วัดอาวุธวิกสิตาราม กรุงเทพมหานคร
การศึกษา ป.ธ. 7, Ph.D.(พุทธศาสตร์)
ตำแหน่ง รองประธานอำนวยการ โครงการธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการ วัดอาวุธวิกสิตาราม
2. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ พระมหากรพัฒน์ กุสลจิตฺโต
สัมภาษณ์เมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2554
สถานที่สัมภาษณ์ อาคารพระปริยัติธรรม วัดอาวุธวิกสิตาราม กรุงเทพมหานคร
การศึกษา น.ธ. เอก, ป.ธ. 5, ปริญญาตรี
ตำแหน่ง ครูสอนธรรมศึกษาสำหรับข้าราชการ
3. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ นายอมรทัต พิจิตรกิตฺพล
สัมภาษณ์เมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2554
สถานที่สัมภาษณ์ สำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร
การศึกษา ปริญญาตรี
ตำแหน่ง ผู้อำนวยการเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร
4. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ นางอัญชลี กิตฺติสุววรรณ
สัมภาษณ์เมื่อ 11 กุมภาพันธ์ 2554
สถานที่สัมภาษณ์ สำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร
การศึกษา ปริญญาตรี
ตำแหน่ง หัวหน้าฝ่ายปกครอง สำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร
5. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ นางกะนิงนิจ ตราชวาณิช
สัมภาษณ์เมื่อ 11 กุมภาพันธ์ 2554
สถานที่สัมภาษณ์ สำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร
การศึกษา ปริญญาตรี
ตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้อำนวยการเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร

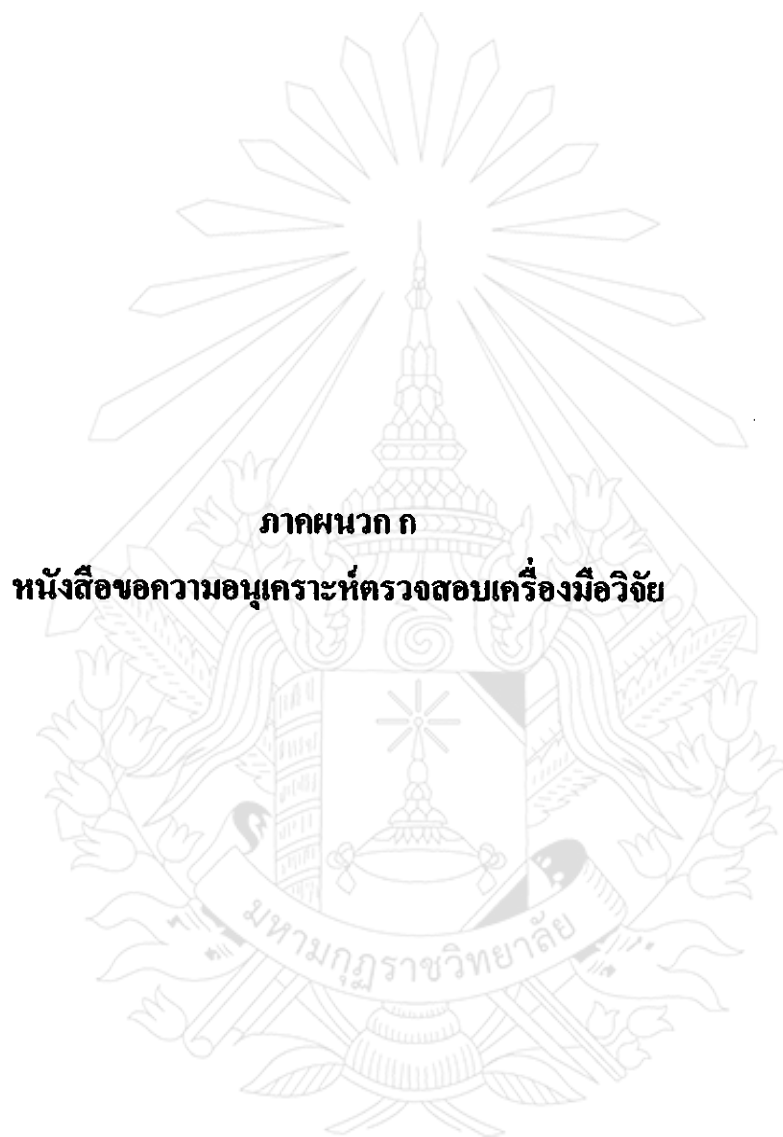
6. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ นายชงยุทธ ศรีทธาธรรมกุล
 สัมภาษณ์เมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2554
 สถานที่สัมภาษณ์ สำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร
 การศึกษา ปริญญาตรี
 ตำแหน่ง หัวหน้าฝ่ายการศึกษา สำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร
7. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ นางอัจฉรา สิงหารูณ
 สัมภาษณ์เมื่อ 2 มีนาคม 2554
 สถานที่สัมภาษณ์ สำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร
 การศึกษา ปริญญาตรี
 ตำแหน่ง หัวหน้าฝ่ายสุขภาพและสิ่งแวดล้อม สำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร
8. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ นางชนากานต์ กุลบุตร
 สัมภาษณ์เมื่อ 5 มีนาคม 2554
 สถานที่สัมภาษณ์ สำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร
 การศึกษา ปริญญาตรี
 ตำแหน่ง หัวหน้าฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร
9. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ นางเพียงจันทร์ พงพิพัฒน์
 สัมภาษณ์เมื่อ 6 มีนาคม 2554
 สถานที่สัมภาษณ์ สำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร
 การศึกษา ปริญญาตรี
 ตำแหน่ง ผู้อำนวยการ โรงเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม สำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร
10. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ นางไพรัตน์ อยู่สมบูรณ์
 สัมภาษณ์เมื่อ 7 มีนาคม 2554
 สถานที่สัมภาษณ์ สำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร
 การศึกษา ปริญญาตรี
 ตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้อำนวยการ โรงเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม กรุงเทพมหานคร

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๕๘ วิทยาลัยการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยากุล เชียงใหม่ ๑๐๒๐๐
 โทร. (๐๕) ๕๖๑-๖๕๕๓, ๕๖๕-๗๓๐๕-๓, ๕๖๕-๗๓๐๕
 ๕๖๕-๗๓๐๖, ๕๖๕-๗๓๐๕ โทรสาร (๐๕) ๕๖๑-๐๒๕๔

ที่ ศธ ๖๐๐๒ (๒) / ว ๒๕๗๓

๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๒

เรื่อง กราบเรียนเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย
 เรียน พระมหาสุริยา วรเมธี (ผศ.ดร.)
 สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ศูนย์การศึกษาวัดอาวสุ
 วัดสิตาราม ได้อนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์แก่นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธ
 ศาสนศึกษา ในกรณีนี้ พระมหาถ้ำตัน วิสุทธิญาโณ ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการ
 ให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ : PATTERNS OF DHAMMASEUKSA ORGANIZATION
 FOR GOVERNMENT OFFICERS” ทางบัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าอาจารย์เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญทางด้าน
 นี้

ดังนั้น จึงขอเรียนเชิญอาจารย์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยของนักศึกษา
 ท่านนี้ด้วย หวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากอาจารย์เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาของนักศึกษา

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระครูปลัดตัมพิตถนวิริยาจารย์)

รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย ศูนย์การศึกษาวัดอาวสุวัดสิตาราม อาคาร ๓๒๓ ชั้น ๒

โทร. ๐๒ ๔๒๔-๔๖๕๘, ๐๒ ๔๒๔-๔๖๕๔ โทรสาร ๐-๒๔๒๔-๔๖๕๘

บันทึกข้อความ

หน่วยงาน บัณฑิตวิทยาลัย ศูนย์การศึกษาวัดอวรุณวิภังคาราม โทร. ๐๒ ๔๒๔-๔๖๕๘, ๐๒ ๔๒๔-๔๖

ที่ ศธ ๖๐๐๒ (๒)/ ว ๒๗๗ วันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๒

เรื่อง เชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เจริญพร ผศ.ดร.สุวิญ รักสัตย์

ด้วยบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ศูนย์การศึกษาวัดอวรุณวิภังคารามได้อนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์แก่นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา ในกรณี พระมหาคำตัน วิสุทธิญาโณ ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ : PATTERNS OF DHAMMASEUKSA ORGANIZATION FOR GOVERNMENT OFFICERS” ทางบัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าอาจารย์เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญทางด้านนี้

ดังนั้น จึงขอเจริญพรเชิญอาจารย์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยของนักศึกษาท่านนี้ด้วย หวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากอาจารย์เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาของนักศึกษา และได้แนบเครื่องมือวิจัยมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

หน่วยงาน บัณฑิตวิทยาลัย ศูนย์การศึกษาวัดอาวุธวิกสิตาราม โทร. ๐๒ ๔๒๔-๔๖๕๘, ๐๒ ๔๒๔-๔๖

ที่ ศธ ๖๐๐๒ (๒)/ ว ๒๗๗ วันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๒

เรื่อง เชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เจริญพร ผศ.พิเศษ ดร.สุกิจ ชัยมุสิก

ด้วยบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ศูนย์การศึกษาวัดอาวุธ
วิกสิตารามได้อนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์แก่นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธ
ศาสนศึกษา ในการนี้ พระมหาคำตัน วิสุทธิญาโณ ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการ
ให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ : PATTERNS OF DHAMMASEUKSA ORGANIZATION
FOR GOVERNMENT OFFICERS” ทางบัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าอาจารย์เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญทางด้าน
นี้

ดังนั้น จึงขอเจริญพรเชิญอาจารย์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยของ
นักศึกษาท่านนี้ด้วย หวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากอาจารย์เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาของ
นักศึกษา และได้แนบเครื่องมือวิจัยมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๕๖ ไร่บรรณิณวิหาร ถนนสุโขทัย อ.เมือง จ.พิษณุโลก ๖๖๐๐๐
โทร. ๐๕-๕๓๖-๖๕๖๓, ๕๕๕-๕๓๖๕-๓, ๕๕๕-๕๓๐๕, ๕๕๕-๕๓๐๖, ๕๕๕-๕๓๐๕ โทรสาร ๐๕-๕๕๖-๐๕๖๕

ที่ ศธ ๖๐๐๒ (๒) / ๖๒๗๗

๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๒

เรื่อง เจริญพรเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เจริญพร ผศ.ดร.ศิริวัฒน์ ศรีเครือคง

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ศูนย์การศึกษาวัดอาวรุทวิภิตคารามได้อนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์แก่นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตร์คหกรรมศึกษา สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา ในกรณีนี้ พระมหาคำตัน วิสุทฐญาโณ ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ : PATTERNS OF DHAMMASEUKSA ORGANIZATION FOR GOVERNMENT OFFICERS” ทางบัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าอาจารย์เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญทางด้านนี้

ดังนั้น จึงขอเจริญพรเชิญอาจารย์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยของนักศึกษาท่านนี้ด้วย หวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากอาจารย์เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาของนักศึกษา

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย ศูนย์การศึกษาวัดอาวรุทวิภิตคาราม อาคาร ญสส. ชั้น ๒

โทร. ๐๒ ๕๒๔-๔๖๕๘, ๐๒ ๕๒๔-๔๖๕๘ โทรสาร ๐-๒๕๒๔-๔๖๕๘

ที่ ศธ ๖๐๐๒ (๒) / ว ๒๗๗

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๕๓ ไร่ประทีปวิทยาร วิทยาลัยสุโขทัย กทม. ๑๐๒๐๐
โทร. (๐๒) ๒๖๖-๖๕๕๓, ๒๖๕-๖๓๐๕-๓, ๒๖๕-๖๓๐๕
๒๖๕-๖๓๐๖, ๒๖๕-๖๓๐๕ โทรสาร ๐๒ ๒๖๖-๐๒๕๔

๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๒

เรื่อง เจริญพรเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เจริญพร คุณนิภา กิมสูงเนิน

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ศูนย์การศึกษาวัดอาวรุท
วิกสิตาราม ได้อนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์แก่นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรคุณวุฒิบัณฑิต สาขาวิชาพุทธ
ศาสนศึกษา ในกรณี พระมหาคำตัน วิสุทธิญาโณ ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการ
ให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ : PATTERNS OF DHAMMASEUKSA ORGANIZATION
FOR GOVERNMENT OFFICERS” ทางบัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าอาจารย์เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญทางด้าน
นี้

ดังนั้น จึงขอเจริญพรเชิญอาจารย์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยของ
นักศึกษาท่านนี้ด้วย หวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากอาจารย์เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาของ
นักศึกษา

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย ศูนย์การศึกษาวัดอาวรุทวิกสิตาราม อาคาร ญสส. ชั้น ๒

โทร. ๐๒ ๔๒๔-๔๖๕๘, ๐๒ ๔๒๔-๔๖๕๔ โทรสาร ๐-๒๔๒๔-๔๖๕๘

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์รวบรวมข้อมูลวิจัยเพื่อทำวิทยานิพนธ์

ที่ ศธ ๖๐๐๒ (๒) / ๖๐๓๗

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๕๙ วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย
โทร. (๐๕) ๕๒๓-๕๒๒๒๓, ๕๒๓-๕๒๒๒๒-๓, ๕๒๓-๕๒๒๒๒,
๕๒๓-๕๒๒๒๓, ๕๒๓-๕๒๒๒๒ (โทรสาร) (๐๒) ๕๒๓-๕๒๒๒๓

๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓

เรื่อง ขอกความอนุเคราะห์ให้นักศึกษาเข้าร่วมข้อมูลวิจัยเพื่อทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร ผู้อำนวยการเขตบางพลัด

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาคำตัน วิสุทธาโณ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (Buddhist Studies) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ศูนย์การศึกษาวัดอาวุธวิกสิตาราม ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการให้การศึกษา ธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ: PATTERNS OF DHAMMASEUKSA ORGANIZATION FOR GOVERNMENT OFFICERS” มีความประสงค์ขอเข้าแจกแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลวิจัยทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งนักศึกษาท่านดังกล่าวจักได้ถามวันและเวลาที่ท่านเห็นเหมาะสมอีกครั้ง

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยจึงเจริญพรมายังท่าน เพื่อขอกความอนุเคราะห์ให้นักศึกษาเข้าแจกแบบสอบถามเก็บข้อมูลวิจัยทำวิทยานิพนธ์

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอกความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

พระครูปลัดสัมพิพัฒน์ (พระครูปลัดสัมพิพัฒน์)

รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย ศูนย์การศึกษาวัดอาวุธวิกสิตาราม อาคาร ญสท. ชั้น ๒

โทร. ๐๒ ๕๒๔-๕๖๕๘, ๐๒-๕๒๔-๕๖๕๘ โทรสาร ๐-๒๕๒๔-๕๖๕๘

ที่ ศธ ๖๐๐๒ (๒) / ๖๐๓๓

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๕๕ ถนนวิภาวดีรังสิต แขวงจตุจักร เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๑๓๐

โทร. ๐๒-๒๕๒๔-๔๖๕๔, ๐๒-๒๕๒๔-๔๖๕๕ โทรสาร ๐-๒๕๒๔-๔๖๕๘

๒๕๕-๒๕๖๓, ๒๕๖๓-๒๕๖๔, ๒๕๖๔-๒๕๖๕, ๒๕๖๕-๒๕๖๖, ๒๕๖๖-๒๕๖๗, ๒๕๖๗-๒๕๖๘, ๒๕๖๘-๒๕๖๙

๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้นักศึกษาเข้าร่วมข้อมูลวิจัยเพื่อทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาคำตัน วิสุทธาโณ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (Buddhist Studies) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ศูนย์การศึกษาวัดอาวุธวิกสิตาราม ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการให้การศึกษา ธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ : PATTERNS OF DHAMMASEUKSA ORGANIZATION FOR GOVERNMENT OFFICERS” มีความประสงค์ขอเข้าแจกแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลวิจัยทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งนักศึกษาท่านดังกล่าวจักได้ตามวันและเวลาที่ท่านเห็นเหมาะสมอีกครั้ง

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยจึงเจริญพรมายังท่าน เพื่อขอบความอนุเคราะห์ให้นักศึกษาเข้าแจกแบบสอบถามเก็บข้อมูลวิจัยทำวิทยานิพนธ์

จึงเจริญพรมาเพื่อขอบความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)
รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย ศูนย์การศึกษาวัดอาวุธวิกสิตาราม อาคาร ญสส. ชั้น ๒

โทร. ๐๒ ๔๒๔-๔๖๕๘, ๐๒-๔๒๔-๔๖๕๕ โทรสาร ๐-๒๕๒๔-๔๖๕๘

บันทึกข้อความ

หน่วยงาน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย โทร. ๐-๒ ๔๘๒-๔๕๐๑

ที่ ศธ ๖๐๐๒/ว๐๖๕ วันที่ ๒๔ มกราคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมสัมมนาวิชาการเชิงปฏิบัติการ

เรียน พระมหาสาธุรัง อินทาวุโธ, คร.

ด้วย พระมหาคำตัน วิสุทธิธมโม นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา พุทธศาสนศึกษา (Buddhist Studies) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อ วิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการให้การศึกษาระบบศึกษาก่อข้าราชการ : PATTERNS OF DHAMMASEUKSA ORGANIZATION FOR GOVERNMENT OFFICERS” โดยทำเทคนิควิจัย ในรูปแบบการทำ Focus Group Reserch มีความประสงค์จะจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อเก็บข้อมูลจาก คณาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการให้การศึกษาระบบศึกษาก่อข้าราชการ ในวันอังคารที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔ เวลา ๑๓.๐๐ – ๑๕.๓๐ น. ณ ห้องประชุม อาคารพระปริยัติธรรมชั้น ๒ สำนักเรียนวัดอาวฐ วิถีธรรม บางพลัด กรุงเทพฯ เพื่อจะได้ทราบถึงรูปแบบกระบวนการ ประสิทธิภาพ ผลกระทบ อุปสรรค ปัญหา ของการให้การศึกษาระบบศึกษาก่อข้าราชการ

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในรูปแบบการ ให้การศึกษาระบบศึกษาก่อข้าราชการ จึงขอนิมนต์ท่านเข้าร่วมสัมมนาวิชาการเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้ ตาม วันและเวลาดังกล่าว

(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยจารย์)

รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ที่ ศธ ๖๐๐๒ / ๖๐๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย
๒๒๘ หมู่ ๖ ตำบลบ้านใหม่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
โทร. ๐๒-๖๒๖-๖๒๖๖ ต่อ ๒๒๒๓-๒๒๒๕ โทรสาร ๐๒-๖๒๖-๖๒๖๖ ต่อ ๒๒๒๖-๒๒๒๗
๒๕๒-๒๕๒๖ หมู่ ๖ ตำบลบ้านใหม่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

๒๕ มกราคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมสัมมนาวิชาการเชิงปฏิบัติการ

เรียน พระมหากรพัฒน์ กุสตจิตโต พระวิทยากร

ด้วย พระมหาคำตัน วิสุทฺธิธมฺโณ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา พุทธศาสนศึกษา (Buddhist Studies) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อ วิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ : PATTERNS OF DHAMMASEUKSA ORGANIZATION FOR GOVERNMENT OFFICERS” โดยทำเทคนิควิจัย ในรูปแบบการทำ Focus Group Resesron มีความประสงค์จะจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อเก็บข้อมูลจาก คณะจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านกรให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ ในวันที่อังคารที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕ เวลา ๑๓.๐๐ – ๑๕.๓๐ น. ณ ห้องประชุม อาคารพระปริยัติธรรมชั้น ๒ สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม บางพลัด กรุงเทพฯ เพื่อจะได้ทราบถึงรูปแบบกระบวนการ ประสิทธิภาพ ผลกระทบ อุปสรรคปัญหา ของ การให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในรูปแบบการ ให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการดังกล่าว จึงขอนิมนต์ท่านเข้าร่วมสัมมนาวิชาการเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูปลัดดัมพ์พัฒนวิริยาจารย์)
รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสงเค้งพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๕๘ หมู่ที่ ๑ อ.สาขลา-นครชัยศรี ต.สาขลา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๑๒๐๐

โทร. ๐-๒๕๘๒-๕๕๐๑ โทรสาร : ๐-๒๕๘๒-๕๕๐๔

ที่ ศธ ๖๐๐๒/ว๐๖๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๕๖ วิทยาลัยการศึกษาระดับอุดมศึกษา มทส. ๖๖๒๐๖
191 หมู่ ๑๕ ซ.พหลโยธิน แขวงจตุจักร เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๓๑๕
๑๐๓๑๕๖๖ โทร. ๐๒-๒๖๕๓๖๖๖ โทรสาร ๐๒-๒๖๕๓๖๖๗

๒๔ มกราคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมสัมมนาวิชาการเชิงปฏิบัติการ

เจริญพร นายอมรศักดิ์ พิจิตรคดีพล ผู้อำนวยการเขตบางพลัด

ด้วย พระมหาคำฉัน วิสุทธิธรรมา โณ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา พุทธศาสนศึกษา (Buddhist Studies) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อ วิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ : PATTERNS OF DHAMMASEUKSA ORGANIZATION FOR GOVERNMENT OFFICERS” โดยทำเทคนิควิจัย ในรูปแบบการทำ Focus Group Resesrch มีความประสงค์จะจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อเก็บข้อมูลจาก คณาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิทางการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ ในวันอังคารที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔ เวลา ๑๓.๐๐ – ๑๕.๓๐ น. ณ ห้องประชุม อาคารพระปริยัติธรรมชั้น ๒ สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม บางพลัด กรุงเทพฯ เพื่อจะได้ทราบถึงรูปแบบกระบวนการ ประสิทธิภาพ ผลกระทบ อุปสรรคปัญหา ของ การให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในรูปแบบการ ให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการดังกล่าว จึงขอเชิญท่านเข้าร่วมสัมมนาวิชาการเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)
รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ อ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๒๐๐

โทร. ๐-๒๔๘๒-๔๕๐๑ โทรสาร : ๐-๒๔๘๒-๔๕๐๔

ที่ ศธ ๖๐๐๒ / ว ๐๖๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๕๖ โดยพระญาณวิมลเถรคุณพรหมคุณ กณฺโณ ๑๖๒๐๐
โทร. (๐๒) ๒๖๐-๐๕๕๖๖, ๐๕๓-๕๓๐๖๓-๓, ๐๕๓-๕๓๐๖๔,
๐๕๖-๕๖๐๗, ๐๕๖-๕๖๐๘ โทรสาร ๐๕๓-๕๓๐๖๕๕

๒๔ มกราคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมสัมมนาวิชาการเชิงปฏิบัติการ
 เจริญพร นางกนิษฐา ตรีชาวนิช ผู้ช่วยผู้อำนวยการเขตบางพลัด

ด้วย พระมหาคำตัน วิสุทธิธาดา นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
 พุทธศาสนศึกษา (Buddhist Studies) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อ
 วิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการให้การศึกษาธรรมศึกษแก่ข้าราชการ : PATTERNS OF
 DHAMMASEUKSA ORGANIZATION FOR GOVERNMENT OFFICERS” โดยทำเทคนิควิจัย
 ในรูปแบบการทำ Focus Group Resesrch มีความประสงค์จะจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อเก็บข้อมูลจาก
 คณาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิทางการให้การศึกษาธรรมศึกษแก่ข้าราชการ ในวันอังคารที่ ๑ กุมภาพันธ์
 ๒๕๕๔ เวลา ๑๓.๐๐ – ๑๕.๓๐ น. ณ ห้องประชุม อาคารพระปริยัติธรรมชั้น ๒ สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม
 บางพลัด กรุงเทพฯ เพื่อจะได้ทราบถึงรูปแบบกระบวนการ ประสิทธิภาพ ผลกระทบ อุปสรรคปัญหา ของ
 การให้การศึกษาธรรมศึกษแก่ข้าราชการ

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในรูปแบบการ
 ให้การศึกษาธรรมศึกษแก่ข้าราชการดังกล่าว จึงขอเชิญท่านเข้าร่วมสัมมนาวิชาการเชิงปฏิบัติการ ในครั้งนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยารักษ์)

รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๕๔ หมู่ที่ ๑ ถ.สาธิตา-นครชัยศรี ต.สาธิตา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๒๐๐

โทร. ๐-๒๕๔๒-๔๕๐๑ โทรสาร : ๐-๒๕๔๒-๔๕๐๔

ที่ ศธ ๖๐๐๒/ว๐๖๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๕๕ ไร่ประโคนชัยบุรี ถนนระดมบุรี ถนน ๑๐๒๐๐

โพธิ์ ๒๕ ตำบลระดมบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี ๒๕๒๒-๗๕๐๕

๐๘๘-๘๘๐๓ โทรสาร ๐๘๘-๖๖๖๕ โทรสาร ๐๘๒ ๒๕๑-๐๒๕๕

๒๔ มกราคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมสัมมนาวิชาการเชิงปฏิบัติการ

เจริญพร นางเพียงจันทร์ พงษ์พิพัฒน์ โรงเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม

ด้วย พระมหาคำตัน วิสุทธิธมโม นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตร์คุณวุฒิบัณฑิต สาขาวิชา พุทธศาสนศึกษา (Buddhist Studies) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อ วิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการให้การศึกษาระรมศึกษาแก่ข้าราชการ : PATTERNS OF DHAMMASEUKSA ORGANIZATION FOR GOVERNMENT OFFICERS” โดยทำเทคนิควิจัยในรูปแบบการทำ Focus Group Resesrch มีความประสงค์จะจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อเก็บข้อมูลจาก คณาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการให้การศึกษาระรมศึกษาแก่ข้าราชการในวันอังคารที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔ เวลา ๑๓.๐๐ – ๑๕.๓๐ น. ณ ห้องประชุม อาคารพระปริยัติธรรมชั้น ๒ สำนักปริยัติธรรมวัดอาวุธวิกสิตาราม บางพลัด กรุงเทพฯ เพื่อจะได้ทราบถึงรูปแบบกระบวนการ ประสิทธิภาพ ผลกระทบ อุปสรรคปัญหา ของ การให้การศึกษาระรมศึกษาแก่ข้าราชการ

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในรูปแบบการ ให้การศึกษาระรมศึกษาแก่ข้าราชการดังกล่าว จึงขอเชิญท่านเข้าร่วมสัมมนาวิชาการเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ อ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๒๐๐

โทร. ๐-๒๔๘๒-๔๕๐๑ โทรสาร : ๐-๒๔๘๒-๔๕๐๔

ที่ ศธ ๖๐๐๒/ว๐๖๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๕๘ โดยพระญาณวิเทศ ญาณคุณุญฺญ มจร. ๖๐๒๐๐
โทร. (๐๒) ๕๒๑-๖๕๐๐, ๕๒๑-๕๒๑-๕๑, ๕๒๑-๕๒๑-๕๒
๕๒๑-๕๒๑-๕๓, ๕๒๑-๕๒๑-๕๔ โทรสาร (๐๒) ๕๒๑-๐๕๕๕

๒๔ มกราคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมสัมมนาวิชาการเชิงปฏิบัติการ

เจริญพร นางไพรัตน์ อยู่สมบูรณ์ โรงเรียนวัดอ่าวรุ้งวิเศษ

ด้วย พระมหากำถัน วิสุทธิธมาโณ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พุทธศาสนศึกษา (Buddhist Studies) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อ
วิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ : PATTERNS OF
DHAMMASEUKSA ORGANIZATION FOR GOVERNMENT OFFICERS” โดยทำเทคนิควิธีวิจัยใน
รูปแบบการทำ Focus Group Resesrch มีความประสงค์จะจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อเก็บข้อมูลจาก
คณาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการในวันอังคารที่ ๑ กุมภาพันธ์
๒๕๕๔ เวลา ๑๓.๐๐ – ๑๕.๓๐ น. ณ ห้องประชุม อาคารพระปริยัติธรรมชั้น ๒ สำนักเรียนวัดอ่าวรุ้งวิเศษ
บางพลัด กรุงเทพฯ เพื่อจะได้ทราบถึงรูปแบบกระบวนการ ประสิทธิภาพ ผลกระทบ อุปสรรคปัญหา ของ
การให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในรูปแบบการ
ให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการดังกล่าว จึงขอเชิญท่านเข้าร่วมสัมมนาวิชาการเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)
รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลาขานนครชัยศรี ต.ศาลาขาน อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๒๐๐

โทร. ๐-๒๔๘๒-๔๕๐๑ โทรสาร : ๐-๒๔๘๒-๔๕๐๔

ที่ ศธ ๖๐๐๒/ว๐๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย
 ๒๕๖ ใต้พระปรางค์ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
 โทร. (๐๒) ๒๖๖-๒๕๖๖ โทรสาร (๐๒) ๒๖๖-๒๕๖๗
 ๒๕๖ อพท. ถนนพหลโยธิน แขวงสามยุค เขตปทุมธานี

๒๔ มกราคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมสัมมนาวิชาการเชิงปฏิบัติการ

เจริญพร นางชนากานต์ กุลบุตร ฝ่ายพัฒนาชุมชนฯ

ด้วย พระมหาคำตัน วิสุทธิธำโม นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
 พุทธศาสนศึกษา (Buddhist Studies) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อ
 วิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ : PATTERNS OF
 DHAMMASEUKSA ORGANIZATION FOR GOVERNMENT OFFICERS” โดยทำเทคนิควิจัย
 ในรูปแบบการทำ Focus Group Resesrch มีความประสงค์จะจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อเก็บข้อมูลจาก
 คณะจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการในวันอังคารที่ ๑ กุมภาพันธ์
 ๒๕๕๔ เวลา ๑๓.๐๐ – ๑๕.๓๐ น. ณ ห้องประชุม อาคารพระปริยัติธรรมชั้น ๒ สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม
 บางพลัด กรุงเทพฯ เพื่อจะได้ทราบถึงรูปแบบกระบวนการ ประสิทธิภาพ ผลกระทบ อุปสรรคปัญหา ของ
 การให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในรูปแบบการ
 ให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการดังกล่าว จึงขอเชิญท่านเข้าร่วมสัมมนาวิชาการเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยจารย์)
 รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๕๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลาษา-นครชัยศรี ต.ศาลาษา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๒๐๐

โทร. ๐-๒๔๘๒-๔๕๐๑ โทรสาร : ๐-๒๔๘๒-๔๕๐๔

ที่ ศธ ๖๐๐๒/ว๐๖๕

กระทรวงศึกษาธิการ
 สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
 ถนนวิภาวดีรังสิต แขวงจตุจักร เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร 10300

๒๔ มกราคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมสัมมนาวิชาการเชิงปฏิบัติการ

เจริญพร นางอัจฉรา สิงหารุณ ฝ่ายสิ่งแวดล้อมและสุขาภิบาล

ด้วย พระมหาคำตัน วิสุทธิวาโร นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
 พุทธศาสนศึกษา (Buddhist Studies) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อ
 วิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ : PATTERNS OF
 DHAMMASEUKSA ORGANIZATION FOR GOVERNMENT OFFICERS” โดยทำเทคนิควิจัย
 ในรูปแบบการทำ Focus Group Resesrch มีความประสงค์จะจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อเก็บข้อมูลจาก
 คณาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ ในวันอังคารที่ ๑ กุมภาพันธ์
 ๒๕๕๔ เวลา ๑๓.๐๐ – ๑๕.๓๐ น. ณ ห้องประชุม อาคารพระปริยัติธรรมชั้น ๒ สำนักเรียนวัดอาวุธวิถิตารณ
 บางพลัด กรุงเทพฯ เพื่อจะได้ทราบถึงรูปแบบกระบวนการ ประสิทธิภาพ ผลกระทบ อุปสรรคปัญหา ของ
 การให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในรูปแบบการ
 ให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการดังกล่าว จึงขอเชิญท่านเข้าร่วมสัมมนาวิชาการเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูปลัดสัมพิพัฒนวิริยาจารย์)
 รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๒๐๐

โทร. ๐-๒๔๘๒-๔๕๐๑ โทรสาร : ๐-๒๔๘๒-๔๕๐๔

ที่ ศธ ๖๐๐๒ / ๖๐๖๕

กระทรวงศึกษาธิการ
 สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
 ชั้น ๖ อาคาร ๖ ถนนวิภาวดีรังสิต แขวงจตุจักร เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๓๐

๒๔ มกราคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมสัมมนาวิชาการเชิงปฏิบัติการ

เจริญพร นายชงยุทธ ศรีท้าวธรรมกุล ฝ่ายการศึกษา

ด้วย พระมหาคำตัน วิสุทธิธนาโม นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
 พุทธศาสนศึกษา (Buddhist Studies) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อ
 วิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ : PATTERNS OF
 DHAMMASEUKSA ORGANIZATION FOR GOVERNMENT OFFICERS” โดยทำเทคนิควิจัยวิจัยใน
 รูปแบบการทำ Focus Group Reserch มีความประสงค์จะจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อเก็บข้อมูลจาก
 คณาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิทางการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ ในวันอังคารที่ ๑ กุมภาพันธ์
 ๒๕๕๔ เวลา ๑๓.๐๐ – ๑๕.๓๐ น. ณ ห้องประชุม อาคารพระปริยัติธรรมชั้น ๒ สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม
 บางพลัด กรุงเทพฯ เพื่อจะได้ทราบถึงรูปแบบกระบวนการ ประสิทธิภาพ ผลกระทบ อุปสรรคปัญหา ของ
 การให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในรูปแบบการ
 ให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการดังกล่าว จึงขอเชิญท่านเข้าร่วมสัมมนาวิชาการเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูปลัดสัมพิพัฒนวิริยาจารย์)
 รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลา-นครชัยศรี ต.ศาลา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๒๐๐

โทร. ๐-๒๔๘๒-๔๕๐๑ โทรสาร : ๐-๒๔๘๒-๔๕๐๔

ที่ ศธ ๖๐๐๒ / ๖๐๖๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๕๖ วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ๑๐๒๐๐

โพธาราม จังหวัดราชบุรี ๕๗๑๗๐๐๐๐ ๕๗๑๗๐๐๐๕

๕๗๑๗๐๐๐๖ ๕๗๑๗๐๐๐๗ ๕๗๑๗๐๐๐๘ ๕๗๑๗๐๐๐๙

๒๔ มกราคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมสัมมนาวิชาการเชิงปฏิบัติการ

เจริญพร นางอัญชลี กิติชสุวรรณ ฝ่ายปกครอง

ด้วย พระมหาคำตัน วิสุทธิธนาโณ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พุทธศาสนศึกษา (Buddhist Studies) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อ
วิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ : PATTERNS OF
DHAMMASEUKSA ORGANIZATION FOR GOVERNMENT OFFICERS” โดยทำเทคนิควิจัย
ในรูปแบบการทำ Focus Group Resesrch มีความประสงค์จะจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อเก็บข้อมูลจาก
คณาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ ในวันอังคารที่ ๑ กุมภาพันธ์
๒๕๕๔ เวลา ๑๓.๐๐ – ๑๕.๓๐ น. ณ ห้องประชุม อาคารพระปริยัติธรรมชั้น ๒ สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม
บางพลัด กรุงเทพฯ เพื่อจะได้ทราบถึงรูปแบบกระบวนการ ประสิทธิภาพ ผลกระทบ อุปสรรคปัญหา ของ
การให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในรูปแบบการ
ให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการดังกล่าว จึงขอเชิญท่านเข้าร่วมสัมมนาวิชาการเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลาขานนครชัยศรี ต.ศาลาขาน อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๖๒๐๐

โทร. ๐-๒๔๘๒-๔๕๐๑ โทรสาร : ๐-๒๔๘๒-๔๕๐๔

ภาคผนวก ก
การวิเคราะห์ค่าดัชนี IOC

แบบสอบถามสำหรับผู้เชี่ยวชาญ

ที่มีต่อแบบสอบถามงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ”

คำชี้แจง : โปรดพิจารณาแบบสอบถามนี้จากการอ่านงานวิจัยในเรื่อง “รูปแบบการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ” แล้วลงความเห็น ว่า ข้อคำถามมีความเหมาะสมและสอดคล้องในด้านต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับความเชื่อมั่น ซึ่งกำหนดคะแนนความคิดเห็นไว้ดังนี้

- + 1 สำหรับข้อคำถามที่เห็นด้วยว่าข้อคำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย
- 0 สำหรับข้อคำถามที่ไม่แน่ใจว่าข้อคำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย
- 1 สำหรับข้อคำถามที่ไม่เห็นด้วยว่าข้อคำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อ	รายการ	ระดับความเชื่อมั่น		
		เห็นด้วย + 1	ไม่แน่ใจ 0	ไม่เห็นด้วย - 1
1	เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง			
2	อายุ ☐ ต่ำกว่า 25 ปี ☐ 21 – 30 ปี ☐ 31 – 40 ปี ☐ 41 - 50 ปี ☐ 55 ปี ขึ้นไป			
3	ระดับการศึกษา ☐ อนุปริญญา ☐ ปริญญาตรี ☐ ปริญญาโท ☐ อื่น ๆ			

ตอนที่ 2 แบบสอบถาม ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนธรรมศึกษาของทุกระดับชั้น

1. ด้านปัจจัยนำเข้า (Input)

ข้อ	รายการ	ระดับความเชื่อมั่น		
		เห็นด้วย +1	ไม่เห็นใจ 0	ไม่เห็นด้วย -1
	1.1 ผู้สอน/ครู			
1	สามารถในการอธิบายและถ่ายทอดความรู้ได้อย่างแจ่มแจ้ง.....			
2	อธิบายตรงประเด็นและยกตัวอย่างประกอบให้เข้าใจชัดเจน.....			
3	ดำเนินการสอนตรงตามเนื้อหาและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้.....			
4	มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์เพียงพอในเนื้อหาวิชาที่สอน.....			
5	มีบุคลิกภาพเหมาะสม น่าเลื่อมใสศรัทธา.....			
	1.2 ผู้เรียน			
6	มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับรายวิชาที่เรียน.....			
7	การเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่วัด/หน่วยงานราชการ/สถานศึกษาจัดขึ้น.....			
8	ความคาดหวังในการนำความรู้เกี่ยวกับธรรมะไปใช้ในการทำงาน.....			
9	ความสามารถในการเป็นผู้นำการประกอบศาสนพิธี.....			
10	ความสนใจศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา..			
	1.3 หลักสูตร			
11	จุดมุ่งหมายของหลักสูตรครอบคลุมทั้งด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย.....			

12	จุดมุ่งหมายของหลักสูตร มีความสอดคล้องและครอบคลุมตรงกับความต้องการของผู้เรียนและสังคม.....			
13	เนื้อหาของหลักสูตร เป็นความรู้ที่ทันสมัยและทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน.....			
14	เนื้อหาของหลักสูตรสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร.....			
15	เนื้อหาของหลักสูตรส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงาน.....			
	1.4 สิ่งแวดล้อมทางการเรียน			
16	การจัดเวลาเรียนมีความสอดคล้องกับเนื้อหาวิชาที่เรียน.....			
17	อาคารสถานที่ใช้ในการเรียนการสอนตั้งอยู่ในเขตชุมชน การเดินทางสะดวก.....			
18	สถานที่เรียนมีความสะดวกในด้านต่าง ๆ เช่น ห้องเรียนมีที่นั่งเหมาะสม สะอาด มีแสงสว่างเพียงพอ มีห้องน้ำเพียงพอ.....			
19	ห้องเรียนมีครุภัณฑ์ - โสตทัศนูปกรณ์และอุปกรณ์อำนวยความสะดวกที่เหมาะสม.....			
20	ความพอเพียงของเอกสาร วารสาร หนังสือ คู่มือในห้องสมุดและสื่อการสอนต่าง ๆ			

2. ด้านกระบวนการ การเรียนการสอน (Process)

ข้อ	รายการ	ระดับความเชื่อมั่น		
		เห็นด้วย +1	ไม่แน่ใจ 0	ไม่เห็นด้วย -1
1	2.1 การเตรียมความพร้อม การประเมินความรู้พื้นฐานและเตรียมความพร้อมผู้เรียนก่อนการเรียนการสอน.....			
2	การสำรวจข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนและผลการเรียนของผู้เรียนให้สัมพันธ์กับความรู้ใหม่.....			
3	ผู้สอนแจ้งให้ผู้เรียนทราบถึงวิธีวัดและประเมินผลที่แน่นอนและชัดเจนก่อนการเรียนการสอนในแต่ละครั้ง.....			
4	การแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ก่อนการเรียนการสอน.....			
5	ผู้เรียนรับได้รับมอบหมายงานในการเตรียมความพร้อมก่อนการเรียนในแต่ละครั้ง.....			
6	2.2 การให้เนื้อหาสาระใหม่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองจากความรู้เดิมไปสู่ความรู้ใหม่.....			
7	การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความสนใจ ความถนัดและความสามารถ.....			
8	ผู้สอนใช้เทคนิค วิธีสอนที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เรียนสนใจและเชื่อมความรู้เดิมไปสู่ความรู้ใหม่.....			
9	การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเรียนรู้จากประสบการณ์จริง รู้จักผสมผสานความรู้ด้าน			

	ต่าง ๆ อย่างสมดุล.....			
10	มีสื่อและเทคโนโลยีที่หลากหลายและทันสมัยช่วยเสริมการเรียนรู้ความเข้าใจในเนื้อหามากขึ้น.....			
	2.3 การเสริมทักษะ			
11	การสรุปบทเรียนในระหว่างเรียนหรือจบบทเรียนและเมื่อผู้เรียนอภิปรายหรือฝึกปฏิบัติจบลง.....			
12	การให้ผู้เรียนทำแบบฝึกหัดหรือมอบหมายงานในปริมาณที่เหมาะสมหลังเสร็จสิ้นการเรียนทุกครั้ง.....			
13	ผู้สอนใช้กิจกรรมกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่น กล้าซักถามและแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี.....			
14	การมีส่วนร่วมของผู้เรียนในการประเมินผลการเรียนการสอนในห้องเรียน.....			
15	การเปิดโอกาสผู้เรียนได้อธิบายสิ่งที่ตนเรียนรู้อย่างเต็มที่.....			
	2.4 กิจกรรมสนับสนุน			
16	ผู้สอนจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้ ทฤษฎีกับปฏิบัติจริง.....			
17	ผู้สอนจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนสามารถคิดวิเคราะห์ แก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ.....			
18	ผู้สอนส่งเสริมให้ผู้เรียนร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้..			
19	ผู้สอนมอบหมายงานต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนทบทวนเพื่อการเตรียมตัวในการศึกษาล่วงหน้า.....			
20	ผู้เรียนช่วยกันสรุปบทเรียนและการประยุกต์ความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน.....			

3. ด้านการควบคุมการเรียนการสอน (Control)

ข้อ	รายการ	ระดับความเชื่อมั่น		
		เห็นด้วย +1	ไม่แน่ใจ 0	ไม่เห็นด้วย -1
	3.1 การใช้คำถามชนิดต่าง ๆ			
1	ผู้สอนใช้คำถามที่เหมาะสมกับวัยและความแตกต่างระหว่างบุคคล.....			
2	ผู้สอนใช้คำถามเพื่อเชื่อมประสบการณ์เดิมของผู้เรียนไปสู่กระบวนการใหม่.....			
3	ผู้สอนตั้งปัญหาหรือกำหนดสถานการณ์เงื่อนไขให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์.....			
4	ผู้สอนใช้คำถามที่ประยุกต์เนื้อหาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน.....			
5	การใช้คำถามเน้นความเข้าใจและการประยุกต์ใช้มากกว่าความจำ.....			
	3.2 การสร้างเสริมกำลังใจ			
6	ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจ ติดตามการเรียนการสอน มีอารมณ์ดี มีความสุขในการเรียน.....			
7	ผู้สอนจัดสภาพการเรียนการสอนในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย อิสระ ครูผู้สอนเป็นกัลยาณมิตร.....			
8	การปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน แลกเปลี่ยนความรู้กัน.....			
9	ผู้สอนมอบหมายงานตามความเหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียน.....			
10	ผู้สอนสร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้ผู้เรียนได้รับการยอมรับนับถืออย่างเท่าเทียมกัน.....			

11	3.3 การตรวจสอบความรู้ผู้เรียนในขณะเรียน ผู้สอนตรวจสอบความรู้ความเข้าใจของ ผู้เรียนในระหว่างการเรียนการสอน.....			
12	การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น เสนอแนะ ถามและตอบคำถาม.....			
13	ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามปัญหา ในระหว่างการเรียนการสอนและมีส่วนร่วม ในกระบวนการเรียนการสอนทุกขั้นตอน.....			
14	การวัดผลการเรียนรู้ระหว่างสอน เช่นการ ทดสอบย่อย.....			
15	การประเมินความรู้ผู้เรียนระหว่างการสอน ครอบคลุมเนื้อหาการเรียนรู้.....			

4. ด้านผลผลิต (Output)

ข้อ	รายการ	ระดับความเชื่อมั่น		
		เห็นด้วย +1	ไม่เห็นด้วย 0	ไม่เห็นด้วย -1
1	4.1 ด้านพุทธิพิสัย ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มากขึ้น.....			
2	ผู้เรียนเข้าใจในวิธีการปฏิบัติ ขั้นตอนต่าง ๆ ในการประกอบ ศาสนพิธีเพิ่มขึ้น.....			
3	ผู้เรียนมีความรู้ในหลักการการเผยแพร่ ธรรมะทางพระพุทธศาสนาให้ผู้อื่นเข้าใจ มากขึ้น.....			
4	4.1 ด้านทักษะพิสัย ผู้เรียนสามารถนำหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาใน ชีวิตประจำวัน.....			

5	ผู้เรียนสามารถนำหลักการปฏิบัติสมาธิไปใช้ ในการแก้ปัญหาในการทำงานให้มี ประสิทธิภาพมากขึ้น.....			
6	ผู้เรียนสามารถนำหลักธรรมไปใช้ในการ แก้ปัญหาความขัดแย้งในหน่วยงาน.....			
7	ผู้เรียนมีทักษะในการควบคุมอารมณ์ มีสมาธิ มากขึ้น.....			
8	ผู้เรียนมีทักษะการปรับตัวเข้ากับผู้อื่นใน หน่วยงานและสังคมได้อย่างดี.....			
9	ผู้เรียนมีทักษะในการทำงานที่ตนเอง รับผิดชอบให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด.....			
	4.1 ด้านจิตพิสัย			
10	ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อวิชาชีพมากขึ้น.....			
11	ผู้เรียนเห็นแนวทางในการดำเนินชีวิตตาม หลักพระพุทธศาสนาเพื่อความสำเร็จในชีวิต			
12	ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินชีวิตอยู่ใน สังคมอย่างมีความสุข.....			

5. ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback)

ข้อ	รายการ	ระดับความเชื่อมั่น		
		เห็นด้วย +1	ไม่แน่ใจ 0	ไม่เห็นด้วย -1
	1. ด้านปัจจัยนำเข้า (Input)			
	1.1 ครู/ผู้สอน			
1	ผู้เรียนเห็นว่า ผู้สอนเตรียมแผนการสอนอธิบายจุดประสงค์ ขอบเขต ของหลักสูตร แนะนำวิธีการเรียนการสอนและการประเมินผลวิชาที่เรียนให้ผู้เรียนทราบเป็นอย่างดี.....			
2	ผู้เรียนเห็นว่า ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีความสุข ไม่เครียด มีวุฒิภาวะทางอารมณ์.....			
3	ผู้เรียนเห็นว่า ผู้สอนมีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์เพียงพอในเนื้อหาวิชาที่สอน.....			
4	ผู้เรียนเห็นว่า ผู้สอนมีมนุษยสัมพันธ์ดี มีบุคลิกภาพเหมาะสม น่าเลื่อมใสศรัทธา.....			
	1.2 นักเรียน			
5	ผู้เรียนคิดว่าผู้เรียนสามารถเป็นผู้นำในการประกอบศาสนพิธี.....			
6	ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนสามารถนำความรู้เกี่ยวกับธรรมะไปใช้ในการทำงานตามความคาดหวังของผู้เรียน.....			
7	ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนมีความสนใจศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา.....			
	1.3 หลักสูตร			
8	ผู้เรียนคิดว่า จุดมุ่งหมายของหลักสูตร			

	ส่งเสริมให้ผู้เรียนปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกัน ในสังคมอย่างมีความสุข.....			
9	ผู้เรียนคิดว่า เนื้อหาในหลักสูตรส่งเสริมให้ ผู้เรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิด ประโยชน์ในการทำงาน.....			
10	ผู้เรียนคิดว่า เนื้อหาของหลักสูตร เป็นความรู้ ที่ทันสมัยและทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน.....			
	1.4 สิ่งแวดล้อมทางการเรียน			
11	ผู้เรียนคิดว่า การจัดเวลาในการจัดการเรียนมี ความเหมาะสม.....			
12	ผู้เรียนคิดว่า สถานที่เรียนมีห้องน้ำ สะอาด ถูกสุขลักษณะและเพียงพอ.....			
13	ผู้เรียนคิดว่า อาคารสถานที่ใช้ในการเรียน การสอนมีความเหมาะสมในด้านต่างๆ เช่น แสงสว่าง ความสะอาด เอกสาร คู่มือและสื่อ การเรียนการสอน.....			
	2. ด้านกระบวนการ (Process)			
	2.1 การเตรียมความพร้อม			
14	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนเตรียมความพร้อมโดย การประเมินความรู้พื้นฐานและเตรียมความ พร้อมผู้เรียนก่อนการเรียนอย่างเหมาะสม.....			
15	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนเตรียมความพร้อม โดย การแจ้งให้ผู้เรียนทราบถึงวิธีวัดและ ประเมินผลอย่างเหมาะสม.....			
16	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนเตรียมความพร้อม โดย การชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของการศึกษาและ นำไปใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม.....			
	2.2 การให้เนื้อหาสาระใหม่			
17	ผู้เรียนคิดว่า การให้เนื้อหาสาระใหม่โดยการ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้			

	<p>ผู้เรียนรู้จักศึกษาหาความรู้ แสวงหาคำตอบ ด้วยตนเอง มีความเหมาะสม.....</p>			
18	<p>ผู้เรียนคิดว่า การให้เนื้อหาสาระใหม่โดยการ ใช้เทคนิค วิธีสอนและสื่อที่หลากหลายของ ผู้สอนมีความเหมาะสม.....</p>			
19	<p>ผู้เรียนคิดว่า การให้เนื้อหาสาระใหม่โดย ผู้สอนใช้สื่อประกอบ การสอนเช่น ข่าวกจาก หนังสือพิมพ์ วิทยุทัศน์ ประกอบการเรียนให้ ผู้เรียนเชื่อมความรู้เดิม ไปสู่ความรู้ใหม่มี ความเหมาะสม.....</p>			
	<p>2.3 การเสริมทักษะ</p>			
20	<p>ผู้เรียนคิดว่า การเสริมทักษะโดยการสรุป บทเรียนมีสอดคล้องกับความสนใจและ ความสามารถของผู้เรียนมีความเหมาะสม....</p>			
21	<p>ผู้เรียนคิดว่า การเสริมทักษะโดยการชี้แจง ข้อผิดพลาดของให้ทราบหลังเสร็จสิ้นการ ตรวจทุกครั้งมีความเหมาะสม.....</p>			
	<p>2.4 กิจกรรมสนับสนุน</p>			
22	<p>ผู้เรียนคิดว่า การใช้กระบวนการประเมินผล การเรียนของผู้เรียนจากการปฏิบัติจริงมี ความเหมาะสม.....</p>			
23	<p>ผู้เรียนคิดว่า การวัดผล ประเมินผล สอดคล้องกับการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ที่ แน่นอนชัดเจน.....</p>			
24	<p>ผู้เรียนคิดว่า การจัดกระบวนการเรียนการ สอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักใน คุณค่าของการมีคุณธรรม จริยธรรมที่ดีงาม และดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขมี ความเหมาะสม.....</p>			

	<p>3. ด้านการควบคุมการเรียนการสอน (Control)</p>			
25	<p>3.1 การใช้คำถามชนิดต่าง ๆ ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนใช้คำถามที่เหมาะสมกับ วัยและความแตกต่างระหว่างบุคคลมีความ</p>			
26	<p>เหมาะสม..... ผู้เรียนคิดว่า การใช้คำถามที่ประยุกต์เนื้อหา ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันมีความ เหมาะสม.....</p>			
27	<p>3.2 การสร้างเสริมกำลังใจ ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนแสดง ความคิดเห็นขณะที่มีการเรียนการสอน</p>			
28	<p>ตลอดเวลามีความเหมาะสม..... ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนจัดสภาพการเรียนการ สอนในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย อิสระ</p>			
29	<p>ครูผู้สอนเป็นกัลยาณมิตร..... ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนสร้างบรรยากาศใน ห้องเรียนให้ผู้เรียน ได้รับการยอมรับนับถือ อย่างเท่าเทียมกัน .....</p>			
30	<p>3.3 การตรวจสอบความรู้ผู้เรียนในขณะที่เรียน ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนตรวจสอบความรู้ความ เข้าใจของผู้เรียนในระหว่างการเรียนการ</p>			
31	<p>สอนมีความเหมาะสม..... ผู้เรียนคิดว่า การให้นักเรียนมีส่วนร่วม เปิด โอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น</p>			
32	<p>เสนอแนะ ถามและตอบคำถาม..... ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนเปิด โอกาสให้ผู้เรียนได้ ซักถามปัญหาในระหว่างการเรียนการสอน และมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอน ทุกขั้นตอน.....</p>			

	4. ด้านผลผลิต (Output)			
33	4.1 ด้านความรู้ความเข้าใจ ผู้เรียนคิดว่า มีความเข้าใจเกี่ยวกับ			
34	พระพุทธศาสนามากขึ้น..... ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนเข้าใจในวิธีการปฏิบัติ			
	ขั้นตอนต่าง ๆ ในการประกอบศาสนพิธี			
	เพิ่มขึ้น.....			
35	4.2 ด้านความสามารถในการแก้ปัญหา ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนสามารถนำหลักธรรมทาง			
	พระพุทธศาสนา ไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาใน			
36	ชีวิตประจำวัน..... ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนสามารถนำหลักธรรมที่			
	ได้ในการศึกษาไปใช้ในการแก้ปัญหาการ			
	ขาดความสามัคคีในหน่วยงาน.....			
37	4.3 ด้านทักษะในการปฏิบัติงาน ผู้เรียนคิดว่า มีทักษะในการควบคุมอารมณ์			
38	มีสมาธิมากขึ้น..... ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่พึง			
	ประสงค์ด้านคุณธรรม จริยธรรมตามที่			
	หน่วยงานราชการกำหนด.....			
39	4.4 ด้านทัศนคติ ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนเห็นแนวทางในการ			
	ดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อ			
40	ความก้าวหน้าในชีวิต..... ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการ			
	ดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข.....			

ลงชื่อ.....ผู้ทรงคุณวุฒิ

(.....)

...../...../.....

ภาคผนวก ง
แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ

แบบสอบถาม

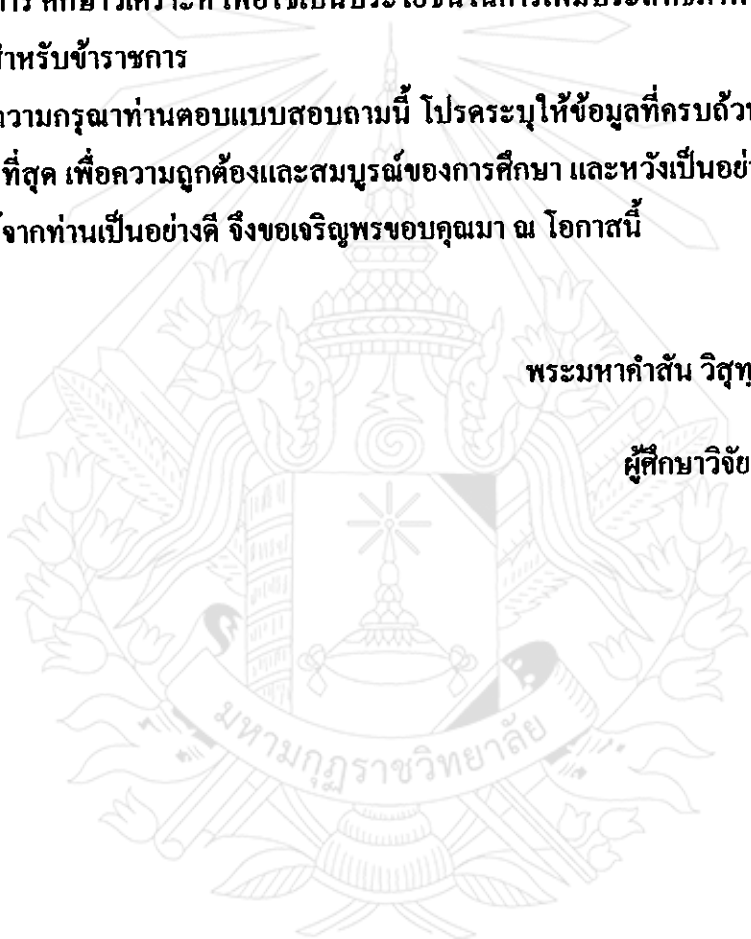
รูปแบบการให้การศึกษาระรรมศึกษาแก่ข้าราชการ

แบบสอบถามนี้เป็นส่วนหนึ่งของการทำคุณฉินิพนธ์(ปริญญาเอก)เรื่อง “รูปแบบการให้การศึกษาระรรมศึกษาแก่ข้าราชการ” ซึ่งผู้ศึกษาเป็นผู้สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ จะไม่มีการเปิดเผยรายชื่อบุคคลผู้ให้ข้อมูลทั้งต้น และขอรับรองว่าจะไม่กระทบต่อตำแหน่งหน้าที่การปฏิบัติงานของท่านและตัวท่านแต่ประการใด ซึ่งข้อมูลที่ได้จากท่านมีคุณค่า จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการ ศึกษาวิเคราะห์ เพื่อใช้เป็นประโยชน์ในการเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาระรรมศึกษาสำหรับข้าราชการ

ดังนั้น จึงขอความกรุณาท่านตอบแบบสอบถามนี้ โปรดระบุให้ข้อมูลที่ครบถ้วนและตรงตามความเป็นจริงมากที่สุด เพื่อความถูกต้องและสมบูรณ์ของการศึกษา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี จึงขอเจริญพรขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

พระมหาคำตัน วิสุทธิธนา โฉ

ผู้ศึกษาวิจัย

คำชี้แจงเบื้องต้น

แบบสอบถามทั้งหมดแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการให้การศึกษาธรรมชาติแก่ข้าราชการ

ส่วนที่ 3 ปัญหาและข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับการให้การศึกษาธรรมชาติแก่ข้าราชการ

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง ให้ท่านพิจารณาข้อความต่อไปนี้แล้วกาเครื่องหมาย ลงในช่อง ที่ผู้ตอบเห็นว่าตรงกับความคิดเห็นของท่าน

1. เพศ

ชาย

หญิง

2. อายุ

21 – 30 ปี

31 – 40 ปี

41 – 50 ปี

50 ปีขึ้นไป

3. ระดับการศึกษา

อนุปริญญา

ปริญญาตรี

ปริญญาโท

อื่น ๆ ระบุ.....

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการให้การศึกษาระบบศึกษาแก่ข้าราชการ
 คำชี้แจง กรุณาเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคำตอบที่ตรงกับระดับความคิดเห็นของท่านเกี่ยวกับ
 การจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในด้านต่าง ๆ
 เกณฑ์การให้คะแนนเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้

มากที่สุด	5	คะแนน
มาก	4	คะแนน
ปานกลาง	3	คะแนน
น้อย	2	คะแนน
น้อยที่สุด	1	คะแนน

1. ด้านปัจจัยนำเข้า (Input)

ข้อ	รายการ	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
	1.1 ผู้สอน/ครู					
1	สามารถในการอธิบายและถ่ายทอดความรู้ได้อย่างแจ่มแจ้ง.....	...	...	...	...	...
2	อธิบายตรงประเด็นและยกตัวอย่างประกอบให้เข้าใจชัดเจน.....	...	...	...	...	...
3	ดำเนินการสอนตรงตามเนื้อหาและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้.....	...	...	...	...	...
4	มีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์เพียงพอในเนื้อหาวิชา ที่สอน.....	...	...	...	...	...
5	มีบุคลิกภาพเหมาะสม น่าเลื่อมใสศรัทธา.....	...	...	...	...	...
	1.2 ผู้เรียน					
6	มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับรายวิชาที่เรียน.....	...	...	...	...	...
7	การเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่นวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนาที่วัด/หน่วยงานราชการ/สถานศึกษาจัดขึ้น.....	...	...	...	...	...
8	ความคาดหวังในการนำความรู้ไปใช้ในการทำงาน.....	...	...	...	...	...
9	ความสามารถในการเป็นผู้นำการประกอบศาสนพิธี.....	...	...	...	...	...
10	ความสนใจศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา.....	...	...	...	...	...

	1.3 หลักสูตร					
11	จุดมุ่งหมายของหลักสูตรครอบคลุมทั้งด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย.....	...	...	...	...	...
12	จุดมุ่งหมายของหลักสูตร มีความสอดคล้องและครอบคลุมตรงกับความต้องการของผู้เรียนและสังคม.....	...	...	...	...	...
13	เนื้อหาของหลักสูตร เป็นความรู้ที่ทันสมัยและทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน.....	...	...	...	...	...
14	เนื้อหาของหลักสูตรสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร....	...	...	...	...	...
15	เนื้อหาของหลักสูตรส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการทำงาน.....	...	...	...	...	...
	1.4 สิ่งแวดล้อมทางการเรียน					
16	การจัดเวลาเรียนมีความสอดคล้องกับเนื้อหาวิชาที่เรียน.....	...	...	...	...	...
17	อาคารสถานที่ใช้ในการเรียนการสอนตั้งอยู่ในเขตชุมชน การเดินทางสะดวก.....	...	...	...	...	...
18	สถานที่เรียนมีความสะดวกในด้านต่าง ๆ เช่นห้องเรียนมีที่นั่งเหมาะสม สะอาด มีแสงสว่างเพียงพอ มีห้องน้ำเพียงพอ.....	...	...	...	...	...
19	ห้องเรียนมีครุภัณฑ์ – โสตทัศนูปกรณ์และอุปกรณ์อำนวยความสะดวกที่เหมาะสม.....	...	...	...	...	...
20	ความพอเพียงของเอกสาร วารสาร หนังสือ คู่มือในห้องสมุด และสื่อการสอนต่าง ๆ	...	...	...	...	...

2. ด้านกระบวนการ (Process)

ข้อ	รายการ	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
	2.1 การเตรียมความพร้อม					
1	การประเมินความรู้พื้นฐานและเตรียมความพร้อมผู้เรียนก่อนการเรียนการสอน.....	...	...	...	...	...
2	การสำรวจข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนและผลการเรียนของผู้เรียนให้สัมพันธ์กับความรู้ใหม่.....	...	...	...	...	...
3	ผู้สอนแจ้งให้ผู้เรียนทราบถึงวิธีวัดและประเมินผลที่แน่นอนและชัดเจนก่อนการเรียนการสอนในแต่ละครั้ง.....	...	...	...	...	...
4	การแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ก่อนการเรียนการสอน.....	...	...	...	...	...
5	ผู้เรียนรับได้รับมอบหมายงานในการเตรียมความพร้อมก่อนการเรียนในแต่ละครั้ง.....	...	...	...	...	...
	2.2 การให้เนื้อหาสาระใหม่					
6	การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองจากความรู้เดิม ไปสู่ความรู้ใหม่.....	...	...	...	...	...
7	การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความสนใจ ความถนัดและความสามารถ.....	...	...	...	...	...
8	ผู้สอนใช้เทคนิค วิธีสอนที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เรียนสนใจและเชื่อมความรู้เดิมไปสู่ความรู้ใหม่.....	...	...	...	...	...
9	การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเรียนรู้จากประสบการณ์จริง รู้จักผสมผสานความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างสมดุล.....	...	...	...	...	...
10	มีสื่อและเทคโนโลยีที่หลากหลายและทันสมัยช่วยเสริมการเรียนรู้ความเข้าใจในเนื้อหามากขึ้น.....	...	...	...	...	...
	2.3 การเสริมทักษะ					
11	การสรุปทบทวนในระหว่างเรียนหรือจบบทเรียนและเมื่อผู้เรียนอภิปรายหรือฝึกปฏิบัติจบลง.....	...	...	...	...	...
12	การให้ผู้เรียนทำแบบฝึกหัดหรือมอบหมายงานในปริมาณที่เหมาะสมหลังเสร็จสิ้นการเรียนทุกครั้ง.....	...	...	...	...	...

13	ผู้สอนใช้กิจกรรมกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่น กล้าซักถาม และแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี.....	...	...	...	...	...
14	การมีส่วนร่วมของผู้เรียนในการประเมินผลการเรียนการสอน ในห้องเรียน.....	...	...	...	...	...
15	การเปิดโอกาสผู้เรียน ได้อธิบายสิ่งที่ตนเรียนรู้อย่างเต็มที่.....	...	...	...	...	...
2.4 กิจกรรมสนับสนุน						
16	ผู้สอนจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้ ทฤษฎีกับ ปฏิบัติจริง.....	...	...	...	...	...
17	ผู้สอนจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนสามารถคิด วิเคราะห์ แก้ไขปัญหา อย่างเป็นระบบ.....	...	...	...	...	...
18	ผู้สอนส่งเสริมให้ผู้เรียนร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา.....	...	...	...	...	...
19	ผู้สอนมอบหมายงานต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนทบทวนเพื่อการ เตรียมตัวในการศึกษาล่วงหน้า.....	...	...	...	...	...
20	ผู้เรียนช่วยกันสรุปบทเรียนและการประยุกต์ความรู้ไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน.....	...	...	...	...	...

3. ด้านการควบคุมการเรียนการสอน (Control)

ข้อ	รายการ	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
3.1 การใช้คำถามชนิดต่าง ๆ						
1	ผู้สอนใช้คำถามที่เหมาะสมกับวัยและความแตกต่างระหว่าง บุคคล.....	...	...	...	...	...
2	ผู้สอนใช้คำถามเพื่อเชื่อมประสบการณ์เดิมของผู้เรียนไปสู่ กระบวนการใหม่.....	...	...	...	...	...
3	ผู้สอนตั้งปัญหาหรือกำหนดสถานการณ์ เงื่อนไขให้ผู้เรียนรู้จัก คิดวิเคราะห์.....	...	...	...	...	...
4	ผู้สอนใช้คำถามที่ประยุกต์เนื้อหาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ปัจจุบัน.....	...	...	...	...	...
5	การใช้คำถามเน้นความเข้าใจ ใ้มากกว่าความจำ.....	...	...	...	...	...

	3.2 การสร้างเสริมกำลังใจ	...	...	...	...	...
6	ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจ ติดตามการเรียนการสอน มี อารมณ์ดี มีความสุขในการเรียน.....	...	...	...	...	...
7	ผู้สอนจัดสภาพการเรียนการสอนในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย อิสระ ครูผู้สอนเป็นกัลยาณมิตร.....	...	...	...	...	...
8	การปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน ผู้เรียนกับ ผู้เรียน แลกเปลี่ยนความรู้กัน.....	...	...	...	...	...
9	ผู้สอนมอบหมายงานที่มีลักษณะท้าทายตามความเหมาะสมกับ ความสามารถของผู้เรียน.....	...	...	...	...	...
10	ผู้สอนสร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้ผู้เรียนได้รับการยอมรับ นับถืออย่างเท่าเทียมกัน.....	...	...	...	...	...
	3.3 การตรวจสอบความรู้ของผู้เรียนในขณะที่เรียน					
11	ผู้สอนตรวจสอบความรู้ความเข้าใจของผู้เรียนในระหว่างการ เรียนการสอน.....	...	...	...	...	...
12	การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น เสนอแนะ ถาม และตอบคำถาม.....	...	...	...	...	...
13	ผู้สอนเปิด โอกาสให้ผู้เรียน ได้ซักถามปัญหาในระหว่างการ เรียนการสอนและมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอนทุก ขั้นตอน.....	...	...	...	...	...
14	การวัดผลการเรียนรู้ระหว่างสอน เช่นการทดสอบย่อย.....	...	...	...	...	...
15	การประเมินความรู้ผู้เรียนระหว่างการสอนครอบคลุมเนื้อหา การเรียนรู้.....	...	...	...	...	...

4. ด้านผลผลิต (Output)

ข้อ	รายการ	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
	4.1 ด้านพุทธิพิสัย					
1	ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามากขึ้น.....	...	...	...	...	...
2	ผู้เรียนเข้าใจในวิธีการปฏิบัติ ขั้นตอนต่าง ๆ ในการประกอบศาสนพิธีเพิ่มขึ้น.....	...	...	...	...	...
3	ผู้เรียนมีความรู้ในหลักการการเผยแพร่ธรรมะทางพระพุทธศาสนาให้ผู้อื่นเข้าใจมากขึ้น.....	...	...	...	...	...
	4.1 ด้านทักษะพิสัย					
4	ผู้เรียนสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน.....	...	...	...	...	...
5	ผู้เรียนสามารถนำหลักการปฏิบัติสมาธิไปใช้ในการแก้ปัญหาในการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น.....	...	...	...	...	...
6	ผู้เรียนสามารถนำหลักธรรมที่ได้ในการศึกษาไปใช้ในการแก้ปัญหาคความขัดแย้งในหน่วยงาน.....	...	...	...	...	...
7	ผู้เรียนมีทักษะในการควบคุมอารมณ์ มีสมาธิมากขึ้น.....	...	...	...	...	...
8	ผู้เรียนมีทักษะการปรับตัวเข้ากับผู้อื่นในหน่วยงานได้อย่างดี....	...	...	...	...	...
9	ผู้เรียนมีทักษะในการทำงานที่ตนเองรับผิดชอบให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด.....	...	...	...	...	...
	4.1 ด้านจิตพิสัย					
10	ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อวิชาชีพมากขึ้น.....	...	...	...	...	...
11	ผู้เรียนเห็นแนวทางในการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อความสำเร็จในชีวิต.....	...	...	...	...	...
12	ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข.....	...	...	...	...	...

5. ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback)

ข้อ	รายการ	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
	1. ด้านปัจจัยนำเข้า (Input)					
	1.1 ครู/ผู้สอน					
1	ผู้เรียนเห็นว่า ผู้สอนเตรียมแผนการสอน อธิบายจุดประสงค์ ขอบเขต ของหลักสูตร แนะนำวิธีการเรียนการสอนและการ ประเมินผลวิชาที่เรียนให้ผู้เรียนทราบเป็นอย่างดี.....	...	...	...	...	...
2	ผู้เรียนเห็นว่า ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมี ความสุข ไม่เครียด มีวุฒิภาวะทางอารมณ์.....	...	...	...	...	...
3	ผู้เรียนเห็นว่า ผู้สอนมีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ เพียงพอในเนื้อหาวิชาที่สอน.....	...	...	...	...	...
4	ผู้เรียนเห็นว่า ผู้สอนมีมนุษยสัมพันธ์ดี มีบุคลิกภาพเหมาะสม ...	...	...	...	...	...
	1.2 นักเรียน					
5	ผู้เรียนคิดว่าผู้เรียนสามารถเป็นผู้นำในการประกอบศาสนพิธี....	...	...	...	...	...
6	ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนสามารถนำความรู้เกี่ยวกับธรรมะไปใช้ใน การทำงานตามความคาดหวังของผู้เรียน.....	...	...	...	...	...
7	ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนมีความสนใจศึกษาหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา.....	...	...	...	...	...
	1.3 หลักสูตร					
8	ผู้เรียนคิดว่า จุดมุ่งหมายของหลักสูตรส่งเสริมให้ผู้เรียนปฏิบัติ เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข.....	...	...	...	...	...
9	ผู้เรียนคิดว่า เนื้อหาในหลักสูตรส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถนำไป ประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการทำงาน.....	...	...	...	...	...
10	ผู้เรียนคิดว่า เนื้อหาของหลักสูตร เป็นความรู้ที่ทันสมัยและทัน ต่อสถานการณ์ปัจจุบัน.....	...	...	...	...	...
	1.4 สิ่งแวดล้อมทางการเรียน					
11	ผู้เรียนคิดว่า การจัดเวลาในการจัดการเรียนมีความเหมาะสม.....	...	...	...	...	...
12	ผู้เรียนคิดว่า สถานที่เรียนมีห้องน้ำ สะอาดถูกและเพียงพอ.....	...	...	...	...	...

13	ผู้เรียนคิดว่า อาคารสถานที่ที่ใช้ในการเรียนการสอนมีความเหมาะสมในด้านต่างๆ เช่น แสงสว่าง ความสะอาด เอกสารคู่มือและสื่อการเรียนการสอน.....	...	...	...	...	...
	2. ด้านกระบวนการ (Process)					
	2.1 การเตรียมความพร้อม					
14	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนเตรียมความพร้อมโดยการประเมินความรู้พื้นฐานและเตรียมความพร้อมผู้เรียนก่อนการเรียนอย่างเหมาะสม.....	...	...	...	...	...
15	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนเตรียมความพร้อมโดยการแจ้งให้ผู้เรียนทราบถึงวัตถุประสงค์และประเมินผลอย่างเหมาะสม.....	...	...	...	...	...
16	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนเตรียมความพร้อมโดยการชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของการศึกษาและนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม.....	...	...	...	...	...
	2.2 การให้เนื้อหาสาระใหม่					
17	ผู้เรียนคิดว่า การให้เนื้อหาสาระใหม่โดยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักศึกษาหาความรู้ แสวงหาคำตอบด้วยตนเอง มีความเหมาะสม.....	...	...	...	...	...
18	ผู้เรียนคิดว่า การให้เนื้อหาสาระใหม่โดยการใช้เทคนิค วิธีสอนและสื่อที่หลากหลายของผู้สอนมีความเหมาะสม.....	...	...	...	...	...
19	ผู้เรียนคิดว่า การให้เนื้อหาสาระใหม่โดย ผู้สอนใช้สื่อประกอบการสอนเช่น ข่าวจากหนังสือพิมพ์ วิทยุทัศน์ ประกอบการเรียนให้ผู้เรียนเชื่อมความรู้เดิมไปสู่ความรู้ใหม่มีความเหมาะสม.....	...	...	...	...	...
	2.3 การเสริมทักษะ					
20	ผู้เรียนคิดว่า การเสริมทักษะ โดยการสรุปทเรียนมีสอดคล้องกับความสนใจและความสามารถของผู้เรียนมีความเหมาะสม....	...	...	...	...	...
21	ผู้เรียนคิดว่า การเสริมทักษะ โดยการชี้แจงข้อผิดพลาดของให้ทราบหลังเสร็จสิ้นการตรวจทุกครั้งมีความเหมาะสม.....	...	...	...	...	...
	2.4 กิจกรรมสนับสนุน					
22	ผู้เรียนคิดว่า การใช้กระบวนการประเมินผลการเรียนของผู้เรียนจากการปฏิบัติจริงมีความเหมาะสม.....	...	...	...	...	...

23	ผู้เรียนคิดว่า การวัดผล ประเมินผลสอดคล้องกับการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ที่แน่นอนชัดเจน.....	...	...	...	...	...
24	ผู้เรียนคิดว่า การจัดกระบวนการเรียนการสอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักในคุณค่าของการมีคุณธรรม จริยธรรมที่ดีงามและดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขมีความเหมาะสม.....	...	...	...	...	...
3. ด้านการควบคุมการเรียนการสอน (Control)						
3.1 การใช้คำถามชนิดต่าง ๆ						
25	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนใช้คำถามที่เหมาะสมกับวัยและความแตกต่างระหว่างบุคคลมีความเหมาะสม.....	...	...	...	...	...
26	ผู้เรียนคิดว่า การใช้คำถามที่ประยุกต์เนื้อหาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันมีความเหมาะสม.....	...	...	...	...	...
3.2 การสร้างเสริมกำลังใจ						
27	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นขณะที่มีการเรียนการสอนตลอดเวลาที่มีความเหมาะสม.....	...	...	...	...	...
28	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนจัดสภาพการเรียนการสอนในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย อิสระ ครูผู้สอนเป็นกัลยาณมิตร.....	...	...	...	...	...
29	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนสร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้ผู้เรียนได้รับการยอมรับนับถืออย่างเท่าเทียมกัน	...	...	...	...	...
3.3 การตรวจสอบความรู้ของผู้เรียนในขณะที่เรียน						
30	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนตรวจสอบความรู้ความเข้าใจของผู้เรียนในระหว่างการเรียนการสอนมีความเหมาะสม.....	...	...	...	...	...
31	ผู้เรียนคิดว่า การให้นักเรียนมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น เสนอแนะ ถามและตอบคำถาม.....	...	...	...	...	...
32	ผู้เรียนคิดว่า ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามปัญหาในระหว่างการเรียนการสอนและมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอนทุกขั้นตอน.....	...	...	...	...	...

	4. ด้านผลผลิต (Output)					
	4.1 ด้านพุทธิพิสัย					
33	ผู้เรียนคิดว่า มีความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามากขึ้น.....	...	...	...	...	...
34	ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนเข้าใจในวิธีการปฏิบัติ ขั้นตอนต่าง ๆ ในการประกอบศาสนพิธีเพิ่มขึ้น.....	...	...	...	...	...
	4.2 ด้านทักษะพิสัย					
35	ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน.....	...	...	...	...	...
36	ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนสามารถนำหลักธรรมที่ได้ในการศึกษาไปใช้ในการแก้ปัญหาการขาดความสามัคคีในหน่วยงาน.....	...	...	...	...	...
37	ผู้เรียนคิดว่า มีทักษะในการควบคุมอารมณ์ มีสมาธิมากขึ้น.....	...	...	...	...	...
38	ผู้เรียนคิดว่า ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรมจริยธรรมตามที่หน่วยงานราชการกำหนด.....	...	...	...	...	...
	4.4 ด้านจิตพิสัย					
39	ผู้เรียนเห็นแนวทางในการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อความก้าวหน้าในชีวิต.....	...	...	...	...	...
40	ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข..	...	...	...	...	...

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะ ในการให้การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการ
 คำชี้แจง โปรดแสดงความคิดเห็นของท่านเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคและแนวทางแก้ไขในการให้
 การศึกษาธรรมศึกษาแก่ข้าราชการในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ปัญหา/อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ/แนวทางแก้ไข
1. ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) 1.1 ครู/ผู้สอน .... 1.2 นักเรียน .... 1.3 หลักสูตร .... 1.4 สิ่งแวดล้อมทางการเรียน	1. ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) 1.1 ครู/ผู้สอน .... 1.2 นักเรียน .... 1.3 หลักสูตร .... 1.4 สิ่งแวดล้อมทางการเรียน ....
2. ด้านกระบวนการ (Process) 2.1 การเตรียมความพร้อม .... 2.2 การให้เนื้อหาสาระใหม่ .... 2.3 การเสริมทักษะ .... 2.4 กิจกรรมสนับสนุน	2. ด้านกระบวนการ (Process) 2.1 การเตรียมความพร้อม .... 2.2 การให้เนื้อหาสาระใหม่ .... 2.3 การเสริมทักษะ .... 2.4 กิจกรรมสนับสนุน ....

<p>3. ด้านการควบคุมการเรียนการสอน(Control)</p> <p>3.1 การใช้คำถามชนิดต่าง ๆ</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>3.2 การสร้างเสริมกำลังใจ</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>3.3 การตรวจสอบความรู้ผู้เรียนในขณะที่เรียน</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	<p>3. ด้านการควบคุมการเรียนการสอน(Control)</p> <p>3.1 การใช้คำถามชนิดต่าง ๆ</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>3.2 การสร้างเสริมกำลังใจ</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>3.3 การตรวจสอบความรู้ผู้เรียนในขณะที่เรียน</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
<p>4. ด้านผลผลิต (Output)</p> <p>4.1 พุทธิพิสัย</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>4.2 ด้านจิตพิสัย</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>4.3 ด้านทักษะทักษะพิสัย</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	<p>4. ด้านผลผลิต (Output)</p> <p>4.1 พุทธิพิสัย</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>4.2 ด้านจิตพิสัย</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>4.3 ด้านทักษะทักษะพิสัย</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
<p>5. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – นามสกุล : พระมหาคำตัน วิสุทฺธิญาโณ
 วัน เดือน ปีเกิด : วันที่ 20 เดือน ธันวาคม พุทธศักราช 2521
 ภูมิลำเนา : หมู่ที่ 4 บ้านคำโคกสูง ตำบลคำโคกสูง
 อำเภอวังสามหมอ จังหวัดอุดรธานี
 ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดอาวรุทวิภิตคาราม ถนนจรัญสนิทวงศ์ 72
 เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร

การศึกษา

พ.ศ. 2545 : เปรียญธรรม 7 ประโยค
 สำนักเรียนวัดอาวรุทวิภิตคาราม กรุงเทพมหานคร
 พ.ศ. 2545 : ศาสตราจารย์บัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 พ.ศ. 2548 : การศึกษามหาบัณฑิต (เทคโนโลยีการศึกษา)
 มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ประสบการณ์การทำงาน

พ.ศ. 2555 : ครูสอนพระปริยัติธรรม
 สำนักเรียนวัดอาวรุทวิภิตคารา กรุงเทพมหานคร